Cii

YADAVABHYUDAYA
SA VYAKHYA

BY
VEDANTACHARYA

శ్రీరస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీమత్కవితార్కికకంఠీరవసర్వతన్త్రస్వతన్త్ర
శ్రీవేదాన్తాచార్యవిరచితే శ్రీమదప్పయదీక్షిత
వ్యాఖ్యాసహితే చతుర్వింశతిసర్గాత్మకే
శ్రీయాదవాభ్యుదయాఖ్య కావ్యరత్నే
సప్తమాది ద్వాదశసర్గాన్తద్వితీయషట్కం

శ్రీమన్మహీశూరపురీమధ్యవిద్యోతమాన దివ్యరత్నసిం
హాసనారూఢశ్రీమచ్చామరాజేంద్రాస్థానపండిత
నల్లూరు శ్రీసజ్జయశ్రీనివాసార్యతనూజ
తిరుమలతాతాచార్యసాహాయ్యకేనసంశోధ్య
యథావస్థితమాతృకా పుస్తకాలాభాత్క్వచిత్సంభావిత
ప్రమాదాదికం శ్రీకృష్ణస్వామికటాక్షమహిమ్నా
కథంచిత్పరిహృత్య తాదృశరాజాధిరాజ
శ్రీమచ్చామరాజేంద్రాశ్రితేన
ధర్మాధికారి చక్రవర్త్యయ్యంగార్యేణ
మహీశూరపురీమధ్యవర్తిన్యామ్
విద్యాతరంగిణ్యాఖ్య స్వీయముద్రాక్షరశాలాయాం
ముద్రాపితం సద్విజయతేతమామ్

ఇదానీమేతన్మూల్యం సపాదరూప్యమ్

సన్ ౧౮౯౬

సప్తమసర్గే—గోపర్వణి గోవర్ధనగిరిపూజనప్రకుపితమహేంద్రప్రే
రితమహావర్షే సువృష్టౌ శ్రీకృష్ణకృతగోవర్ధనోద్ధారేణ నవస్థితిమహేత్యాయాం
గర్వభంగప్రేరితమహేంద్రేణ గోవిందపట్టాభిషేకః కృత ఇతి వర్ణితం ॥

అష్టమసర్గే—వసంతాదిషట్సు ఋతుషు ప్రసన్నం వేణునాదాకృష్ట
వల్లవీభిస్సహ వనవిహారరాసక్రీడాజలక్రీడానంతరం ప్రజాం ప్రత్యాగమ
నసమయే వృషభరూపారిష్టాసురవిదారణం వర్ణితం

నవమసర్గే—శ్రీకృష్ణనిహతపూతనాదివృత్తాంతపరిజ్ఞానాత్ కంసప్ర
ష్టుభిః కంసప్రేషితాక్రూరానీతరామకృష్ణయోర్మధురాప్రవేశో వర్ణితః

దశమసర్గే—తత్ర రామకృష్ణాభ్యాం మల్లరంగప్రవేశే కువలయా
పీడాఖ్యగజం నిహత్య ముష్టికచాణూరమల్లాదీన్ నిర్జిత్య కంసమపి నిహత్య
సుదామాఖ్యకుసుమోపజీవీ మాలికః । తావ్యకృతమన్నసంగ్రహం పితరౌ
పరితోష్య ఉగ్రసేనం రాజ్యేభిషిచ్య స్వయం యావరాజ్యస్థిత్వా
న్యాయేన ప్రజాః పాలయామాసేతి వర్ణితమ్ ॥

ఏకాదశసర్గే—కంసాదివధశ్రవణకుపితజరాసంధం నిర్జిత్య
కాలయవనం ముచుకుందేన మారయిత్వా దుష్టబాధానివృత్తయే సముద్ర
మధ్యే విశ్వకర్మణా ద్వారకాం నిర్మాప్య బంధుభిస్సహ సుఖమువాసే
తి వర్ణితమ్

ద్వాదశసర్గే—విదర్భరాజాద్భీష్మకాత్ రుక్మిణ్యుత్పత్తౌ బాల్యక్రీడా
దియౌవనప్రాదుర్భావాంతముపవర్ణ్య కృష్ణైకమనోరథా సా శిశుపా
లాయ దాతవ్యేతి రుక్మిముఖైర్నిర్ణీతే ॥ వివాహమంగళాలంకారైరలం
కృతా దేవతాపూజనార్థమింద్రాణీదేవతాలయం ప్రవిశ్య పూజాకా
లే స్వాభిమతశ్రీకృష్ణవివాహప్రాప్తిసాధకవామనపూజనాదినా
నా అశరీరివాణ్యా చ స్వాభిమతసిద్ధిం విజ్ఞాయ ముముదే
మేతి వర్ణితమ్ ॥

శ్రీరస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

సవ్యాఖ్యానే యాదవాభ్యుదయే మహాకావ్యే

సప్తమసర్గః ప్రారభ్యతే.

ప్రజౌకసో విస్మయమన్థరాక్షా బాలార్కవర్ణం వసనం వసానం ।
శ్యామం యువానం శతపత్రనేత్రం శైలోదితం దేవముపాసేదుః ॥

వ్యా ॥ ప్రజౌకస ఇతి ॥ అథ శైలశృఙ్గే దేవస్య దర్శనానంతరం
విస్మయమంథరాక్షాః - అద్భుతాకారదర్శనజనితవిస్మయస్తబ్ధలోచనాః
ప్రజౌకసః - గోపాః, బాలార్కవర్ణం వసనం వసానం - బాలార్కమి
వారుణవర్ణం అంశుకం పరిదధానం శ్యామం యువానం శతపత్రనే
త్రం - నళినోపమలోచనం, శైలోదితం - శైలావిర్భూతం, తం దేవం ఉ
పాసేదుః - ఆరాధనాయ తత్సమీపం జగ్మురిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ ...

యమాహురన్తర్బహిరప్యలక్ష్యం యోగేశ్వరం యోగిభిరేవ దృశ్యం
తమద్రిశృఙ్గే సముదీక్షమాణా గోపం సతాం గోపగణాః ప్రణేముః ॥

వ్యా ॥ యమితి ॥ అంతర్బహిరప్యలక్ష్యం సర్వత్ర వ్యాప్య స్థిత
త్వేప్యన్తర్హృదయాదౌ తతో బహిశ్చ లక్షయితుమశక్యం యోగే
శ్వరం యోగానామష్టాఙ్గతయా యోగశాస్త్రప్రపఞ్చితానాం ఆరా
ధ్యతయా ఈశ్వరం స్వయం యోగైశ్వర్యాణిమమహిమాదిశాలితయా తే
షామధిపతిమితి వా యం కృష్ణం యోగిభిరేవ యోగప్రభావాత్ దృ
శ్యం ద్రష్టుం శక్యం ఆహుః వదంతి సతాం గోపం గోప్తారం తం అద్రిశృంగే
పర్వతశిఖరే, సముదీక్షమాణాః - గోపగణాః, ప్రణేముర్నమశ్చక్రుః ॥ ౨ ॥

సతానశేషాంత్సుధయేవదృష్ట్యాప్రహర్షయన్ప్రత్యయితప్రసాదః ।స
రామకృష్ణాంత్సనకాదిగమ్యః స్వామీ స తాం స్వాగతమన్వయుఙ్క్త ॥

వ్యా ॥ స ఇతి ॥ సరామకృష్ణాన్ - రామకృష్ణసహితాన్, అశేషానఖిలాన్ తాన్ గోపాలాన్ సుధయా-అమృతేనేవ, దృష్ట్యావలోకనేన, ప్రహర్షయన్ - ప్రహృష్టాన్ కుర్వన్, అతఏవ ప్రత్యయితప్రసాదః ప్రత్యయో విశ్వాసః సోఽస్య సంజాత ఇతి ప్రత్యయితః తారకాదిత్వాదితచ్ తథాభూతః ప్రసాదోఽనుగ్రహో యస్య సః ॥ ని ॥ ప్రత్యయోధీనశపథజ్ఞానవిశ్వాసహేతుష్విత్యమరః ॥ స తాం స్వామీ - సనకాదిభిర్దివ్యపురుషైరేవ గమ్య ఉపసర్పణీయః సవాసుదేవస్స్వాగతం కుశలమన్వయుఙ్క్త - అపృచ్ఛత్ ॥ ని ॥ స్వాగతం కుశలమితి శబ్దార్ణవః ॥ అనుపూర్వో యుజిః ప్రశ్నార్థః ॥ ౩ ॥ ... ...

{శరత్ప్రవృత్త్యేవశశాంకభాసో వాచా హరేర్గోపధియః ప్రసన్నాః।
మిథోవిమృశ్యైః కుముదైరివాసన్మిషద్భిరాసాదితనిర్మలాశాః॥౪॥}

వ్యా ॥ శరత్ప్రవృత్త్యేతి ॥ శరత్సమయస్య ప్రవృత్త్యా శశాంకభాసః చంద్రస్యాంశవ ఇవ హరేః శ్రీకృష్ణస్య వాచా ప్రసన్నాస్సంతుష్టాః చంద్రరశ్మిపక్షే మేఘకాలుష్యాద్యభావాన్నిర్మలాః గోపధియః- గోపానాం బుద్ధయః, కుముదైరివ మిషద్భిర్వికసద్భిః మిథో విమృశ్యైః రహసి విచారైః అయమస్మాకమారాధనీయో నేంద్ర ఇత్యేవంరూపైః స్వాగతవిచారైరుపలక్షితాస్సత్యః ఇత్థంభూతలక్షణే తృతీయా ॥ ని ॥ మిథోఽన్యోన్యం రహస్యపీత్యమరః ॥ ఆసాదితనిర్మలాశాః ప్రాప్తనిర్విచికిత్సాభిలాషాః ఆసన్ । కృష్ణవాక్యాదుత్పన్నో గిరిపూజాభిలాషః । కించిదింద్రాతిలంఘనానౌచిత్యశంకయా కలుషః స్థితో భగవతోఽవలోకనాభాషణాదిప్రసాదదర్శనేన తత్రైవ వ్యతిరేకోదయాన్నిర్విచికిత్స ఆసీదిత్యర్థః । చంద్రరశ్మిపక్షే ఆసాదితనిర్మలాశాః ప్రాప్తావదాతకకుభ ఇతి యోజ్యమ్ ॥ ఉపమాలంకారః ॥ ౪ ॥

విధానదక్షా విపినాశ్రయాస్తే గదన్యసంరాధనవీతసంగాః । త
మర్చయామాసురదీనసత్త్వాస్సంప్రీణనైః కల్పితభోపనీతైః ॥ ౪ ॥

వ్యా ॥ విధానదక్షా ఇతి ॥ విధానదక్షాః కృత్యేషు చతురాః అదీనసత్త్వా ఉదారచేతసః తే విపినాశ్రయా అరణ్యౌకసో గోపాః తదన్యసంరాధనవీతసంగాః తదన్యారాధనేష్వపేతస్పృహాస్సంతః శక్రి ముపనీతైరింద్రపూజాముద్దిశ్య సమాహృతైస్సంప్రీణనైః సంప్రీతిసాధనైః పూజాద్రవ్యైః గంధపుష్పాదిభిః తం పర్వతాగ్రస్థితం శ్రియఃపతిం అర్చయామాసుః పూజయంతిస్మ ॥ ౪ ॥ . . .

అనన్యయోగాదయజంత తే తం స్నిగ్ధైస్తదైవప్రణతానురాగాః । స
మేఘశైలాననిభైర్విచిత్రైరన్నైస్సమగ్రైః [illegible] ॥ ౫ ॥

వ్యా ॥ అనన్యయోగాదితి ॥ అనన్యవాచ్యసన్నిధిపేక్షాణాం ప్రప
న్నానాం యోగో భగవత్ప్రీణనోపాయః అనన్యయోగముఖ్యోపాయః ॥ ని ॥ యోగస్సన్నహనోపాయధ్యానసంగతియుక్తిష్వితి వైజయంతీ ॥ తస్మాత్తమ
వల బైశ్యోత్తమాః లగ్నోపేతం ఋ ॥ ప్రణతానురాగః శ్రీకృష్ణేన కృతానురాగాః యస్తస్నిగ్ధేత్యాదిసత్తా కృతానుస
రణాస్తే సప్యం జనైర్గవ్యం జనసమాహృతేన మేఘశైలాననిభైః ఉపస్థితమే
ఘవశైలాసనసప్రసన్నైః అన్నసంహితైః అన్నసమూహైః సాంకరమయా
జ తేచ । ప్రాంశోన్నతేన పుష్పోచ్చయేన సంచ్ఛాదితాగ్నాగారః ॥

సద్ధా తార్థేషు గోపదెశాన్యగోపహారేషు మహీధరోర్ధ్వ । అ
ధ్యక్షత్వమాచార్యకముద్వహంతో గో పీసక్తృప్తాగ్నిభాంపనేషు గోష్ఠా ॥

వ్యా ॥ నిర్ధారితార్థేష్వితి ॥ భావినేషు లోకేషు గోష్ఠారక్షి
తా కృష్ణః నివోపదేశాత్ స్వోపదేశాత్ నిర్ధారితార్థేషు నిశ్చిత
కర్తవ్యరూపప్రయోజనేషు ॥ ని ॥ అర్థస్స్యాద్విషయే మోక్షే శబ్దవా
చ్యప్రయోజనఇతి వైజయంతీ ॥ మహీధరాణాం మహీధరాయ దేయా
యా భాగవతితథా । స్వగోపహారేషు నిహితపూజాద్రవ్యేషు గోపేషు తి

చ్ఛత్వమారాధ్యత్వమాచార్యకమాచార్యత్వమపి। సూ॥ యోపధాద్గురూపోత్తమాద్వుఞితి వుఞ్ప్రత్యయః। అయాసీదగచ్ఛత్ యాతేర్లుఙ్। స్వాపదేశాత్తదారాధనే ప్రవృత్తా ఇతి తేషామాచార్యఆసీత్ స్వయమేవ శైలపురుషఇతి ఉక్తవానిత్యాసీదిత్యర్థః గోపేషు భువనేష్వివ వైషయికాధికరణే సప్తమీ ॥ ౭ ॥ ... ...

{ఉపాహరన్యానిసభాజనార్థంవలద్విషోవల్లవవంశవృద్ధాః। పరేణ
పుంసాపరిగృహ్యమాణైః ప్రాప్తం ఫలంపుష్పఫలాదిభిస్తైః ॥ ౮ ।}

వ్యా॥ ఉపాహరన్నితి॥ వల్లవవంశవృద్ధాః గోపకులవృద్ధాః వలద్విషశ్శక్రస్య సభాజనార్థం తోషణార్థం యాని పుష్పఫలాన్యుపాహరన్ తైః పుష్పఫలాదిభిః పరేణపుంసా భగవతా పరిగృహ్యమాణైస్సద్భిః ఫలం జన్మసాఫల్యం ప్రాప్తం లబ్ధం భగవదుపభుక్తపుష్పఫలాదికానాం వృక్షాదీనామపి సద్గత్యవశ్యంభావాదితి భావః ॥౮॥

{మృత్యూపసిక్తైర్భువనైరశేషైరనన్యదత్తైరపి హవ్యకవ్యైః। అల
బ్ధపూర్వామభజత్తదానీంగోపాహృతైఃప్రీతిమశేషగోప్తా ॥౯॥}

వ్యా॥ మృత్యూపసిక్తైరితి॥ అశేషగోప్తా సర్వేషాం రక్షకో దేవః తదానీం మృత్యూపసిక్తైః మృత్యోః ప్రాణినాం జీవనాపహరణే అధికృతా దేవతా తయాస్వాదుతాధానాయ దధ్యాదినేవోపసిక్తైః అశేషైర్భువనైః ఓదనస్థానీయైః ప్రళయేషు భుజ్యమానైః అనన్యదత్తైః ఏకాంతిభిస్స్వారాధనబుద్ధ్యా దత్తైః హవ్యకవ్యైర్దేవపిత్ర్యర్థైరన్నైరపి అలబ్ధపూర్వాం పూర్వమలబ్ధాం ప్రీతిం గోపాహృతైః గోపానీతైః ఉపహారైరభజత్। నమతు భోజనజనితేన తేషాం శ్రద్ధాతిశయేన స్వాశ్రితేషు కృపాతిశయేనచ తద్దత్తైర్మహీయసీప్రీతిరాసీదిత్యర్థః ॥ శ్రు॥ యస్యబ్రహ్మచక్షత్రంచోభే భవతఓదనః। మృత్యుర్యస్యోపసేచనం కఇద్ధా వేదయత్రసః। ఇతి కఠవల్లీమంత్రే బ్రహ్మక్షత్రశబ్దోపలక్షితం చరాచరాత్మకమఖిలంప్రపంచం ప్రళయేషూపసేచనమృత్యుమ

గృహీత్వాగ్రిసతే దేవ ఇతి ప్రతిపాదితమ్ । అయమర్థో౽న్యత్రా
సిత్తైర్భువనేశ్వరైః గతి గాథారిదేః ॥ ౯ ॥ ...

{ఇతి ప్రయుక్తే హవిషి ప్రభూతే సంభుజ్యమానే హరిణా సమక్షం ।
అనాగమభ్రాన్తధియో౽పి తేనే ప్రాయన్త సమగ్రితోషాః ౧౦॥}

వ్యా॥ ఇతీతి ॥ ఇతి ప్రయుక్తే నివేదితే ప్రభూతే బహులే హవి
షి హరిణా సమక్షం ప్రత్యక్షం సంభుజ్యమానే సతి అనాగమశ్రాన్త
ధియో౽పి ఆగమేషు హవ్యకవ్యానాం దేవతాప్రీత్యర్థత్వప్రతిపాదకే
షు మన్త్రార్థవాదేషు పరిశ్రమరహితా ధీర్యేషాం తే భూతార్థవా
దత్వనిర్ణాయకన్యాయపరిశీలనవిధురబుద్ధయో౽పి సమగ్రితోషాః స్వ
స్వకృతక్రియమాణక్రియమాణశ్రాద్ధాదికర్మాణ్యప్యేవం స్వస్వాదృశ్య
క్రియాదిప్రీణనాని భవన్తీతి నితరాం హృష్టాస్సన్తః తత్ర హవ్యకవ్యా
ని దేవాదయః భుఞ్జత ఇత్యస్మిన్విషయే శ్రద్ధాం విశ్వాసం అవిన్దన్త
లేభిరే తావతి మహత్యన్నకూటే ప్రత్యక్షం దేవేన భుజ్యమానే కస్య
విశ్వాసో న భవేదితి భావః ॥ ౧౦ ॥ ... ...

అమృష్యమాణో౽పిహతాం స్వపూజామక్షాన్త్యసేర్ష్యస్తదా మహే
న్ద్రః। అనేహసం రక్తశిలీన్ధ్రజాలైరాకాలికైరఞ్చితమన్వకార్షీత్ ॥

వ్యా ॥ అమృష్యమాణ ఇతి ॥ తదా గిరిపూజాసమయే విహతాం స్వ
పూజాం అమృష్యమాణః స్వపూజాపఘాతమసహమానః మహేన్ద్రః అ
క్షాన్త్యా సేర్ష్యః కోపారుణో నేతిభావః ఆకాలికైస్సమానకాలాద్యన్తైః
క్షణికైరితి యావత్ ॥ సూ ॥ ఆకాలికడాద్యన్తవచన ఇతి సూత్రేణా
ద్యన్తవిశేషణతయా సమానకాలశబ్దస్య ఆకాలాదేశః ఇకట్ప్రత్య
యశ్చ నిపాతితః రక్తశిలీన్ధ్రజాలైః అరుణకదలీపుష్పనివహైః కరణైః ॥
ని ॥ కదల్యాం చ శిలీన్ధ్రస్స్యాదితి శబ్దార్ణవే ॥ అఞ్చితం పూజితం మ
నోహరమితి యావత్ । అనేహసం కాలం వర్షాసమయం తైరేవ
శిలీన్ధ్రాణాం విజృమ్భణాత్ అన్వకార్షీదనుకృతవాన్ । తదా క్షణం

గోపకులకోపారుణలోచనసహస్రశక్రః క్షణికైరరుణకదళీపుష్పైః సర్వతోవ్యాప్తో వసన్తసమయ ఇవస్థిత ఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥

{ అవజ్ఞితానాం వ్యవసాయశ్రద్ధానా నారాధకానాం కాలమియన్తమిన్ద్రః
{ ఆహారకర్తౄనభిహన్తుమైచ్ఛత్ కృతానభిజ్ఞేషు కిమానృశంస్యం ॥ }

వ్యా ॥ అవజ్ఞితేతి ॥ ఇన్ద్రః అవజ్ఞితాన్ వ్యవసాయశ్రద్ధానాన్ ఇయన్తం కాలం అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా । ఆరాధకాన్ పూజకాన్ గోపాన్ ఆహారస్య కర్షణాత్ స్వస్మాదన్యత్ర కరణాత్ అభిహన్తుమైచ్ఛత్ నను స్వాశ్రితస్వస్మిన్ ప్రవణేషు పరోపదేశమాత్రక్షుభితహృదయేషు నైవజిఘాంసాయుక్తేత్యత ఆహ ॥ కృతేతి ॥ కృతానభిజ్ఞేషు కిమానృశంస్యం నాస్త్యేవానృశంస్యమిత్యర్థః । కృతఘ్నా ఉపకారకారిణామపి క్రూరా ఏవ భవన్తీతి భావః । సామాన్యేన విశేషసమర్థనరూపోఽర్థాన్తరన్యాసః ॥ ౧౨ ॥ ... ...

{ అథాజుహావ ప్రతిఘానుషఙ్గాత్ క్రోధాశయో ఘోరవిమర్దకాంక్షీ ।
{ సమేష్యతాం సంభవమర్ణవానాం సంవర్తకం నామ గణం ఘనానాం ॥ }

వ్యా ॥ అథేతి ॥ అథ జిఘాంసానన్తరం ప్రతిఘానుషఙ్గాత్ క్రోధానువర్తనాత్ ఘోరాశయః క్రూరచిత్తస్స ఇన్ద్రః ఘోరవిమర్దకాంక్షీ ఆభీరగ్రామస్య విమర్దం కాంక్షమాణస్సన్ సమేష్యతాం యుగాన్తే పరస్పరం సంగమం ప్రాప్స్యతాం అర్ణవానాం సంభవముత్పాదకం యుగాన్తే మహాజలౌఘవృష్ట్యా చతురకూపారసంయోజకమిత్యర్థః । సంవర్తకం నామ సంవర్తక ఇతి ప్రసిద్ధం ఘనానాం గణం ఆజుహావ ఆహూతవాన్ ॥ ౧౩ ॥ ... ...

ప్రదీపితాన్ కోపహుతాశభూమ్నా పీతోదధీన్ వారిధరాయుధౌఘాన్ । మరుద్భిరేనత్వరితం మరుత్వాన్ ప్రాయుఙ్క్త ఘోషాభిముఖం సఘోషాన్ ॥ ౧౪ ॥

వ్యా ॥ ప్రదీపితానితి ॥ మరుత్వానిన్ద్రః కోపహుతాశనః

...భూమ్నా బాహుళ్యేన ప్రదీపితాన్ ప్రజ్వలితాన్ స్వామినః
...హాతిశయం దృష్ట్వా ఘోషోపమర్దాయ సన్నద్ధానితి యావత్ । పీతో
...న్ మహావృష్ట్యై పీత సముద్రాన్ సఘోషాన్ గర్జితఘోషేణ
...తాన్ వారిధరాన్ మేఘానేవాయుధాని తేషాం ఓఘాన్ సమూ
...న్ మరుదేవ భుజస్తేనస్వైరిగం శీఘ్రం ఘోషాభిముఖం అభీరగ్రా
స్యాభిముఖం యథా భవతి తథా ప్రాయుఙ్క్త యథా వీరః సమ్యగ
...నిష్టప్తాన్ తదను నిపీతజలాన్ కంపేనసఘోషానాయుధౌఘాన్
జేన శత్రుముద్దిశ్య ప్రేరయతి తద్వదితి భావః సఘోషానితి సామా
...ధర్మ్యోపాదానాత్ వారిధరాయుధౌఘానిత్యత్ర రూపకసమాసః ।
...సుకో ధాతోః ప్రహుతాశనేనేత్యాదావపి రూపకసమాస ఇతి సావ
...యవరూపకాలంకారః ॥ ౧౪ ॥ ... ...

ప్రకల్పయన్తః పరివేషచక్రం బృన్దావనే విహ్వలగోపబృన్దే । సమీ
రనున్నాస్సహసా పయోదాశ్శక్రస్య తే శాసనమన్వతిష్ఠన్ ॥ ౧౫ ॥

వ్యా ॥ ప్రకల్పయన్త ఇతి ॥ సమీరనున్నాః మరుతా ప్రేరితాః
...పయోదాః విహ్వలగోపబృన్దే అకాలే ప్రళయమేఘాళిదర్శనా
...భయవిక్లబగోపకులే బృన్దావనే పరివేషచక్రం ప్రకల్పయన్తః
...రివేషమండలం సంపాదయన్తః చక్రాకారేణావృణ్వన్తః శక్రస్య
...సనం మహావృష్ట్యా ఘోషోపమర్దరూపం అన్వతిష్ఠన్ అనుతిష్ఠన్నిత్య

తటిత్సహస్రేణ విదీప్తనేత్రస్సమేతవజ్రో ధృతచిత్రచాపః । అల
క్ష్యతేన్ద్రస్స్వయమభ్రవాహః కాలాత్మనా భూమికయేవ ఖేలన్

వ్యా ॥ తటిదితి ॥ ఇన్ద్రఏవ తటితాం సహస్రేణ విదీప్తనేత్రః
...ప్రజ్వలితనేత్రః సమేతవజ్రః సమేతం వజ్రం నిర్ఘాతమేవాయుధం
...యేన స తథోక్తః ॥ ని ॥ నిర్ఘాతమశనిర్వజ్రమితి ధనంజయః ॥ ధృతచి
త్రచాపః ధృతనానావర్ణకోదండః అభ్రవాహః మేఘవాహనశ్చ
...న్ కాలాత్మనా భూమికయా కాలాత్మమూర్తిపరిగ్రహేణ ॥ ని ॥

భూమికారచనాయాం స్యాన్మార్త్యంతరపరిగ్రహ ఇతి విశ్వః ॥ ఖేలత్ క్రీడన్నతర్క్యాత ఉత్ప్రేక్ష్యత మేఘానాం సన్నాహేన తత్ర తటిత్తామున్మేషం వజ్రచాపావిర్భావం స్వయమిందధనుష గోప ప్రజ్వలితనేత్రైః ధృతవజ్రచాపః మేఘవాహనమింగుహ్య సంహారకాలవేషరూపేణ ఖేలతీతి జనైరుత్ప్రేక్షితఇత్యర్థః తత్ర తటిన్నేత్రాదినిమిత్తేనగోపాః సంజిహీర్షోః హరిద్రోస్య మేఘస్వావస్థానముత్ప్రేక్ష్యత ఇతి స్వరూపోత్ప్రేక్షాలంకారః సాచ తటిన్నేత్రస్వరూపణేన సమేతవజ్రఇత్యశనివజ్రయోః శ్లేషేణచోత్థాపితేతి సంకరః ॥ ౧౬ ॥ ...

{ అసూయతా వజ్రభృతా ప్రయుక్తామాకాలికీం ప్రావృషమాదిదేవః
ఆశానిరోధం జగతాం దిశన్తీం నిరోద్ధుమైచ్ఛన్నిజయా న శక్త్యా ॥ }

వ్యా ॥ నను పూర్ణశక్తో భగవతి గోపానాం గోత్రావిజాగ్రతి కథమేషాం వృష్టిరూపా శక్రప్రయుక్తా విపత్తిరిత్యత ఆహ ॥ అసూయతేతి ॥ ఆదిదేవః కృష్ణః అసూయతా అసూయాం కుర్వతా గోపైః కృతాం గిరిపూజామసహమానేనేతి యావత్ । అసూయాశబ్దాత్ కణ్డ్వాదియగంతాల్లటశ్శత్రాదేశః వజ్రభృతా శక్రేణ ప్రయుక్తాం జగతాం లోకానామాశానిరోధం దిశామంధకారేణ నిరోధం దిశంతీం ప్రయచ్ఛంతీం అకాలికీం అకాలే స్వకాలాదన్యస్మిన్ కాలే శరత్కాలే భవాం కాలశబ్దస్య కాలసామాన్యవాచినః తద్విశేషే ప్రావృషి లక్షణాయాం తత్ర తదన్యార్థకనఞ్సమాసే చ సతి అకాలశబ్దశ్శరత్కాలపరః కాలాట్ఠఞితి శైషికః ప్రత్యయః । ప్రావృషం మేఘసన్నాహం ప్రావృట్ఛబ్దేన వర్షాకాలవాచినా తత్కాలోచితమేఘాన్ లక్ష్యతే । తాం నిజయా శక్త్యా నిరోద్ధుం నైచ్ఛత్ । కింతు శైలార్చనాత్ప్రసక్తామాపదం శైలేనైవాపాకరిష్యన్ కంచిత్కాలం మేఘసన్నాహం వీక్ష్యాస్తేతి భావః ॥ ౧౭ ॥

{ వియత్ప్రరోహం పరితః పయోదైర్వేలాతమాలైరివ వర్ధమానైః ।
జిఘాంసతా గోపగణాన్మఘోనా వ్యచ్ఛన్నత స్థగయాద్ధినేవ ॥ }

వ్యా ॥ వియత్పయోధిమితి ॥ గోపగణాః జిఘాంసతా హంతుమి
చ్ఛతా మఘోనేంద్రేణ మృగయార్థినా మృగయావిహారపరేణేవ
వ్యద్గగనం పయోధిరివ తం పరితస్సమంతతః వేలాతమాలైరివ వర్ధ
మానైః పయోదైశ్ఛన్నేన సతాతస్థిరేస్థీయతేస్మ యథామృగయావి
హారపరః పయోధివేలాయాం పరీతాద్భిః తమాలవృక్షైః ఛన్నోమృ
గాణాంనిర్గమనం ప్రతీక్ష్యతిష్ఠతి ॥ ఏవమితిభావః । అత్రేంద్రాదీనాం
మృగయాద్యుపమారోపాత్ గోపానాం మృగోపమాప్రతీయతఇతి
ఏకదేశవృత్త్యుపమాలంకారః ॥ ౧౮ ॥ ...

అదృశ్యరూపస్సతదా మరుత్వాన్నంభోముచామంతరతోవతస్థే ।
అపారయన్ద్రష్టుమివత్రిధామ్నోదీప్తిందివాభీతఇవాతిసూర్యాం ॥

వ్యా ॥ అదృశ్యరూపఇతి ॥ తదావృష్టిసమయే । మరుత్వానింద్రః ।
దివాభీతఇవ । అతిసూర్యాం సూర్యాతిశాయినీం త్రిధామ్నః కృష్ణ
స్యదీప్తిం ద్రష్టుమపారయన్ అశక్నువన్నివ । యథాదివాభీతః ఉలూ
కస్సూర్యదీప్తిమపి ద్రష్టుమశక్నువన్ తదతిశాయిదీప్తిం ద్రష్టుంక
థమపి నశక్నోతి తద్వదశక్నువన్నివేత్యుపమాను ప్రాణితోత్ప్రేక్షా
అంభోముచాం మేఘానాం అంతరతః అభ్యంతరే అదృశ్యరూపస్సన్
అవతస్థే ॥ సూ ॥ సమవప్రవిభ్యస్థఇత్యాత్మనేపదమ్ ॥ ౧౯ ॥

అమర్షవేగాదచమత్క్రియోద్ధాజ్జిఘృక్షతాపజ్రమకుంఠవీర్యం ।
అలక్షిజీమూతరథేమఘోనామోఘక్రియోముక్తఇవేంద్రచాపః ॥

వ్యా ॥ అమర్షేతి ॥ ఇంద్రస్య చాపశ్శక్రధనుః అచమత్క్రియో
ద్ధాత్ ధనుషిరిపుసంహరణ సామర్థ్యరూప చమత్కారాభావేనోద్ధ
తాత్ అమర్షవేగాత్ క్రోపవేగాత్ అకుంఠవీర్యమమోఘశక్తిం వ
జ్రంజిఘృక్షతాగ్రహీతుమిచ్ఛతామఘోనాశక్రేణ మోఘక్రియః ని
ర్ధనకవ్యాపారఇతి ముక్తఇవ జీమూతరథే మేఘపవరథే అలక్షిల
క్షితః యోద్ధారోహిగృహీతమాయుధం కుంఠంచేదన్యజ్జిఘృక్షంతః త

ద్రఫేత్యజంతి । తథాత్యక్తశవాలక్ష్యతేత్యర్థః ॥ ఉత్ప్రేక్షాలంకారః ॥

{సుతీవ్రహుంకారభృతోనినాదైస్సౌదామనీదర్శితతర్జనీకాః ।
మరుత్వదాజ్ఞావిముఖానభీక్ష్ణంనిర్భత్సయామాసురివాంబువాహాః}

వ్యా ॥ సుతీవ్రేతి ॥ నినాదైర్గర్జితరూపైస్సుతీవ్రహుంకారభృతః ఉగ్రహుంకారభృతస్సౌదామనీతటిదేవదర్శితా తర్జనీప్రదేశనీ యైస్తేతథోక్తాస్తే ॥ సూ ॥ నద్యృతశ్చేతి కప్రత్యయః ॥ అంబువాహా మేఘా మరుత్వదాజ్ఞావిముఖాన్ ఇంద్రాజ్ఞామగణయతః అభీక్ష్ణంపునః పునః నిర్భత్సయామాసురివ తర్జయామాసురివేత్యుత్ప్రేక్షా సా చ గర్జితే హుంకారత్వరూపకేణ సౌదామన్యాం తర్జనీత్వరూపకేణచోత్థాపితేతిసంకరః ॥ ౨౧ ॥ ... ...

{క్షణప్రభాస్తత్క్షణమంతరిక్షేప్రాయేణగోపాన్గ్రసితుంప్రవృత్తాః
బభాసిరేవాసవరోషవహ్నేర్జ్వాలాగ్రజిహ్వాఇవజాతలౌల్యాః ॥}

వ్యా ॥ క్షణప్రభా ఇతి ॥ తత్క్షణంసపద్య క్షణోయథాభవతి తథా తస్మిన్నేవ క్షణఇతియావత్ అంతరిక్షేజాతలౌల్యాఃజిహ్వోపక్షే ఉత్పన్నతృష్ణాః ॥ అ ॥ లోలశ్చలసతృష్ణయోరిత్యమరః । క్షణప్రభావిద్యుతః ప్రాయేణగోపాన్ గ్రసితుంకబళయితుం ప్రవృత్తాః । వాసవరోషవహ్నేః శక్రకోపాగ్నేః జ్వాలాగ్రరూపా జిహ్వాఇవ బభాసిరే ॥ భాసంతే స్మ ॥ అత్రప్రాయేణగోపాన్ గ్రసితుంప్రవృత్తాఇతి ప్రాయశ్శబ్దేన ఫలోత్ప్రేక్షా జాతలౌల్యాఇతి శ్లేషఇతి తదుభయానుప్రాణితాజ్వాలాగ్రజిహ్వాఇవేతి స్వరూపోత్ప్రేక్షాలంకారః ॥ ౨౨ ॥ ...

{కిమంతరిక్షేణఘనీబభూవేకిముత్థితంధ్వాంతమహీంద్రలోకాత్
మూలంకిమేతత్ప్రళయార్ణవానామితీవ మేనేమలినాభ్రమాలా ॥}

వ్యా ॥ కిమితి ॥ అంతరిక్షేణ ఘనీబభూవేకఠినీబభూవేకింభావేలిట్ అంతరిక్షమేవేత్థంకఠినీభూతం కిమిత్యర్థః అహీంద్రలోకాత్ పాతాళాత్ ధ్వాంతముత్థితం కిం కిమేతద్దృశ్యమానం ప్రళయార్ణవానాం

శయోఽకోదకీభవతాం సాగరాణాం మూలంకారణం కిమితీవమతి
భ్రిమలాకాలమేఘపఙ్క్తిః మేనేకమణ్ణేలిట్ చింతితేత్యర్థః॥ జ
౨తిశేషః। మేఘానాంవ్యాపిత్వ మతికాష్ణ్యంమహోవృష్టి పా్రి
ఘనన్నాహం చ దృష్ట్వా జనైరుక్తప్రకారత్ప్రయేణోత్ప్రేక్షితమిత్య
: ఇతీవేత్యత్ర ఇవశబ్దో వాక్యాలంకారే ఇత్యర్థోపన॥ ౨౩ ॥

్రజోపమర్దం సమయోవిధాస్యన్ బభార సమే్రుపయోదమూర్ధ్నా।మ
•మసీం వాసవచాపలేఖాం మాయాప్రదిష్టామివమాల్యశేషామ్॥౨౪॥

వ్యా॥ వ్రజోపమర్దమితి॥ వ్రజోపమర్దం గోపకులస్య పీడాం
ధాస్యన్ కరిష్యన్ సమయః కాలఃసమ్రేణ జలధరావనతేన పయో
నైవ మూర్ధ్నా మహీయసీమతిశయేన మహతీం వాసవచాపలేఖా
ం ద్ర ధనుర్లేఖాం మాయాప్రదిష్టాం వ్రజంపీడయితుం సమయం
యోజయంత్యా భగవన్మాయయాదత్తాం మాల్యశేషాం మాల్యరూ
ం నిర్మాల్యమివ బభార భరతిస్మ ప్రభుభిః క్వచిత్కార్యేనియుజ్య ప్రే
ష్యమాణాః పురుషాః తత్సమయే ప్రభుదత్తం తద్ధృతమాల్యాది ప్రే
్రియావనతేన మూర్ధ్నా। పరిగృహ్య ప్రతిష్ఠంతఇతి భావః। తథా
సమాగమం భవేపి। తథేతి శేషామివ భుజరాజ్ఞామాందాయ మూ
ర్ధ్నామగమః ప్రాగస్థఇతి॥ ౨౪॥ ... ...

కఠోరగర్జావటహప్రణాదః కరప్రసూనైరవకీర్యపృథ్వీమ్। క్ష
ణప్రభాభిర్ఘటితాఙ్గహారః కాలః ప్రతుష్టావయుగాంతనృత్తం॥

వ్యా॥ కఠోరేతి॥ కఠోరాః క్రూరా రాజరాజగర్జితా గురోర్మహాల
శ్య ప్రత్యయః। సైవపటహ ప్రణాదః ఆనకధ్వనిర్యస్యేతి తథో
క్తః కాలస్సమయః కరాః ఘనోపలాఏవ ప్రసూనాని॥ ని॥ కరో ఘనో
లేహస్తైకరండాయాం కిరణే బలావితిరత్నమాలా। తైః పృథ్వీ మవకీ
ర్య రంగస్థలమివేతి భావః। క్షణప్రభాభిర్విద్యుద్భిర్ఘటితాంగహా
కృతాఙ్గవిక్షేపస్సన్। ని॥ అంగహారోంగవిక్షేప ఇత్యమరః।

యుగాంతవృత్తం ప్రళయకాలవృత్తం పరితుష్టావప్రాస్తువత్ । విద్యు
ద్గర్జిత కరకనిపాతనానంతరభావినీమహావృష్టిరేవ కాలస్య యుగాం
తవృత్తత్వేనాధ్యవసీయత ఇత్యతిశయోక్తిః సా చ గర్జాదిషు పటహ
ప్రణాదత్వాదిరూపకానుప్రాణితేతి సంకరః ॥ ౭౫ ॥

{పరిణుద్యమానాః ప్రబలైస్సమీరైర్గాం ప్లావయామాసురమందఘో
షాః। మహీమపర్యాయనిపీతముక్తైరౌదన్వతైరంబుభిరంబువాహాః ॥}

వ్యా ॥ ప్రణుద్యమానా ఇతి ॥ ప్రబలైస్సమీరైః మహావాతైః పరి
ణుద్యమానాః ప్రేర్యమాణాః । అమందఘోషాః కఠోరస్తనితశబ్దా
అంబువాహాః । అపర్యాయనిపీతముక్తైర్యుగపన్నిపీయయుగపదేవము
క్తైః ఔదన్వతైరుదన్వత్సంబంధిభిః అంబుభిస్సముద్రజలైః మహీమా
ప్లావయామాసుః సేచయామాసుః ॥ ౭౬ ॥ ... ...

{అంగారరూక్షస్తనయిత్నుపూర్ణాదైరంమదే తేజసి తప్యమానాత్
విహాయసో నూనమభూద్విలీనాద్విష్వఙ్ముఖీ వృష్టిరవారణీయా ॥}

వ్యా ॥ అంగారాః ప్రశాంతార్చిషో దగ్ధకాష్ఠఖండాః ॥ ని ॥ అంగా
రోఽస్త్రీ ప్రశాంతార్చిరితి యాదవః । తైరివ రూక్షైః పరుషైః స్తనయిత్నుభిః
మేఘైర్గపూర్ణాత్ వ్యాప్తాత్ ఐరంమదే ఇరంమదో మేఘాగ్నిః ॥ని॥ మే
ఘజ్యోతిరిరంమద ఇత్యమరః । తదీయ తేజసి తప్యమానాత్ ఆతపవవిలీనా
త్ ఉపర్యంగారాచ్ఛాదితానలజ్వాలా తప్యమానసీసాదివద్ద్రవితాత్
విహాయసా గగనాత్ విష్వఙ్ముఖీ సార్వత్రికీ అవారణీయా వృష్టిరభూ
త్ నూనమిత్యుత్ప్రేక్షాయామ్ ॥ ౭౭ ॥ ... ...

ప్రదీప్తవిద్యుద్ఘనదుర్నిరీక్ష్యాస్సాధుం ప్రజాశ్రోత్రవిఘాతిఘోషాః ।
నశేకురావర్జితశక్రచాపాః ధారాశరశ్రేణిముచః పయోదాః ॥

వ్యా ॥ ప్రదీప్తేతి ॥ ప్రజాః ప్రజస్థా జనాః మంచాః క్రోశంతీతి
వల్లక్షణా । ప్రదీప్తవిద్యుద్ఘనదుర్నిరీక్ష్యాః ప్రస్ఫురితేన తటిన్నిక
రేణ దురాలోకాః శ్రోత్రవిఘాతిఘోషాః శ్రవణోపఘాతగర్జ

తాః ఆవర్జితశక్రచాపా యేషు తాః ధారాశరవ్రాతముచః ధా
-పపశరాః తేషాం పఙ్క్తిం ముఞ్చతః పయోదాః ఖడ్గాద్యాయుధ
-మూర్ధ్నికీర్ణాః మహోత్కటసత్కృతిశ్చాపమవనమయ్య శరాన్ముంచతో
ధారాపతితభావః । సోఢుం నశేకుః నశక్నువంతి స్మ ॥ ౨౮ ॥

సహుంకృతాస్సామినిమీలితాక్షా దీర్ఘోరుశృంగా దరభుగ్నవక్త్రాః ।
ప్రత్యగ్రహీషుః ప్రతిపన్నరోషా ధారాః క్షణం స్థైర్యభృతో మహోక్షాః ॥

వ్యా ॥ సహుంకృతా ఇతి ॥ హుంకృతేన సహితాః సామి నిమీలితా
క్షాః అర్ధనిమీలితనయనాః దీర్ఘోరుశృంగాః ఉద్దీర్ఘస్థూలవిషాణాః
దైర్ఘ్యనిమిత్తం దరభుగ్నవక్త్రాః కించిదవనతముఖాః ముఖోన్నమ
నేన తిర్యగ్భూతాని శృంగాణి తన్నమనేన పరిగుణతయా స్ఖలద్దైర్ఘ్యాణి
భవంతీతి భావః । ప్రతిపన్నరోషాః ప్రాప్తకోపాః మహోక్షాః మహా
న్త ఉక్షాణః పుంగవాః ॥ సూ ॥ అచతురవిచతురేత్యాదినా సమాసా
న్తనిపాతః । క్షణం స్థైర్యభృతస్సంతో ధారాః వృష్ట్యాసారాః ప్రత్యగ్రహీ
షుః పరిగృహ్ణంతి స్మ । క్షణాంతరే తేషామసహ్యా ఆసన్నిత్యర్థః ।
అత్ర పుంగవానాం స్వభావవర్ణనాత్ స్వభావోక్తిరలంకారః ॥ ౨౯ ॥

స్తనాహితస్వస్తికబాహుబంధాస్త్యానాలకాస్సన్నతవక్త్రపద్మాః ।
విలగ్నదేహా వసనైర్న్యషీదన్ వ్రజస్త్రియో వాదితదంతవీణాః ॥

వ్యా ॥ స్తనేతి ॥ వ్రజస్త్రియో గోప్యః స్తనయోః ఆహితః న్యస్తః స్వస్తికః ని
కృతహస్తవిన్యాసో బాహుబన్ధో యాభిస్తాః స్త్యానాలకాః జలసేకాత్సం
హతకుంతలాః సన్నతవక్త్రపద్మాః అవనతముఖకమలాః వసనైః పరిధా
నోత్తరీయరూపైః విలగ్నదేహాః జలార్ద్రత్వాత్సంశ్లిష్టశరీరాః వాది
తదంతవీణాస్సత్యః శీతాలుతయా కమ్పమానదంతపఙ్క్తిధ్వన్యా యా వీ
ణోచ్యతే తత్సంఘట్టనానువృత్తిశ్చ తద్వాదనత్వేనాధ్యవసీయతే । న్య
షీదన్ నిషీదంతి స్మ అత్రాపి స్వభావోక్తిరలంకారః ॥ ౩౦ ॥

{చలత్బలాకోల్బణశంఖమాలా పయోధరవ్యక్తిధరోర్మిహారా ।
ప్రావృట్పునస్సంవవృతేఽతిఘోరా సంవర్తసింధోరివ ధర్మపత్నీ ॥}

వ్యా ॥ చలదితి ॥ చలంత్యః బలాకా ఏవ ఉల్బణాః స్ఫుటాశ్శంఖమాలా యస్యాః। పయోధరవ్యక్తైః మేఘావ్యక్తేః ధరా ఊర్మయ ఏవ హారాః యస్యాస్సా । అతిఘోరా ప్రావృట్ సంవర్తసింధోః ప్రళయార్ణవస్య ధర్మపత్నీవ ప్రళయార్ణవపూరణోచితా నదీవ। పునస్సంవవృతే పునరపి కాలతః సంవృత్తా । అత్ర బలాకానాం శంఖరూపణేన పయోధరవ్యక్తిధరోర్మిత్యపహ్నుత్యా ఉత్థాపితా ప్రావృషో నదీత్వోత్ప్రేక్షా ధర్మపత్నీతి పునస్తస్యా ఏవ స్త్రీత్వప్రతీతేః స్త్రీత్వోత్ప్రేక్షా చ తదర్థమేవాపహ్నుతేరుపరిహారత్వ రూపణం తత్ర పక్షే పయోధరయోః స్తనయోర్వ్యక్తిధరా స్ఫుటత్వం బిభ్రాణా ఊర్మివదృశా హారా యస్యా ఇతి యోజ్యం। శంఖమాలా చ అస్థ్యాకారరూప శంఖపంక్తిః అతిఘోరత్వాత్ సంవర్తసింధోరతిభయంకర నాయకానుసారేణ భూతవేతాళ కాపాలికాది స్త్రీవర్ణనమిదం నోపపన్నం॥ ౩౧

{గంభీరగర్జాపటహప్రణాదం ప్రారబ్ధజంఝానిలనాదగీతం । తటి
ద్భిరాపాదితతాండవం తత్కాలస్య సంగీతమపూర్వమాసీత్ ॥}

వ్యా ॥ గంభీరేతి ॥ తత్తదా గంభీరా మనోజ్ఞా గర్జా గర్జితమేవ పటహప్రణాదః ఆనకధ్వనిర్యస్మిన్ ప్రారబ్ధః ఉపక్రాంతః ఝంఝానిలనాదః సవృష్టివాతశబ్ద ఏవ గీతం యస్మిన్ । ని ॥ ఝంఝావాతస్స వృష్టిస్స్యాదితి యాదవః తటిద్భిర్విద్యుద్భిరాపాదిత తాండవం సంపాదిత నృత్తమపూర్వం అతిపరుషతయా లోకాప్రసిద్ధం కాలస్య గోకులసంజిహీర్షయా ప్రవర్తమానస్య సంగీతం నృత్తగీతవాద్యత్రయమాసీత్సంపన్నమిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ ... ...

విద్యుద్గణైస్స్పందితయా సమంతాద్వ్రజే మయూరత్వాం ప్రగయామిబద్ధః ।
సమావృణోత్సాంద్రతమిస్రధామా మేఘస్తనా వాగురయా వనాద్రీన్

వ్యా ॥ విద్యుద్గుణైరితి ॥ మరుత్వాన్ ఇంద్రః వజ్రీ । మృగయా
ఖేటమిచ్ఛన్నివ సమంతాత్సర్వతః తటిద్భిరేవ గుణైః సూత్రైః
సందితయా బద్ధయా ॥ ని ॥ బద్ధే సందానితంమూత ముద్దితంసందితం
సితమిత్యమరః । సంపూర్వాద్దోఽవఖండనఇతి ధాతోః క్తః । ఉపసర్గవ
శాదర్థభేదః సాంద్రితమిస్రధామ్నా గాఢాంధకారత్విషా మేఘా
నామాగురయా మేఘరూపయా మృగబంధిన్యా । వనాద్రీన్ వనా
పర్వతాంశ్చ సమావృణోత్సమ్యగావృణోత్ ॥ ౩౩ ॥

ఆసారధారాచ్ఛురితేంద్రచాపైర్మేఘైర్దిశా మాఘవతీ చకాశే । ఆ
ముక్తముక్తాగుణరత్నదామైస్సింధోరపత్యైరివ ధీరనాదైః ॥ ౩౪ ॥

వ్యా ॥ ఆసారేతి ॥ మాఘవతీ మఘవతస్సంబంధినీ । మఘవాబ
హుళమితి మఘవన్ శబ్దస్య త్రాదేశేనతి తతః తస్యేదమిత్యణ్ప్రత్య
యః టిడ్ఢాణఞితి ఙీప్ దిశా దిక్ ఆసారధారాచ్ఛురితేంద్రచాపైః ఆ
వృష్టిధారాసంవృతశక్రచాపైః మేఘైః ॥ ని ॥ ఆసారస్స్యాత్ప్ర
సరణే వేగవృష్టౌ మహాబలఇతి వైజయంతీ । ఆముక్తముక్తాగుణరత్న
దామైః పినద్ధమౌక్తికసారరత్నసూత్రైః ॥ ని ॥ ఆముక్తః ప్రతిముక్త
ప్రపినద్ధశ్చాపినద్ధవదిత్యమరః । స పుంసి దామ సందానమితి దామశబ్ద
స్య స్త్రీనపుంసకలింగానుశాసనాత్ స్త్రియాం డాబుభాభ్యామన్య
తరస్యామితి డాప్రత్యయే సత్యాకారాంతతా । ఏవంతైస్సింధోరపత్యైః
సముద్రపుత్రైరివ చకాశే ధీరనాదైరితి విశేషణముపమానోపమేయయో
రనుగామి ధారా మౌక్తికగుణౌ శక్రచాప రత్నమాలికే చ బింబప్ర
తిబింబ భావేనతయోర్వ్యవస్థితవిశేషణే । అత్ర సింధుపోతరూపోప
మానస్య లోకసిద్ధత్వాభావాదుత్ప్రేక్షాలంకారః ॥ ౩౪ ॥

హుంకారవంతస్స్తనితైరుదారైః క్షణప్రభాకాంచనవేత్రభాజః ।
పురందరస్యైవ పురస్సరాస్తే ప్రచేరురుత్సారితగోపవర్గాః ॥ ౩౫ ॥

వ్యా ॥ హుంకారవంతఇతి ॥ ఉదారైర్మహద్భిః స్తనితైః గర్జి

త్రైః హుంకారవంతః క్షణ ప్రభా కాంచన వేత్ర భాజః విద్యుత్తవవ
ర్ణాన వేత్రాణిధారయంతః తే మేఘాః పురందరస్య శక్రస్య పురస
రాఅగ్రేసరాస్సావిదల్లా ఇవోత్సారితగోపజనాః నిరస్తగోపగణాస
న్తః ప్రచేరుః ప్రచరంతిస్మ యథా రాజ్ఞాంపురతః సహుంకారాం
త్రిణః జనానుత్సారయంతశ్చ కంచుకినస్సంచరంతి తద్వదిత్యర్థః
రూపకానుప్రాణితోత్ప్రేక్షాలంకారః ॥ ౩౫ ॥ ...

{పరికృష్టవజ్రాయుధచాపచిహ్నాం పారస్త్యవాతేనకృతపరికమ్పాం ।
కాలస్యకృష్ణామివకేతుమాలాం కాదంబినీం ప్రైక్ష్యజనశ్చకమ్పే ॥}

వ్యా ॥ ప్రకృష్టేతి ॥ జనోలోకః ప్రకృష్టవజ్రాయుధచాపచిహ్నాం
ఉత్కృష్టవజ్రాయుధేంద్రచాపాంకాం పౌరస్త్యవాతేన సృష్టిజనకేన పు
రోవాతేన ॥ సూ ॥ దక్షిణాపశ్చాత్పురస్తాదితి పురశ్శబ్దాత్త్యప్రత్య
స్త్యక్ప్రత్యయః కృతప్రకంపాం కృతచలనాం కాదంబినీం మేఘమా
లాం కాలస్య కృతాంతస్యలోకానుపసంహర్తుం ప్రస్థితస్యే
తిభావః కృష్ణాం అసితాం కేతుమాలాం ధ్వజపంక్తిమివ వీక్ష్యచకమ్పే
భయాత్కంపతేస్మ ధ్వజపంక్తిరపి రాజ్ఞాం కేనచిదసాధారణేన ధ
నురాదినా చిహ్నేనాంకమ్పమానాచభవతీత్యుత్ప్రేక్షాలంకారః ॥ ౩౬

పయోముచాంపంక్తిరసహ్యధారాభూభృద్గణాన్ భేత్తుమివప్రవృత్తా
విడంబయామాసవిశేషభీమాం కృతాంతకోపోల్లసితాంకృపాణీం ॥ ౩౭ ॥

వ్యా ॥ పయోముచామితి ॥ అసహ్యధారా-అసహ్యాంబుసంతతిః
కృపాణీపక్షేఅసహ్యాగ్రా ॥ ని ॥ ధారాస్యాదగ్రంబుసంతత్యామితి వైజ
యంతీ భూభృద్గణాన్ పర్వతగణాన్ సత్ప్రభృతిగోపగణప్రభృతీన్ రాజుస్త్ర
వ్యా భేత్తుం విదారయితుమివ ప్రవృత్తా పయోముచాం మేఘానాం
పంక్తిః కృతాంతకోపేనోల్లసితాం అతఏవ విశేషమతిశయేనభీమాం
భయంకరీం కృపాణీం ఖడ్గం విడంబయామాస అనుకరోతిస్మ । కృపా
ణశబ్దాద్ద్విలింగః స్త్రీత్వే గౌరాదిత్వేన జీష్ ॥ ౩౭ ॥

{ పయోదభారైర్నమితం నభః కిం శేషాహినా భూమిరుత ప్రణున్నా ।
అభూదతస్సంపుటభావభాజో రాస్తయోరన్తరమల్పశేషం ॥ ౩౭ }

పయోదభారైరితి ॥ నభో గగనం పయోదభారైః మేఘజాలైః లం . . మానైః నమితమవనతం కిం । ఉత అథవా శేషాహినా అనంతేన భూమిః ప్రణున్నా ఉద్గమితా ఏవముత్ప్రేక్షాయాం నిమిత్తమాహ అభూ దితస్సంపుటభావభాజోః భూసన్నికృష్టమేఘపటలచ్ఛాదనాత్సమీపతయా సంపుటభావం భజమానయోస్తయోః నభోభూమ్యోరంతరం మ ధ్యం అల్పశేషం కించిదవశేషమాసీత్ ॥ ౩౭ ॥

{ ప్రాయః ప్రకీర్ణాశనివిస్ఫులింగైర్లోకా స్తదాలోచనరోధమాపుః ।
పయోదరూపేణ వివర్తమానైః పర్జన్యకోపానలధూమజాలైః ॥ }

వ్యా ॥ ప్రాయ ఇతి ॥ తదా తస్మిన్ సమయే లోకాః ప్రజాః ప్రా యోబాహుళ్యేన ప్రకీర్ణాః అశనయో వజ్రాణ్యేవ విస్ఫులింగాః శిష్టా గ్నికణా యేషాం తైః ॥ ని ॥ త్రిషు స్ఫులింగోగ్నికణ ఇత్యమరః ॥ ప యోదరూపేణ వివర్తమానైః మేఘాత్మనా పరిణమమానైః పర్జన్య కోపానలధూమజాలైః శక్రరోషాగ్నిధూమసమూహైః ॥ ని ॥ పర్జ న్యోగర్జదభ్రే భ్రిభ్యాన్నేశకే స్త్రియం త్ర కఇతి వైజయంతీ ॥ లోచన రోధమాపుః నేత్రనిరోధం భేజుః రూపకానుప్రాణితా పయోదరూ పేణ వివర్తమానైరిత్యపహ్నుతిః ॥ ౩౮ ॥ . . .

{ అలాతకల్పాః కరకాస్త్రిలోకీమాపూరయన్నద్భుతభీమరూపాః ।
యుగాన్తవాత్యారభసావఘూతాస్సంభూయ తారా ఇవ సంపతన్త్యః }

వ్యా ॥ అలాతకల్పా ఇతి ॥ అలాతకల్పా ఉల్కోపమాః ॥ ని ॥ అ లాతముల్ముకం జ్ఞేయమితి హలాయుధః ॥ అద్భుతభీమరూపాః ఆశ్చర్య భయంకరాకృతయః కరకాః మేఘశిలాః యుగాంతవాత్యా రభసా వధూతాః ప్రళయవిజృంభితస్య మండలీ వాతస్య వేగేనోద్ధూతాః ॥ ని ॥ వాత్యావాతస్తు మండలీతి యాదవః ॥ పాశాదిభ్యో య స్సమూహార్థే య

ప్రత్యాయః । అతఏవ సంభూయ సంపతంత్యః యుగపదేవ సమంతా
త్పతంత్యః తారాః తారకాఇవ త్రిలోకీమాపూరయన్ ॥ ౪౦ ॥

{ చకాస చంచత్కరకాస్థిమాలా కాదంబినీకంటకభీషణా ద్యౌః ।
వజ్రౌఘనిష్పేషమహాట్టహాసా మూర్తిస్తదా మోహకరీవ రౌద్రీ }

వ్యా ॥ చకాసేతి ॥ తదా చంచత్కరకాస్థిమాలా చంచన్త్యశ్చ
లాః కరకాః వర్షోపలా ఏవ అస్థిమాలా యస్యాస్సా ద్యౌః భౌవా
దికో గత్యర్థో ధాతుః కాదంబినీ మేఘపఙ్క్తిరేవ కంటకః క్రోధ
జో రోమహర్షః దంతురాకారత్వాత్ తేన భీషణా వజ్రౌఘానామ
శనిసమూహానాం నిష్పేషస్సంఘట్టనజన్యస్సాటోపశ్శబ్ద ఏవ మహాట్ట
హాసో యస్యాస్సా ద్యౌః మోహకరీ అతిభీషణతయా జనానాం మూ
ర్ఛావహా రౌద్రీమూర్తిస్సంహారరుద్రమూర్తిరివ చకాస బభౌ ॥ ౪౧ ॥

{ శతహ్రదాభిర్ధృతహేమకక్ష్యా ధారాధరాస్సేన్ద్రధనుష్పతాకాః
అదభ్రఘోరధ్వనయోనుచక్రుస్సప్తచ్ఛిదాం సప్తమతఙ్గజానాం । }

వ్యా ॥ శతహ్రదాభిరితి ॥ శతహ్రదాభిః విద్యుద్భిః ధృతహేమక
క్ష్యాః గజానాముదరబంధనోపకరణాఖ్యాః కక్ష్యాః ॥ [illegible] ॥ కక్ష్యాకక్షైవ
రత్రాయామితి వైజయంతీ ॥ సేంద్రధనుష్పతాకాః ఇంద్రధనుషైవ ప
తాకయా సహితాః అదభ్రఘోరధ్వనయః బహులభీమఘోషాః ధారా
ధరా మేఘాః సప్తచ్ఛిదాం సప్తస్వపి మదస్థానేషు స్రవతాం శక్రమతంగ
జానాం అనుచక్రుః అనుకుర్వంతిస్మ । సమాసోపమాణామశ్విన్యాదితివత్సంబం
ధసామాన్యేషష్ఠీ । విద్యుదింద్రధనుర్వర్షధారాయుక్తా మేఘాస్సన్నద్ధ
స్యశక్రస్య హేమకక్ష్యాపతాకాయుక్తాన్ మదస్రుతః కుంభిన ఇవాదృశ్యం
తేత్యుత్ప్రేక్షా ॥ యద్యపి ॥ తస్యాబానుకరోతీతి శబ్దాస్సామాన్యవా
చకాః ఇతి దండినా అనుకరోతి శబ్దస్యోపమావాచిత్వముక్తం తథా
ప్యత్రౌచిత్యాదుత్ప్రేక్షాయాం పర్యవసానమితి ఉపమోపక్రమోత్ప్రే
క్షేయం ॥ ౪౨ ॥ కరాత్కటాభ్యాం నేత్రాభ్యాం వేత్రాద్భ్యాపి మతస్రుతి

రితి మదస్థానాని ॥ తత్రికరాచ్ఛండారంధ్రాభ్యామిత్యర్థః ॥౪౨॥

అహీన్ద్రభోగప్రతిమాః పతన్త్యో ధారాస్తదా ఘోరమరుత్ప్రణున్నాః ।
అభావయన్భీమపయోదనక్రం వ్యోమార్ణవం వీచిగణావకీర్ణం ॥ ౪౩ ॥

వ్యా ॥ అహీన్ద్రేతి ॥ తదా ఘోరమరుత్ప్రణున్నాః చండవాతకంపితాః అహీంద్రభోగప్రతిమాః శేషకాయతుల్యాః తథా స్థూలాః పతన్త్యో ధారాః భీమపయోదనక్రం భీమాః పయోదా ఏవ నక్రాః కుంభీరా యస్మిన్ ॥ ని ॥ కుంభీరో నక్ర ఉద్యత ఇతి హలాయుధః ॥ తద్వ్యోమార్ణవం గగనసాగరం వీచిగణావకీర్ణం ఊర్మిభిః కీర్ణం అభావయన్ అకుర్వన్ ణ్యన్తో భవతిః కరోత్యర్థః స్వయమేవ తస్య వీచయ ఇవాసన్నిత్యర్థః ॥౪౩॥

{ఆసారముక్తక్షతటిత్ప్రకాశమన్యోన్యసంకీర్ణహరిద్విభాగం । ఆసీ
దసహ్యస్తనితం ప్రజానామభిన్ననక్తం దివమంతరిక్షమ్ ॥ ౪౪ ॥}

వ్యా ॥ ఆసారేతి ॥ ఆసారైః ధారాసంపాతైః ముక్తాః ముక్తత్వేన లక్షణీయాః తటిత్ప్రకాశా యస్మిన్ తత్ । అన్యోన్యసంకీర్ణహరిద్విభాగం పరస్పరసంకీర్ణప్రాచ్యాదిదిగ్విభాగం గాఢాంధకారకంచుకితతయా దురధిగమదిగ్విభాగమిత్యర్థః ప్రజానాం వ్రజస్థజనానాం అసహ్యస్తనితమసహ్యగర్జితం అంతరిక్షం అభిన్ననక్తందివం అవిశిష్టనిశాదివసమాసీత్ పరస్పరవ్యావర్తకస్య రవిశశాంకాదిప్రకాశస్య లేశతోప్యభావాదితి భావః ॥ ౪౪ ॥ ... ...

{తటిత్స్వభావేన తమఃప్రకృత్యా నిర్హ్రాదరూపేణ జలాత్మనా చ ।
వివర్తతే విశ్వమితీవ గోపాః ప్రాయో న చిన్తార్ణవపారమాపుః ॥ ౪౫ ॥}

వ్యా ॥ తటిదితి ॥ గోపా నందాదయః విశ్వమఖిలమపి వస్తుజాతం తటిత్స్వభావేన విద్యుద్రూపేణ తమఃప్రకృత్యా అంధకారరూపేణ నిర్హ్రాదరూపేణ స్తనితరూపేణ జలాత్మనా జలరూపేణ చ వివర్తత ఇవ పరిణమతీవేతి చింతార్ణవస్య పారం పరం తీరం ప్రాయో నాపుః తటిత్తమస్తనితజలధారానైరంతర్యేణ చిరానువృత్త్యా తథా తేషాం

దుస్తరాచింతాసంభావనీయేత్యుత్ప్రేక్షా ॥ ౪౫ ॥ ...

ప్రవర్తమానాన్ప్రతిసర్గకల్పే పశ్యన్ఘనాన్పాశభృతాప్యవార్యాన్ ।
అభీతిముద్రామధురేణగోపానాశ్వాసయామాసకరేణశౌరిః ॥ ౪౬ ॥

వ్యా ॥ ప్రవర్తమానానితి ॥ శౌరిః కృష్ణః ప్రతిసర్గకల్పే ప్రళయసంపాదనే ॥ ని ॥ ప్రతిసర్గస్తుసంహారః ప్రళయః ప్రతిసంచర ఇతి వైజయంతీ॥ ప్రవర్తమానాన్-పాశభృతావరుణేనజలేశేనాప్య వార్యాన్ అనివారణీయాన్ ఘనాన్పశ్యన్సన్ అభీతిముద్రామధురేణఅభయముద్రామనోహరేణ కరేణగోపాన్-ఆశ్వాసయామాస ఆశ్వాసయతిస్మ ॥ ౪౬ ॥ ... ...

{యదర్చనాదాపదియంప్రసక్తా తేనైవగోపాలగణస్యగుప్తిం । అ
రోచయత్కర్తుమశేషగోప్తా రామేణ సమ్మంత్ర్య రథాంగపాణిః॥}

వ్యా ॥ యదర్చనాదితి ॥ అశేషగోప్తా నిఖిలపాలకో రథాంగపాణిః కృష్ణః రామేణ బలదేవేన సమ్మంత్ర్య రహసివిచార్య యదర్చనాద్యస్య గోవర్ధనస్యార్చనాత్పూజనాదియమాపత్ మహావృష్టిరూపా విపత్ప్రసక్తా తేనైవ ద్వారభూతేన గోపాలగణస్య గుప్తిం రక్షాంకర్తుమరోచయదైచ్ఛత్ ॥ ౪౭ ॥ .. ...

{సలీలయా మేరుమివద్వితీయంగోవర్ధనంగోపకులప్రదీపః । నవప్ర
రూఢంనిహితైకహస్తో నాగో నళస్తంబమివోజ్జహార ॥ ౪౮ ॥}

వ్యా ॥ సఇతి ॥ గోపకులస్య ప్రదీపవత్ప్రకాశకః సకృష్ణః ద్వితీయం మేరుమివస్థితం గోవర్ధనం నాగో గజః నవంయథాతథా ప్రభూతం అరూఢమూలతయా సూద్ధరం నళస్తంబం నళాఖ్యతృణవిశేషకాండమివ నిహితైకహస్తః న్యస్తైకపాణిస్సన్ లీలయా అనాయాసేనఉజ్జహార ఉద్ధృతవాన్ ॥ ౪౮ ॥ ... ...

{అధోముఖావస్థితమేరుకల్పం శైలంగముఖ్యాయశరణ్యగోపః । ఉ
దంచయన్సత్వరమూర్ధ్వమూలంచక్రేమహేంద్రంశమితాద్ధగర్వం}

వ్యా॥ అధోముఖేతి ॥ శరణ్యగోపః శరణార్థినాం శరణే రక్షణే సాధుః గోపః కృష్ణః అధోముఖావస్థితమేరుకల్పం ఊర్ధ్వమూలమధోగ్రం యథాతథా అవస్థితస్య మేరోస్సదృశం మేరుర్హి భూసరోరుహాకర్ణికాకారః అగ్రేవిశాలో మూలేసంకుచితః అయంతుపర్వతాంతరవదతథాభూతఇతి అధోముఖావస్థితమేరుకల్పమిత్యుక్తం । తంశైలముత్థాయోద్ధృత్య సత్వరం శీఘ్రం ఊర్ధ్వమూలం యథాతథా ఉదం చయన్మూలం పరివర్త్యోర్ధ్వగమయన్ మహేంద్రం శమితాధ్వగర్వంచ చక్రే తద్దర్శనాదేవ తస్య గర్వాధ్వంశాంతం సర్వథాగర్వశాంతిస్తు శైలోపరిసృష్టేరపి వైఫల్యేనతిభవతీతిభావః ॥ ౪౯ ॥ ...

ఫణాభిరామప్రసృతాంగుళీకః ప్రియాంగరాగవ్యతిషంగపాండుః।
భుజస్తదీయోగిరిణాబభాసే భూమండలేనేవభుజంగరాజః॥ ౫౦

వ్యా ॥ ఫణేతి ॥ ఫణాఇవాభిరామాః ప్రసృతాః అంగుళ్యోయస్య సః ప్రియాణాం నీళాదీనాం అంగరాగస్య కర్పూరప్రాయస్య వ్యతిషంగేణ సంపర్కేణ పాండుర్ధవళః తదీయోభుజః కృష్ణబాహుః గిరిణా పర్వతేన భుజంగరాజః శేషః భూమండలేనేవ బభాసే అంగుళ్యశ్శేషస్యఫణాఇవాసన్ అంగరాగధవళిమాచ తస్య స్వతస్సిద్ధపాండిమేవాసీదిత్యర్థః ॥ ౫౦ ॥ ... ...

అభుగ్నరక్తాంగుళిపంజరంతద్రత్నోర్మికారశ్మిశలాకమస్తః। న
వోదకక్షౌమవృతంవ్యభాసీచ్ఛత్రప్రకాండంహరిబాహుదండః॥

వ్యా ॥ అభుగ్నేతి ॥ అనుగ్నా ఈషదవనతాః రక్తా లోహితా అంగుళయఏవ పంజరంయస్య రత్నోర్మికాణాం రత్నమయాంగుళీయకానాం రశ్మయః కిరణాఏవశలాకాః యస్యతత్ । నవోదకేనైవ క్షౌమేణ దుకూలేన పరివృతం తచ్ఛత్రప్రకాండం ప్రశస్తచ్ఛత్రం ॥ ని॥ మతల్లికామచర్చికాప్రకాండముద్ఘతల్లజౌ । ప్రశస్తవాచకాన్యమూనీత్యమరః ॥ ప్రశంసావచనైశ్చేతిసమాసః ॥ హరిబాహోరేవ దండస్య

భాసిద్వస్త్రాన్తికే । అత్ర కించిదవనతాముండలాకారేణ పర్వతేన ధృష్టస్యాంతో సుఖశయనభోగిమూలస్థితపంజరత్వేన పరితః తిర్యక్ప్రసృతాః రమ్యా ఉన్నతియకకిరణాః ఛత్రశలాకాత్వేన సముత్థాప్య పతన్నవోదకం ఛత్త్రప్రాన్తల వినిర్గలత్త్వేన కృష్ణబాహుః ఛత్రదండత్వేన చారోప్యతే పర్వతః ఛత్త్రత్వేన చాధ్యవసీయత ఇతి రూపకసంకీర్ణాతిశయోక్తిరలంకారః ॥ ౫౧ ॥ ... ...

{విహారపక్షస్పృహయైవ కృష్ణో భుజాద్రిణా భూమిధరం దధానః ।
స్వశేషభూతస్య హలాయుధస్య ప్రాచీమవస్థాం ప్రథయాంబభూవ }

వ్యా ॥ విహారేతి ॥ విహారపక్షస్పృహయైవ క్రీడాపక్షపాతేనైవ క్రీడాపక్షపదనాయాసేనేతి యావత్ భూమిధరం పర్వతం భుజాద్రిణేవ సారవత్త్వాత్తేన దధానః కృష్ణః స్వశేషభూతస్య తల్పత్వాత్ స్వోపజీవనత్వాం ప్రాప్తస్య హలాయుధస్య ప్రాచీమవస్థాం శేషవపుషా భూమిధారణరూపాం ప్రాక్తనీం దశాం ప్రథయాంబభూవ అనుకారేణ ప్రఖ్యాపయామాస । స్వజనస్యాద్భుతచరిత్రం లోకస్య ప్రఖ్యాపయితు ముచితమితి భావః ॥ ౫౨ ॥ ... ..

{నివాసభూతే నిఖిలస్య గర్భే బాలాకృతౌ బిభ్రతి శైలమేకం । స
విస్మయాన్ వీక్ష్య జహాస గోపాన్ సంప్రీతిలజ్యేన తదగ్రజన్మా ॥ }

వ్యా ॥ నివాసభూత ఇతి ॥ నిఖిలస్య జగతో నివాసభూతే నివాసత్వం ప్రాప్తే బాలాకృతౌ బాలవేషే తస్మిన్ ఏకం శైలం బిభ్రతి సతి తదగ్రజన్మా తస్యాగ్రజో బలదేవః సవిస్మయాన్ కథం బాలశ్శైలం బిభర్తీత్యద్భుత రసావిష్టాన్ గోపాన్ వీక్ష్య సంప్రీతిలజ్యేన సంప్రీతివ్యాజేన జహాస జగన్నివాసస్యైకశైల మాత్రధారిణం కియదిత్యజానన్తః పతావత్యపి విస్మయన్త ఇతి పరిహాసాభిప్రాయేణ జహాసేత్యర్థః । అత్ర స్మితేనోద్భిన్నం గోపానాముపహాసనం సంప్రీత్యభినయేన గూహితవానితి వ్యాజోక్తిరలంకారః ఉద్భిన్నవస్తునిగూహనం వ్యాజోక్తిః ॥ ౫౩

సకాళికాకాలకృపాణికానాం ధారాశతైః హతసంధిబంధః ।
వాసృజన్నిష్పతరంతరద్భి ర్ధాతుద్రవైరూనమసృంజి శైలః ॥

వ్యా ॥ సఇతి ॥ కాళికానవాంబుదావళిన కాలకృపాణికాః కృతాం ఖడ్గాః ॥ ని ॥ కాళికాస్యాన్నవాంబుదఇస్యాసుర శేవః । తాసాంధా శతైః ధారాణామంబుసంతతీనామేవ కృపాణికాగారిణాం శతై హతసంధిబంధః సశైలః క్షిపతరమతిశీఘ్రం క్షరద్భిః స్యందమా ః ధాతుద్రవైః గైరికాదిద్రవైః నూనమసృంజరక్తాన్యవాసృజత్ కృ ణికాభిస్సంధిబంధేషు విదారితోహిరక్తానివర్షతీతి తథోత్ప్రేక్షా

సగైరికస్తస్యగిరేస్సమంతాద్విలంబితోవర్షపయః ప్రవాహః ।
వితానపర్యంతజుషోవితేనేవిడంబనాంవర్ణతిరస్కరిణ్యాః ॥ ౨౨

వ్యా ॥ సగైరికఇతి ॥ తస్యగిరేగోవర్ధనస్య సమంతాత్పరితో లంబితః సగైరికః గైరికాదిభిస్సహితః వర్షపయః ప్రవాహః । వి నపర్యంతజుషః వితానస్య ఉల్లోచస్య పర్యంతాన్పరితోదేశాన్జు తీతితథోక్తాతస్యాః వర్ణతిరస్కరిణ్యాః కుఢారూపయవనికాయాః ॥ ప్రవేణ్యాస్తరణంవర్ణః పరిస్తోమకుథౌద్వయోరిత్యమరః । వి ంబనమనుకారం వితేనేకృష్ణభుజోత్క్షిప్తః గోవర్ధనోవితానఇవ త రితః పతంతః గైరిక చిత్రితావర్షజలప్రవాహః వితానస్య సమం దావృతిభూతకుథతిరస్కరిణీసదృశాశ్చేత్యర్థః ॥ ఉపమాలంకారః

ఇరంమదార్చిర్వ్యతిషంగదీప్తః పాణౌహరేరద్రిపతిశ్చకాశే ।
పృశ్నిత్రముమైర్నిముముక్షితానాంపరియుక్తముష్ణాతపవారణీనాం ॥

వ్యా ॥ ఇరంమదేతి ॥ హరేః పాణౌ ఇరంమదార్చిర్వ్యతిషంగదీ మేఘాగ్నిజ్వాలా సంపర్కేణదీప్యమానః అద్రిపతిః గోవర్ధనః దేర్నిముముక్షితానాం మోక్తుమిష్టానాం అవనీనాం వజ్రాణా ముతే ఉష్ఠననే ఉన్మూలనఇతియావత్ భావేక్తః । చర్మణిద్వీపినంహం న్నిమిత్తసప్తమీ । పరియుక్తంసంహితం పృశ్నిత్రమివచకాశే ఇ

ద్రైః సిస్పృక్షితానాం నక్షత్రాణాం నిరసనార్థం ప్రియుక్తం దివ్యతేజ
సాజ్వలత్ ప్రత్యుప్త్రమివ లభావిత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ ...

{ సబాహుదండేనవహంస్సలీలంప్రవాళకల్పాంగుళిపంజరేణ । మహీ
{ ధరచ్ఛత్రమనన్యవాహ్యంమాయామయీంవ్యాకురుతేవలీలాం ॥

వ్యా ॥ సఇతి ॥ ప్రవాళకల్పాః పల్లవతుల్యాః అంగుళయఏవపం
జరం ఛత్రమధ్యనీడం యస్యతేన బాహుదండేన బాహుస్తైన ఛత్ర
దండేనానన్యవాహ్యం అన్యైర్వోఢుమశక్యం మహీధరమేవ ఛత్రం
లీలం వహన్ సకృష్ణః మాయామయీంమద్భుతరూపాం లీలామా
యాం వ్యాకురుతేవ । కించిదుదాహరణేన వ్యాకృతవానిత్యర్థః ॥ ౫

{ కరాళరూక్షాకృతివర్ణభేదాన్ కాలాగ్నినిర్వాపణకల్పవృత్తీన్ । రు
{ రోధశైలీకృతయాస్వశక్త్యా ప్రరోహాఘనాన్ పర్వతకూటకల్పాన్ ॥

వ్యా ॥ కరాళేతి ॥ కరాళాః తుంగాః రూక్షాః పరుషాః ధూ
రాదిరూపాః ఆకృతిభేదానవర్ణభేదాశ్చయేషాం తాన్ భేదశబ్దస్యద్వ
ద్వాంతస్థతయా ప్రత్యేకం సంబంధః కరాళరూక్షవిశేషణయోశ్చ
థాసంఖ్యమాకృతివర్ణాన్వయః ॥ని॥ తుంగంకరాళముత్తుంగమిత్యమ
శేషః ॥ని॥ కర్కశేపరుషేరూక్ష ఇతివైజయంతీ । కాలాగ్నినిర్వాప
కల్పవృత్తీన్ ప్రళయానలశమనపటువృత్తీన్ పర్వతకూటకల్పాన్ శై
శిఖరసదృశాన్ ఘనాన్ ప్రరోహానాం శైలీకృతయా పర్వతీకృ
యా స్వశక్త్యాభగవానేవ రురోధ కథమన్యథా తేషాం నంరంభంపరి
తస్సహేతేతిభావః ॥ ౫౮ ॥ ... ...

{ పృథ్వ్యాయథావద్ధృతంగిరేస్తస్సాలంనివాసాయగవాంబభూవ ।
{ ప్రాసానుభావగ్రహణార్హమాసీదగ్రించతస్యానతివిప్రకృష్టం ॥

వ్యా ॥ పృథ్వ్యేతి ॥ పృథ్వ్యాభూమ్యాయథావత్సమ్యక్ ధారితం భగ
దాజ్ఞయా (పూ) ధారితంగిరేరుద్ధృతస్యతస్సాలం గవాంనివాసాయ
భూవ అన్యథాడుత్థాతశైలగర్తతాసామవస్థానసుఖం ననంభవతీతిభావః

తస్య శైలస్యానతివిప్రకృష్టం అధోగ్రత్వాదతి విప్రకర్షరహితం అగ్రంచ గ్రాసానుభావగ్రహణార్హ మాసీత్ । గ్రస్యంతఇతి గ్రాసాః తృణాని తేషామనుభావస్సమృద్ధిః అనుభావశబ్దేనానుభవవాచినా సమృద్ధిరిహ లక్ష్యతే తద్గ్రహణే అర్హం ఉచితమభవత్ ॥ ౫౯ ॥

{ఉదంచితస్యాద్రిపతేరుపాన్తే పయఃప్రవాహో నిబిడం పతన్తః। అత
న్వత స్ఫాటికవప్రశోభామంతర్గతైరస్తభయైరవేక్ష్యాం ॥ ౬౦ ॥}

వ్యా ॥ ఉదంచితస్యేతి ॥ ఉదంచితస్య ఉత్క్షిప్తస్యాద్రిపతేః ఉపాంతే పర్యంతే నిబిడమవిరళం పతంతః పయఃప్రవాహాః అస్తభయైర్నిరస్తవృష్టిభయైః అంతర్గతైః గోపజనైరవేక్ష్యాం అవేక్షణీయాం స్ఫాటికవప్రశోభాం స్ఫటికమయప్రాకారశోభామతన్వత అకుర్వత। ప్రథమవర్షధారాభిః ధాతుషు నిశ్శేషంక్షాళితేషు పశ్చాన్నైస్సర్గికధావళ్యభాజఏవ ధారాః పతంతీతి స్ఫాటికేత్యుక్తమ్ ॥ ౬౦ ॥

{అలబ్ధసూర్యేన్దుకరప్రవేశే మూలేగిరేరావసతాం జనానాం ।
స్వలోచనద్వన్ద్వవిహారభేదాన్నక్తందివాన్యాగనుతేస్మ నాథః ॥}

అలబ్ధేతి ॥ నాథః కృష్ణః గిరేర్మూలే అలబ్ధసూర్యేందుకరప్రవేశే ఉపరినిరోధాత్పరితోవప్రాకారజలప్రవాహనిరోధాచ్చ అప్రాప్తరవిశశికిరణప్రవేశేసతి ఆవసతాం గిరిమూలమధివసతాం జనానాం నక్తందివాని రాత్రీర్దివసాంశ్చ స్వలోచనద్వంద్వవిహారభేదాత్ చంద్రసూర్యాత్మకస్య స్వనేత్రయుగ్మస్య ఉన్మేషభేదాత్ రాత్రావామస్య దివాదక్షిణస్యచ ఉన్మేషాత్ అతనుతేస్మాకరోత్ ॥ ౬౧ ॥

{ముకున్దగాత్రంమణిదర్పణాభంఛాయాపదేశేనవిగాహమానైః ।
నగోధనైస్తత్రసురేన్ద్రభీత్యా గోపైస్తదాగూఢమివావతస్థే ॥}

వ్యా॥ ముకుందగాత్రమితి ॥ మణిదర్పణాభం రత్నముకురప్రభం ముకుందగాత్రం కృష్ణదేహం ఛాయాపదేశేన ప్రతిబింబవ్యాజేన ॥ ని ॥ ఛాయాసూర్యప్రియాకాంతిః ప్రతిబింబమనాతపఇత్యమ

రః ॥ విగాహమానైః ప్రవిశద్భిః సగోధనైః గోపైః తత్ర ముకున్దగాత్రే సురేన్ద్రభీత్యా ఇన్ద్రాద్భయేన గూఢముపేత్యేవ ఛన్నమివ స్థితమివ అత్ర ఛాయాపదేశేనేత్యపహ్నుత్యా గూఢమివావస్థితా ఇత్యుత్ప్రేక్షణాత్ సాపహ్నవోత్ప్రేక్షాలంకారః ॥ ౬౨ ॥

{ బిభర్తి కృష్ణస్సుకుమారగాత్రః క్ష్మాధరం తేన విభావయామః । త
దగ్రజోఽయం బిభృయాదశేషాం బలః క్షమామిత్యవదన్ వ్రజస్థాః ॥ }

వ్యా ॥ బిభర్తీతి ॥ సుకుమారగాత్రః కోమలదేహః కృష్ణః క్ష్మాధరం పర్వతం బిభర్తి తేన తదగ్రజః తస్యాపి పూర్వజోఽసౌ బలః అశేషాం సమస్తాం క్షమాం భూమిం బిభృయాద్ధార్యేదితి విభావయామః ప్రతీమః ఇతి వ్రజస్థా గోపాః అవదన్ బలదేవస్య శేషావతారతయాపి సకలభూమణ్డలధారకత్వాదిత్యర్థో ధ్వన్యతే ॥ ౬౩ ॥

{ బభుస్స్వశాఖాగ్రధృతాగ్రహస్తాస్సౌధనైస్సాకమధస్థిరోఽస్మిన్ ।
కృతాభిముఖ్యాః కృతినో ముకుందే రసప్రవృత్తా ఇవ తత్ర కృష్ణాః ॥ }

వ్యా ॥ బభురితి ॥ గిరౌ పర్వతే స్వశాఖాగ్రస్థితాగ్రహస్తైః నిజశాఖాసు బద్ధాగ్రిమాగ్రైః సధర్మిభిర్వానరైః సౌధనైస్సాకం ముకుందే కృతాభిముఖ్యాః ... లవత్ప్రాయ ... కృష్ణాభిముఖాః అత ఏవ కృతినో ధన్యాస్సన్తః రసనిర్విష్టా ఇవ బభుః ॥ ౬౪ ॥

{ అధోముఖస్యాద్రిపతేస్తృణాని ముకుందసంనిదర్శితాని । జా
తస్పృహా జగ్రసిరే సహర్షం గావస్తదా కించిదివోన్నమన్త్యః ॥ ౬౫ }

వ్యా ॥ అథ ఇతి ॥ తదా అధోముఖస్యాద్రిపతేః గోవర్ధనస్య ముకుందేన స్పృష్ట్వా నిదర్శితాని సందర్శితాని తృణాని జాతస్పృహాః గృణప్రదర్శనేన తేషామపి స్పృహాః గావః కించిదివ స్వల్పమున్నమన్త్యః సహర్షం జగ్రసిరే గ్రసన్తి స్మ ॥ ౬౫ ॥

{ మణిప్రదీపైః కలశాంసి గోప్యః ప్రవిశ్య రమ్యాణి గుహాగృహాణి । అ
స్పృష్టశీతోష్ణముపాత్తలబ్ధిం స్వస్థాశయాస్స్వర్గమివాన్వభూవన్ ॥ }

వ్యా ॥ మణిప్రదీపైరితి ॥ గోప్యః మణిప్రదీపైః అతమాంసితమో రహితాని రమ్యాణి సుధోపనగృహాణి ప్రవిశ్య స్వస్వాశయాః స్వస్థచిత్తాస్సత్యః అస్పృష్టశీతోష్ణం శీతోష్ణబాధాస్పర్శరహితం అయత్నలబ్ధం యత్నం వినా ప్రాప్తం స్వర్గసుఖస్వభావసన్నివ ॥ ౬౬ ॥

{ సుధాపురం తత్ర సపుత్రదారైరచ్ఛిన్నగోదోహనమన్థనాద్యైః
స్వప్నావబోధప్రభృతీన్ గోపైస్సేవిరే విస్మృతపూర్వవాసైః }

వ్యా ॥ సుధేతి ॥ తత్ర తత్ర శైలాభ్యంతరే సుధాపురం యథా పూర్వం అచ్ఛిన్నగోదోహనమన్థనాద్యైః అవిచ్ఛిన్నగోదోహనదధిమథనాదికృత్యైః అతఏవ విస్మృతపూర్వవాసైః సపుత్రదారైః గోపైః స్వప్నావబోధప్రభృతీని గాత్రవ్యాపారాః తతః ప్రబోధకాలే ... సిషిచే ... కమణిశిలిట్ ... కస్యాపి కృత్యస్య ... భావః ॥ ౬౭ ॥

{ అస్పృష్టధారాజలబిన్దుసిక్తైః ... నైరన్ధ్రవితైః । గో
పీజనైరావధితోపహారా గర్తస్యమూలే గృహాణి ... ॥ ౬౮ ॥ }

వ్యా ॥ అస్పృష్టేతి ॥ గిరి ... మూలే గోపీజనః ... మూలప్రదేశే అస్పృష్టధారాజలబిన్దుసిక్తైః అస్పృష్ట ... ధారాజలబిన్దూనాం సిక ... తయా ... జలకణికానామపి ... ప్రవేశాభావః । అతఏవ అకం ... అపగత ... గోపీజనైః గృహాసరిత్ వశేషు ... క్రీడా ... అద్రియం త్రేస్థ । కమణిశిలిట్ ॥ ౬౯ ॥ ... ...

{ వనేచరా గోపగణైస్సమేతా విముక్తపజ్ఞ న్యభయా విచేరుః । మ
హీధరచ్ఛత్రధరే ముకున్దే వన్యా నిసర్గాచ్చ తత్ర గోభిః ॥ ౭౦ ॥ }

వ్యా ॥ వనేచరా ఇతి ॥ ముకున్దే మహీంధరచ్ఛత్రధరే పర్వతస్యైవ ఛత్రస్యధారకే సతి తత్ర పర్వతమూలే గోపగణైస్సమేతాః మిళితాః

వనేచరాః కిరాతాదయః విముక్తపర్జన్యభయాస్సంతః పర్జన్యో మే
ఘగర్జితం గర్జన్మేఘ ఇంద్రోపివా ॥ని॥ పర్జన్యో మేఘనిర్ఘోషేవాస
వేగర్జదంబుద ఇతి రత్నమాలా॥ విచేరుః విచరంతి స్మ తథావన్యానిప
శ్వాదిచవ్యాఘ్రాదీని విముక్తపర్జన్యభయాని సంతి గోభిస్సహ విచేరుః

ప్రభూతధారాప్రతిపన్నశైత్యం ప్రాప్తారమద్రిం ప్రభురద్భుతానాం
సుదర్శనాదప్యధికామనైషీత్పవిత్రతాం పాణిసరోజయోగాత్ ॥

వ్యా ॥ ప్రభూతేతి ॥ అద్భుతానాం ఆశ్చర్యాణాం జగన్ని
ర్మాణాదికృత్యానాం ప్రభుః ప్రభవితా సమర్థః కృష్ణః ॥ని॥ సమర్థ
ధిపతౌ ప్రభురితి వైజయంతీ। ప్రభూతయా బహుళయా ధారయా వృష్టి
జలసంతత్యా ప్రతిపన్నశైత్యం ప్రాప్తశీతలభావం ప్రాప్తారం అ
పాం వృష్టిజలానాం తారోత్యుచ్చధ్వనిః అప్తారః ప్రకృష్టః అప్తారో య
స్మిన్నితి ప్రాదిభ్యో ధాతుజస్యేతి బహువ్రీహిః ఉపరిపతద్వృష్టిజలమ
హాఘోషయుక్తమిత్యర్థః ॥ని॥ తారోత్యుచ్చస్వరే ముక్తావిశుద్ధౌ
శుద్ధమౌక్తిక ఇతి రత్నమాలా। అద్రిం గోవర్ధనం పాణిసరోజయోగా
త్ స్వకీయకరకమలసంపర్కాత్ సుదర్శనాచ్చక్రాదప్యధికాం పవి
త్రతాం పవిత్రః పూతః। పవిభ్యో వజ్రేభ్యస్త్రాయత ఇతి పవిత్రం త్రా
యతేః అన్యేష్వపి దృశ్యత ఇతి డప్రత్యయః తస్య భావః పవిత్రతాం
అనైషీత్ నయతి స్మ। సుదర్శనోపి ప్రభూతాయాం ధారాయాం
స్వస్యాగ్రభాగే ప్రతిపన్నశైత్యః ప్రాప్తనిశితభావః ॥ని॥ ధారా
పూః కాపి సేనాగ్రం పతదంబ్వాది సంతతిః ఖడ్గాదినిశితప్రాంతస్తురం
గగతిపంచకం ఇతి రత్నమాలా॥ ప్రాప్తా అరా అనేనేతి ప్రాప్తారశ్చ అరా
నామ చక్రాణాం నేమినాభిమధ్యగతావయవాః తత్రైవ వైజయంతీ ॥ని॥
(స్త్రీ) నేమిర్నా ప్రధిశ్చక్రప్రాంతే కుంబా తు నాభికా। అరాస్తయోర్మధ్య
తా మధ్య ఇతి। ఏవమిదం విశేషణద్వయం సుదర్శనేపి సమానం కింతు
తం భగవాన్పాణిసరోజయోగాత్ పూతతారూపామేకాం పవిత్ర

తామనైషీత్ గోవర్ధనంతుపూతతారూపాంపక్షిభ్యో మేఘనిఘోషితవ
జ్రేభ్యః త్రాతృతారూపాంచోభయీం పవిత్రతామనైషీదితి విశే
షణిత్యభిప్రాయః । అత్ర పవిత్రతామితి శ్లేషానుప్రాణితేన సుదర్శ
నాముపమానాదద్రేః ఉత్కర్షకథనరూపో వ్యతిరేకాలంకారః వజ్ర
చ్ఛిన్నపక్షతయా వజ్రాత్త్రస్యంతమద్రిం వజ్రేభ్యస్త్రాతృతామనైషీ
దితి విరోధాభాసశ్చ గమ్యతే తత్ స్ఫారణార్థమేవ తస్యాఘటితసంఘ
టనాశక్తిం వ్యంజయితుం అద్భుతానాం ప్రభురితి నిర్దేశః కృతః
తతశ్చ సాభిప్రాయవిశేష్య నిర్దేశరూపః పరికరాంకురాలంకారః

{ముకుందహస్తాంబురుహాధిరోహాత్ప్రాప్తశ్శ్రియం మేరుముఖైరల
భ్యాం । వర్షాపదేశేనగిరిస్సలేభేనగాధిపత్యార్హమివాభిషేకం ॥}

వ్యా ॥ ముకుందేతి ॥ ముకుందస్యహస్తాంబురుహమివతస్యాధిరో
హాదారోహణాత్ మేరుముఖైః హేమాచలప్రభృతిభిః పర్వతాంత
రైః అలభ్యాం శ్రియంశోభామేవలక్ష్మీంప్రాప్తస్సగిరిః వర్షాపదే
శేన వృష్టివ్యాజేన నగాధిపత్యార్హం పర్వతకులాధిరాజ్యోచిత మభి
షేకం లేభఇవ అత్రవర్షాపదేశేనేత్యపహ్నుత్యా అభిషేకం లేభఇ
వేత్యుత్ప్రేక్షణాత్ సాపహ్నవోత్ప్రేక్షాలంకారః ॥ ౭౧ ॥

{మదోల్బణానామివవల్లవీనాంగీతంగరిష్ఠైశ్శౌరిగుణానుబంధం । గు
హావిశేషైర్ధ్రువమన్వవాదీద్గోవర్ధనోగోపగణాభినంద్యః ॥}

వ్యా ॥ మదోల్బణానామితి ॥ గోపగణాభినంద్యః వర్షత్రాణా
త్ గోపగణశ్లాఘ్యః గోవర్ధనః మదేనోల్బణానాం తీవ్రాణాం మద
ప్రహారవశ్యేన తీవ్రకుడానామివస్థితానాం వల్లవీనాంగరిష్ఠైర్గీతం శౌ
రిగుణానాం విక్రమాదీనామనుబంధమనువృత్తింగుహావిశేషైః ప్ర
తిధ్వనిమద్భిః గుహాభేదైః ధ్రువం నూనం అన్వవాదీదనువదతిస్మ ఉ
త్ప్రేక్షాలంకారః ॥ ౭౨ ॥ ... ...

కరాగ్రయుక్తే ఘటితేన కృష్ణస్య వారిణా సానుమతాభిషిక్తాః। అ
లంభయన్గోపగణాంస్సదా తాన్ ధారాగృహేభ్య స్తరవాససౌఖ్యం॥

వ్యా॥ కరాగ్రేతి॥ కృష్ణః కరాగ్రపవయంత్రె ఉపరిసలిలోత్థాపన యంత్రే ఘటితేన యోజితేన వారిణా పరితః ప్రతద్వృష్టిజలసహితేన సానుమతా పర్వతేనాభిషిక్తాః సదా గాన్ గోపగణాన్ ధారాగృహేభ్యోఽతిరవాససౌఖ్యమలంభయత్ ధారాగృహేభ్యోఽంతరేషు భోగినః తరుశీలసహితాః సుఖ్యంతీతి భావః సుఖశబ్దాత్ కండ్వాదిత్వాద్య క్ప్రత్యయః యద్యపి లఘోః ప్రాప్త్యర్థతాయాం నద్వికర్మకతా తథాపి తస్య ప్రాప్త్యుపసర్జనకగత్యర్థత్వాన్నాస్త్వీతి తద్వివక్షయేదేహా గతి బుద్ధి ప్రత్యవసానార్థ ... దిసూత్రేణ ద్వికర్మకత్వం। తథాచ వామనః లభేర్గత్యర్థత్వాణ్ణిచ్యణౌ కర్తుః కర్మత్వమితి॥ ౨౩॥ ...

{అచింత్యశక్తేరనుమారయానః కౌమారచేష్టాకపటేన గుప్తం। బ
లం తదాగ్రాంగుళిసంశ్రితాద్రే స్తావత్పరిచ్ఛిన్న మబోధి గోపైః।}

వ్యా॥ అచింత్యశక్తేరితి॥ అచింత్యశక్తేరప్రమేయశక్తేః అనుమారయానః పురాణపురుషతయా కౌమారయానరహితస్య అగ్రాంగుళిసంశ్రితాద్రేః అగ్రం చాసావంగుళిశ్చ అవయవావయవినోరభేదవివక్షయా అగ్రాంగుళ్యాః కర్మధారయః యదాహ వామనః। హస్తాగ్రాగ్రహస్తాదయో గుణగుణినోర్భేదాభేదాభ్యామితి। అగ్రాంగుళిం సంశ్రితోఽద్రిః యస్య తస్య కృష్ణస్య తస్య [illegible]సిద్ధ[illegible]జగద్ధారణకరుణా కౌమారలీలాకపటేన గుప్తం కౌమారవిహారైరేవ కపటేనచ్ఛన్నం బలం గోపైస్తావత్పరిచ్ఛిన్న మబోధి అహో శైలధారణక్షమమస్య బలమిత్యేతావన్మాత్ర పరిమితమజ్ఞాసిషుః। బుధేః కర్మణి లుఙ్॥ ౨౪॥

నిమేషనిష్ఠ్యూతయుగానియాసాం యే భోగ్యనిరోధస్యాన నాన్యభూవన్।
తాసాం స తైః స్వార్థమభూత్సమిష్ట్యోపామభుగ్రివాం పల్లవయాంధనాథః॥

వ్యా॥ నిమేషేతి॥ యాసాం గోపికానాం నిమేషనిష్ఠ్యూతయు

ని నిమేషః అష్టత్రుటిపరిమితః కాలః ఇత్యుక్తం వైజయంత్యాం॥ సి॥
లో నైమేషశ్చదివిష్టోపి సూక్ష్మ(స్త్రీ) తుత్రుటిర్మతా। ద్వేత్రుటీలవఇత్యుక్తః
కః తౌ ద్వావక్షరవాతకః ॥ తౌ నిమేష ఇతి ॥ తస్మాత్ త్రైణ నిష్ఠ్యూతా
వృష్టానియమానినిర్యన్ః నిష్ఠ్యూతశబ్దస్య సృష్టార్థకత్వం వ్యాఖ్యాతృభిః
ముక్తం దండినా। నిష్ఠ్యూతోద్గీర్ణవాంతాదిగౌణవృత్తివ్యపాశ్రయం
అతిసుందరమన్యత్ర గ్రామ్యకక్ష్యాం విగాహతే ఇతి। తథాభూతానిదో
ర్యన్స్వస్వభర్తృభ్యో నిరోధవ్యసనాని గృహకృత్యేషు ఃనియోజనేన
కృష్ణదర్శన నిరోధాత్సంభూతాని। వ్యసనాని కృష్ణే కామోద్రేక
గ్లాన్యాదయో దోషాః॥ ని॥ వ్యసనం విపది భ్రంశే దోషే కామజ
కోపజే ఇత్యమరః। అభూవన్న జనిషత ॥ తాసాం వామభ్రువాం గోపవ
నితానాం తైః స్వభర్తృభిరేవ సాధనం సహావల్లయాంకనాథః గోప
వల్లస్వామీ కృష్ణః సమీక్ష్య దృశ్యోభూత్। శైలధారణాద్భుత దర్శన
వ్యాజేన భర్తృభిస్సహైవ గోష్ఠస్థం నిర్నిరోధముపశ్యన్నిత్యర్థః॥ ౭౫॥

కృతార్థభావం భృశమాదధానైః స్వస్థాంగసంస్పర్శవిలోకనాద్యైః।
అయంత్రితాభిర్నిరగాకశోరం సేవర్ద్ధానువృత్తిర్వ్రజసుందరీభిః॥

వ్యా॥ కృతార్థభావమితి॥ భృశం కృతార్థభావం అనర్థా నేజన
సమక్షమేవ లాభాదత్యర్థం చేతస్తృప్తిం సంపాదయతి కృష్ణాంగసంస్ప
ర్శవిలోకనాద్యైః జనసంమర్దశైలధారణకృతాద్భుతకౌతూహలాది
వ్యాజేన క్రియమాణైః భగవదంగస్పర్శవీక్షణాద్యైః ఆదిపదేన తద్గుణకీ
ర్తనాదిగృహ్యతే। తస్మిన్ అయంత్రితాభిర్నిర్నిరోధాభిర్వ్రజసుందరీభి
ర్వరం సహర్షానువృత్తిః వృష్టేరనువృత్తిరాశశంసే ప్రార్థ్యతే। వృష్టి
నివృత్తౌ స్వస్వగృహంగతానామేవం తద్దర్శనస్పర్శాద్యభావాదితి భావః॥

ధారానిపాతైస్తనతాం ఘనానామక్షపవిమానైరభిహన్యమానః।
ఆకస్మికీమన్వభవత్స శైలో వజ్రవ్యథాం వాసవరోషజాతాం॥ ౭౬

వ్యా॥ ధారానిపాతైరితి॥ స్తనతాం గర్జతాం ఘనానాం మే

ఘూనాం అక్షప్రహాణైః రథాంగప్రహాణైః ॥ ని ॥ అక్షమింద్రియము
త్క్షానార థాంగవ్యవహారయోః । పాశకేశాకటైకహేదూత్యేత భేదకలి
ద్రుమ ఇతి రత్నమాలా ॥ ధారానిపాతైరభితో హన్యమానస్సశైలః
వాసవకోపజాతామింద్రకోపప్రభవాం ఆకస్మికీమకస్మాద్భవాం వ
జ్రవ్యధాం నిర్నిమిత్తదంభోళిపతనమఖిలమన్వభవత్ పూర్వం హి వ
జ్రవ్యథామన్వభూ
ర్వతాః లోకరక్షానిమిత్తేన పక్షఖండనసమయే న వజ్రవ్యథామన్వభూ
వన్ ఇదానీం తు ధారానిపాతేనేతి భావః ॥ ౭౭ ॥ ...

{ తమేకహస్తాఙ్గులియన్త్రలగ్నం ధారాహతం ధారయతస్త్రిధామ్నః
అముక్తబాల్యస్య సనుగ్రశక్తేః తృణార్ధవత్సప్తదినాన్యతీయుః ॥ ౭౮ ॥ }

వ్యా ॥ తమితి ॥ ఏకస్య హస్తస్యాంగుళావేవ యంత్రే లగ్నం శ్లి
ష్టం ధారాభిరాహతం శైలం ధారయతః అముక్తబాల్యస్య నమగ్ర
శక్తేస్సంపూర్ణశక్తేః త్రిధామ్నః కృష్ణస్య తృణార్ధవత్ తృణార్ధేన
తుల్యా యథాతథా సప్తదినాన్యతీయుః అతిక్రాంతాని ॥ ౭౮ ॥

సతాదృశాంస్తామభ్రతో యుగాన్తే కల్పాసాని ర్లైశోషయితుం క్షమోపి ।
మహాన్ద్రిదర్పాత్యయమాత్రకాంక్షీ పరిఖ్యాపయామాస గిరేః ప్రభావం

వ్యా ॥ నను యుగాంతే వృష్ట్యా ఏకార్ణవీకృతత్రైలోక్యార్ణ పు
ష్కలావర్తకాదీన్ నిశ్వసితైరేవ శోషయతి దేవః ॥ తథాహి పురా
ణవచనం ॥ ధారాభిరక్షమాత్రాభిః పూరయిత్వాఖిలాం భువం ।భు
వర్లోకం తథైవోర్ధ్వం ప్లావయంతి తతో ద్విజ ॥ అంధకారీకృతే
లోకే నష్టే స్థావరజంగమే । వర్షంతి తే మహాఘోరా వర్షాణామపరం
శతమ్ ॥ సప్తర్షిస్థానమాక్రమ్య స్థితేంభసి మహామునే । ఏకార్ణ
వం భవత్యేవ త్రైలోక్యమఖిలం ద్విజ ॥ ముఖనిశ్వాసజో విష్ణోర్వాయుస్త
జ్జలదాంస్తతః ॥ నాశయన్వాతి మైత్రేయ వర్షాణామపరం శతమితి
తస్య భగవతః కిమిత్యద్య వృష్టివారణాయ శైలధారణప్రయాస ఇత్య
భవస్తత్రాహ ॥ సఇతి ॥ సకృష్ణః తాదృశాన్ ప్రసిద్ధాననుభావాన్ తో

యభృతః పుష్కలావర్తకాదీన్ ప్రళయఘనాన్ యుగాంతే శ్వా
సానిలైర్నోషయితుం క్షమోపి సమర్థోఽపి మహేంద్రదర్పాత్యయ
మాత్రకాంక్షీ శక్రగర్వాపనయమాత్రం కాంక్షమాణో గిరేర్గోవర్ధ
నస్య ప్రభావం మాహాత్మ్యం ప్రఖ్యాపయామాస ॥ని॥ ప్రతాప
మాహాత్మ్యయోః ప్రభావస్స్యాదితి వైజయంతీ ॥ గిరిపూజయా వృ
ద్ధస్య శక్రస్య గర్వో గిరిప్రభావఖ్యాపనేనైవాపనేయ ఇతి భావః॥౧౯

{ఏకత్రిసంరక్షతి కృష్ణమేఘే గోత్రేణ చైకేన గవాం కులాని । అశే
షగోత్రౌఘభిదా నియుక్తైర్మేఘైస్తదా మోఘతమైర్బభూవే ॥౨౦॥}

వ్యా॥ ఏకత్రేతి ॥ ఏకత్రైకస్మిన్ కృష్ణఏవ మేఘే కాలమేఘ ఇ
త్యపి గమ్యతే । ఏకేన చ గోత్రేణ ఏకేనైవ పర్వతేన చ కారావధారణా
ర్థః ॥ ని ॥ చాన్వాచయే సమాహారే త్వన్యోన్యార్థే సముచ్చయే । ప
క్షాంతరే తథా పాదపూరణేప్యవధారణ ఇతి విశ్వః ॥ గవాంకులాని సంర
క్షతి సతి అశేషగోత్రౌఘభిదా అఖిలపర్వతసమూహవిదారకేణ శక్రేణ
నియుక్తైః మేఘాయుతైః మేఘానామయుతైరనేకసహస్రైః మోఘత
మైరతిశయేన వ్యర్థైః బభూవే భూయతే స్మ । భావేలిట్ ఏకం గోత్ర
మవష్టభ్య గోకులసంరక్షణాయైకస్మిన్మేఘే ప్రవృత్తేఽఖిలానామపి గో
త్రాణాం విదారమవష్టభ్య ప్రవృత్తాః బహవో మేఘాః మోఘీబభూ
వురితి బహుభ్యోపి ప్రసిద్ధమేఘేభ్యః ఏకస్య కృష్ణమేఘస్యాతిశ
యనిబంధనాద్వ్యతిరేకాలంకారః ॥౨౦॥

{వజ్రోపమర్దే వితథే సురేంద్రస్స్వయం వృతోపత్రపయా భియా చ ।
మనాతిమామింద్రపదం దురంతం కిం పౌరుషం కేవలమిత్యదుఃఖ్యాత్}

వ్యా॥ వజ్రేతి ॥ సురేంద్రశ్శక్రః వజ్రోపమర్దే గోకులోపమ
ర్దనే వితథే వ్యర్థే సతి అపత్రపయా పరేభ్యో లజ్జయా భియా చ
కృతాపకారతయా కృష్ణాద్భయేన చ స్వయం వృతః స్వయం వరేణ ప్రాపి
తస్సన్ కిం పౌరుషం కుత్సితపరాక్రమం అత ఏవ దురంతం దుష్టో హే

యోఽంతస్స్వరూపం యస్యేతి తథోక్తం ॥ ని ॥ అంతోస్త్ర్యవసితే మృత్యౌ స్వరూపే నిశ్చయేంతిక ఇతి వైజయంతీ ॥ ఇంద్రపదం కేవలం ఇంద్రపదమేవ ప్రాప్నోతి క్లిశ్నాతీత్యసుఃఖ్యాత్ దుఃఖ్యతీస్మ । నిర్వహణోచితపరాక్రమరహితం స్వకీయం పదమేవ జగాహే ఇత్యర్థః ॥౮౧॥

{నివృత్తరోషే నిభృతే పిశక్రే సందర్శితస్వామినిదేశసంగాః । వవ
ర్షురుగ్రాం ముహురశ్మవృష్టిం వైరోపపన్నా ఇవ వారివాహాః ॥౮౨॥}

వ్యా ॥ నివృత్తేతి ॥ నివృత్తరోషే అపగతక్రోధే శక్రే నిభృతే వినీతేపి ॥ ని ॥ నిభృతవినీతప్రశ్రితాస్సమా ఇత్యమరః ॥ సందర్శితస్వామినిదేశసంగాః సందర్శితేంద్రనియోగాసంగాః వారివాహాః వైరోపపన్నాశ్శాత్రవయుక్తా ఇవ ఉగ్రామశ్మవృష్టిం ఉపలవృష్టిం ముహుర్వవర్షుః వర్షంతిస్మ । లోకేహి దండనప్రవృత్తా రాజభటాః ప్రసన్నేపి రాజ్ఞి నిర్దాక్షిణ్యం తదుపపీడనం కుర్వంతీతి భావః ॥ ౮౨ ॥

{నివార్య దుర్వారజవాన్పయోదాన్నాథం సతాం నన్దసుతం ప్రపిత్సుః
కరంభితప్రీతిభయః క్షణార్ధం వ్యక్తిం భజన్ వ్యోమతలే వతస్థే ॥౮౩}

వ్యా ॥ నివార్యేతి ॥ సతాం సాత్త్వికానాం నాథం నందసుతం కృష్ణం ప్రపిత్సుః ప్రపత్తుమిచ్ఛుః సనిమీమాఘురభలభశకపతపదామచ ఇసిత్యకారస్య ఇసి అత్ర లోపోఽభ్యాసస్యేత్యభ్యాసలోపః । కరంబితప్రీతిభయః కరంబితే సంవలితే ప్రీతిభయే అచలధారణదర్శనేన కృష్ణస్య కంసాదినిగ్రహేపి శక్తిరస్తీతి ప్రీతిః కృతాపకారతయా తతో భయం చ యస్మిన్ సః ఇంద్రః దుర్వారజవాన్ దుర్వారవేగాన్ పయోదాన్నివార్య క్షణార్ధం స్వల్పకాలం వ్యోమతలే వ్యక్తిం భజన్ దృశ్యమానః ప్రాప్తస్సన్నవతస్థే । భగవద్దర్శనే కౌతూహలాత్త్వరితమవరురుక్షురపి భయాన్నిరుద్ధ ఇవ కంచిత్కాలం వ్యోమతలే స్థిత ఇత్యర్థః ॥ ౮౩ ॥ ... ...

క్రమేణపృథ్వీమభిగంతుకామశ్శ్వేతాభ్రపర్యాయగజాధిరూఢః।
విలోచనవ్యాజితపద్మసంపద్వర్షాత్యయో మూర్తఇవాబభాసే॥

వ్యా॥ క్రమేణేతి॥ క్రమేణ శనైః పృథ్వీమభిగంతుకామః అవతరితుకామః శ్వేతాభ్రపర్యాయగజాధిరూఢః శుభ్రమేఘసదృశమైరావతమధిరూఢః విలోచనైర్వ్యాజితపద్మసంపత్ ప్రకాశితకమలసంపదింద్రః మూర్తః మూర్తిమాన్ మూర్తిశబ్దాదర్శఆద్యచ్ । వర్షాత్యయశ్శరత్సమయఇవాబభాసే । అత్ర శక్రస్య శరత్సమయత్వేనోత్ప్రేక్షా శ్వేతాభ్రపర్యాయేత్యుపమయా విలోచనైరిత్యాదిరూపకేణచోత్థాపితేతిసంకరః ॥ ౮౪ ॥ ... ...

పునః ప్రసన్నాం పురుహూతదాన్త్యా పశ్యన్ దివం ప్రాణభృతామధీశః ।
తమద్రిమవ్యాహతదివ్యలీలస్సంతోలయామాస నివేశయిష్యన్॥ ౮౫ ॥

వ్యా॥ పునరితి॥ పురుహూతదాంత్యా ఇంద్రస్యోపశమేన పునః ప్రసన్నాం పునరపి యథాపూర్వం నిర్మలాం దివమాకాశంపశ్యన్ అవ్యాహతదివ్యలీలః అప్రతిహతాప్రాకృతలీలః ప్రాణభృతామధీశః కృష్ణః తమద్రిం గోవర్ధనం నివేశయిష్యన్ యథాపూర్వం స్థాపయిష్యన్ సంతోలయామాస యథాస్థానమేవ నివేశయితుం పరివర్తయామాసేత్యర్థః ॥ ౮౫ ॥ ... ...

విలక్షవృత్త్యేవతిరోహితేషు మేఘేషు విశ్రాన్తవికత్థనేషు । స్థానే
నివేశాదచలీచకారఛత్రాచలం శౌరిరఖిన్నబాహుః ॥ ౮౬ ॥

వ్యా॥ విలక్షేతి॥ ఆత్మనశ్చరితే సమ్యగ్జ్ఞాతేనైర్వ్యర్థ్యస్య జాయతే అపత్రపాతిమహతీ సవిలక్షఇతిస్మృతేః తద్వృత్త్యా తత్ప్రకారేణేవ విశ్రాంతవికత్థనేషు విశ్రాంతం వికత్థనమాత్మశ్లాఘాతుల్యాగర్జా యేషాం తేషు మేఘేషు తిరోహితేషుసత్సు అఖిన్నబాహుః చిరతరగిరిధారణేప్యశ్రాంతభుజః శౌరిః ఛత్రాచలం ఛత్రాకారం గిరిం గోవర్ధనం స్థానే నివేశాత్ తదీయేస్థానే యథాపూర్వం స్థాపనాత్ అచలీచకార అచంచలంకృతవాన్ ॥ ౮౬ ॥ ... ...

ఉత్క్షిప్యమాణః పరివర్త్యమానస్సంస్థాప్యమానోఽపి తథైవ భూయః ।
స తస్య సంకల్పవశేన భేజే శైలో న శైథిల్యకథాప్రసంగమ్ ॥ ౮౭ ॥

వ్యా ॥ ఉత్క్షిప్యమాణ ఇతి ॥ ఉత్క్షిప్యమాణ ఉద్ధ్రియమాణః పరివర్త్యమానః అధోఽగ్రతయా విపరివర్త్యమానః భూయస్తథైవ సంస్థాప్యమానోఽపి పునరపి యథాపూర్వం నివేశ్యమానశ్చ స శైలః తస్య భగవతస్సంకల్పవశేన ఇచ్ఛాయత్తతయా శైథిల్యకథాప్రసంగం శిథిలీభావకథాయాః ప్రసక్తిమపి న భేజే ॥ ౮౭ ॥ ... ...

వ్యపేతశైలవ్యవధానదృశ్యైర్విభూషితస్స్వేదకణైస్సబాలః । ది
శద్భిరామోదమభౌమభోగ్యం దివ్యైరవాకీర్యత పుష్పవర్షైః ॥

వ్యా ॥ వ్యపేతేతి ॥ వ్యపేతశైలవ్యవధానదృశ్యైః అపగతశైలవ్యవధానతయా దృగ్గోచరైః స్వేదకణైః కించిత్క్లేశాభినయప్రభావితైః భూషితస్సబాలః అభౌమభోగ్యం భూమిర్నివాసపదమితి భౌమాః ; స్వస్యనివాస ఇత్యణ్ప్రత్యయః । తేషాం భోగ్యో న భవతీతి తథోక్తః । తమామోదం సౌరభం దిశద్భిః ప్రయచ్ఛద్భిః ॥ ని ॥ ఆమోదో హర్షగంధయోరితి విశ్వః ॥ దివ్యైర్దివస్స్వర్గాదాగతైః ద్యుప్రాగపాగుదక్ప్రతీచో యదితి శైషికో యత్ప్రత్యయః । పుష్పవర్షైరవాకీర్యత అభ్యషిచ్యత

నివేశ్య కృష్ణం శకటీరథాగ్రే నాథోపచారైరుపసేదివాంసః । స
గోధనాస్స్వం వ్రజమావ్రజంతస్సంగీతలీలామభజంత గోపాః ॥

వ్యా ॥ నివేశ్యేతి ॥ శకటీరథాగ్రే అల్పశ్శకటశ్శకటీ ॥ ని ॥ స్త్రీస్యాత్ కాచిన్మృణాల్యాదిర్వివక్షాపచయే యదీత్యల్పత్వవివక్షాయాం స్త్రీత్వం గౌరాదిత్వాన్ఙీష్ । సైవ రథస్తస్యాగ్రే పురోభాగే కృష్ణం నివేశ్య నాథోపచారైః రాజయోగ్యైరుపచారైః జయజయాదిరూపైరుపసేదివాంసః ఉపసృప్తవంతః సగోధనాః స్వం వ్రజమావ్రజంతః గోధనైస్సహితాః స్వకీయం గోకులం ప్రత్యాగచ్ఛంతో గోపాః సంగీతలీలామభజంత హర్షాద్గీతనృత్తవాద్యలీలామసేవంత చక్రుః ॥ గీతం నృ

త్రం తథావాద్యం త్రయం సంగీతముచ్యత ఇతి శార్ఙ్గదేవః ॥ ౮౯ ॥

{కచ్చిన్నఖిన్నోసి వహన్గిరీంద్రం కచ్చిన్న విగ్లాయతి పాణిపద్మం ।
ఇతి బ్రువాణాస్సుహృదో ముకుందం పర్యాకులాః పస్పృశురఙ్గమఙ్గం}

వ్యా ॥ కచ్చిదితి ॥ గిరీంద్రం వహన్నఖిన్నోసి కచ్చిత్ నఖిన్నోసి కిం ॥ ని ॥ కచ్చిత్ప్రశ్నే కామప్రవాదే ఇతి వైజయంతీ ॥ పాణిపద్మం తవ కరకమలం నవిగ్లాయతి కచ్చిత్ నావసీదతి కిం । ఇతి ముకుందం బ్రువంతస్సుహృదః పర్యాకులాః పరితోపి స్త్రగహస్తాస్సంతః అంగమఙ్గం పస్పృశుః స్నేహోత్ప్రేక్ష్యాంగం పరామృశంతిస్మ ॥ ౯౦ ॥

{అథానతీర్య స్వయమంతరిక్షాదనుజ్ఞితైరావతదానవర్షాత్ । విల
క్షచిత్తో వసుదేవసూనుం వల్గుస్మితం వజ్రభృదాససాద ॥ ౯౦ ॥}

వ్యా ॥ అథేతి ॥ అథ శైలనివేశానంతరం విలక్షచిత్తః లజ్జితహృదయః వజ్రభృదింద్రః అనుజ్ఞితైరావతదానవర్షాత్ పయోదవృష్ట్యోపరమేపి అనురిత్యక్తైరావతదానవర్షాత్ అంతరిక్షాదవతీర్య వల్గుస్మితం మంజుహాసం వసుదేవసూనుం స్వయమాససాద ॥ ౯౧ ॥

పురోదధానస్సురభిం ప్రతీక్ష్యామాజగ్ముషీమాత్మభువోనియోగాత్ ।
అపత్రపాగద్గదమాబభాషే బద్ధ్వాంజలిం బాలముపేంద్రమింద్రః ॥

వ్యా ॥ పుర ఇతి ॥ ఆత్మభువశ్చతుర్ముఖస్య నియోగాత్ ఆజగ్ముషీం పయసా గోవిందాభిషేకార్థం గోలోకాదాగతవతీం ప్రతీక్ష్యాం పూజ్యాం సురభిం గాం కామధేనుం పురోదధానః పురస్కుర్వన్నింద్రః అంజలిం బద్ధ్వా అపత్రపయా గద్గదం యథా తథా బాలముపేంద్రం కృష్ణం ఆబభాషే ॥ ౯౨ ॥ ... ...

{నాథ త్వయా నర్మవిహారగర్భా [illegible] మోహితో విప్రతిపాదితోస్మి । అ
కించన [illegible]}

వ్యా ॥ నాథేతి ॥ [illegible]

[illegible]సరిహాసః క్రీడాలీలారచనమాత్రచేష్టితః ॥ త్వయా వ్యామోహితో వి

ప్రతిసారితశ్చ ప్రాజ్ఞోహమజ్ఞానం ప్రాపితః తదను పశ్చాత్తాపితశ్చ ॥ ని ॥ పశ్చాత్తాపానుతాపశ్చ విప్రతీసార ఇత్యపీత్యమరః ॥ కించ ఉపాయాంతరరహితః త్వామాశ్రితస్సన్ కృతప్రాపకారః ప్రపత్త్యంగభూత ప్రాతికూల్యవర్జనశేషిత్వాత్ త్యక్తాపరాధోహం నచహిఫ్రియహర్తుః పరిత్యాగోచితోనభవామి సర్వథా స్వకీయత్వేన పరిగృహ్య రక్షణీయ ఏవేత్యర్థః ॥ ౬౩ ॥ ... .

{కృతాపరాధేష్వపి సానుకంపం క్షేమంకరం క్షేత్రవివేచకానాం।
విశ్వోపకారాధ్వరబద్ధదీక్షం వేద్యం పరం వేదవిదో విదుస్త్వాం ॥}

వ్యా ॥ కృతాపరాధేష్వితి ॥ కృతాపరాధేష్వపి సానుకంపం సదయం క్షేత్రవివేచకానాం ఇదం క్షేత్రమయం క్షేత్రజ్ఞ ఇతి దేహాదిరిక్తాత్మవివేచకానాం క్షేమంకరం శుభావహం ॥ ని ॥ క్షేత్రం పురేగేహే దేహ ఇతి వైజయంతీ ॥ క్షేమప్రియమద్రేణ్చేతి ఖచ్ ప్రత్యయః ముమాగమశ్చ । విశ్వోపకారఏవాధ్వరే బద్ధదీక్షం గృహీతవ్రతం అభినివిష్టమితియావత్ త్వాం పరముత్కృష్టం వేద్యముపాసనీయం విదుః జానంతి । వేదవిదో వదంతీతిహారె ఆహురిత్యర్థః ॥ ౬౪ ॥

{నిగృహ్ణతస్తే సృజతశ్చ సర్గం నిమిత్తభావే నిహితైస్త్వయైవ। ప్రవర్తతే నిష్ప్రతిఘో విహారః స్వయం ప్రయుక్తైరివ యంత్రభేదైః ॥}

వ్యా ॥ నిగృహ్ణతఇతి ॥ సర్గం సృష్టిం నిగృహ్ణతః ఉపసంహరతః సృజతః సంపాదయతశ్చ తే త్వయైవ నిమిత్తభావె నిహితైః తత్తదుపకారపదరూపె సృష్ట్యాదిహేతుభావె నివేశితైః అస్త్రాదాదిభిరితి శేషః। స్వయం ప్రయుక్తైర్యంత్రభేదైరివ కృత్రైర్యంత్రవిశేషైరివ నిష్ప్రతిఘో విహారః అప్రతిహతా క్రీడా ప్రవర్తతె యథాస్వకృతైర్యంత్రైః తత్తత్కార్యం కారయంతః కుశలాః క్రీడంతి ఏవం సృష్ట్యాదినిమిత్తభావె నిహితైరస్త్రాదాదిభిస్సృష్ట్యాదికార్యం స్వేచ్ఛయైవ ప్రయోజయతః క్రీడనమేవ తస్మైనకశ్చిదపరాధో మంతవ్య ఇతిభావః ॥ ౬౫ ॥

{అనన్యసాధారణపారమేష్ఠ్యాదన్యానశేషానతిసందధానాత్ ।
గోపాయితుం పారయతి త్రిలోకీం గోపాయమానాదపి నత్వదన్యః}

వ్యా ॥ అనన్యేతి ॥ పరమే వ్యోమ్ని చిదాకాశే స్థానే తిష్ఠతీతి పరమే
ష్ఠీ ॥ సూ ॥ పరమేష్ఠః కిదతీడిః । తత్పురుషే కృతి బహులమిత్యలుక్ । స్థాస్థి
ణ్యాణామితి వక్తవ్యమితి షత్వం । పరమేష్ఠినో భావః పారమేష్ఠ్యం అన
న్యసాధారణం పారమేష్ఠ్యం సర్వోన్నతపదస్థాయిత్వం యస్యతస్మాద
న్యాన శేషాన్ స్వవ్యతిరిక్తాన్ సర్వాన్ దేవాన్ సురాదీన్ అతిసంద
ధానాత్ పారమేష్ఠ్యాచ్ఛాదకభూమికాపరిగ్రహేణ వంచయతః గో
పాయమానాత్ గోపవదాచరతోపి త్వత్ త్వత్తః అన్యః కోపి త్రిలో
కీం గోపాయితుం రక్షితుం నపారయతి నశక్నోతి గోపకుమారవేషో
త్వమేవ త్రీన్ లోకాన్ రక్షితుం శక్తః అన్యే త్వస్మదాదయో దేవా
రూపా అపి నతత్రశక్తాః । అతో గోపరూపేణ త్వయా శైలోద్ధరణే
గోకులమాత్రం రక్షితమితి తేన మమ త్వాహం భంగః కృత ఇతిచ నే
ం విస్మయపదమితి భావః ॥ ३६ ॥ ... ...

{వ్రజౌకసాం నాథ దివౌకసాం వా విపత్ప్రసంగే విహితావతారః ।
ఏకస్త్వమేవ స్వయమీప్సితానాం దయాసహాయో నియమేన దాతా}

వ్యా ॥ వ్రజౌకసామితి ॥ హే నాథ వ్రజౌకసాం నందాదీనాం దివౌ
కసాం వా అస్మదాదీనాం దేవానాంచ వాశబ్దస్సముచ్చయే ॥ ని ॥ వా
స్యాద్వికల్పే పర్యాయ ఇవార్థేపి సముచ్చయ ఇతి విశ్వః ॥ విపత్ప్రసం
కంసాదిభ్యో విపదః ప్రసక్తౌ సత్యాం విహితావతారః త్వమేక ఏవ
స్వయం దయాసహాయస్సన్ ఈప్సితానాం నియమేన ఏకాంతేన దా
త్వదన్యస్త్వాదృశో నాస్తీత్యర్థః । అతో యథా వ్రజౌకసా విపన్ని
రణే నేష్టార్థ ప్రదానేనచ పరిపాల్యంతే । ఏవం వయమపి పరిపా
యా ఇతి భావః ॥ ३८ ॥ ... ...

{స్వరూపతోపి గ్రహతశ్చ విశ్వం నిత్యం త్వయైకేన ధృతం యదేతత్ ।
తదేకదేశోద్వహనాదముష్మాన్న విస్మయం తత్త్వవిదో భజంతి ॥ ३९}

వ్యా ॥ స్వరూపత ఇతి ॥ యదేతత్పరిదృశ్యమానం విశ్వం జగత్ ॥ ని ॥ విశ్వం నమ స్వజగతోరితి విశ్వః ॥ స్వరూపతో విగ్రహతశ్చ చేతనస్వరూపేణ అచేతనస్వరూపేణ చేత్యర్థః ఉపదేశపరవాసుదేవస్వరూపేణ వ్యూహవిభవాద్యవిగ్రహేణ చేతి భావః కపిశేషణం. హా ॥ నిత్యం సదా త్వయైకేన కృతం అనుష్ఠాత్ తదేకదేశోద్వహనాత్ తదేకదేశస్యాస్య శైలస్యోద్వహనాత్ । తత్త్వవిదః త్వదీయశక్తియాథాత్మ్యవిదః విస్మయం న భజంతిహి ॥ ౯౮ ॥ ... ...

{ప్రియోజితోహం త్వయి భక్తిబద్ధాద్గోభిస్స్వలోకాముపసేదుషీభిః
ఇచ్ఛామి సంరక్షితగోవ్రజం త్వా స్థానే గవామిన్ద్రతయాభిషేక్తుం ॥}

వ్యా ॥ ప్రయోజిత ఇతి ॥ త్వయి భక్తిబంధాస్స్వలోకాముపసేదుషీభిః ఆగతాభిర్గోభిః ప్రయోజితః ప్రేరితోహం సంరక్షితగోవ్రజం త్రాతగోకులం త్వాం గవామింద్రతయా ఈశ్వరత్వేనాభిషేక్తుమిచ్ఛామి స్థానే యుక్తం తద్రక్షకస్య తదీశ్వరత్వముచితమితి భావః ॥ ని ॥ యుక్తే ద్వేసాంప్రతం స్థాన ఇత్యమరః ॥ ౯౯ ॥ ...

{తిరోహితామంభసి విందతా గాం పూర్వం త్వయా పోత్రివరేణ లబ్ధా
నిరుక్తనిష్ణాతకృతాభ్యనుజ్ఞా వ్యక్తిం పునర్యాతు శుభా త్వదాఖ్యా ॥}

వ్యా ॥ తిరోహితామితి ॥ అంభసి ప్రళయార్ణవజలే తిరోహితాం గాం భూమిం విందతా ఉద్ధరణక్రియయా లభమానేన పోత్రివరేణ మహావరాహేణ త్వయా లబ్ధా నిరుక్తనిష్ణాతకృతాభ్యనుజ్ఞా నిరుక్తే వైదికపదానాముపయుక్తార్థవిచారేణ వర్ణాగమవర్ణవిపర్యయాదినిశ్చాయకవేదాంగే నిష్ణాతైః కుశలైః కృతాభ్యనుజ్ఞా గాం భూమిం విత్తవాన్ లబ్ధవానితి గోవింద ఇతి నిర్వచనప్రదర్శనేన కృతాభ్యనుజ్ఞా శుభా సంకీర్తనయతాం శ్రేయస్కరీ త్వదాఖ్యా గోవింద ఇతి తవాభిఖ్యా పునర్వ్యక్తిం యాతు వరాహావతారే ఉన్మిషితాపి చిరకాలేన ప్రముషితా ఇదానీం గవాం విందనాత్ పునరపి ప్రకాశతామిత్యర్థః

{ఉపేన్ద్రభూతాత్ప్రభవిష్ణుభూమ్నా మాన్యో మనుష్యాభినయేఽపి యస్త్వం। అభ్యర్థనామాదరతస్తదేనాం ప్రతీచ్ఛ విశ్వంభర విశ్వభూత్యై}

వ్యా॥ ఉపేన్ద్రేతి॥ ఉపేన్ద్రభూతాదుపేన్ద్రత్వం ప్రాప్తాద్భవతోఽపి ఉపేన్ద్రాదితి భావః ప్రధానోఽధికేశః భూధాతోశ్చ ప్రాప్త్యర్థత్వం। తథా రత్నమాలాయాం చ। భూతం వ్యాప్తే సమే ప్రాప్తే యథార్థాతీతయోరపి। క్లీబేఽస్త్రీ యం పిశాచాదౌ భూమ్యాదౌ జన్తుసత్త్వయోరితి॥ భూమ్నా మహిమ్నా మనుష్యాభినయే మనుష్యత్వస్యాభినయేఽపి దశావతారరూపే త్వయా మాన్యో మమ నమస్కరణీయః మహిమాతిశయ ఏవ నమస్కారనిమిత్తం న తు దేవాదిరూపవిశేష ఇతి భావః॥ హే విశ్వంభర విశ్వం బిభర్తీతి విశ్వంభరః సంజ్ఞాయాం భృతౄవృజిధారిసహితపిదమ ఇతి ఖచ్ ముమాగమశ్చ। తస్మాదేనామాదరతోఽభ్యర్థనామిమామాదరేణ క్రియమాణప్రార్థనాం విశ్వభూత్యై జగత్సమృద్ధ్యై ప్రతీచ్ఛ గృహాణ॥ ౧౦౧॥ ... ...

ఇతి బ్రువాణో మఘవా ధృతాద్రేశ్శ్రాన్తిం జగద్ధాతురివాపనేష్యన్। ధ్యాతోపయాతాం త్రిదశప్రణేత్రా దివ్యాపగాం దర్శయతిస్మ దేవీం॥

వ్యా॥ ఇతీతి॥ ఇతి బ్రువాణః ఉక్తప్రకారేణ భాషమాణః త్రిదశప్రణేతా సురాణాం నాయకో మఘవానిన్ద్రః ధృతాద్రేః విధృతగోవర్ధనస్య జగద్ధాతుర్జగద్ధారకస్య భగవతశ్శ్రాన్తిమపనేష్యన్నివ ధ్యాతోపయాతాం స్మృతోపగతాం పూర్వకాలేత్యాదినా సమాసః దివ్యాపగాం దైవీం గంగాదేవీం దర్శయతిస్మ తదాగమప్రదర్శనేనైవ ఇదానీమేవాభిషేకప్రార్థనా అంగీకర్తవ్యేతి సూచితవానితి భావః॥ ౧౦౨॥

{అథామగఙ్గాపయసః ప్రపూర్ణామావర్జయన్వారణరాజకుమ్భాం। అశేషసామ్రాజ్యపదాభిషిక్తం గుప్త్యై గవాం గోత్రభిదభ్యషించత్}

వ్యా॥ అథామేతి॥ గోత్రభిదిన్ద్రః అథామగంగాపయసా ప్రపూర్ణాం ఆకాశగంగాజలేనపూర్ణాం వారణరాజకుమ్భామావర్జ

యథా అభిషేకకుంభస్థానీయా మైరావతస్య ఘటాం అభిషేకాయ సం
మయ్య ఘనాన్ అశేషనాం ...ర్వభిషిక్తం అఖిలాధిపత్యస్థానే అభి
షిక్తం కృష్ణం గవాం సుష్ఠు ...మాభ్యషించత్ ॥ ౧౩ ॥

{ తదఙ్గసంస్పర్శవశేన నైజైః ప్రస్నావ్యమానామభిషేకతోయైః । అ
పేతభారామివ భూతధాత్రీముల్లాఘితాం ప్రైక్షత నాకనాథః ॥ }

వ్యా ॥ తదఙ్గేతి ॥ నాకనాథ ఇంద్రః తదంగసంస్పర్శవశేన కృ
ష్ణావయవస్పర్శాయత్తయా ధన్యైః పవిత్రైరభిషేకతోయైః అభిషే
కజలైః ఆప్లావ్యమానామాసిచ్యమానాం భూతధాత్రీం భూమిం అపేత
భారామపగతదుస్సహదుర్భరాం అతఏవ ఉల్లాఘితాం ఉల్లాఘీకృ
తాం వ్యాధేర్నిర్గతామివ ప్రైక్షత । అయంభావః పూర్వం వ్యాధిపీడితా
యా భూమేః కృష్ణాభిషేకజలసేచనమారోగ్యస్నానమివాసీదిత్య
ర్థః ॥ ని ॥ ఉల్లాఘో నిర్గతో గదాదిత్యమరః ॥ ఉల్లాఘశబ్దాత్
తత్కరోతీతి ణ్యంతాత్ క్తప్రత్యయః ॥ ౧౪ ॥ ...

{ కృతాభిషేకః కృతినా మఘోనా సుస్తైర్గోవిన్దఇతి స్వనామ్నా ।
కృతప్రసాదః ప్రజిఘాయ కృష్ణస్స్వర్గాధిరోహాయ పునస్సురేన్ద్రం ॥ }

వ్యా ॥ కృతాభిషేక ఇతి ॥ కృతినా ధన్యేన మఘోనా ఇన్ద్రేణ
కర్త్రా । సుస్తైః మహామన్త్రైః ఏకగీతతయా ఋషిభిస్తుతైః స్తైర్గో
విందఇతి స్వనామ్నా కృతాభిషేకః అయం గోవిందఇతి భూర్గప్రసిద్ధ
నామప్రకాశనపూర్వకం కృతాభిషేకః కృతప్రసాదః సుకేందేన్ద్రే కృ
తానుగ్రహః కృష్ణః సురేన్ద్రం పునః స్వర్గాధిరోహాయ ప్రజిఘా
య ప్రహితవాన్ ॥ హినోతేర్లిటి హేరచఙీతి హకారస్యకుత్వమ్ ॥

{ ప్రతిగతవతి యస్మాద్దేవపుష్కలావర్తకానాందివిషువిచనియత్యాదీ
ర్ఘనిద్రోజ్ఝితానాం । గుణగరిమసమృద్ధం గోకులం తీత్వా తు
మ్యగ్గిరిభిర్బభిరియత్యాశేషం పరిగృహ్య కృష్ణాత్ ॥ ౧౫ ॥ }

వ్యా ॥ ప్రతిగతవతీతి ॥ కృష్ణః నియత్యా నియమేన నియోగేన
ఇంద్రశాసనేనేత్యర్థః ॥ ని ॥ నియతిర్నియమావిత్యమరః ॥ దీర్ఘ

నిద్రోజ్ఝితానాం ప్రళయానువర్తిత్వేన దీర్ఘయా నిద్రయా ఉజ్ఝితానాం సమయవిజృంభితానామిత్యర్థః । పుష్కలావర్తకానాం ప్రళయమేఘానాం యూథే బృందే ॥ ని॥ యూథం తిర్యక్సమూహేపి బృందమాత్రేపి భాషితమితి విశ్వః ॥ ప్రతిగతవతి ప్రతినివృత్తే సతి దివి భువి చ గుణగరిమసమృద్ధం ఏకత్ర గుణానామూష్మనైర్మల్యాదీనామన్యత్ర క్షీరవత్త్వాదీనాం గరిమ్ణా సమృద్ధం గోకులమేకత్ర రవికిరణసమూహమన్యత్ర ధేనుయూథం పీత్వా ప్రేక్ష్య గురుభిర్నందాదిభిరపి నియుక్తాం చోదితామాశిషం జయజయాదిశుభవాక్యం ప్రత్యగృహ్ణాత్ ॥ ని ॥ ఆశీరురగదంష్ట్రాయాం శుభవాక్యాభిలాషయోరితి విశ్వః ॥

ముకుళితరవిధామ్నా దేహదీప్త్యైవ ముష్ణన్ జలదకదనజాతం జీవలోకస్య జాడ్యమ్ । వ్యచరదచలభాగే చారయన్ ధేనుచక్రం పిశునితనిజమాయాం భూషయన్ పింఛమాలామ్ ॥ ౧౦౭ ॥ ......

వ్యా ॥ ముకుళితేతి ॥ ముకుళితరవిధామ్నా మందీకృతరవితేజసా తదతిశాయిన్యేతి యావత్ । దేహదీప్త్యా స్వాంగప్రభయైవ జలదకదనజాతం మేఘోపద్రవసంభవం ॥ ని ॥ కదనం మర్దనే పాపే ఇతి విశ్వః ॥ జీవలోకస్య మర్త్యలోకస్య జాడ్యం స్తబ్ధతాం ముష్ణన్ అపహరన్ పిశునితనిజమాయాం సూచితాత్మమాయాం స్వస్య మాయావిత్వం ప్రకటయంతీమితి యావత్ । ఐంద్రజాలికానాం హి మయూరపింఛధారణం లింగం పింఛమాలాం భూషయన్ ధారణేన పరిష్కుర్వన్ ... అచలభోగే పర్వతతటే భోగశబ్దస్య అహిశరీరవాచకస్య శరీరసామాన్యే లక్షణా । అచలభాగే ఇతి పాఠస్తు సమీచీనః । ధేనుచక్రం గోకులం సంచారయన్ ॥ ని ॥ చక్రం రాష్ట్రే జలావర్తే రథాంగే చయసైన్యయోరితి వైజయంతీ ॥ వ్యచరత్ సంచచార ॥ ౧౦౭ ॥

ప్రణిహితమధిరోహన్ ప్రాగ్గిరీణాద్రిం పృథివ్యామవనమతపురుహూతైరగ్నితో గోపబృందైః । వ్రజపతిరుపసీదన్ బాలయోగ్యాన్నిహారాన్ వనచరపరిబర్హో వత్సపాలైస్సిషేవే ॥ ౧౦౮ ॥ ...

వ్యా॥ ప్రణిహితమితి ॥ పృథివ్యాం ప్రాగివ ప్రణిహితం య... పూర్వం ప్రతిష్ఠాపితం అద్రిం గోవర్ధనమధిరోహన్ అవమతపు... హూతైరవజ్ఞాతపురందరైర్గోపబృందైరర్చితః భూతార్థోక్తః అతఏ గోపబృందైరితి తృతీయా అన్యథా మతిబుద్ధిపూజార్థేభ్యశ్చేతి వర్తమానక్తార్థత్వేహి క్తస్యచ వర్తమానఇతి షష్ఠ్యాగేషష్ఠీస్యాత్ వనచరపరిబర్హాః వనచరాః కిరాతాదయః పరిబర్హాః పరికరాయస్య తథోక్తః ॥ ని ॥ పరిబర్హస్తురాజార్హవస్తున్యపిపరిచ్ఛదే ఇతివిశ్వః ॥ త్సహైస్సహఉపసీదన్ ఇతస్తతఉపసర్పన్ వ్రజపతిగోకులనాథ కృష్ణః బాలయోగ్యాన్విహారాన్ సిషేవే బాలోచితాని క్రీడితాని భేజే

నాథస్సాయం శిశురపి సతాం నందగోపస్య సూనుః ప్రాయశ్శైలః
పతిరనిధిరసౌ పద్మనాభస్య పుంసః । కిం నస్సాధ్యం సురపతిముఖైః కిం
పచానైస్తదన్యైస్సాకం దారైరితి కిల జగుస్తత్రసంభూయ గోపాః ॥

ఇతి శ్రీ కవితార్కికసింహస్య సర్వతంత్రస్వతంత్రస్య
శ్రీమద్వేంకటనాథస్య వేదాంతాచార్యస్య కృతిషు
యాదవాభ్యుదయే మహాకావ్యే కావ్యతత్త్వే సప్తమస్సర్గః

వ్యా॥ నాథఇతి ॥ సాయం నందగోపస్య సూనుశ్శిశురపి బాలో సతాం నాథస్సాధూనాం రక్షకః అసౌ శైలో గోవర్ధనః ప్రాయోను నం పద్మనాభస్య పుంసః నారాయణస్య ప్రతినిధిస్సదృశః తదన్యైః తదుభయవ్యతిరిక్తైః సురపతిముఖైః కిం పచానైః ఇంద్రప్రభృతిభి క్షుద్రైః ॥ ని ॥ కదర్యేకృపణక్షుద్ర కింపచానమితంపచాఇత్యమరః॥ న అస్మాకం కిం సాధ్యం నకిమపీత్యర్థః ఇత్యుక్తప్రకారేణ తత్ర బృన్దావనే గోపాస్సంభూయ దారైస్సాకం స్త్రీజనైస్సహ సర్వైరేకవాక్యతయా జగుగాయంతిస్మకిల ॥ మందాక్రాంతావృత్తమ్ ॥ ౧౦౯ ॥

ఇతి శ్రీమద్భరద్వాజకులతిలకవిశ్వజిద్యాజిశ్రీరఙ్గరాజాధ్వరి వరసూనునా అప్పయ్యదీక్షితేన విరచితే
యాదవాభ్యుదయవ్యాఖ్యానే సప్తమస్సర్గః.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

అథ అష్టమసర్గః ప్రారంభః.

{అథప్రసూనాయుధభాగధేయాన్యారబ్ధమందానిలసాతికాని । మ
{ధుప్రసంగాన్మధురాణియూనామనుష్ణశీతాన్యభవన్దినాని ॥౧॥

అథరాసక్రీడోపోద్ఘాతతయావసంతవర్ణనంప్రస్తౌతి ॥ అథేతి ॥ అథ అనంతరంప్రసూనాయుధస్య భాగధేయాని తదుద్రేకహేతుత్వాత్ ఆరబ్ధోమందానిలోమృదువాయుః సాతికోమధ్యమవాయుశ్చ యేషు తానిగ్రీష్మాదివన్మహావాయురహితానీత్యర్థః। ని॥ మృదువాయుఃకింజల్కోలేధూలిట్సారతోపిచ । మధ్యమోమారితానైర్రీసాతికస్స్వేదదోషహృదితిప్రకాశః। మధుప్రసంగాదాసవసేవనాత్ యూనాం మధురాణిఉద్దీపకత్వాత్ మనోహరాణిఅనుష్ణశీతానిసమశీతోష్ణాని దినాన్యభవన్ । వాసంతికాదివసాఃప్రాదురభూవన్నిత్యర్థః ॥ మధుప్రసంగోవాసంతికరాగోద్దీపనేషుపరిగణితశ్శారదాతనయేన ।వ॥గంధాస్సురభయోవాతాస్తరవఃకుసుమాంచితాః ।భ్రమరాఃకోకిలాహర్షాత్ మృద్వీశయ్యాసురాసవః । ఇత్యాదయోవిభావాస్స్యుః వసంతేరాగదీపనాఇతి ॥ ౧ ॥ ... ...

{అనేకరూపైస్స్వయమేకరూపఃకాలాత్మకంరూపమకాలకాల్యః ।
{ఋతుప్రభేదైరనుభూయరేమేరామానఖోరామమనుప్రయాతః ॥

వ్యా ॥అనేకేతి॥ స్వయమేకరూపః స్వతోనరతిశయానందైకరూపః అకాలకాల్యఃకాలేనకాలయితుంక్షేప్తుమశక్యః కాలప్రయుక్తజరాదిదోషైరనభిభావ్యఇతియావత్ । రామాణాంనీలాదీనాం సఖాభిశ్చసహితఃరామమనుప్రయాతోబలదేవానువర్తీకృష్ణః అనేకరూపైః

ఋతుప్రభేదైః వసంతగ్రీష్మాదిఋతువిశేషైః కాలాత్మకం రూప మనుభూయ రేమే నీళాదీనాం బలదేవస్య చ ప్రీత్యర్థం వసంతాదిరూపేణ కాలాత్మకం రూపం గృహీత్వా చిక్రీడేత్యర్థః ॥ ప ॥ తతః కాలాత్మకో యోఽసౌ తవాంశః కథితో హరేః ఇత్యాదౌ కాలస్య భగవన్మూర్తిభేదత్వం ప్రసిద్ధం । వసంతపరిసంగాత్సర్వర్తువిషయమిదముక్తం ॥ ౨ ॥

హేమంతపూర్వశ్శిశిరాంతిమశ్చ శరచ్చ సమ్భూయ వసంతవృత్త్యా
శనైశ్శనైశ్శాంతిముపేయివాంస స్తద్విభవాత్తన్మయతామివాపుః ॥

వ్యా ॥ ఋత్వంతరాణాం హిమవృష్ట్యాదిబహులత్వాత్ వసంతవత్క్రీడోపయోగిత్వం నేత్యాశంక్యాహ ॥ హేమంతేతి ॥ హేమంతసహితః పూర్వః హేమంతపూర్వః । పూర్వర్తుర్వర్షర్తుర్వివక్షిత స్తస్య హేమంతసన్నిధాపితదక్షిణాయనప్రథమావయవత్వాత్ హేమంతాద్వ్యవహితపూర్వత్వాద్వా అవ్యవహితాయాశ్శరదః పృథగ్గ్రహణేన వ్యవహితపూర్వగ్రహణౌచిత్యాత్ శిశిరసహితోఽంతిమః అత్రాంతిమో గ్రీష్మో వివక్షితః తత్ర శిశిరసన్నిధాపితోత్తరాయణాంతిమావయవత్వాత్ శిశిరాద్వ్యవహితాంతిమత్వాద్వా ఉభయత్ర మధ్యమపదలోపిసమాసః ఏవం లబ్ధాశ్చత్వార ఋతవః శరచ్చేతి పంచాపి ఋతవః వసంతవృత్త్యా బృందావనగతయా సహ శనైశ్శనైః అతిమృదుస్వస్వోచితసమయానతిక్రమేణ సమ్భూయ సంగత్య శాంతిం స్వస్వప్రయుక్తహిమవృష్ట్యాతపోద్రేకాదిదోషస్ఖలనం । ఉపేయివాంసః ప్రాప్తాస్సంతః ॥ పుమాన్ స్త్రియేతి పుల్లింగశేషతా । తద్విభవాత్కృష్ణస్యామోహకత్వాత్ తన్మయతాం వసంతమయతామాపురివ ! ఏతదుక్తం భవతి ॥ వక్ష్యమాణపుష్పాపచయభగవత్క్రీడోపయోగితయా బృందావనం ప్రవిష్టే స్థాయిన్యను వర్తమానే గ్రీష్మాదయస్స్వస్వోచితసమయేషు బృందావనం ప్రవిశంతః స్వస్వపుష్పాదిభిరేవ విశేషకా బభూవుః । నిర్దోషత్వేన తు వసంతతుల్యా బభూవురితి ॥ ౩ ॥

… … …

ప్రాయేణపంచాయుధపంచవక్త్రః పలాశకోశాకృతిమాదధానైః।
మనస్వినీమానగజేంద్రభేదాత్సశోణితైః పాణిరుహైశ్చకాశే ॥౪॥

వ్యా ॥ ప్రాయేణేతి ॥ పంచాయుధ ఏవ పంచం విస్తీర్ణం వక్త్రం యస్య సః పంచవక్త్రస్సింహః ప్రాయేణ పలాశకోశాకృతిమాదధానైః పలాశముకుళాకారం గృహ్ణద్భిః మనస్వినీనాం మానస్యైవ ఈర్ష్యాకృతకోపస్యైవ గజేంద్రస్య భేదాత్ విదారణాత్ సశోణితైః సరక్తైః పాణిరుహైః నఖైశ్చకాశే అత్ర పలాశకోశాకృతిమిత్యపహ్నుత్యా పాణిరుహాణాం ప్రేక్షణాత్ సాపహ్నవోత్ప్రేక్షా। పంచాయుధపంచవక్త్ర ఇత్యాది రూపకోత్థాపితేతి సంకరః ॥ ౪ ॥ ... ...

జగంతి పుండ్రేక్షుశరాసనేన ప్రసూనబాణైరపి జేతుమిచ్ఛోః। అ
సూచయన్నాత్మభువస్స్వనాదైరవ్యాహతామాశిషమన్యపుష్టాః ॥

వ్యా ॥ జగంతీతి ॥ అన్యపుష్టాః కోకిలాః స్వనాదైః పుండ్రేక్షుః పుండ్రేక్షుః తేనైవ శరాసనేన ప్రసూనైరేవ బాణైరపి జగంతి జేతుమిచ్ఛోః దుస్సాధకృత్యే ప్రవర్తమానస్యాత్మభువః మనోభవస్య అవ్యాహతామాశిషం అప్రతిహతాం జయాశిషం । అసూచయన్ వ్యంజయంతిస్మ కోకిలధ్వనిష్వాశీర్వచనత్వారోపస్య మదనజైత్రయాత్రోపయోగాత్ పరిణామాలంకారః ॥ ౫ ॥ ... ...

వరాంగనావక్త్రపదాంబుజానాం స్వాభావికీం సౌరభరాగలక్ష్మీం।
ప్రపిత్సమానా ప్రసవైస్తదస్త్రాం చ్చ్వైధాద్రుమా దోహదమన్వభూవన్ ॥

వ్యా ॥ వరాంగనేతి ॥ వరాంగనానాం వక్త్రాణి పదాంబుజాని చ తేషాం సమస్యమానైకపదరూపపదాంబుజశబ్దస్య ప్రాణ్యంగవాచిత్వాత్ ద్వంద్వైకవద్భావః । వక్త్రాణి చ పదాని చ వక్త్రపదం తదేవాంబుజాని అనంతరం రూపకసమాసః । స్వాభావికీం స్వభావసిద్ధాం సౌరభరాగలక్ష్మీం సౌరభారుణ్యయోస్సమృద్ధిం ప్రసవైః పుష్పైః ॥ ని ॥ ప్రసవో నెనుజ్ఞాపుత్రేషు ఫలపుష్పయోరితి వైజయంతీ। ప్రపిత్సమానాః ప్రాప్తు

మిథః తామ్రమహావకుళాశోకరూపౌ ద్వౌ ప్రకారద్వయేన తే
షాం సౌరభరాగసంక్రమణోచితం దోహదం పుష్పోద్గమహేతు ।
వ్యత్యయోగం వదనాసవగండూషసేకచరణాఘాతరూప మన్వభూతాం
అత్రవకుళాశోకయోర్దోహదానుభవస్యావరాంగనావదనచరణసౌ
భారుణ్యసంక్రాంతిః ఫలత్వేనోత్ప్రేక్ష్యత ఇతి ఫలోత్ప్రేక్షా వక్త్ర
పాదాంబుజానాం సౌరభరాగాభ్యాం యథాసంఖ్యమితి యథాసంఖ్యా
లంకారః ॥ ౬ ॥ ... ...

{ తీక్ష్ణారుణాగ్రాణ్యచిరప్రరోహాచ్చకాశిరే చంపకకుట్మలాని । ద
త్తాని కామోత్సవమంగళార్థం దీపాంకురాణీవ వసంతలక్ష్మ్యా ॥ ౭ ॥ }

వ్యా ॥ తీక్ష్ణేతి ॥ అచిరప్రరోహాత్ తత్కాలనిర్గమనాత్ తీక్ష్ణా
రుణాగ్రాణి చంపకకుట్మలాని వసంతలక్ష్మ్యా కర్త్ర్యా కామోత్సవ మంగళా
ర్థం వసంతసమయే కామస్య ఉత్సవ ఏవ మంగళం తస్మై ఇదం యథా
వతి తథా దత్తాని ఆరోపితాని దీపాంకురాణీవ చకాశిరే ॥ని॥ అంకుర
స్త్రీ నవోద్భిదిత్యమరశేషః ॥ ౭ ॥ ... ..

{ ముక్తాపగామగ్నసముత్థితాత్మా భూయోభజన్ పుష్పరజోభిషేకం
చచార మందం మలయాద్రివాతశ్చ్యుతో భువో దృప్త ఇవౌపవాహ్యః ॥ }

వ్యా ॥ ముక్తేతి ॥ ముక్తాపగామగ్నసముత్థితాత్మా ముక్తాపగానాం
మౌక్తికప్రభవస్థానభూతా నదీ తామ్రపర్ణీ తస్యాం మగ్నోత్థిత ఆత్మ
మూర్తిః యస్యసః ఏతేన శైత్యముక్తమ్ । పుష్పరజోభిషేకం కుసుమ
ధూళిభిరభిషేకం భూయోభజన్ అత్యర్థం సేవమానః ఏతేన సౌరభ్యము
క్తం మలయాద్రేర్వాతో దక్షిణానిలః మనోభువః దృప్తః మదగర్వితః ఔ
పవాహ్యో రాజాధిరోహణీయో గజ ఇవ మందం చచార ॥ని॥ రాజవాహ్య
స్త్వౌపవాహ్య ఇత్యమరః ॥ గజోపి స్నాతోత్థిత ఏవ గాత్రేషు భూయ
పునరపి రజో విక్షిపతీతి భావః ॥ ౮ ॥ ... ...

పుష్పేషు సంయోగవియోగవృత్త్యాక్రమాద్భజంతీనతిమున్నతిం
చ। వనాంతరేషట్పదపఙ్క్తిరాసీన్మంజుస్వనా మన్మథచాపమౌర్వీ॥

వ్యా ॥ పుష్పేష్వితి॥ వనాంతరే వనావకాశే పుష్పేషు కుసుమేషు సం యోగవియోగవృత్త్యాక్రమాన్నతిమున్నతిం చ భజంతీ సంయోగే నిలయన రూపాం నతిం వియోగే ఉత్పతనరూపాం ఉన్నతిం చ భజంతీ మౌర్వీపక్షే పుష్పాస్త్యే వేషవః తత్సంయోగే ఆకర్షణేన నతిం తద్వియోగే యథా పూర్వమున్నతిం చ భజంతీ మంజుస్వనా షట్పదానాం పఙ్క్తిః మన్మథచా పమౌర్వ్యాసీత్తద్వత్ మదనోద్దీపన హేతురాసీదిత్యర్థః ॥ ౯ ॥

వసంతిక్లప్తా న్మదనస్య బాణాన్నాందోలయన్నూనమశోకశాఖాః। ది
నేదినే దక్షిణమాతరిశ్వా గతాగతాభ్యాం గణయాంచకార ॥౧౦॥

వ్యా ॥ వసంతేతి॥ అశోకశాఖావృక్షేషు దక్షిణ మాతరిశ్వా మల యమారుతః వసంతేన క్లప్తాన్నిర్మితాన్ మదనస్య బాణాన్ పుష్పరూ పాన్ దినేదినే గతాగతాభ్యామాందోలయన్ సంచలయన్ నూనం గణయాంచకార । సంఖ్యాతవాన్ (రాజక్రియాశస్త్రేణ నియుక్తైః) శరాన్ బాణాన్ గచ్ఛంతః ప్రత్యాగచ్ఛంతశ్చ యథా గణయంతోపి గణయంతి తద్వదితి భావః ॥ ౧౦ ॥ ... ...

ఆఘూర్ణ్యమానైరభితో నభస్వాన్ కాంతైః ప్రదీప్తైరివ కర్ణికా
రైః। వనశ్రియో మాధవసంగమార్హం మంగల్యనీరాజనమాచచార।

వ్యా ॥ ఆఘూర్ణ్యమానైరితి ॥ నభస్వాన్ వాయుః అభితః ఆఘూ ర్ణ్యమానైః పరితో భ్రామ్యమాణైః కాంతైః కర్ణికారైః ద్రుమోత్ప న్నకుసుమైరేవ ప్రదీప్తైః వనశ్రియః మాధవసంగమార్హం వసంతపరిణ యోచితం మంగల్యనీరాజనం మంగళారాత్రికం ఆచచారేవేతి । ఇ తరాభిన్నకర్మః నీరాజనాచరణస్యాపేక్షితత్వాత్ ॥ ౧౧ ॥

ప్రసూనహాసాధరపల్లవానాం కింజల్కరోమాంచజుషామభుఙ్క్త
మంబానిలై రాహితవేపథూనాం కాంతైం వసంతో వనవల్లరీణాం ॥

వ్యా॥ ప్రసూనేతి ॥ వసంతః । ప్రసూనహాసాధరపల్లవానాం ప్ర సూనాన్యేవహాసాః యేషుతథాభూతా అధరపల్లవాయాసాంతాసాం కింజల్కరోమాంచజుషాంకింజల్కాఏవరోమాంచాస్తాంజుషాంభజంతీ నాం మందానిలైరాహితవేపథూనాం కృతకంపానాంవనవల్లరీణాం వ నలతానాం కాంతిమభుఙ్క్త । తాదృశీర్వనలతాస్సమాశ్లిష్యస్థిత ఇ త్యర్థః వల్లీచవల్లరీచేతిశబ్దరత్నాకరః అత్రహాసాదివిశేషణ సామర్థ్యా ద్వనలతానాం వసంతస్యచదంపతిత్వవ్యవహారప్రతీతేః సమాసోక్తిర లంకారః ॥ ౧౨ ॥ ... ...

విహారయోగ్యామధివీక్ష్యవన్యాంరమాపతింరామసఖంవిశంతం।
నభశ్చరైస్సాకమనోకహాస్తంనాథంప్రసూనార్మిభిరభ్యషించన్ ।

వ్యా ॥ విహారేతి ॥ వసంతప్రాదుర్భావానంతరంవన్యాం వనరా జిం సమూహార్థేయప్రత్యయః విహారయోగ్యాం పుష్పపల్లవాది స మృద్ధ్యాక్రీడోచితాంవీక్ష్యవిశంతంవిహారాయ ప్రవిశంతం రామసఖం బలదేవసహితం నాథంస్వామినం రమాపతింకృష్ణం నభశ్చరైర్దివిచరై స్సురైస్సార్థం అనోకహాః వృక్షాః ప్రసూనార్మిభిః పుష్పసమృద్ధిభి రభ్యషించన్ అభిషించంతిస్మ తత్ప్రవేశసమయేనభశ్చరా వనవృక్షా శ్చోభయేపి పుష్పవర్షాణ్యవాకిరన్నిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ ...

పుష్పాకరేణప్రతిపన్నశోభం బృందావనంనందితగోపబృందం ।
ప్రదర్శయన్ప్రాపితధేనువత్సంరామానుజోరామమిదంబభాషే ॥

వ్యా ॥ పుష్పేతి ॥ రామానుజఃకృష్ణఃపుష్పాకరేణ ప్రతిపన్నశో భంవసంతేనలబ్ధకాంతి నందితగోపబృందం ప్రీణితగోపాలసమూహం ప్రాపితధేనువత్సం ప్రాపితాధేనవోవత్సాశ్చయత్రతత్ బృందావన ప్రదర్శయన్ సన్ రామంబలదేవం ఇదంవక్ష్యమాణంబభాషే ॥ ౧౪

మనోభవోమూర్తమివావలేపంమాన్యంమనస్కారమివర్త్వదీయం
చిరంత్వయాసేవ్యమిహార్యమన్యైశ్చిత్రంవనంచైత్రరథాభినంద్యం॥

వ్యా ॥ మనోభువఇతి ॥ హేఅర్యఅగ్రజేతిసంబోధనే । విహ్రి
మాత్యాగ్రజాస్త్వాయ్యాఃఇతి ప్రకాశః । ఇహాభువిమనోభువో
మన్మథస్యమూర్తీనాంవిగ్రహవంతం అవలేపం గర్వమివస్థితం ఉద్దీపక
తయాతజ్జృంభణ హేతుత్వాత్తథోత్ప్రేక్షా । మాన్యం పూజ్యం
త్వదీయంమనసాహంకారంచిత్తాభోగమివస్థితంపకస్మిన్విషయేపునఃపునఃమ
నసఃప్రవృత్తిర్మనసాహంకారఃతమివ తదీయమనసాహంకారవిషయత్వాత్తథో
త్ప్రేక్షా॥ని॥చిత్తాభోగోమనస్కారఇత్యమరః॥చిత్రమాశ్చర్యమద్భుతం
చైత్రరథాదభినంద్యం కుబేరోద్యానాదపిశ్లాఘనీయంవనందిరం త్వ
యాసేవ్యంమన్యేఇతి తత్రాదరాతిశయసూచనమ్ ॥ ౧౫ ॥

అమానుషప్రాప్యమరణ్యమేతత్ప్రాప్తస్యతేపాదరజః ప్రభావాత్ ।
సత్వోపపన్నానభజంతిసత్వాశ్శాంతాశయాశ్శాశ్వతికంవిరోధం ॥

వ్యా ॥ అమానుషేతి ॥ అమానుషప్రాప్యందుష్టబాహుళ్యేన మను
ష్యైరధిగంతుమశక్యంఏతదరణ్యం ప్రాప్తస్యతే తవపాదరజః ప్రభా
వాచ్ఛాంతాశయాః ఉకశాంతమానసాః ఉపపన్నసత్వాః మహాబలా
స్సత్వావ్యాఘ్రాదిజంతవః శాశ్వతికంనిత్యసిద్ధంనైసర్గికమపివిరోధం
నభజంతి ॥ ౧౬ ॥ ... ...

అచింత్యభూమ్నస్తవసన్నిధానాదన్యోన్యజాతీయదశాందధానాః ।
సింహీవశాస్తన్యవిదోభజంతేసుభ్రాతృతాంకేసరిదంతిపోతాః ॥ ౧౭

వ్యా ॥ ఉక్తమేవార్థంప్రపంచయతి ॥ అచింత్యేతి ॥ అచింత్యభూ
మ్నఃఅప్రతర్క్యప్రభావస్యతవసన్నిధానాదన్యోన్యజాతీయ దశాంప
రస్పరమైకజాత్యదశాం॥సూ॥జాత్యంతాచ్ఛబంధునీతిస్వార్థేఛప్రత్య
యః దధానాఃధారయంతః కేసరిదంతిపోతాః సింహానాంగజానాంచ
శాబకాః సింహీవశాస్తన్యవిదః సింహీకరిణ్యుభయస్తన్యపాయినః
సంతఃసుభ్రాతృతాంసౌభ్రాత్రంభజంతే ॥ ౧౭ ॥ ...

త్వదర్పితస్వాదుతృణాదినీనాం త్వద్వంశనాదామృతపాయినీనాం।
మన్యే గవాం వత్సగణావృతానాం విష్వగ్వనం విశ్రమయోగ్యమేతత్

వ్యా ॥ త్వదర్పితేతి ॥ ఏతద్వనం త్వదర్పితస్వాదుతృణాదినీనాం త్వద్దత్తాని మధురాణి తృణాని భక్షయంతీనాం త్వద్వంశనాదామృతపాయినీనాం తవ వేణోర్నినాదమేవామృతం పిబంతీనాం వత్సగణైరావృతానాం గవాం విష్వక్సమంతతః విశ్రియయోగ్యం విశ్రాంతెరుచితం మన్యే అతో గోషువత్సలేన త్వయా ఏతదేవ వనం సేవ్యమితి భావః ॥ ౧౮ ॥

వసంతలక్ష్మ్యా ఇవ వాసభూమిం సంకల్పయోనేరివ శిల్పశాలాం। గ
తేరివారామవిభూతిమన్యాం వన్యామిమాం వేద్మి తవోపకార్యాం

వ్యా ॥ వసంతేతి ॥ వసంతలక్ష్మ్యాః వాసభూమిమివ సంకల్పయోనేర్మన్మథస్య శిల్పశాలామివ రతేర్మన్మథప్రియాయాః అన్యామన్యాదృశీమనిర్వచనీయరూపాం ఆరామవిభూతిం క్రీడావనసమృద్ధిమివ చస్థితాం సదా పుష్పపల్లవాదిసమృద్ధ్యా ఆద్యోత్ప్రేక్షా ఉద్దీపకబాహుళ్యాదనంతరోత్ప్రేక్షాద్వయం ఇమాం వన్యాం వనరాజిం తవోపకార్యాం విహారోచితం రాజసదనం వేద్మి ।ఉపకార్యేతి వృద్ధ్యాయుక్తం కేచిదాహుః తథా విశ్వప్రకాశః ॥ని॥ ఉపకార్యా రాజసద్మన్యుపకారోచితేన్యవదితి ॥ ౧౯ ॥

వనస్థలీయం మకరందవర్షైరతోయకర్మాంతికమాత్తసేకా। ప్రస్తౌతి
పర్యాప్తపరాగజాలా సమీహితం సంచరణోత్సవం తే ॥ ౨౦ ॥

వ్యా ॥ వనస్థలీతి ॥ మకరందవర్షైః పుష్పరసవృష్టిభిః అతోయకర్మాంతికః కర్మణాం అంతో నిశ్చయో స్మిన్నితి కర్మాంతికోధ్యక్షః ॥ని॥ స్థాయికర్మాంతికాధ్యక్షా ఇతిహలాయుధః । తోయకర్మాంతికః తరూణాం తోయప్రదానాధ్యక్షః తద్రహితం యథాతథా ఆత్తసేకా పర్యాప్తపరాగజాలా సమగ్రపుష్పధూళీనికరా ఇయం వనస్థలీ సమీహితమభిలషితం తెతవ సంచరణోత్సవం ప్రస్తౌతి ప్రస్తావయతీతి ణ్యర్థాంతర్భావో ద్రష్టవ్యః। రాజసంచారోచితమార్గాసేకపుష్పరేణునికరసంపత్త్యేతి భావః॥

{నభస్స్పృశామత్రమహీరుహాణాంనీడాదమీ నిష్పతితాస్సలీలం।ప్ర
యుంజతే స్వాగతమంజసా తే ప్రాయశ్శుభాలాపజుషశ్శకుంతాః ॥}

వ్యా ॥ నభస్స్పృశామితి ॥ అత్రైవ వనే నభస్స్పృశాం అభ్రంలిహానాం మహీరుహాణాం నీడాత్కులాయాత్ సలీలం సవిలాసం నిష్పతితా నిర్గతాశ్శుభాలాపజుషః శోభనాలాపభాజశ్శకుంతాః పక్షిణః ప్రాయః నూనం తే స్వాగతం కుశలప్రశ్నం అంజసా ఝడితి ప్రయుంజతే త్వయ్యాగతవిలంబో రోగాదిభిర్భావః ॥ ౨౧ ॥ ... ...

{వాతావధూతాస్తరవస్స్వమూర్ధ్నా సంతానసాంతానికసంపదస్తే ।
ప్రాజ్యైరమీ పుష్పఫలైశ్చ నూనం వితన్వతే వందనమర్హణాం చ ॥}

వ్యా ॥ వాతేతి ॥ సంతానసాంతానికసంపదః సంతానవృక్షస్య సంతానేన వంశభవానాం సంపదివ సంపత్ సమృద్ధిర్యేషాం తే తరవః వాతావధూతాస్సంతః శిరసా అగ్రేణ ప్రాజ్యైర్బహుభిః పుష్పఫలైశ్చ తే వందనం అర్హణాం పూజాం చ నూనం వితన్వతే పవనకంపితాగ్రతయా నమస్కారం తత ఏవ ముచ్యమానానేక పుష్పఫలతయా పూజాం చ కుర్వంతీత్యుత్ప్రేక్షా పుష్పసహితైః ఫలైరితి మధ్యమపదలోపీ సమాసః ద్వంద్వే తు జాతిరప్రాణినామిత్యేకవద్భావస్స్యాత్ ॥ ౨౨ ॥

{ఆస్వాద్య చూతాంకురమన్యపుష్టాః ప్రాయస్స్వనైః పంచమముద్గిరంతః।
ఆకారయంతీవ నసంగతం త్వాం దివ్యానమీ దర్శయితుం ప్రదేశాన్ ॥ ౨౩}

వ్యా ॥ ఆస్వాద్యేతి ॥ చూతాంకురం చూతపల్లవం ఆస్వాద్య ప్రాయో బహుతరం స్వనైరాలాపైః పంచమముద్గిరంతః పంచమగిరముత్పాదయంతో అమీ అన్యపుష్టాః పరపుష్టాః కోకిలాః నవం యథా తథా ఆగతం త్వాం దివ్యాన్ ప్రదేశాన్ అపరిచితాన్ ప్రదేశాన్ దర్శయితుం ఆకారయంతీవ ఆహ్వయంతీవ॥ని॥ దివ్యం లవంగకేళిబంపక్లాదివిభవేన్యవదిలివిశ్వః ॥ ౨౩ ॥

{త్వత్పాదవిన్యాసవిశేషధన్యామాపాదయిష్యంత ఇవాత్తధాత్రీం।ప్ర
సూనాం స్వశాఖాగ్రకరప్రయుక్తైః ప్రచిన్వతే భూమిరుహాః ప్రసూనైః}

వ్యా॥ త్వత్పాదేతి॥ భూమిరుహాః వృక్షాః ఆత్మధాత్రీం ఆత్మభూ
మిం త్వత్పాదవిన్యాసవిశేషధన్యాం త్వత్కటాక్షపాతేనసత్యపి ధన్య
త్వే త్వచ్చరణనిధానేన విశేషతో ధన్యామాపాదయిష్యంతః కరిష్యంత
ఇవస్వశాఖాగ్రైరేవకరైః ప్రయుక్తైర్వికీర్ణైః ప్రసూనైః కుసుమైః।
ఏనామాత్మభూమిం ప్రచిన్వతే ప్రచితాముపచితాంకుర్వంతీతివ సంచా
రార్థం మార్గపుష్పక్షేపరూపం రాజోపచారం కుర్వంతీవేత్యర్థః ॥౨౪॥

{ నిశామయన్త్యో వనదేవతాస్త్వాం చకోరసంమోహనచారుదీప్తిం।
ప్రీతిం ప్రభూతాం పరివాహ్య గీతైః శీతాంశునా శేషమివోద్వమన్తి }

వ్యా॥ నిశామయంత్య ఇతి॥ చకోరసంమోహనచారుదీప్తిం చం
ద్రికాభ్రాన్తిజననేన చకోరాణాం సంమోహనీ చారుదీప్తిర్యస్యతం త్వాం
నిశామయంత్యః పశ్యంత్యో వనదేవతాః ప్రభూతాం బహ్వీం ప్రీతిం గీ
తైః త్వద్విషయైర్గానైః పరివాహ్య పరివహంతీం కృత్వా యథాపూ
ర్ణతటాకం పరివాహవంతం కుర్వంతి తథాకృత్వేత్యర్థః శీతాంశు
నా ఆనందశీతలేన బాష్పేణ శేషముద్వమంతి పరివాహేణాప్యమాంతం కం
చిదంశముద్గిరంతీవ అత్రగీతానాం ప్రీతిపరివాహత్వోత్ప్రేక్షానుప్రా
ణితః శీతాంశుశేషత్వోత్ప్రేక్షాలంకారః॥ ౨౫॥ ...

{ రసాలరమ్భాదిభవైరిహామీ ఫలద్రవైః పిచ్ఛిలపార్శ్వభాగాః। వ
త్సానగాహ్యా వనరాజిమధ్యే పూర్ణాస్సుధాయా ఇవభాన్తి కుల్యాః॥ }

వ్యా॥ రసాలేతి॥ ఇహవనరాజిమధ్యే రసాలరంభాదిభవైః చూతకద
ళ్యాది ప్రభవైః ఫలద్రవైః ఫలానాం రసైః పిచ్ఛిలపార్శ్వభాగాః పఙ్కిల
పార్శ్వప్రదేశాః వత్సానగాహ్యాః గభీరతయా వత్సానామవగాహనో
చితాః కుల్యాః కృత్రిమాల్పసరితః సుధాయాః పూర్ణా ఇవ భాంతి అమృ
తోపమానరసా ఇత్యర్థః సుధాయా ఇతి సంబంధసామాన్యే షష్ఠీ॥ ౨౬॥

{ కల్హారపద్మోత్పలకాన్తిభిస్సైకతాన్తవిక్షేపగుణం భజన్త్యః। అరణ్య
భాగానభితః ప్రవాహైరాప్యాయయన్త్యాపగాః ప్రసన్నాః॥ }

వ్యా ॥ కహ్లారేతి ॥ కహ్లారపద్మోత్పలకాంతిభిః తేతవకటాక్ష విశే షాణాంఅరుణధవళనీలరూపాణాం గుణంకామనీయకంభజంత్యాః ప్రస న్నానివమలాఇమాఆపః పరివాహైఃఅరణ్యభాగానభితఅప్యాయయం తిసమంతాచ్ఛిశిరయంతివద్మమత్రసితాంభోజంవివక్షణీయం ॥ ౫౭ ॥

{త్వద్వక్త్రవద్మప్రతిమానహాస్రైస్సంస్పృజ్యమానేవసపుష్కరాసా
{ప్రభావతఃఖ్యాపితపుష్కరశ్రీః పుణ్యోదకాపుష్కరిణీ విభాతి॥}

వ్యా ॥ త్వద్వక్త్రేతి ॥ సపుష్కరాపద్మైస్సహితాఅతఏవత్వద్వక్త్ర వద్మప్రతిమానహాస్రైః త్వన్ముఖకమలప్రతిబింబనహాస్రైః సంస్పృజ్య మానాసంస్పృజ్యమానేవస్థితా । స్పృజవిసర్గఇతిదైవాదికాద్ధాతోఃకర్త రి శానచ్ ప్రభావతః ఖ్యాపితపుష్కరశ్రీఃమాహాత్మ్యేనఖ్యాపితపుష్క రాఖ్యతీర్థసంపత్ పుణ్యోదకా పుష్కరిణీఖాతంవిభాతి॥ని॥పుష్కరి ణ్యాంతుఖాతంస్యాదిత్యమరః ॥ ౫౮ ॥ ... ...

{సంచారజాతైర్భ్రమవారిలేశై రాలక్ష్యముక్తాగుణమండనంత్వాం
{వ్యక్తంనదీవీజయతీయమారా దంభోరుహైరాశ్రితవీచిహస్తైః ॥}

వ్యా ॥ సంచారేతి ॥ ఇయంనదీయమునాసంచారేణజాతైః శ్రమ వారిలేశైః ఆలక్ష్యముక్తాగుణమండనంమౌక్తికమాలాభిరివ స్వేదబిం దుపఙ్క్తిభి రలంకృతంత్వామాశ్రితః వీచిరేవహస్తఃయైస్తై రంభోరు హైఃఆరాత్సమీపేవ్యక్తం స్ఫుటంవీజయతి ॥ ౫౯ ॥ ...

{నహంతి వాతాతపవర్షపాతాస్తాతోమెష్మతిష్ఠంతిరవిప్రతిష్ఠాః। త
{పస్యతస్త్వన్ముఖకాంతిలాభాత్ పద్మానిమాన్పశ్చిమ రామమన్యే ॥}

వ్యా ॥ నహంతీతి ॥ హేపశ్చిమరామ జామదగ్న్యరఘునందన స్సారనంతరభావిత్వాత్ ఇమాన్పద్మానర్థార్చ్చాదిహతాద్వైకల్పికపు ంగతా।త్వన్ముఖకాంతిలోభాత్తపస్యతః తపశ్చరతోమన్యే॥సూ॥కర్మ ణోరోమంథతపోభ్యాంవతిఠచరోరితిక్యజ్ప్రత్యయః తపసఃపరస్మైపదం తి నేత్రంతతా।తపశ్చరోర్యత్పత్రిజ్ఞానిమిత్తంవాతాతపవర్ష పాతాః

సహంతి వాతమాతపం వృష్టిపాతంచ సహంతేః షహ మర్షణ ఇతి ధా
తుః ఆధృషాద్వేతి వికల్పితచురాదిణ్యంతః పరస్మైపదీయుజాదౌ పఠ్యతే
తస్య సహంతీతి రూపం । యేతు వృత్తికారాదయః తత్ర తద్ధాతుం నేచ్ఛ
న్తి తన్మతే భ్వాదికస్యైవ షహ మర్షణ ఇతి ధాతోః పరస్మైపదప్రయో
గః చక్షిఙో ఙిత్కరణాజ్జ్ఞాపకాదనుదాత్తేత్త్వమాత్మనేపదస్యానిత్యత్వా
త్ । కించ రవిప్రతిష్ఠాః రవిమీక్షమాణాః లోయే ముతిష్ఠంతి తపస్యం
తోహి శీతోష్ణాదిసహిష్ణవో రవిమీక్షమాణాశ్చ జరేవసంతీతి భావః ॥౩౦॥

{ తరంగిణీభిః పరిరభ్యముక్తః సల్లాపవాంఛ్భృంగరవైరధీరైః । ఆపృ
చ్ఛతేనూనమితః ప్రయాతం మందీభవత్కుందసమీరణస్త్వాం ॥౩౧॥ }

వ్యా ॥ తరంగిణీభిరితి ॥ తరంగిణీభిః నదీభిః పరిరభ్య ఆశ్లిష్య ముక్తః
అధీరైరనల్పైస్తైః భృంగరవైః సల్లాపవాన్ మందీభవన్ కుందసమీరణః
కుందవాటికాప్రభవో వాయుః ఇతః ప్రయాంతం త్వాం నూనమాపృ
చ్ఛతే సభాజయతి । ఆఙినువృచ్ఛ్యోరుపసంఖ్యానమిత్యాత్మనేపదం య
థా స్త్రీభిరాశ్లిష్య విముక్తః వియోగవైక్లవ్యాత్కాతరవచనో మందా
యమానః ప్రవాసోద్యతం ప్రియసఖమాపృచ్ఛతే తద్వదితి భావః । శిశి
రోద్భవస్యాపి కుందస్య వసంతారంభే కించిదనువృత్తిరస్తీతి కుందసమీర
ణ ఇత్యుక్తం ॥ ని ॥ ఆనందనం సంగతం స్యాదాపృచ్ఛనసభాజనే ఇతి యాదవః

{ మనః ప్రసాదం తవ దర్శయంతి ప్రాలేయసంఘాతనిరస్తైః పయోభిః ।
శుద్ధాన వేందీవరనీలవాసాః ఛాయేవ తే శైవలినీ విభాతి ॥ ౩౨ ॥ }

వ్యా ॥ మన ఇతి ॥ ప్రాలేయసంఘాతనిరస్తైః తుషారసమూహానస్పృ
ష్టైః పయోభిర్జలైః తవ మనః ప్రసాదం దర్శయంతీ ప్రకాశయంతీ అ
నుకుర్వతీతి యావత్ శుద్ధాధవళా నవమిందీవరమేవ నీలం వాసో యస్యా
స్సా శైవలినీ నదీ తే ఛాయేవ ప్రతిబింబ ఇవ భాతి ప్రతిబింబపక్షే దర్శ
యంతీ జ్ఞాపయంతీతి యోజ్యం ప్రతిబింబోపి బింబసదృశత్వాత్ స్వచ్ఛో
త్తస్స్వచ్ఛతయా బింబస్యాంతస్స్వచ్ఛతాం జ్ఞాపయతీతి భావః ॥ ౩౨ ॥

{సహావయ్యచ్ఛన్తితవప్రియాభిశ్చంచూర్యమాణాఇహచక్రవాకాః ।
{అహూయదాతారఇవాతిథేయాః కాలోచితాంకస్త్వమితీవవాచం॥

వ్యా ॥ సహేతి ॥ ఇహవద్యాంప్రియాభిస్సహ చంచూర్యమాణాః
రంతశ్చక్రవాకాః అహూయదాతారః స్వయమేవాకార్యాన్నప్ర
తారః అతిథేయాః అతిథిషుసాధవః అతిథిప్రియాగృహమేధినఇవ
లోచితాం తత్సమయసముచితాంకస్త్వమితిత్వం భుక్తవాన్నవేతి
చంతఇవప్రయచ్ఛంతీవ ఉపమాసంకీర్ణోత్ప్రేక్షాలంకారః ॥ కస్త్వ
తిదేశకులాదిప్రశ్నపరత్వేననవ్యాఖ్యేయమ్ । ప॥దేశంనామకులం
ద్యాం పృష్ట్వాయోన్నంప్రయచ్ఛతి ॥ నతత్ఫలమవాప్నోతి దత్వాస్వ
ంనగచ్ఛతీతి నిషేధేన తస్యానుచితత్వాత్ । చంచూర్యమాణాఇతి
రతేర్యజినన్యజోరితిద్విత్వే చరఫలోశ్చేతినుమాగమే ఉత్పరస్యాతఇ
ఉత్వే చరూపంచరతేర్యఙః భావగర్హాయామేవవిధానంతుకవయో
ాత్యంతమాద్రియంతే ॥ అతిథేయాఇతి॥సూ॥ పథ్యతిథివసతిస్వపతె
ఢఞితి సాధ్వర్థే ఢఞ్ప్రత్యయః ॥ ౩౩ ॥ ... ...

{విధూతవాలవ్యజనాస్స్వపక్షైశ్చారుస్వనాపాదితచాటువాదాః। అ}
{భిన్నవర్ణాఃప్రతియంత్యమీత్వాంరాజోపచారైరివరాజహంసాః॥}

వ్యా ॥ విధూతేతి ॥ స్వపక్షైర్విధూతవాలవ్యజనాః అధూతచామ
ః చారుణాస్వనేన స్వశబ్దేనఆపాదిత చాటువాదాః సంపాదితప్రి
యవచనాః అభిన్నవర్ణాఏకరూపాః అన్యత్రఅనుపహతస్తుతయః అ
ప్రచితస్తుతిరహితాఇత్యర్థః ।ని॥ వర్ణోనీలాదివిప్రాద్యోఃకీర్తౌగీత
ప్రమేస్తుతావితి యాదవః ॥ రాజహంసాః హంసవిశేషాఏవ రాజ
ష్ఠాః త్వాంరాజోపచారైః రాజోచితైస్సత్కారైరివ ప్రతియంతి
ప్రత్యాగచ్ఛంతి ॥ ౩౪ ॥ ... ...

దివాపిగోవర్ధననిర్ఝరాణాంసంఛాదితేవ్యోమ్ని తుషారజా}
లైః।ఇహాతపశ్చాంద్రమసేనధామ్నా పికల్ప్యతేఖ్యోధితవాంకజాపి}

వ్యా ॥ దివేతి ॥ ఇహబృందావనే దివాదినసేఽపి గోవర్ధనస్య ఝర్ఝరాణాం తుషారజాలైః శీకరసమూహైఃసంఛాదితే వ్యోమ్ని ఆతపః బోధితపంకజోఽపి చాంద్రమసేనధామ్నా తెజసావికల్ప్యతే చంద్రికామనుకరోతి నిర్ఝరబిందుశీతలత్వాత్ అతఏపి చంద్రికావద్భవతి పంకజోద్బోధనమాత్రేణ తతో విశిష్యత ఇతి భావః ॥ని॥ తుషార హిమశీకరావితి శబ్దార్ణవః ॥ ౩౫ ॥

{అతర్కితప్రాప్తమవేక్ష్య కాన్త్యా మేఘంకరం మేచకమంబరం తే ।
నినాదనిష్పాదితషడ్జగీతా నృత్యంత్యమీ సానుషు నీలకంఠాః ॥ ౩౬ ॥}

వ్యా ॥ అతర్కితేతి ॥ సానుషు గోవర్ధనస్య ప్రస్థేషు అమీ నీలకంఠాః మయూరాః అతర్కితప్రాప్తం అచింతితోపగతం కాంత్యా మేఘంకరం మేఘానాం సంపాదకం ॥సూ॥ మేఘర్తిభయేషుకృఞః ఇతి ఖచ్ ముమాగమశ్చ తే తవ మేచకమంబరం నీలాంశుకం వీక్ష్య నినాదనిష్పాదితషడ్జగీతాః కేకారవేణ సంపాదితషడ్జాఖ్యస్వరవిశేషగానాస్సంతః । నృత్యంతి మేఘభ్రాంత్యేతి భావః షడ్జస్వరో మయూరరవేషు ప్రసిద్ధః । యదాహుః ॥ స ॥ షడ్జం మయూరో వదతి గావో రంభంతి చర్షభం ॥ అజావికాస్తు గాంధారం క్రౌంచో వదతి మధ్యమం । పుష్పసాధారణే కాలే కోకిలో రౌతి పంచమం । అశ్వస్తు ధైవతం రౌతి నిషాదం రౌతి కుంజర ఇతి ॥

{నదీభిరారబ్ధతరంగలాస్యం నాదైర్ద్యుతం నిర్ఝరమండుభీనాం । గా
యద్ద్విరేఫం గిరిణా త్వదర్థం ప్రాయేణ సంగీతమిదం ప్రయుక్తం ॥}

వ్యా ॥ నదీభిరితి ॥ ఇహవనే గిరిణా గోవర్ధనేన నదీభిరారబ్ధతరంగలాస్యం ఉపక్రాంతోర్మినటనం నిర్ఝరాణామేవ మండుభీనాం నాదైర్ద్యుతం గాయద్ద్విరేఫం సంగీతం నృత్తవాద్యగీతత్రయం ప్రాయేణ నూనం త్వదర్థం తుభ్యమిదం యథా భవతి తథా ప్రయుక్తమ్ ॥ ౩౭ ॥

{కలిందజాకచ్ఛభువాం సఖీభిః ప్రచ్ఛాయవన్యాళి రధిత్యకాభిః ।
సూతే గిరిస్సూచితనందనోఽసౌ స్వర్గౌకసాం స్వైరవిహారవాంఛాం}

వ్యా ॥ కళిందజేతి॥ కళిందజా కచ్ఛభువాం యమునానూపప్రదేశా నాం నఖైర్భిన్నన్నిష్కృష్టాభిః అనేన శీతలత్వం ద్యోతితం ప్రచ్ఛాయవన్య భి ప్రకృష్టఛాయా వద్భిర్వనరాజిభిః అధిత్యకాభిస్సూచితనందనః అనుకృ తేందోద్యానః అసౌ గిరిః గోవర్ధనః స్వర్గౌకోయేషాం తేషాం స్వర్గవిహారవాంఛా అనియంత్రిత క్రీడేచ్ఛాం సూతే ఉత్పాదయతి నందనోద్యానకలితే స్వర్గ ఇవాత్ర విహారేచ్ఛా యుక్తేతి భావః ॥ ౩౮ ॥

{ అభ్యాగతం వీక్ష్య భవంతమారాత్ సాలా ఇమే సాధిన తాగ్రశాఖాః ।
సుధారసస్వాదుతమాని భక్త్యా స్వయం ప్రయచ్ఛంతి ఫలాని ధన్యాః ॥

వ్యా ॥ అభ్యాగతమి ॥ ధన్యాః సుకృతినః ఇమే సాలాః వృక్షాః । ని॥ అనోకహః కుటస్సాల ఇత్యమరః ॥ ఆరాత్సమీపే । ని ॥ ఆరాద్దూ రసమీపయోరిత్యమరః । అభ్యాగతం అభిముఖ్యేనాగతం భవంతం వీక్ష్య నమిత తాగ్రశాఖా అధోవనమిత శాఖాగ్రాస్సంతః సుధారసస్వాదు తమాని సుధారసాదపి అతిశయేన స్వాదూని ఫలాని భక్త్యా స్వయం ప్రయచ్ఛ యథా గృహమేధిన స్సమీపాగతమతిథిం వీక్ష్య స్వయం కృతేనాతి థ్యోపచారేణ సంతర్పయంతి తద్వదితి భావః ॥ ౩౯ ॥

{ పాత్రీభవంతస్తవ వీక్షణానాం పద్మాలయా వాసవికల్పితానాం । చ రాచరాః కాననకిం యుతస్తైః తేతపాంస్యత్ర తపస్యంత భవాంతరేషు ॥ ౪౦ }

వ్యా ॥ పాత్రీభవంత ఇతి ॥ పద్మాలయావాసవికల్పితానాం లక్ష్మీ వాసకమలేన సంజాతవికల్పానాం తత్తుల్యానాం తవ వీక్షణానాం పాత్రీభవంతః ఏతే చరాచరాః మృగకిరాతగిరినదీప్రభృతయః జంగమ స్థావరాః భవాంతరేషు జన్మాంతరేషు అన్యభవాః భవాంతరాణి సుప్సుపేతి సమాసః కానికిం యూపాంసి కియంతి కిం పరిమాణాని తపాంసి తప్యంత తప్తవంతః ఆర్జితవంత ఇత్యర్థః । తప స్తపః కర్మక స్యైవ కర్మవద్భావ విధానాద్యగాత్మనేపదే అన్యాదృశాన్యతి బహూని తపాంసి వినా త్వద్వీక్షణగోచరీభావో దుర్లభ ఇతి భావః ॥ ౪౦ ॥

విజానతాం సత్పురుషప్రభావం పుంసామమీ పుణ్యతమీభవంతః। ప్ర
యస్త్వదఙ్గీకరణాత్ప్రియాస్యంత్యారాధ్యతామద్రివనావకాశాః॥

వ్యా ॥ విజానతామితి ॥ త్వదంగీకరణాత్ తవసంచారభూమిత్వేన స్వీకారాత్ పుణ్యతమీభవంతః అతిశయేనపవిత్రీభవంతః ఇమే అద్రివనావకాశాః సత్పురుషప్రభావం భవాదృశానాంమహాపురుషాణాంమహిమానం విజానతాంపుంసాం ప్రాయఃబహుతరం ఆరాధ్యతాం పూజ్యతాం ప్రయాస్యంతి ॥ ౪౧ ॥

సంస్కారపూతాభిరితీవ వాగ్భిస్సమ్మోదయన్నగ్రజమాదిదేవః ।
విజాతలీలో విజహారహృష్యన్వయస్యైస్సతాంవత్సగణానుయాయీ

వ్యా ॥ సంస్కారేతి ॥ ఇతీత్థం ఇవేతివాక్యాలంకారే ఇత్యర్థే ఇతీవేతి నిపాతౌ వా సంస్కారపూతాభిర్వ్యాకరణసంస్కారేణ పరిశుద్ధాభిర్వాగ్భిః అగ్రజంబలదేవం సంమోదయన్ సతాంవంద్యః వత్సగణానుయాయీస్వవత్సగణానుసరణశీలః ఆదిదేవః కృష్ణః విజాతలీలః వయస్యైస్సంజాతనర్మాహృష్యన్సన్విజహార ॥ ౪౨ ॥

స్వయంవృతస్స్వైరవిహారలక్ష్మ్యా ముహుర్వితేనే విపినే ముకుందః।
స్థానాన్తరప్రాప్తివిభావితాని స్థితేరభిన్నాని గతాగతాని ॥ ౪౩ ॥

వ్యా ॥ స్వయంవృతఇతి ॥ విపినే స్వైరవిహారలక్ష్మ్యా యథేష్టక్రీడాసంపదా స్వయంవృతః స్వయంవరేణ ప్రాప్తః తద్వశంగతో ముకుందః స్థితేరభిన్నాని స్థిత్యవిశిష్టాని స్థానాంతరప్రాప్తివిభావితాని స్థలాన్తరప్రాప్త్యా జ్ఞాపితాని గతాగతాని ముహుర్వితేనే క్రీడారసప్రావశ్యాద్గూఢగమనాగమనాన్యపి తదానప్రతీతాని కింతు దేశాంతరప్రాప్త్యా లింగేన ఏతావద్దూరమాగతమితి పశ్చాజ్జ్ఞాపితానీత్యర్థః ॥ ౪౩

ప్రభూతయా పుష్పఫలప్రసూత్యా వదాన్యవృత్తీనివ వానదృష్టావ ।
సన్మారచిన్తావశవర్తినీనాం వ్రజస్థితానాం వరవర్ణినీనాం ॥ ౪౪ ॥

వ్యా ॥ ప్రభూతయేతి ॥ ప్రభూతయా బహుళయా పుష్పఫలానా

ప్రసూత్యాదిత్యాదేనవదాన్యవృత్తిభిబహుప్రదస్వభావానివానిదృ
ష్ట్వా చింతావశవర్తినీనాం స్వవిషయచింతాపరవశానాం వ్రజస్థితా
నాం వరవర్ణినీనాం సుందరీణాం సస్మార స్మృతవాన్॥సూ॥ అథగర్గద
మేశాంక స్థణితి శేష త్వేనవివక్షితెక స్థణిపష్ఠీ ॥ ౪౪ ॥

{ప్రాయస్తదాహ్వానవిధానియోక్తుంప్రగృహ్యవేణుంప్రతిపన్నదూ
త్యం।న్యవేశయత్కుట్మలితెనలీలంబింబాధరేసూచితచిత్రరాగే॥}

వ్యా ॥ ప్రాయఇతి ॥ సకృష్ణః ప్రాయోబహుశః ప్రతిపన్నదూ
త్యం స్వాభిమతవశీకరణక్రియానుప్రాప్తదూతకార్యం॥సూ॥దూతవణో
గ్భావ్యంచెతి వక్తవ్యమితి యత్ప్రత్యయః వేణుంమురళీంతదాహ్వాన
విధా తాసామాకారణకర్మణినియోక్తుం వ్యాపారయితుంకుట్మలితే
ముకుళీకృతేసూచితచిత్రరాగె అరుణిమ్నాప్రకాశిత హృదయాభిలా
షెబింబాధరె బింబసదృశె అధరేనలీలం సవిలాసంన్యవేశయత్ ని
వేశయతిస్మ ॥ ౪౫ ॥

{సామోపపన్నాక్రమశస్స్వరంధ్రైస్సప్తస్వరాన్సప్తభిరుద్వమన్తం
ప్రచక్రమేవాదయితుంనవాన్తైవంశంప్రియోవల్లవవంశజానాం॥౪౬}

వ్యా ॥ సామేతి ॥ వల్లవవంశజానాం గోపకులోత్పన్నసుందరీణాం
ప్రియఃకృష్ణఃనవాంతెసామోపపన్నాన్ సామవేదప్రభవాన్ సప్తస్వ
రాన్ నిషాదాదీన్ సప్తభిస్స్వరంధ్రైః క్రమశఃపర్యాయేణోద్వమం
తం వంశంవేణుం వాదయితుంప్రచక్రమే తదీయముఖానిలస్య వెద
మయతయా తదౌచిత్యేన సామవేదోపపన్నతా ॥ ౪౬ ॥

{ముకుందవక్త్రానిలవాద్యమానో వెణుర్బభౌవేదఇవద్వితీయః।రా
గానదీనాంరహసాంయదెకంగీతాత్మనాంతస్యనిదానమాసీత్ ॥}

వ్యా ॥ ముకుందేతి ॥ ముకుందస్యవక్త్రానిలేనవాద్యమానో వేణుః
ద్వితీయః ప్రసిద్ధఋగ్యజుషాదిరూపవేదస్య ద్వితీయో వేదఇవ బభౌ
అతోత్రైతాయాంస్తైణనిమిత్తమాహ ॥రాగేతి॥ రాగానదీనాం

॥ప॥ యోఽసౌ ధ్వనివిశేషస్తు స్వరవర్ణవిభూషితః । రంజకో జనచిత్తా నాం సరాగఃకథితో బుధైరిత్యుక్తలక్షణాశ్శృంగారాదయో రాగాః తదధీనాం తమూర్ఛనా విశ్రాంతిభువాం తస్య కృష్ణస్య గీతానాం భగవద్గీతారూపాణాం రహస్యానాముపనిషదాం చైకం నిదానం ఆసీదితి శ్లేషలభ్యోఽర్థః యదిత్యుక్తార్థస్య హేతుత్వే। గీతోపనిషదాం వైదికమూలత్వాత్తన్మూలస్య వేదత్వం యుక్తమితి భావః ॥ ౪౬ ॥ ...

{ తద్వంశనాదస్సుభగోఽనుగచ్ఛన్నగ్రేసరం సౌరభమాగమానాం ।
అయత్ననిష్పన్నమనస్సమాధీనాబ్రహ్మకానాతనుతే స జంతూన్ ॥ }

వ్యా ॥ తద్వంశేతి ॥ అగ్రేసరం పురస్సరం ఆగమానాం సౌరభం వేదగంధం నిశ్వాసపరిమళమనుగచ్ఛన్ సుభగో హృద్యః తస్య కృష్ణస్య వంశవాదః అబ్రహ్మకాన్ ఆ అవధిః బ్రహ్మైషాం తాన్ చతుర్ముఖపర్యంతాన్ జంతూన్ అయత్ననిష్పన్నమనస్సమాధీన్ అయత్నలబ్ధచేతః ప్రణిధానానివ అతనుత చిత్తైకాగ్ర్యేణ ధ్యానపరాన్ యోగిన ఇవాకరోత్ ॥ ౪౭ ॥ ... ...

{ శృణ్వద్భిరుద్భ్రాంతమధుప్రవాహం వంశస్వనం తస్య సుధైకవంశం ।
సయూథ్యతాం నూనమవాప్య సర్వైస్సత్త్వైః స్థితం సామినిమీలితాక్షైః ॥ }

వ్యా ॥ శృణ్వద్భిరితి ॥ ఉద్భ్రాంతమధుప్రవాహం ఉద్గీర్ణస్వాదుద్రవప్రవాహం అతిశ్రావ్యతయా శ్రవణేషు మాధ్వీరసం వర్షంతమితి స్థితి మిత్యర్థః సుధైకవంశం అమృతేనైకకులం తత్సదృశం । తస్య కృష్ణస్య వంశస్వనం శృణ్వద్భిః సామినిమీలితాక్షైః శ్రవణసుఖానుభవేన మీలితలోచనైః సర్వైస్సత్త్వైర్వ్యాఘ్రాదిభిర్జ్జంతుభిః సయూథ్యతాం సమానయూథభవతాం అవాప్య స్థితం కథమన్యథా వ్యాఘ్రహరిణాదీనామేకత్రావస్థానమితి భావః అనేన తేషాం వంశస్వన శ్రవణసుఖానుభవాతిశయో వ్యజ్యతే। తిరశ్చాం సజాతీయైః కృతస్సమూహో యూథం ॥ ని ॥ సజాతీయైః కులం యూథం తిరశ్చాం పున్నపుంసకమిత్యమరః ॥ సమానైకస్థితయా

రైభవాస్సయూథ్యాః ॥సూ॥ నగర్భసయూథసనుతాద్యదితియత్ప్రత్యయః సమానస్యసభావశ్చ ॥ ౪౯ ॥ ... ...

{ మధుద్రవైర్గుల్భనసంమదాశ్రూణ్యాలేఖ్యనిష్పందమృగద్విజాని
ఉదగ్రరోమోత్పులకాని కృష్ణో వంశీనినాదేనవనాన్యకార్షీత్ ॥ ౫౦ }

వ్యా ॥ మధుద్రవైరితి ॥ కృష్ణః వనాని బృందావనబృహద్వనాదీని వంశీనినాదేన అల్పోవంశో వంశీ ॥ని॥ స్త్రియాంఙ్యాదిత్యాదిర్ఙ్యాది ర్వ్యవస్థావచనయే యదీతి అల్పత్వేనివక్షాయాం స్త్రీలింగతా గౌరాది త్వాత్ ఙీష్ । తస్యశబ్దేన మధుద్రవైర్గుల్భనసంమదాశ్రూణి మకరం దక్షరణైరధికానందబాష్పాణి ఆలేఖ్యానిష్పందమృగద్విజాని చిత్రలిఖిత వదస్పందమృగశకుంతాని ఉదగ్రరోమోత్పులకానిఉన్నతైః కుట్మలైఃఉ ద్గతరోమాంచానిచాకార్షీత్ ।భగవద్వంశనాదైః వనేషు మృగశకుం తాఅస్పందాఆసన్ ।వృక్షాశ్చముకుళమకరందపరిచురాఅభవన్నిత్యర్థః

{ అస్యాస్యతద్వంశనినాదమాధ్వీమాఘ్రాయతత్సంచరసౌరభంచ ।
భుక్తామృతానాంభువిసారభేయ్యః క్షీరైతరాంక్షీబదశావవాపుః }

వ్యా ॥ ఆస్యాదేతి ॥ సౌరభేయ్యోగావః ॥ ని ॥ మాహేయీసౌ రభేయీగౌరిత్యమరః॥ తద్వంశనినాదమేవ మాధ్వీం మౌద్రమాస్వాద్య తత్సంచరసౌరభంతస్యాగపరిమళంచాఘ్రాయ ॥సూ॥గోచరసంచ రేత్యాదిసూత్రేణ సంచరశబ్దోనిపాతితః । భుక్తామృతానామమృతంపీత వతాం క్షీరైతరామత్యంతాం క్షీబదశాం మత్తావస్థాం భువి భూలోకే అవాపుః భూలోకేపి మలభన్నిథానుదఇతిభావః ॥ ౫౧ ॥

{ వంశస్వనాస్వాదవశీకృతానాంవ్యక్తోదయానాంవనదేవతానాం ।
సకర్బురస్నిగ్ధఘనమైఃకటాక్షైస్సాంద్రాయుధోమేఘ ఇవావతస్థే ॥ }

వ్యా ॥వంశేతి॥ కృష్ణవంశస్వనస్యాస్వాదేన సతృష్ణమాకర్ణనేనవ శీకృతానామతఏవ కృష్ణదర్శనకౌతుకాత్ వ్యక్తోదయానాం స్ఫుటా విర్భావానాం వనదేవతానాం స్నిగ్ధతమైః అత్యాసంగాత్ భృశంపి

షయానురక్తప్రభైః ॥౯॥ స్నిగ్ధం తద్వస్య విషయః పరిభాభిర్మిళితో ఘన ఇతి భావప్రకాశః । కటాక్షైః కర్బురః నీలారుణధవళరూపతయా నానావర్ణస్సన్ ఇంద్రాయుధో మేఘ ఇవ అబభాసే ॥ ౫౭ ॥

{ అధ్మాపయామాస స శృంగమగ్ర్యం శంఖం తథాభూతమివాత్తయోగాత్ । జగాద గేయాని బహూని యేషాం గాంధర్వవేదోఽపి న పారదృశ్వా ॥

వ్యా ॥ అధ్మాపయామాసేతి ॥ సః అగ్ర్యం శ్రేష్ఠం శృంగం శృంగరూపం ముఖవాద్యం అధ్మాపయామాస । దధ్మౌ । నశ్వేభ్యో ధాతుభ్యః స్వార్థే ణిజిత్యేక ఇతి స్వార్థే ణిచ్ । కీదృశం ఆత్తయోగాన్నిజోపాయాత్ ప్రభావరూపాత్ తథాభూతం శృంగాకారేణ పరిణతం శంఖం పాఞ్చజన్యమివ స్థితం కించ బహూని గేయాని జగౌ గాయతిస్మ । యేషాం గేయానాం గాంధర్వశాస్త్రరూప ఉపవేదోఽపి పారదృశ్వా పారదర్శీ న భవతి ॥ ౫౮ ॥ ... ...

{ త్రిస్థానయుక్తస్వరభూషితం తత్ త్రిధా స్థితగ్రామవిశేషయోగాత్ । అరంజయత్సప్తజగంత్యయత్నాద్గీతం హరేరాహృతకిన్నరౌఘం ॥ }

వ్యా ॥ త్రిస్థానేతి ॥ త్రిషు స్థానేషు మంద్రమధ్యతారధ్వన్యుత్పాదకేషు ఉరఃకంఠమూర్ధసు సంయుక్తైః స్వరైః తత్తత్స్థానోద్భవధ్వన్యనురణనవాదరూపైః నిషాదాదిభిః భూషితం గ్రామః స్వరసమూహః తస్య విశేషాః షడ్జగ్రామో మధ్యమగ్రామో గాంధారగ్రామ ఇతి త్రయః తేషాం యోగాత్ త్రిధా త్రిప్రకారేణ స్థితం ఆహృతకిన్నరౌఘం ఆనీతకిన్నరసంఘం అనవగతవిశేషావగత్యర్థం కిన్నరాణామాగమనమితి భావః । ఏవంభూతం హరేర్గీతం శారీరం అయత్నాత్ యత్నమనపేక్ష్య సప్తజగంతి భూర్భువస్స్వరాదీన్ సప్తాపి లోకానరంజయత్ వశీచకార అత్ర స్థానాదిస్వరూపే సంగీతసుధాకరవచనాని ॥ప॥ యతోత్పన్నో ధ్వనిర్మంద్రో మధ్యస్తారోఽపి వా భవేత్ । తచ్చైతనాచేతనయోస్థానమిత్యభిధీయతే । ఉరః కంఠశ్శిరశ్చేతి ప్రసిద్ధం చేతనే త్రయం

ంతో ద్భూతే స్వరాధారశ్రుతిస్థానోద్భవాత్ ధ్వనేః ॥ నాదోనురణనా
కారస్స్వరశ్చిత్తానురంజకః । గ్రామస్స్వరాణాం సందోహో యథో
క్తశ్రుతిశాలినామ్ ॥ షడ్జమధ్యమగాంధారసంజ్ఞాగ్రామాస్త్రయో మ
తాః ఇతి। యద్యపి ॥ గీయతేతత్ర గాంధారగ్రామో భూమౌ న కేనచిత్।
పునః కేవలంగ్రామో గంధర్వైర్దివి గీయత ఇతి దివ్యైవ గాంధార
గ్రామస్య ప్రచారఉక్తః ॥ తథాపి । దివ్యగానాదప్యతిశయిని అప్రా
కృతే భగవద్గానే తస్యానువృత్తిరుపపన్నతరా ॥ ౫౪ ॥

{ విలాసవాక్యైరివ వేణునాదైః దివ్యేనగీతేనచ దైత్యహంతుః । నివేది
తార్థాస్సుదృశస్స్వవాసాదాజగ్మురాకర్ణనమంత్రితైస్తైః ॥ ౫౫ ॥ }

వ్యా ॥ విలాసేతి ॥ దైత్యహంతుః కృష్ణస్య విలాసవాక్యైరివ స్థి
తైః వేణునాదైర్దివ్యేనగానేన తస్య శారీరగానేనచ ఆకర్ణనమంత్రి
తైస్తైః తీవ్రైః ఉత్ప్రకారిభిః తైస్తైర్నివేదితార్థాః జ్ఞాపితక్రీడారూపప్ర
యోజనాః సుదృశస్స్వవాసాదాజగ్ముః ॥ ౫౫ ॥

{ అనిష్టశబ్దైర్వలయైరపోఢాః కాంచ్యాప్యనజ్ఞాతపదోపగత్యా । గు
ణావకృష్టాః ప్రియసంప్రమీషుః కామోపదిష్టేన మహాపథేన ॥ ౫౬ }

వ్యా ॥ అనిష్టేతి ॥ గుణావకృష్టాః భగవత్సౌందర్యాదిగుణైరేవగు
ణైః పాశైః ఆకృష్టాః గోప్యః అనిష్టశబ్దైరభిసరణప్రకాశకతయా అ
నిమతశబ్దైః వలయైరనజ్ఞాతపదోపగత్యా అవమతస్వస్థానసంబంధయా
నప్రచ్యుతయేత్యర్థః కాంచ్యాప్యపోఢా వ్యపనీతాః గమనవేగేనభి
న్నకవలయైః త్రుటితయా కాంచ్యాచ రహితా ఇత్యర్థః। ప్రియంకృష్ణ
ంప్రం కామోపదిష్టేన మహాపథేన ఊషుః జగ్ముః । ఇమగతా వితథా
ః కామోపదిష్టో మహాపథో త్రాభిసరణమార్గో వివక్షితః । తస్మిన్నేవ
ే మహాపథఇవ నిరాతంకం ప్రయాతితవ్యం తతః పత్యుపదిష్టమహా
థే యథా పితృగృహముపగతా యోషితః తత్ర కూరభాషణైః పురు
తమపగతిమవజానతా స్త్రీజనేనచావమానితా శ్వేత్తలో నిగళ్యేవ

త్యుపదిష్టం మహాపథమవలంబ్య పతిం ప్రాప్నువంతి తద్వదితి గమ్యతే ॥౫౬

ఆదిశ్యమానాం ప్రియవంశనాదైర్గాం తాం నిజాశామివ నిర్విఘాతాం ।
తదాస్థితాం ప్రాస్థిషతాశు ధన్యామాసన్నసంధ్యాధికరాగభాజః ॥

వ్యా ॥ ఆదిశ్యమానామితి ॥ ఆసన్నయా సన్నికృష్టయా సంధ్యయా అధికరాగభాజః అధికమనురాగం భజమానాః సాయంకాలస్య ఉద్దీపనవిభావత్వాత్ తా గోప్యః ప్రియస్య వంశనాదైః ఆదిశ్యమానాం జ్ఞాప్యమానాం నిర్విఘాతాం నిజాశాం అప్రతిబంధవాత్రియానురాగమివ స్థితాం స్వానురాగవిషయభగవద్యోగాత్తథోత్ప్రేక్షాధన్యాం సుకృతినీం తదాస్థితామాశాం కృష్ణాధిష్ఠితాం దిశం ఆశు ప్రాస్థిషత । ప్రపూర్వాదాత్మనేపదినస్తిష్ఠతేర్లుఙ్ తస్యాకర్మకత్వేఽపి అంతర్భావితోద్దేశక్రియాపేక్షయా దిశః కర్మతా ॥ ౫౭ ॥

మధువ్రతాధిజ్యశరాసనేన పుష్పాత్మకం సందధతా పృషత్కం ।
అనుప్లవేన వ్రజతా బభూవే తాసామనంగేన తదోద్యతానాం ॥౫౮॥

వ్యా ॥ మధువ్రతేతి ॥ తదా మధువ్రతైః భ్రమరైః అధిజ్యమారోపితమౌర్వీకం శరాసనం యస్య తేన పుష్పాత్మకం పుష్పరూపం పృషత్కం సాయకం సందధతా అనంగేన ఉద్యతానామభిసరణోద్యుక్తానాం తాసాం వ్రజతా సహ గచ్ఛతా అనుప్లవేన సహచరేణ బభూవే భావే లిట్ మన్మథ ఏక ఏవ తాసాం సహాయ ఆసీదిత్యర్థః ॥ ౫౮ ॥

ఆదేశయోగ్యైరథ తత్ర గోప్యో నివార్యమాణా అపి దుర్నివారాః ।
అనిన్యిరే రాగమయైర్మహౌఘైః క్లేశాపహం కృష్ణసుధాపయోధిం ॥

వ్యా ॥ ఆదేశేతి ॥ అథ తాసాం ఉద్యోగానంతరమాదేశయోగ్యైః కృత్యేషు నిదేశరూపైరుపాయైః నివార్యమాణాః శ్వశ్రూమాత్రాదిభిః నిరుధ్యమానా అపి దుర్నివారా నివారయితుమశక్యా అపి గోప్యః రాగమయైః మహౌఘైః రాగరూపైః మహాప్రవాహైః క్లేశాపహం క్లేశాపనోదకం కృష్ణమేవ సుధాపయోధిమానిన్యిరే ప్రాపితాః అకథ

తం చేతి ద్వికర్మకత్వనియమః ప్రాపణార్థస్య కర్తృవ్యాపారప్రాపణఫ
లగతిద్వారేణ ప్రాప్యమాణానాం గోపీనాం ఈప్సితకర్మత్వాత్ తత్రై
వ ప్రధానకర్మణి లిట్ ।ప॥ ప్రధానకర్మణ్యాఖ్యేయే లాదీనాహు
ర్ద్వికర్మణామితి అతఏవాకర్మణో లకారేణానభిహితత్వాత్ కృష్ణ
మితి ద్వితీయా క్లేశాపహమితి॥ సూ॥ అపే క్లేశతమసోరితి డప్రత్యయః ॥

త్వరాసఖీనాం పురతః ప్రచేలే తరస్వినా నిశ్వసితేన తాసాం। సదా
గతిప్రార్థనయా సమేతం దూరస్థితం కృష్ణమివోపనేతుమ్॥౬౦॥

వ్యా ॥ త్వరాసఖీనామితి ॥ త్వరయాస్సఖీనాం త్వరయా సహితా
నాం తాసాం పురతః పురస్తాత్ తరస్వినా వేగవతా నిశ్వసితేన సదా
గతిప్రార్థనయా సమేతం సదాగతయో దేవాః ।ని॥ సదాగతిస్స్యాత్ప
వనే గీర్వాణేపి సదీశ్వర ఇతి విశ్వః ॥ తేషాం ప్రార్థనయా భువి సమాగ
తం దూరస్థితం వ్రజాద్దూరే యమునాతీరస్థితం కృష్ణం ఉపనేతుం సమీప
మానేతుమివ ప్రచేలే ప్రచలితం భావే లిట్ । సదాగతిశబ్దేన వాయురపి
ప్రతీయతే । తేన సదాగతినా అనేన సమీపమానేతుం శక్యతే ఇతి యుక్త
మితి వ్యజ్యతే ॥ ౬౦ ॥

ప్రాయేణ వేగాత్సుదృశాం విభిన్నః ప్రకీర్ణముక్తాఫలపుష్పజాలః ।
ప్రస్తావయన్ కామవిహారనాట్యం హారస్సమాలక్ష్యత సూత్రధారః॥

వ్యా ॥ప్రాయేణేతి॥ సుదృశాం ప్రాయేణ భూమ్నా వేగాదత్యంతవే
గాత్ ॥ని॥ ప్రాయో భూమ్న్యంతగమన ఇత్యమరో విశ్వశ్చ । విభిన్నః భి
న్నః హారః ప్రకీర్ణముక్తాఫలపుష్పజాలః ప్రకీర్ణమౌక్తికకుసుమనిక
రః । కామవిహారనాట్యం । హారవిచ్ఛేదమప్యవిగణయ్య ఆధావంతీషు
తాసు కామవ్యవహారం పాదవ్యాపాదనరూపం క్రీడనమేవ నాట్యం । ప్ర
స్తావయన్ ఆసూచయన్ । సూత్రధారః సూత్రమాత్రం ధారయమా
ణః సమాలక్ష్యత । సూత్రమాత్రరూపత్వేపి ధారణావశిష్టం గృహమితి వ
ద్భావోపచారః । సూత్రధార ఇతి నాట్యేషు నాంద్యనంతరం సంచారీన్

టూప్యుచ్యతే। సహియథాపుష్పాంజలిం వికీర్య నాట్యస్య ప్రస్తావనాంకరోతి తద్వదితి గమ్యతే ॥ ౬౧ ॥

{అవస్థితం క్ష్వాపికదంబమూలే వల్గుస్మితం వాదితమంజువేణుం। సాచీ
కృతాక్షం దదృశుస్తరుణ్యః స్వాద్యం సతాం స్వస్తికచారుజంఘం॥}

వ్యా॥ అవస్థితమితి ॥ తరుణ్యః క్ష్వాపికదంబమూలే నీపవృక్షస్యాధోదేశే అవస్థితం వల్గుస్మితం మనోహరమందహాసం॥ ని॥ వల్గుమనోహారీత్యమరశేషః। వాదితమంజువేణుం। సాచీకృతాక్షం వేణురంధ్రభేదదర్శనాయ తిర్యక్కృతలోచనం। స్వస్తికేన వ్యత్యస్తపాదవిన్యాసేన చారుజంఘం। సతాం బ్రహ్మజ్ఞానినాం। అస్తి బ్రహ్మేతి చేద్వేద సంతమేనం తతో విదురితి శ్రుతేః। స్వాద్యం పరమానందరూపత్వాదాస్వాదనీయం కృష్ణం దదృశుః ॥ ౬౨ ॥

{తదంగశోభామవలోక్య దివ్యాం విస్మేరభావం వ్రజతీవ రాగాత్ ।
అమోహయద్యౌవతమాదిమూర్తిస్సంతోషదిగ్ధేన సమీక్షితేన॥ ౬౩}

వ్యా॥ తదంగేతి ॥ ఆదిమూర్తిః ఆద్యోపదకః మహానాయకో కృష్ణః యౌవతం యువతీనాం సమూహం కర్మ। దివ్యాం మనోజ్ఞాం తదంగశోభాం తాసామవయవకాంతిమవలోక్య విస్మేరభావం వ్రజతీవ విస్మయానుభావవిస్ఫారణాద్యభినయాద్విస్మయిత్వం వ్రజతా ప్రాప్తేనేవ స్థితేన సంతోషదిగ్ధేన ఉపరి సంతోషరూషితేన సత్వాంగరాగపరిషక్తేనేతి హృదయం। సమీక్షణేనావలోకనేన రాగాదమోహయత్ దూరేపన మోహయతి స్మ। నాయకరతిభావానుభావస్య వ్యుద్దీపనవిభావత్వాత్ తద్దర్శనేనాత్యర్థం రాగాంధా బభూవురిత్యర్థః ॥ ౬౩ ॥

{ద్రుతాగతివ్యాకులభూషణాస్తాః కించిత్సముచ్ఛ్వాసితనీవిబంధాః
పర్యాకులాక్ష్యః పరివార్య తస్థుః కృష్ణం కృపాఘనదృశోంకితాంగ్యః॥}

వ్యా॥ ద్రుతేతి ॥ ద్రుతాగతివ్యాకులభూషణాః శీఘ్రమాగమనేన స్వస్వస్థానచలితాభరణాః। కించిత్సముచ్ఛ్వాసితనీవిబంధాః రా

గోదేశికేన కించిచ్ఛిథిలీకృతపరిధానగ్రంథయః । పఙ్క్త్యాకులాక్ష్యః అ
నుదితకర్ణోత్రాసేన పరితోషభయేన వా చటులలోచనాః కృశాం
గ్యః తన్వంగ్యః స్వపాధీనదృశం కృష్ణాయత్తవిలోకనం వస్తుతస్తస్యా రా
గసారవశ్యాభావేపి ఏతాః పశుపస్త్రాదీన్ సర్వాన్ పరిత్యజ్యానుదేకశర
ణాస్సమాగతాఇతి కృపాయోనిఘ్నలోచనం కృష్ణం పరివార్య సమావృత్య
తస్థుః ॥ ౬౮ ॥

సవల్లభస్సానదివల్లవీనాం బర్హవ్రజాదర్శితదానరాజిః । ఉద
గ్రశృంగధ్వనినా బభాసే దృప్తో వశానామివ వారణేంద్రః ॥ ౬౯ ॥

వ్యా ॥ సఇతి ॥ వల్లవీనాం సంసది గోష్ఠ్యాం బర్హాణవ్రజాదర్శిత
దానరాజిః పింఛమాల్యేన ప్రదర్శితమదరేఖః ఉదగ్రః ఉన్నతః శృంగ
వాద్యస్య ధ్వనిర్యస్య సః వల్లభః వల్లవీనాం ప్రియః కృష్ణః వశానాం కరిణీ
నాం సంసది దృప్తో మదగర్వితః వారణేంద్రఇవ బభాసే । వారణేంద్ర
పక్షే ఉదగ్రశృంగస్య ధ్వనిరివ ధ్వనిర్యస్యేతి యోజ్యం ॥ ౬౯ ॥

అవృద్ధిసంకోచమివేందుమన్యమకాముకం కామమివాత్తవేణుం
తమద్భుతానామివ రాశిమేకం గోప్యస్తదాత్మానఇవాన్వభూవన్ ॥

వ్యా ॥ అవృద్ధీతి ॥ గోప్యః అవృద్ధిసంకోచం వృద్ధిసంకోచరహి
తం । అన్యం ప్రసిద్ధాద్వృద్ధిక్షయవతోభిన్నం ఇందుమివ । అకాముకం
చాపరహితం ఆత్తవేణుం కామమివ । అద్భుతానామేకం రాశిమివ స
ర్వాశ్చర్యసమాహారమివ స్థితం తం । తదాత్మానఇవ సవిహాత్మాయా
సం తాః స్తదాత్మానః నిరతిశయేన ప్రేమ్ణా తద్దృక్యాపన్నాఇవాన్వభూవన్

సురాంగనాభిస్సమమేవ ధృతాయాం స్వేనైవ గోపాకృతిభూమికా
యాం । అకర్మవశ్యస్య విభోస్తదాసీదవ్యాఫలస్పర్శనమాత్రలీలా ॥

వ్యా ॥ నను కథమేవం భగవతః పరదారాభిమర్శనే ప్రవృత్తిరి
త్యాశంకాం శ్లోకత్రయేణ పరిహరతి ॥ సురేతి ॥ అకర్మవశ్యస్య కర్మ
ణామవశంవదస్య పురుషాంతరవత్కర్మభిః క్వచిత్ప్రేరయితుమశక్యస్య

న్యవిభోః కృష్ణస్య సురాంగనాభిర్దివ్యస్త్రీభిస్సహ సమరమే సంవిడి
స్స్వనైవ కర్మాద్యధీనత్వం వినాధ్యవసాయాం గోపాకృతిరూపాయాం
భూమికాయాం వేషకల్పనాయాం । అర్చాఫలస్పర్శనమాత్రలీలా త
త్పూజాఫలదానమాత్రరూపాలీలా తదా ఆసీత్ । పురాకిల దివ్యయోషి
తో భగవత్సౌందర్యవశీకృతాః తదుపభోగసిద్ధిబుద్ధ్యైతమేవార్చయా
మాసుః । తతః ప్రసన్నో భగవాన్ భూమావవతీర్య గోపభూమికామవ
లంబ్య భవతీనామభిలషితం కరిష్యామి భవత్యోఽపి గోపకులేఽవతరంత్వి
తి సమయం దదౌ తా అప్సరస ఇమా గోపికా ఇతి పౌరాణికీ కథా ॥ ౬౭ ॥

{ నఖల్వముష్య ప్రమదామదాంధ్యం నకుత్సనం తత్తదభీష్టదాతుః ।
నధర్మసంస్థాపనబాధగంధశ్శుద్ధానుచింత్యా హి శుభాస్యలీలా ॥ }

వ్యా ॥ అర్చాఫలస్పర్శనమాత్రేతి మాత్రపదవ్యవచ్ఛేద్యమాహ
నఖల్వితి ॥ అముష్య కృష్ణస్య ప్రమదామదాంధ్యం ప్రమదాలాభజ
న్యావమదేన పారవశ్యం నఖలు । అవాప్తసమస్తకామస్య తద్భావః ప్రసిద్ధ
శ్చేత్యర్థః । ఉత్తమస్త్రీలాభస్యాపి మదహేతుత్వముక్తం భావప్రకా
శే ।ప॥ నద్యోపయోగాదైశ్వర్యాద్విద్యాయాశ్చాభిజాత్యతః । ఉత్తమ
స్త్రీపరిష్వంగాన్మదస్సంపద్యతే నృణామితి । తథా స్వానురాగరహితస్య
స్త్రీషు ప్రవృత్తౌ జుగుప్సాస్యాత్ ।ప॥ విరక్తకాముకశవా మేకస్యామే
వయోషితి ॥ కుణపః కామినీ భక్ష్యమితి తిస్రో వికల్పనాః ఇతి న్యాయాత్
తత్రాహ నకుత్సనమితి ॥ తత్తదభీష్టదాతుస్తస్య తస్య భక్తజనస్య య
దభీష్టం తత్ప్రదాతుః తస్య కుత్సనం పినాస్తి । పరమకృపాళోర్మహా
వదాన్యస్య తస్య భక్తాభీష్టసంపాదనైకప్రయోజనత్వాదితి భావః ॥ తర్హి
పరదారాభిమర్శే ధర్మసంస్థాపనార్థావయేతి స్యాత తదుద్దేశ్య
ప్రయోజనబాధస్స్యాత్ తత్రాహ ॥ నధర్మేతి ॥ సర్వాంతర్యామితయా
సర్వశరీరకస్య తస్య స్వపరదేహవివేకాభావాత్ నిత్యాపహతపాప్మ
త్వాచ్చ న పరదారాభిమర్శనేన స్వస్య దోషప్రసక్తిః । ఇదం చ తుర

గే అస్మాభిః ప్రపంచితం । నాపి ప్రాణినామితోధర్మవిప్లవాపత్తిః ॥ ఈశ్వరాణాం చరితా వచనయా వచసాం ప్రాబల్యేన న పరదారాన్గచ్ఛేది తి భగవదాజ్ఞారూపయా శ్రుత్యా నిషిద్ధే కుణితదాచారదర్శనమాత్రేణ పరేషాం ప్రవృత్త్యసంభవాత్ అతశ్చ భవ్య పరమమంగళస్య కృష్ణస్య లీలాగోపికాభిః క్రీడా శుద్ధానుచింత్యా హి శుద్ధాంతఃకరణానాం ముముక్షూణాం అనుచింత్యైవ । ఇయం హి క్రీడా శృంగారరసాకృష్టచేతసో బహిర్ముఖానపి స్వచరితశ్రవణపరాన్ కృత్వా సంసారాదుత్తారయితుం భగవతా లోకానుగ్రహైకరసికేన కృతా । తథా॥ అనుగ్రహాయ భక్తానాం మానుషం దేహమాస్థితః । భజతే తాదృశీం క్రీడాం యాం శ్రుత్వా తత్పరో భవేదితి భాగవతవచనాత్ అతో మలినచిత్తానామప్యనుచింతనేనోత్తారణీ భగవత్క్రీడా । శుద్ధానాం కథనోత్తారణీతి భావః ॥౬౮॥

{ అనాగమప్రత్యయసంభవానాం గురుత్యజాం గోపకుమారికాణాం
అనన్యసంగాత్సదయోఽగ్రహీత్తా ఆసీదసంగఘంటాపథసార్థవాహః ।౬౯ }

వ్యా ॥ అనాగమేతి ॥ అసంగాః రాగరహితాః తేషాం ఘంటాపథః ఘంటోపలక్షితగజమార్గః మహామార్గః తత్ర సార్థం జనసమూహం వాహయతి నయతి గీతాద్యుపదేశేన తత్ర ప్రవర్తయతీతి సతథోక్తః । ఏవమఖిలపరిత్యక్తమార్గన్యాః కృష్ణః అనాగమప్రత్యయసంభవానాం । ఆగమే నాతిచరేశ్వరతారమిత్యాదిరూపే ప్రత్యయసంభవః శ్రద్ధోదయః స నాస్తి యాసాం తాసాం । గురుత్యజాం శ్వశురభర్తృపిత్రాదీన్ త్యక్తవతీనాం గోపకుమారికాణాం । అనన్యసంగాత్ అన్యత్రాసంగరాహిత్యాత్ స్వమాత్రప్రాపణాద్ధేతోః దయాలు రాసీత్ దయయా తాః పర్యగ్రహీదిత్యర్థః । లోకవేదవిరుద్ధేనాపి పథా భగవదేకాంతికత్వం తస్య ప్రాపాదాయేతి భావః ॥ ౬౯ ॥ ...

{ పుష్పావచాయప్రవణేన గోప్యః ప్రసాధితాస్తేన న చ ప్రియాభిః । అ
భిన్నబాహ్యాంతరమైకరస్యాదామోదమన్యోన్యసగంధమాపుః ॥ }

వ్యా ॥ పుష్పైరితి ॥ పుష్పాపచాయవ్రజేన పుష్పాహరణసఙ్ఘేన ॥ ని ॥ తత్ప రేవ వ్రజః వ్యూహ్యాః పఙ్కాః నారాఇతి త్రయః ఇత్యమరశేషః పునశ్చ స్థిన ప్రసాధితా అలఙ్కృతా గోప్యః తాభిః గోపకాభిః అన్యాపి పుష్పాపచాయవ్రజాభిరితి లింగవచనవిపరిణామేనానుషజ్యతే ॥ ప్రసాధితా ఇత్యపి చానుషజ్యతే తాభిః ప్రసాధితపఙ్క్తిభ్యశ్చ వికిరస్సాత్ । ఏకరూపః కిర షోరాగో యేషాం తేషాం భావ వికిరస్య తస్మాత్ సమానాఙ్గత్వాద్ధేతోః ॥ అన్యోన్యసగన్ధమన్యోన్యసమానగన్ధం పరస్పరసదృశమితియావత్ అభిన్నబాహ్యాన్తరం అవిశిష్టబాహ్యాన్తరమామోదమాపుః పరస్పరం స్వస్వాపచితైః పుష్పైః ప్రసాధితా గోప్యః కృష్ణశ్చేత్యుభయేపి యథా పుష్పగన్ధరూపం బాహ్యమామోదమాపుః ఏవం తద్వదేవ స్ఫుటం అంతరమామోదం హర్షమాపురిత్యర్థః ॥ ని ॥ ఆమోదో హర్షగన్ధయోరితి విశ్వః ॥ సూ ॥ హస్తాదానే చేరస్తేయ ఇతి ఘఞి అపచాయస్సాధుః ॥ ౭౦ ॥

> స్వాలాలనాదాపతితం స గోపాం సౌభాగ్యమగ్ర్యం నవదం పి నైష్యత్ ।
> పుష్పాపచాయవ్యపదేశలౌల్యాదాసీద్దవీయానబహిస్థితోపి ॥ ౭౧ ॥

వ్యా ॥ స్వాలాలనాదితి ॥ స్వకీయాత్ ప్రసాధనాద్యుపలాలనాత్ ఆపతితం సంజాతం గోపాం సౌభాగ్యమగ్ర్యానపాద సౌందర్యాదుర హంకారమేవ మదం వినేష్యత్ అపనేష్యన్ సః పుష్పాపచాయవ్యపదేశలౌల్యాత్ పుష్పాహరణవ్యాజేనచలనాత్ అబహిస్స్థితోపి సర్వాంతర్యామితయా సంతతమంతస్థితోపి దవీయాన్ దూరతరోపి ప్రకృష్ట ఆసీత్ స్వమాయయా తత్రైవాంతర్హిత ఇత్యర్థః ॥ ౭౨ ॥

> అపవ్రీక స్వేపి తిరస్కరిణ్యా కృష్ణే ప్రవృత్తిం కృష్ణమనీక్షమాణాః । భీమై
> రరణ్యాయ ప్రభృశం తరుణ్యః తుణ్ణై స్వనిశ్వాససమీరదీర్ఘైః ॥

వ్యా । అపవ్రీక ఇతి ॥ అపివ్రీకస్యాపి విప్రకర్షాభావేపి తిరస్కరిణ్యా స్వమాయారూపయా యవనికయా కృష్ణావృతం కృష్ణావరణం కృష్ణమనీక్షమాణాః తరుణ్యః భీమైర్విరహవ్యథయా రాత్రౌ పురుష నవా

యాభావేనచ తాసాంభయంకరైః స్వనిశ్వాసపమీరదీర్ఘైః విరహా
వివృద్ధైః తదీయనిశ్వాసవాయుభిరివ దీర్ఘైః తుషారైరమూయంత తృణా
నపి యుగపత్ప్రేక్షమాణాః పర్యతప్యంతేత్యర్థః । తిరస్కరణీశబ్దా
ల్యాఢంతః ॥ ౭౨ ॥ ... ...

పుష్పావకీర్ణేషు వనద్రుమాణాంమూలేషు మోహాకులచేతనస్తాః ।
కృతాసికాః కృష్ణవియోగఖేదా త్కామాస్త్రపర్యంకగతా ఇవాసన్ ॥

పుష్పేతి ॥ మోహాకులచేతసః మూర్ఛయా స్తబ్ధచిత్తాః పుష్పావ
కీర్ణేషు స్వయంనిపతితపుష్పప్రకీర్ణేషు వనద్రుమాణాం మూలేషు
కృతాసికాః కృతోపవేశాః ధాత్వర్థనిర్దేశే ణ్వుల్ వక్తవ్య ఇతి
సేణ్వులప్రత్యయః తా గోపికాః కృష్ణవియోగఖేదాత్ కామాస్త్రప
ర్యంకగతా ఇవాసన్ కృష్ణవియోగఖేదాసహిష్ణుతయా వేధపాటనాది
నా మరణం భవిష్యతీతి కామాస్త్రకల్పితపర్యంకాన్ ప్రాప్తా ఇవాసన్ ॥

విలీనచిత్తా విషమాస్త్రతాపాద్విలాపయన్త్యో వసుధాం విలాపైః ।
అదృశ్యరూపస్య హరేరగాయన్ గుణాంశ్చరిత్రాణి చ గోపకన్యాః ॥

విలీనేతి ॥ విషమాస్త్రతాపాత్ మదనతాపాత్ విలీనచిత్తాః ద్రు
తచేతసః విలాపైః కృష్ణగుణాఖ్యానసహితరోదనైః ॥ ని ॥ విలాపస్తు
గుణాఖ్యానసహితం రోదనం భవేదితి భావప్రకాశః ॥ వసుధాం కానన
భూమిం విలాపయన్త్యః ద్రావయన్త్యః లీయతేర్ణ్యన్తస్య విభాషా
లీయతేరిత్యాత్వే పుగాగమః ఇత్థంభూతా గోపకన్యాః అదృశ్యరూ
పస్య హరేర్గుణాన్ సౌందర్యాదీన్ చరిత్రాణి గోవర్ధనధారణా
దీని చ అగాయన్ ॥ ౭౪ ॥ ... ...

ముకుందవిశ్లేషవిమోహితానాం సంశ్రూయమాణాని ముహుర్వనాన్తే ।
శమప్రదాన్యాత్మవిదామభూవన్ త్రయ్యన్తగంధీని వచాంసి తాసాం ॥

ముకుందేతి ॥ ముకుందవిశ్లేషేణ విమోహితానాం మోహం ప్రాప్
తానాం తాసాం త్రయ్యంతగంధీని ఉపనిషదర్థానువృత్తిమంతి గం

ధశబ్దేన తదర్థసంస్పర్శో లక్ష్యతే వనాంతే ముహుస్సంశ్రావ్యమా
ణాని వచాంసి భగవద్గుణచరితవిషయాణి ఆత్మవిదాం శమప్రదాని ఉ
పశాంతేః ప్రదాయకాని అభూవన్ ॥ నూ॥ ఆతశ్చోపసర్గ ఇతి కప్రత్య
యః విరహవ్యథాలబ్ధభగవదైకాగ్ర్యపుణ్యేన హృదయప్రతిఫలితతద్వ్యా
పారాణాం గోపికానాం తత్స్పర్శీని గోపికాగీతాదీని వచనాని విష
యమహిమ్నా శృణ్వతాం శమప్రదాన్యాసన్నిత్యర్థః ॥ ౭౫ ॥

{ సమాయయాత్మానమసావపరేషాంప్రచ్ఛాద్య సన్దర్శయతిప్రసాదాత్
ఇతీమమర్థంప్రథయన్ప్రియాణాం దృష్టింశుభాందాతుమియేషతాసాం

సమాయయేతి ॥ సకృష్ణః అసావపరేషాం స్వవ్యతిరిక్తానాం జీవా
నాం మాయయాత్మానం ప్రచ్ఛాద్య నిత్యసన్నిహితమపి స్వాత్మానం
మాయయా జీవానాం తిరోహితం కృత్వా ప్రసాదాద్భక్తానామారా
ధనజనితేన తేషు ప్రసాదేన సందర్శయతి ఇతీమమర్థం ఆగమసిద్ధం
ప్రథయన్ లోకేపి ప్రఖ్యాపయన్ సః ప్రియాణాం తాసాం శుభాం
దృష్టిం నిజందర్శనం దాతుం ఇయేష ఆవిర్బభూవ తాసామిత్యర్థః తా
సామితి సంబంధసామాన్యే షష్ఠీ ॥ ౭౬ ॥ ... ...

{ తాసామథస్మేరముఖాంబుజేన శ్యామేన పీతాంబరచిత్రితేన । ఆ
విర్బభూవే సహసా పురస్తాత్ మధుద్విషా మన్మథమన్మథేన ॥ ౭౭ ॥ }

తాసామితి ॥ అథస్మేరముఖాంబుజేన శ్యామేన పీతాంబరచిత్రితేన
మన్మథమన్మథేన యథా లోకానాం మన్మథస్సౌందర్యేణ మోహకః
తద్వత్తస్యాపి మోహకేన తదతిశాయిసౌందర్యేణ మధుద్విషా తాసాం
పురస్తాత్సహసా అతర్కితయా ఆవిర్బభూవే భావే లిట్ స్మేరతా ముఖప
ద్మే స్మితశాలితా ప్రసన్నతా వా ॥ ప ॥ లావణ్యార్ణవనిష్యంది స్మయ
మానమివాసకృత్ । పులకోల్లాసిగండం యత్ప్రసన్నముఖం భవేదితి
ముఖప్రసాదలక్షణమాహుః ॥ అంబుజపద్మే తు విశేషః ॥ ౭౭ ॥

తమేకచిత్తాః ప్రతిసన్నివృత్తం యాతేన నృత్యంతమివాద్భుతేన ।
గోప్యః పునర్జాతమివాత్మనైవ ప్రేక్షంత సమ్మోదపయోధిమగ్నాః ॥

తమితి ॥ ఏకచిత్తాః ఏకస్మిన్ కృష్ణే చిత్తం యాసాం తథాభూతాః గోప్యః ప్రతిసన్నివృత్తం ప్రత్యాగతం పునరావిర్భూతం అద్భుతేన యాతేన సంచారేణ నృత్యంతమివ స్థితం కృష్ణం పునర్జాతమివ ప్రేక్ష్య పునరుత్పన్నమివ సంమోదపయోధిమగ్నాః ఆనందాబ్ధినిమగ్నాస్సత్యః ఆత్మనైవ స్వయమేవ అతినిమిషం ఆవిర్భావాదస్మదీయ ప్రదర్శన వ్యాపారం వినైవ ప్రేక్షంత ఆత్మనేతి ప్రకృత్యాదిత్వాత్ తృతీయా । సుబంతప్రతిరూపకమవ్యయమిత్యపి కేచిదాహుః ॥ ౭౮ ॥ ...

నవేందురేఖాకృశపాండురాంగీస్తాపత్రిసంధ్యస్నితవహ్నితోయాః ।
సదర్శ గోపీరవతారగోపశ్శ్వాసైస్త్రిలోకీముపశోషయంతీః ॥ ౭౯ ॥

నవేతి ॥ అవతారగోపః భగవదవతారరూపః గోపః కృష్ణః నవేందురేఖాః ప్రతిపచ్చంద్రకలా ఇవ కృశాని పాండురాణి చాంగాని యాసాం తాః తాపేనార్తాః త్రిసంధ్యా చ క్రమేణ దర్శితే వహ్నితోయే యాభిస్తాః శ్వాసైః విరహవ్యసనయా అత్యుష్ణైః త్రిలోకీముపశోషయంతీర్గోపీః దదర్శ । అత్ర విశేషణసామర్థ్యాద్గోపీనాం తపస్వినీనియమో వ్యజ్యతే । తపస్యంత్యోఽపి ఉపవాసాదినా కృశపాండురశరీరాః త్రిసంధ్యం సంభృతవహ్నిజలాశ్చ భవంతి తపస్తేజోభిర్జగంతి శోషయంతీతి తథా చ తపస్వినీనాం వరం దాతుం ఆగత్య తా ఉపదదర్శేతి భావః ॥

అవిధ్యతైకః ప్రణయాపరాధీ మోఘైరలక్ష్యో యుగపత్ప్రయుక్తైః ।
అవజ్ఞితభ్రూధనుషామమోఘైరేణీదృశామీక్షణచిత్రపుంఖైః ॥ ౮౦ ॥

అవిధ్యతేతి ॥ ప్రణయాపరాధీ ప్రణయకృతలీలాంతర్ధానరూపాపరాధవాన్ మోఘైః ధ్యానయోగైరపి అలక్ష్యో లక్షయితుమశక్యః కృష్ణః ఏకః అవజితభ్రూధనుషాం ఆనమితభ్రూచాపానాం ఏణీదృశాం యుగపత్ప్రయుక్తైరమోఘైః ఈక్షణచిత్రపుంఖైః అవలోకన

శరైః అవిధ్యత విద్ధోభూత్ పత్త్రైరివ తస్మిన్ తాసాం దృష్టయః ప్ర.
యకోపభరితాః యుగపన్నిపేతురిత్యర్థః ॥ ని ॥ చిత్రపుంఖ విశిఖేషు కల
మాఞ్జలి హలాయుధః ॥ ౮౦ ॥ ... ...

{ప్రసాదజీవాతుభిరంగనానాం ప్రత్యేకమన్యాభిరలక్షణీయైః ।
విలాసచాటూక్తివిలోకనాద్యైస్సన్తోషయన్ సాన్త్వనమాచచార }

వ్యా ॥ ప్రసాదేతి ॥ అంగనానాం ప్రసాదస్య జీవాతుభిః జీవన
షధైః ॥ ని ॥ జీవాతుర్జీవనౌషధమిత్యమరః ॥ మనః ప్రసాదము త్పాదయ
ద్భిః అన్యాభిరలక్షణీయైరనీక్షణీయైః విలాసచాటూక్తివిలోకనాద్యైః
విలాససహితైః ప్రియవచనకటాక్షవిక్షేపాదిభిః ఆదిపదేన తదంగస్ప
ర్శనలాలనాదిగ్రహ్యాతైస్తైః ప్రత్యేకమానందయన్ సాంత్వన మను
నయమాచచార ॥ ౮౧ ॥ ... ...

{తాసాం తదంగవ్యతిషంగలోభాత్సైరంధ్రికావృత్తిముపేయుషీణాం
విరక్తనిధ్యేయపదస్సరాగీ రాగాధికాం ప్రాస్తుత రాసలీలాం ॥ ౮౧ ॥

తాసామితి ॥ విరక్తనిధ్యేయపదః విరక్తానాం విరాగిణాం నిధ్యాయ
ద్రష్టుం శక్యం పదమంఘ్రిర్యస్య సరాగీ రాగవాన్ కృష్ణః తదంగ వ్యతిషం
గలోభాత్ తస్య కృష్ణస్యాంగసంపర్క స్పృహయా సైరంధ్రికాణాం
ప్రసాధికానాం వృత్తిం తదంగప్రసాధనరూపాం ఉపేయుషీణాం ప్రాప్త
వతీనాం తాసాం రాగస్యాధికాం సంపద్ధేనీం రాసలీలాం రాసశబ్దితన్నృత్త
విశేషరూపాం లీలాం క్రీడాం ప్రాస్తుత అకల్పత ॥ ప ॥ అనేకనర్తకీయో
జ్యం చిత్రతాళలయాన్వితం । ఆచతుష్షష్టియుగళం రాసకం మసృణో
ద్ధతమితి రాసలక్షణమాహుః ॥ ౮౨ ॥ ...

{తదగ్రహస్తగ్రహణార్థినీనాం ససవ్యతో గచ్ఛతి గచ్ఛతి ర్ణ । బభా
గవిద్యుద్వ్యవధానభాజాం వాత్యాజుషాం వారిముచాముఖ్యా }

తదితి ॥ స కృష్ణః తదగ్రహస్తగ్రహణార్థినీనాం రాసనృత్తాయ
తస్య కృష్ణస్య అగ్రహస్తగ్రహణమర్థయమానానాం తాసాం సవ్యతో

దక్షిణతశ్చ తిష్ఠన్తీనాం వ్యూహం పరిగృహ్య పార్శ్వద్వయేపి తిష్ఠ
న్తీవిష్యద్వ్యవధానభాజాం విష్వగ్భిః వ్యవధానం భజమానానాం వా
త్స్యజుషాం భ్రమిహేతుమండలీవాతం ప్రస్తానాం పయోముచామ
భిఖ్యాం శోభాం బభార ॥ క ॥ వాత్యా వాతస్తుమండలీతియాదవః ॥ ౮౩ ॥

ద్వయోర్ద్వయోరేకతయా స తాసాం మధ్యే స్థితో మండలరాసనృత్తే
కరద్వయస్పర్శరసేన కాంతాః ప్రత్యేకమానంద్య భృశం ననంద ॥ ౮౪

ద్వయోరితి ॥ మండలరాసనృత్తే మండలాకారే రాసనృత్తే తాసాం
మధ్యే ద్వయోర్ద్వయోరంగనయోః ఏకతయా స్థితస్స కృష్ణః కరద్వయ
స్పర్శరసేన పార్శ్వద్వయేపి స్థితస్య స్వస్య కరద్వయగ్రహణమేవ ర
స్యతే ఆస్వాద్యత ఇతి రసో విషయః తేన కాంతాః ప్రత్యేకమానంద్య
స్వయం సర్వాసాం యుగపత్ కరద్వయగ్రహణేన భృశం ననంద అత్ర
ద్వయోర్ద్వయోరిత్యత్ర పూర్వపూర్వయుగళ ప్రవిష్టః ద్వితీయాంగ
నానాం ఉత్తరోత్తరయుగళ ప్రవిష్టతయా నివేశ్యః ద్విత్వమవివక్షితం అ
న్యథా తస్య ప్రత్యంగనానాం పార్శ్వద్వయమిత్యలాభాత్ ॥ ౮౪ ॥

అపారమావర్తయతా రసాబ్ధిం రామానుజో రాసజవేన దివ్యన్ । పదా
శ్రితానాం భ్రమశాంతిహేతుః ప్రియాః సహస్రం భ్రమయాంచకార

అపారమితి ॥ రామస్య బలదేవస్యానుజః కృష్ణః అపారమనవధిం ర
సాబ్ధిం శృంగార రససాగరం ఆవర్తయతా మంథాచలవద్ఘూర్ణ
యతా రాసజవేన రాసనృత్తవేగేన దివ్యన్ క్రీడన్ సన్ పదాశ్రితానాం
ప్రపన్నానాం భ్రమశాంతిహేతుః భ్రమస్య మిథ్యాజ్ఞానస్య ఇహపర
త్రచ గతాగతరూపస్య భ్రమణస్య వా శాంతిహేతురపి ప్రియాణాం స
హస్రం బహ్వీః ప్రియాః భ్రమయాంచకార భ్రమయతి స్మ ॥ ౮౫ ॥

స్వమాయయాఘూర్ణయతో మహాత్యా విశ్వాని భూతాని విభోరజస్రం ।
వామాజనం రాసవశం విధాయ స్వస్య స్వయం ప్రాపనిదర్శనత్వం ॥ ౮౬ ॥

స్వమాయయేతి ॥ వామాజనం గోపస్త్రీజనం రాసవశం విధాయ

గానస్య త్తాధిరంకృత్వా మహతాం స్పష్టానాయయాంతిశ్యాని భూతాదికృ
త్స్నజంతూనజస్రం ఘూర్ణయతః సంసారచక్రభ్రమయతస్య
స్య స్వయం విదర్శనసత్వం ప్రష్టాతత్వం ప్రాప్సద్యష్టాంతాం నగరహిః
తయాస్థితస్య సంసారచక్రభూతానాం భ్రమణస్య గానచక్రభ్రమణవి
దం దృష్టాంతమాసీదిత్యస్య నైరంతర్యస్యాతిశయస్యాభివ్యక్తిః ॥౮౬॥
స్వపాదపాంసుస్నపితాకృతీనాం స్విద్యన్ముఖీనాం వ్రజసున్దరీణాం। లంబా
లకానాం లలితస్మితానాం లాభాత్ స్వయం లబ్ధమనోరథోఽభూత్ ॥౮౭॥

స్వపాదేతి ॥ స్వకీయపాదపాంసుభిః నృత్తవేగోద్ధూతైః స్నపితాకృతీ
నాం అభిషిక్తశరీరాణాం స్విద్యన్ముఖీనాం శ్రమాత్ స్విన్నవదనా
నాం లంబాలకానాం నృత్తవేగశ్లథనాల్లంబమానాలకానాం లలితస్మి
తానాం శ్రమేఽపి ప్రియసహాయదానేన సమ్ముఖేన మదహాసానాం
వ్రజసుందరీణాం లాభాత్ స్వయం లబ్ధమనోరథోఽభూత్ పూర్ణకామో
భవత్ తాసాం తాదృగవస్థానాత్ స్వాత్మనః సంపూర్ణతాస్యాసీదిత్యర్థః ॥౮౭॥

{ సనృత్తగీతేన విహారయూనా గోపీజనైరంతరితేన బద్ధం । తద
{ స్ఫటికప్రస్థితరాసచక్రం జవాదలక్ష్యాంతరమాబభాసే ॥ ౮౮ ॥

సనృత్తేతి ॥ గోపీజనైరంతరితేన వ్యవహితేన సనృత్తగీతేన సనృత్తగీత
విశేషసహితేన విహారయూనా విహారేయూనా బహుశః పురాణపురు
షేణ కృష్ణేన బద్ధం అస్ఫుటప్రస్థితశ్చ గ్యఘూర్ణితభ్రమణం రాసచక్రం రా
సనృత్తమండలం జవాద్వేగాదలక్ష్యాంతరం అసృశ్యావకాశం ఆబభాసే
అలాతచక్రవద్వేగాతిశయాత్ సర్వత్రయుగపత్ సర్వాసాం దర్శనా
దనిరంతరం బభౌ ॥ ౮౮ ॥ ... ...

{ జగుస్సహాస్తందిపి దేవకన్యాదివ్యాస్తదాదుందుభయః ప్రణేదుః ।
{ ప్రవాతికల్పద్రుమపుష్పవృష్టిః సదర్శితే సంశ్రితరాసలీలే ॥ ౮౯ ॥

జగురితి ॥ తదా సదర్శితే సాధుప్రాజితే కృష్ణే సంశ్రితరాసలీలే సతి
దివి దేవకన్యాస్సురాంగనాః॥సి॥కన్యాకుమారికానార్యోరితి విశ్వః ॥ స

హర్షాంజగుః రాసనృత్తానుకూలం గాయంతిస్మ । దివ్యాః వివిధ వాః సంసూభయః ప్రసేమః కల్పముగ్రా పుష్పవృష్టిగప పతంతి । దద ఇతి శే షషష్ఠీసమాసః॥సూ॥ క్తస దపూజాయా మితి సిష్టే స్యుక్తమ షష్ఠీ షయః యద్వా అర్చితఇతి భూతే క్తప్రత్యయః తస్యతృతీయా సమాసః ॥౮౯॥

{ గృహీతహస్తద్వితయాస్సలీలం మిథ్యాభుజంగేన మృగీదృశస్తాః ।
పరిభ్రమంత్యో విపరీతవృత్త్యా పర్యాంతరాసాం భువమభ్యజానన్ ।}

గృహీతేతి ॥ మిథ్యాభుజంగేన మృషావిటేన విటవృత్తిమనుకుర్వ తా కృష్ణేన సలీలం గృహీతహస్తద్వితయాస్సత్యః పరిభ్రమంత్యస్తామృ గీదృశః భువం భూమండలం విపరీతవృత్త్యా పర్యాంతరాసాం అభ్యజా నన్ స్వభ్రమణవిపరీతవృత్త్యా పర్యాంతరాసామభ్యజానన్ । స్వభ్ర మణవిపరీతప్రకారేణ ఉపర్యాంతరాసన్న తభ్రమణే భూభ్రమన్నిత్యర్థః । వేగేనభ్రామ్యతాం వృక్షవాటికాదౌ విపరీతభ్రమారోపోలో కసిద్ధః ॥౯౦॥ ... ...

{ మనోజ్ఞమల్లీకుసుమస్మితేన కాంతాం రమ్యోరజనీముఖేన । అన్యాం
కృశీంప్రీతిమనన్యగోపాసంపాదయిష్యన్విరరామ రాసః ॥౯౧ }

మనోజ్ఞేతి ॥ కృష్ణః తాసామనన్యయోగావనన్యభజనాద్దైకాంత్యా ద్ధేతోః మనోజ్ఞమల్లీకుసుమస్మితేన రుచిరమల్లికాకుసుమస్మితేన రమ్యోరజ నీముఖేన ప్రదోషేణ అన్యాంకృశీం గాసన్నత్రప్రీతివిలక్షణాం ప్రీతిమా పాదయిష్యన్ సంపాదయిష్యన్ సన్ రాసాద్విరరామ సర్వప్రకారేణా పి ప్రపన్నేషు బహుధా ప్రీతిం సంపాదయితుమీహతే భగవానితి భావః

{ ఉద్భిన్నముక్తాంబుకణం విహారాత్తాసాం కరస్పర్శరసేన హైనం ।
లతాంగృహే నన్దనగన్ధశోభిన్యాసీనమన్వావత గోపకన్యాః ॥౯౨ }

ఉద్భిన్నేతి॥ విహారాత్ రాసక్రీడాయాః తాసాం గోపికానాం కర స్పర్శరసేన కరస్పర్శపరిపోషితేన శృంగారరసేనచ ఉద్భిన్నముక్తాం బుకణం అంకురితశ్రమజలం సాత్త్వికభావోద్భవ రూపస్వేదసలిలకణం

నందనగర్భశోభిభిర్నందనవనాంతరావకాశవచ్ఛోభమానే ॥ సూ ॥ కతార్యువమానజితిణినిః । లతాగృహే అతిముక్తమయే ॥ ని ॥ అతిముక్తః పుండ్రకస్స్యాద్వాసంతీ మాధవీలతేత్యమరః ॥ లతాసామాన్యవరోవాయం లతాశబ్దః ॥ ఆసీనముపవిశంతమేనం కృష్ణం గోపకన్యాః అన్వాసత । కృష్ణేనసహాసనతేత్యర్థః ॥ అనుశబ్దస్తృతీయార్థద్యోతకః ॥ అతఏవతృతీయార్థే ఇతిసూత్రేణ తస్యకర్మప్రవచనీయ సంజ్ఞయా తద్యుక్తే ద్వితీయా । అన్వాసనం పశ్చాదుపవిశ్యోపాసనమితి కేచిత్ తదా కర్మణి ద్వితీయా ॥ ౯౨ ॥ ... ...

{స్వాలంబిభిశ్చిత్రపలాశపుష్పైస్సంవీజ్యమానో విటపైః ప్రియాభిః
సందర్శయామాస వనాన్తరాలే నీలాద్రిముద్భ్రాన్తమయూరబృన్దం}

స్వాలంబిభిరితి ॥ ప్రియాభిః కర్త్రీభిః వనాంతరాలే స్వాలంబిభిః స్వేనహారోపితైః స్వయమాహృత్యగతైః చిత్రపలాశపుష్పైః చిత్రాణి పలాశాని పత్రాణి పుష్పాణి చ యేషు తైః విటపైశ్శాఖాభిః కరస్థైః ॥ ని ॥ విటపః పల్లవే షిద్గవిస్తారే స్తంబశాఖయోరితి విశ్వః । తైస్సంవీజ్యమానః కృష్ణః ఉద్భ్రాంతమయూరబృందం ఉపరిభ్రమణమయూరబృందం నీలాద్రిం నిదర్శయామాస నిదర్శనీకృతవాన్ అనుచకారేత్యర్థః ॥

{విచిత్రలీలాహితవేపథూనాం తాసామనాపాదితవిశ్రమాణాం ।
తాపోపశాన్త్యై తపనాత్మజాయామాహ్లాదనీమద్భిరియేషలీలాం ॥}

విచిత్రేతి ॥ విచిత్రయాలీలయా రాసనృత్తరూపయా అహితవేపథూనాం సంపాదితశరీరకంపానాం అనాపాదితవిశ్రమాణాం తదనంతరమప్రాప్తవిశ్రమాణాం తాసాం తాపస్యోపశాంత్యై తపనాత్మజాయాం యమునాయాం ఆహ్లాదనీం ఆహ్లాదకారిణీం కరణార్థేల్యుట్ అద్భిర్లీలాం జలక్రీడామియేష ॥ ౯౩ ॥ ... ...

{ముఖేనతస్యద్విజరాజభాసా తారాభిరామేణ తమోపహేన । ప్ర
మోదధింవర్ధయతా ప్రియాణాం సంచిక్షిపే తత్ర సరోజకాంతిః ॥}

ముఖేనేతి ॥ తారాభిరామేణ తారయా కనీనికయా మనోజ్ఞేన చంద్రపక్షే తారాభిః పరిగస్థితాభిః ఉడుభిరభిరామేణ తమోపహేన భక్తజనతమోనాశకేన ప్రమోదకేన పక్షే అంధకార నివర్తకేన ప్రియాణాం ప్రేమోదధిం రాగసాగరం వర్ధయతా అతఏవ విశేషణసాధారణ్యాద్ద్విజరాజభాసా చంద్రప్రభేవ తస్య కృష్ణస్య ముఖేన తత్ర యమునాయాం సరోజానాం కాంతిః సంక్షిప్తా సంక్షిప్తా అల్పీకృతా చంద్రోపి హి పద్మకాంతిం సంకోచయతి జలక్రీడార్థమవతరతి కృష్ణే తన్ముఖకాంతినిరీక్షణేన తత్రస్థపద్మానాం శోభా ఖండితయా ఉద్భూతేత్యర్థః ॥౯౫॥

{సంధ్యాఘనాభస్సగదా ప్రియాణాం సద్యో బభౌ వారిజరేణుతామ్రైః॥
{శృంగారదిగ్ధైరివ దృష్టిపాతైశ్శృంగోదకైరాప్లుతచిత్రదేహః ॥౯౬॥

వ్యా ॥ సంధ్యేతి ॥ తదా జలక్రీడాసమయే వారిజరేణుభిరివ తామ్రైః వారిజరేణుభిర్వ్యాప్తాః తామ్రైరితి వా అతఏవ శృంగారదిగ్ధైః శృంగారరసస్థాయిభావేన రత్యాఖ్యేన అరుణతయా ప్రసిద్ధేనరూషితైః దృష్టిపాతైరివ స్థితైః శృంగోదకైః శృంగాణి క్రీడాంబుయంత్రాణి ॥ ని ॥ శృంగం ప్రభుత్వే శిఖరే చిహ్నే క్రీడాంబుయంత్రక ఇతి విశ్వః తదుద్ధృతైః కుంకుమాద్యార్ద్రకైః ఆప్లుతచిత్రదేహః ఆద్రీకృతశబలమూర్తిః సః సంధ్యాఘనాభః సంధ్యామేఘప్రభో బభౌ ॥౯౬॥

{సపద్మినీనాం సలిలస్థితానాం చకార సస్మేల నమాశు తాసాం । తుషా}
{రజాలైస్తుహినాంశుసౌమ్యః కామోపనేతా కరయంత్రతోయైః ॥ }

వ్యా ॥ సఇతి ॥ కామోపనేతా కామానాం భక్తజనేప్సితానాం సమస్య గోపికానాం మదనస్యాపి ఉపనేతా అహర్తా అతఏవ మదనరూపనేతృత్వాత్తుహినాంశుసౌమ్యః చంద్ర ఇవ హృద్యః సకృష్ణః కరయంత్రముక్తైః కరయోర్బంధవిశేషరూపేణ యంత్రేణ ముక్తైః తుషారజాలైః శీకరసమూహైః ॥ ని॥ తుషారౌ హిమశీకరావితి శబ్దార్ణవః॥ సలిలస్థితానాం తాసాం పద్మినీనాం పద్మినీజాతిస్త్రీవిశేషాణాం అశుసంమీల

సంచకార సంమీలనమితి మీలతేర్ణ్యన్తాల్లుట్ తతశ్చ సంమీలయాం-
కారేత్యర్థః। యథా తుహినాంశుః కరేణ కిరణేనైవయంత్రేణ ప-
క్లైః తుహినజాలైః జలస్థితాః పద్మినీః నళినీః నిమీలయతి తద్వదితి భా-
వః। ఆశ్విత్యానేన సర్వాసాం యుగపన్మీలనం కారితమితి హస్తలాఘవ
వ్యజ్యతే॥ ౯౭ ॥ ... ...

{పటీరపంకైః ప్రతిపన్నగంగాం శోణాన్వితాం కుంకుమసంగమేన।
కస్తూరికాభిః ప్రచితాత్మవర్ణాం కృష్ణప్రియాః కృష్ణనదీం వితేనుః॥}

వ్యా॥ పటీరేతి॥ కృష్ణస్య ప్రియాః గోప్యః కృష్ణనదీం కృష్ణవర్ణత్వాత్కృ-
ష్ణప్రియత్వాద్వా కృష్ణనదీ యమునా తాం పటీరపంకైః చందనకర్దమైః
ప్రతిపన్నగంగాం ప్రాప్తగంగాం కుంకుమసంగమేన శోణాన్వితాం
శోణనదయుక్తాం కస్తూరికాభిః ప్రచితాత్మవర్ణాం ఉపచితనిజనీలవ-
ర్ణాం చ వితేనుః చక్రుః॥ ౯౮ ॥ ... ...

{అకాలజాతప్రతిమేందుబింబానాక్షిప్తమిథ్యాశఫరాంస్తరంగాన్॥
వక్త్రాక్షివక్షోరుహబింబరోహాదకల్పయన్ కల్పితచక్రవాకాన్॥}

వ్యా॥ అకాలేతి॥ వక్త్రాణామక్ష్ణాం వక్షోరుహాణాం చ బింబా-
నాం రోహాత్తరంగాన్ యమునోర్మీన్ అకాలజాతప్రతిమేందు-
బింబాన్ అసమయోత్పన్నప్రతిబింబచంద్రమండలాన్ ఆక్షిప్తమి-
థ్యాశఫరాన్ విప్రకీర్ణమృషామత్స్యాన్ శఫరో మత్స్యవిశేషః క-
ల్పితచక్రవాకాంశ్చ అకల్పయన్నకుర్వన్ ప్రకృతాః కృష్ణప్రియాః క-
ర్త్ర్యః వక్త్రాదరోహాజ్జలతరంగేషు చంద్రప్రతిమాదివద్భానం ఇత్య-
ర్థః రజనీముఖే చంద్రోదయాత్ప్రాగేవ జలక్రీడేత్యాశయేన అకా-
లజాతేత్యుక్తమ్॥ ౯౯ ॥

{నవిభ్రమాచారుపయోధరాభా తాభిస్సహంసూర్యసుతా ప్రపేదే
అలబ్ధపూర్వం తదనన్యలభ్యం కృష్ణోపభోగేన కృతార్థభావం॥ ౯౯॥}

వ్యా॥ నవిభ్రమేతి॥ నవిభ్రమావీనాం హంసాదిపక్షిణాం భ్రమి-

తైర్నహి తాశ్చారుపయోధరాభా రుచిరమేఘప్రభా విభ్రమేణ శృం
గారచేష్టయా నహి తా చారుకుచప్రభా వేత్యపిగమ్యతే । ఏవంభూతా
సూర్యసుతా యమునా తాభిః గోపికాభిస్సమం అలబ్ధపూర్వం పూ
ర్వమలబ్ధం అనన్యలభ్యం అన్యేనాల్పపుణ్యేన జనేనలబ్ధుమశక్యం కృ
ష్ణోపభోగేన కృతార్థభావం కృతార్థత్వం ప్రపేదే । యథాగోప్యః
కృష్ణోపభోగేన కృతార్థా బభూవుః । ఏవం యమునాపి స్వస్మిన్ జలక్రీ
డారూపేణ తేన కృతార్థా బభూవేత్యర్థః ॥ ౧౦౦ ॥

{ నితంబవక్షోజనిరూఢవృద్ధిర్మధ్యేకృశా సంశ్రితనిమ్ననాభిః । వి
లోలపద్మాగ్రతరంగహస్తా తాసామభూదన్యతమేవ సాపి ॥ ౧౦౦ ॥ }

వ్యా ॥ నితంబేతి ॥ నితంబాశ్చ వక్షోజాశ్చ నితంబవక్షోజం గోపి
కానాం నితంబవక్షోజేన స్వస్మిన్ ప్రవిష్టేన నిరూఢవృద్ధిః సంపన్నజలవృ
ద్ధిః మధ్యేకృశా యేషు ప్రదేశేషు గోపికాః ప్రవిష్టాః తేషాం మ
ధ్యే తత్ప్రవేశసహితే కృశా తత్ర జలోచ్ఛలనాభావేన యథాపూర్వం
ప్రవాహాత్ । సంశ్రితనిమ్ననాభిః సంశ్రితా నిమ్నానాభయో యయేతి
తథోక్తా తాసాం నాభికుహరేషు ప్రవిష్టేత్యర్థః విలోలపద్మాగ్రత
రంగహస్తా విలోలాని పద్మాన్యేవాగ్రాణి యేషాం తథాభూతాః తరంగా
ఏవ హస్తా యస్యాస్తథాభూతా సాపి యమునాపి తాసాం గోపికానా
మన్యతమేవ బభూవ । నితంబేత్యాది విశేషణసామ్యాత్ । తా అపి హి ని
తంబవక్షోజనిరూఢవృద్ధయః మధ్యే అవలగ్నే కృశాః నిమ్ననాభయః
జలేప్లవనాయ విలోలహస్తాగ్రాశ్చేతి భావః ॥ ౧౦౧ ॥

{ అసూయయేవ ప్రమదాజనానాం లాక్షాంజనాదీని విలోపయంతీ ।
నిసర్గశోభాతిశయప్రకాశాత్కృతోపకారేవ నదీ బభూవ ॥ ౧౦౧ ॥ }

వ్యా ॥ అసూయయేతి ॥ అసూయయా పరగుణాసహిష్ణుత్వేనేవ
ప్రమదాజనానాం లాక్షాంజనాదీని చరణాలక్తకకజ్జలపత్రరేఖాదీ
ని విలోపయంతీ అపనయంతీ నదీ నిసర్గశోభాతిశయప్రకాశాత్ ।

అలక్తకాదితిరోహితస్వభావసిద్ధశోభోత్కర్షస్య తిరస్కరణేన ప్ర
కాశనాత్కృతోపకారేణబభూవ ॥ ౧౦౨ ॥

{ చిరవశీకృతగంధయుతేపరాగంచిత్రైర్మగాంసిధమివోద్వమంతిస్మ
యేణతత్క్షణమధూపభోగాస్సనిస్తదాగాగమువాహతాసాం॥ }

చిరేతి ॥ తదాజలక్రీడానయనయేగాగ్రప్రవృద్ధం తిపసచిత్రైమరాగస్వే
ధం దుర్నిరోధం దయితే కృష్ణేనురాగం ఉద్వమంతీవ స్థితాతాసాం
దృష్టిః పాత్రియేణతస్య కృష్ణస్యకాంలేరేవ మధునః ఉపభోగాత్ రా
గమువాహ ॥ మధుపానేహీనయనానామ్యాగజ్యాంతి । అత్రజలక్రీడాకృత
నయనారుణ్యాగమ్యమానినిమిత్తేనకృశౌమనురాగోత్ప్రేక్షణాత్ లిప్తా
విశేషణగత్యోత్ప్రేక్ష్యేతి తదర్థనాపత్తిః అత్రచారుణ్యే పునర్మ
ధూపభోగఃహేతుత్వేనోత్ప్రేక్ష్యతే ఇతితస్యాంజః పాత్రియేణేతిశబ్దః॥

{ అనంగరాగోజ్జ్వలచిత్తదేహాః విశాఖాః విష్ణుపురాయతాక్ష్యః ।
కహ్లారకశోభారచితైఃకటాక్షైః కాపస్యజాతైరివతాపదీప్తైః॥ ౧౦౪ }

వ్యా ॥ అనంగరాగేతి ॥ అనంగరాగః మనసిస్థిత అంగరా
గాభావేనోజ్జ్వలాఃవికసితాః స్వభావశోభా ( ) యాశ్చాస్త్రేష్విచిత్తదేహా
యాసాంతాః తథోక్తాః మనసిసనిర్వ్యతిచిత్తాః అంగరాగాభావేన
భాసమానదేహాశ్చేత్యర్థః ॥ ॥ ఉజ్జ్వలో వికసితశృంగారజ్వలితేషు
వికాసినిఇతివిశ్వః ॥ ఆయతాక్ష్యః గోప్యః కహ్లారకశోభారచితైః సౌగం
ధికకాంత్యానిర్మితైః తథాగృహీతిసూచితా అతపవతాపవ్యాప్తైః నిష్ప
పనేనజ్వలితైః కామస్యజాతైరివస్థితైః కటాక్షైః విశ్వోధిగం విశ్వస్తా
శ్చిదధిత్రిపంచాదధికంకృష్ణం పిన్వధుఃపివిస్త్యతిష్ట ॥ ౧౦౪ ॥

{ విగాహనాద్గోపనితంబినీనాం సంవర్ధమానే సహసా బుఫ్ఫూరే ।
తద్వ్రీక్రీశోభావిజితైస్సరోజైరంతర్హితం మానసముత్పలజైః ॥ }

వ్యా ॥ విగాహనాదితి ॥ గోపనితంబినీనాం విగాహనాదంబుపూ
రేజలబృంహణేసంవర్ధమానేసతి॥ని॥పూరస్తుజలబృంహణమితి యాద

౩౩ । కరికలభాదివదంబుపూర ప్రయోగః తద్వక్త్రశోభావిజితైః తాంప వక్త్రకాంత్యానిర్జితైః అతఏవా వా స్తలజైః సరోజైరంతర్హితాలం

హానమిత్యుత్ప్రేక్షాయామ్ ॥ ౧౮ ॥

{ కృష్ణాంబుకః కల్పితహస్తయంత్రశ్చకార గోపీనయనోత్పలేషు ।
ధారాంబుసేకాదుపసంభవస్త్యారాగశ్రియారక్తశిలీ ధ్రశోభాం }

వ్యా ॥ కృష్ణేతి ॥ కల్పితహస్తయంత్రః రచితజలవిక్షేపణోచితకరబంధవిశేషః కృష్ణా ంబుదః అంబుదసదృశః కృష్ణః కాలమేఘ ఇత్యపిశబ్దార్థః ప్రతీయతే గోపీనాం నయనోత్పలేషు సలీంధ్రోత్పత్తిరూపాగ్న్యుపనిపాదేశేష్వేవేతి భావః ధారాంబుసేకాదుపసంభవం త్యారాగశ్రియా అరుణిమసంపదా రక్తసిలీంధ్రశోభాం అరుణకదళీపుష్పకాంతిం చకార ॥ ౧౯ ॥

{ ముహుః ప్రయుక్తాం ముఖపుణ్డరీకే కదర్థయన్త్యా కరయన్త్రధారాం
కాన్తః కయాచిద్దధిరే కరాభ్యాం గతాగతాన్యుత్పలకాననానాం ॥ }

వ్యా ॥ ముహురితి ॥ ముఖపుండరీకే స్వవదనకమలే ముహుః పునః పునః ప్రయుక్తాం ప్రియకృష్ణేన ప్రక్షిప్తాం కరయంత్రస్య జలవిక్షేపోచితహస్తబంధవిశేషస్య ధారాం జలధారాం కరాభ్యాం వితతాభ్యాం హస్తాభ్యాం కదర్థయంత్యా నిష్ఫలయంత్యా యథా స్వముఖారవిందే నపతేత్తథా నివారయంత్యేతి భావః కయాచిద్గోపికయా కాంతేకృష్ణే ఉత్పలకాననానాం ఇందీవరత్వేనాన్యవసితానామనుపాంగానామిలియాయావన్ । అతఏవరూపకాతిశయోక్తిః గతాగతానియాతాయాతానిదధిరే పుపుషిరే అకార్ష్యం తితిఃయావత్ । ద్వితీయకరయంత్రజలధారాసేచనమలబ్ధలక్ష్యమేవాసీదితి సాపహాసం పునః పునస్తయా తస్మిన్కటాక్షాః ప్రసారితా ఇతి భావః ॥ యద్వా ॥ ఉత్పలకాననానాం ఇందీవరవనానాం గతాగతానిదధిరిషవేతి స్వరూపోత్ప్రేక్షా సాచాపాంగగతాగతలక్షణవిషయానుపాదానాదనుక్తవిషయా వ్యంజకా ప్రవేశా

గాఢమైత్ర్యత్వయోస్సందేహసంకరః ॥ ౧౦౭ ॥

{ప్రియాపితే గోపికయా కయాచిత్కృష్ణాననం కీచకయంత్రతోయే
{నిమీలకోన్మీలనతస్తదీయా న్నక్తందివం తత్క్షణదృశ్యమాసీత్ ॥౧౦౮ }

వ్యా ॥ ప్రయాపితేతి ॥ కయాచిత్ గోపికయా కర్త్ర్యా కీచకయంత్రతోయే అంతస్సుషిరయుక్తవేణుయంత్రజలే కృష్ణాననం ప్రయాపితే ప్రస్థాపితే నతి తదీయాత్ కృష్ణసంబంధినో నిమీలనోన్మీలనతః నక్తందివం నక్తందివా చేత్యుభయం తత్క్షణదృశ్యమాసీత్ తత్క్షణే దర్శనయోగ్యమాసీత్ ॥ నిమీలనే జగతామప్రకాశాత్ ఉన్మీలనే తేషాం ప్రకాశాచ్చేతిభావః । యద్యపి అచతురేత్యాదినా నక్తందివమితి సప్తమ్యర్థవృత్తేః సమాసాంతః కృతః తథాప్యత్ర తదవివక్షాయామపి లక్షణయా ప్రయోగః ॥ ౧౦౮ ॥

{తమార్ద్రభావాన్నిబిడాంతరీయం లంబాలకం రాశిమివాద్భుతానాం ।
{పశ్చాదుపేతా పరిరభ్య తస్థౌ కాచిత్ప్రియా కామవధూరివాన్యా ॥

వ్యా ॥ తమితి ॥ ఆర్ద్రభావాదార్ద్రత్వాత్ నిబిడాంతరీయం ఊరుశ్లిష్టపరిధానం ।॥ అంతరీయోపసంవ్యానపరిధానాన్యధోంశుకే ఇత్యమరః ॥ లంబాలకం జలక్రీడాప్రస్తలంబమానకేశం అద్భుతానాం రాశిమివస్థితం కృష్ణం పశ్చాదుపేతా పృష్ఠభాగే ప్రాప్తా అన్యా కామవధూః రతిరివస్థితా కాచిత్ప్రియా పరిరభ్య తస్థౌ ఆశ్లిష్యస్థితా ॥ ౧౦౯ ॥

{అభంగురప్రేమబలేన తస్యాబద్ధం ప్రియం బాహులతాద్వయేన ।
{నిరీక్ష్య కామార్పితపాశమన్యాస్సంస్థాపయామాసురపేతశంకాః ॥

వ్యా ॥ అభంగురేతి ॥ తస్యాః గోపికాయాః బాహులతాద్వయేన అభంగురప్రేమబలేన స్థిరప్రణయశక్త్యా బద్ధం అన్యథా బంధుమశక్యమితి భావః అతఏవ కామార్పితపాశం కామేన నిహితపాశమివస్థితం ప్రియమన్యా గోపికాస్సమీక్ష్య అపేతశంకాః అపగతనివారణసందేహాస్సత్యః సంస్థాపయామాసుః సమంతాత్స్నపయామాసుః ॥ ౧౧౦ ॥

{ యదఙ్ఘ్రియోగాజ్జగతాం త్రయాణాం మన్దాకినీ మాన్యతమా బభూవ
తయాపి సంభావ్యతమా తదాసీత్కృష్ణేన సా తేన కృతావగాహా ॥

వ్యా ॥ యదితి ॥ మందాకినీ గంగా యదంఘ్రియోగాత్ యత్పాదసంపర్కాత్ త్రయాణాం జగతాం మాన్యతమా పూజ్యతమా బభూవ। తేన కృష్ణేన కృతావగాహా కృతజలక్రీడా సా యమునా తయా మందాకిన్యాపి సంభావ్యతమా అతిశయేన పూజ్యా ఆసీత్ పదాంబుజమాత్రసంపర్కాత్ సర్వావయవసంపర్కాతిశయితపవిత్రతాహేతురితి భావః ॥ కృత్యానాం కర్తరి వేతి వైకల్పికీ తయేతి తృతీయా ॥ ౧౧౧ ॥

{ అథోపచారానుపపాదయన్తీ దివ్యేన దేహేన దినేశకన్యా । అనర్ఘ్య
పాదార్పితరత్నపుష్పా గోపీసఖం గోపకుమారమాద్యం ॥ ౧౧౨ }

వ్యా ॥ అథేతి ॥ అథ భగవతో జలక్రీడానంతరం దివ్యేన దివిభవేన దేహేన ఉపచారాన్ స్నానాంగరాగాదీనుపపాదయంతీ ఆహరంతీ దినేశకన్యా యమునా గోపీసఖః గోపీనాం సఖాయం గోపకుమారరూపమాద్యం ఆదిపూరుషం భగవంతం పాదార్పితరత్నపుష్పా సతీ అనర్ఘ్యనమస్కారాదిభిః పూజయామాస ॥ ౧౧౨ ॥

{ సరిద్భిరన్యాభిరపి ప్రభావాత్ప్రియేణ గోపీతనుమాశ్రితాభిః । తో
షాదుదన్వత్సుతయోపభోగ్యస్తోయోపచారేణ విభుస్సిషేవే ౧౧౩ }

వ్యా॥ సరిద్భిరితి ॥ ఉదన్వత్సుతయా శ్రియా ఉపభోగ్యః విభుః కృష్ణః ప్రభావాత్ స్వస్య మహిమ్నా గోపీనాం తనుమాశ్రితాభిః అన్యాభిరపి సరిద్భిః తోయోపచారేణ జలక్రీడారూపేణ ఉపచారేణ తోషాత్ హర్షాత్ సిషేవే సేవ్యతే స్మ కర్మణి లిట్ । యమునాయాం నిత్యం భగవతో జలక్రీడాం దృష్ట్వా తదితరా అపి నద్యః గోపీతనుమాశ్రిత్య జలక్రీడయా సిషేవిర ఇత్యుత్ప్రేక్షా ప్రాయేణేతి వ్యజ్యతే ॥ ౧౧౩ ॥

{ తముత్తరంగం సరితః ప్రవాహాదుత్తారకం పంకమయాత్పయోధేః ।
మరుత్ప్రియుక్తావసనాంగరాగైరాకల్పయన్నప్సరసస్తదర్హైః }

వ్యా॥ తమితి॥ పంకమయాత్ స్వరూపాత్ ॥ ని॥ పంకో(స్త్రీ)కర్దమైన పారిణి వైజయంతీ పరాగాధేన్వముద్యాత్ సంసారగాముక్తారకం సరితక్షిప్ర వాహినీమ త్తరంగం తంకృష్ణంమరుత్ప్రియుక్తాః దేవైఃప్రేరితా అప్సరసః తదష్టైః కృష్ణో దివ్యైః వసనాంగరాగైః వాసోభిరనులేపనైశ్చ అకల్పయ న్నాభూషయన్ ॥ ౧౧౪॥ ... ...

వ్రజాంగనాశ్చ త్రిదశాంగనాభిః ప్రసాధ్యమానా బహుమానపూర్వం।
రమానమీయ ప్రణయానురూపాం సంమాననాం సాధుజనేష్వవిందన్ ॥

వ్రజాంగనా ఇతి॥ త్రిదశాంగనాభిః స్వర్గాంగనాభిః బహుమానపూర్వం కృష్ణప్రియా ఇతి సత్కారపూర్వం ప్రసాధ్యమానాః వాసోంగరాగాదిభిః పరిష్క్రియమాణా వ్రజాంగనాశ్చ సాధుజనేషు ముముక్షుషు రమానమీయ ప్రణయానురూపాం భగవత్ స్నేహానురూపాం సంమాననాం పూజామవిందన్నలభంత భగవత్పరిగ్రహో హి దృష్ట్యాదయోపి గోపరమణీర్బహుమేనిరే ఇత్యర్థః ॥౧౧౫॥ ... ...

{ విహృత్య తస్మిన్ వ్రజసమ్ముఖే నచ క్రంగవాం శైలకనాన్నిష్కృత్తం।
ఉపాద్రవత్కశ్చిదరిష్టనామా కైలాసపర్యాయతనుః కకుద్మాన్ ॥ }

వ్యా॥ విహృత్యేతి॥ తస్మిన్ కృష్ణే విహృత్య గోపికాభిస్సహ క్రీడిత్వా వ్రజసంముఖే నవ్రజాభిముఖే సతి అరిష్టనామా అరిష్టసంజ్ఞః కైలాసపర్యాయతనుః కైలాసతుల్యమూర్తిః కశ్చిత్కకుద్మాన్ వృషభః శైలవనాత్ గోవర్ధనస్య కాననాత్ నిష్కృత్తం ఏవాంచకం సమూహముపాద్రవత్ అభ్యధావత్ యద్యపి యథాముఖ సంముఖస్యదర్శనః ఖఇతిసూత్రేణ సంముఖశబ్దాత్ దర్శనార్థే ఖప్రత్యయో విహితః దర్శనశబ్దశ్చ దృశ్యతే స్మిన్నితి ఆదర్శాదిః ప్రతిబింబాశ్రయ ఇతి వ్యుత్పత్తిర్వృత్తేః తథాప్యుపచారాదిహ అభిముఖమాత్ర పరత్వం బోధ్యం। అథ వా వ్రజాభిముఖీ నాయగచ్ఛన్ అవయవనైర్మల్యాద్వ్రజసంముఖానాం మానదర్శవత్ ప్రతిబింబగ్రాహితయా దర్శనయోగ్యో భవతి దేవ ఇతి ముఖ్యార్థపరత్వమనుసంధేయం ॥ ౧౧౬ ॥

ఖురాగ్రవజ్రేణవిదారయన్క్ష్మాంవిషాణనిర్భిన్నవిమానమూలః।దుర్వా
రవేగోదదృశేనదూరాన్మృత్యోరుపక్రాంతమహామహోక్షః ॥౧౧౫॥

వ్యా ॥ ఖురేతి ॥ ఖురాగ్రమేవ వజ్రంకులిశంతేనక్ష్మాంవిదారయన్ పాటయన్ విషాణనిర్భిన్నవిమానమూలఃఅభ్రమార్గపర్యంతమున్నతత్వాచ్ఛృంగవిదళితదేవయానమూలభాగః దుర్వారవేగః అనివార్యరభసః మృత్యోరుపక్రాంతమహాః గోకులసంహారణోద్యోగేన మృత్యోరారబ్ధకల్యాణః సమహోక్షః మహానుక్షాఅచతురేత్యాదినామహోక్షశబ్దోవ్యుత్పత్త్యాంతోనిపాతితః దూరాద్దదృశే దూరాద్దృష్టః ॥ ౧౧౬ ॥

శృంగావరుగ్ణైశ్శకలైఃప్రకీర్ణంవృషాంతరైరాశువిముక్తమార్గం ।
వ్రజంతదావిప్లుతగోపవర్గంకృత్వాసకృష్ణాభిముఖోజగామ ॥౧౧౭॥

వ్యా ॥ శృంగేతి ॥ తదాసవృషభః వ్రజంగోష్ఠం శృంగావరుగ్ణైః విషాణభగ్నైః శకలైః ప్రకీర్ణం వృషాంతరైః అన్యైర్వృషైఃవృషాంతరాణి సుప్సుపేతిసమాసః । తైరాశుశీఘ్రం విముక్తమార్గం త్యక్తమార్గం విప్లుతగోపవర్గం ఉపద్రుతగోపసంఘంచవ్రజంకృత్వా కృష్ణాభిముఖంయథాతథాజగామ ॥ ౧౧౭ ॥

తమాపతంతంప్రతిసంజిహానోనిహ్రాదవిత్రాసితదీనధేనుం । వి
షాణయుగ్మగ్రహణేనశౌరిశ్చక్రేవినిష్పీడితపీనకంఠం ॥ ౧౧౮ ॥

వ్యా ॥ తమితి ॥ నిహ్రాదవిత్రాసితదీనధేనుం నిహ్రాదేన హుంకారవేణ విత్రాసితా ఉద్వేజితా దీనాః కాతరాధేనవోయేన తమాపతంతం ఉపర్యాగచ్ఛంతం తం వృషం ప్రతిసంజిహానః ప్రత్యుద్గచ్ఛన్ శౌరిః విషాణయుగ్మగ్రహణేన వినిష్పీడితపీనకంఠం ఉన్మృదితపీవరకంఠంచక్రే విషాణయుగ్మం గృహీత్వా కంఠపరావర్తనేన మారయామాసేత్యర్థః ॥ ౧౧౮ ॥

అపహత్యదనుజాయమరిష్టదానవంజగతామరిష్టమివజాతవిగ్రహం।
వ్రజవద్భిరద్భుతవిహారతోషితైస్స్వరసత్తమైరపిసమం సతుష్టువే ॥

వ్యా॥ అపహత్యేతి॥ స కృష్ణః దుర్జయం జేతుమశక్యం జాతవిగ్రహం ఉత్పన్నశరీరం జగతామరిష్టం అశుభమివస్థితం॥ ని॥ అరిష్టా వాయసే నింబే గోరసే నిరుపద్రవే। క్లీబే వర్ణే చ చిహ్నే చ మద్యే తామ్రే శుభాశుభే ఇతి వైజయంతీ॥ అరిష్టే తు శుభాశుభే ఇత్యమరః॥ ఏవంభూతం అరిష్టదానవం అరిష్టనామకమసురమపహత్య హత్వా అద్భుతవిహారతోషితైః ఆశ్చర్యక్రీడితేన సంతోషితైః వ్రజే సీదంతీతి వ్రజసద్భిః వ్రజస్థైః గోపైస్సురసత్తమైః సురశ్రేష్ఠైరపి సమం తుల్యకాలమేవ తుష్టువే స్తుతః॥ ని॥ శ్రేయాన్ శ్రేష్ఠః పుష్కలస్స్యాత్సత్తమశ్చాతిశోభన ఇత్యమరః॥ ౧౨౦॥

{అన్యైరప్యసురమలిమ్లుచైరనేకై రాతంకాన్ స్థిరచరసూతిభిః।
ప్రసూతాన్।గోపానాం ప్రతివిదధే గవాం చ కాలే రామేణస్తుత॥}
చరితో రథాంగపాణిః॥ ౧౨౧॥ ***************

ఇతి శ్రీకవితార్కికసింహస్య సర్వతంత్రస్వతంత్రస్య
శ్రీమద్వేంకటనాథస్య వేదాంతాచార్యస్య కృతిషు
యాదవాభ్యుదయే కావ్యరత్నే అష్టమస్సర్గః.

వ్యా॥ అన్యైరితి॥ రథాంగం పాణౌ యస్య స కృష్ణః ప్రహరణార్థేభ్యః పరే నిష్ఠాసప్తమ్యౌ వేతి సప్తమ్యాః పరనిపాతః స్థిరచరసూతిభిః స్థావరజంగమజన్మభిరన్యైరపి అనేకైః అసురమలిమ్లుచైః అసురరూపైః చోరైః కపిత్థాజగరాదిభిః॥ ని॥ చౌరైకాగారికస్తేనదస్యుతస్కరమోషకాః॥ ప్రతిరోధిపరాస్కందిపాటచ్చరమలిమ్లుచా ఇత్యమరః॥ ప్రసూతాన్ సంపాదితాన్ గోపానాం గవాం చాతంకాన్ భయాని॥ ని॥ రుగ్భీతితాపేష్వాతంక ఇతి వైజయంతీ॥ కాలే తస్య ప్రాప్తకాలే రామేణ స్తుతస్సన్ ప్రతివిదధే ప్రతీకరోతిస్మ॥ ప్రహర్షిణీవృత్తం॥ ౧౨౧

ఇతి శ్రీమద్భరద్వాజకులతిలకవిశ్వజిద్యాజిశ్రీరంగరాజాధ్వరి
వరసూనునా అప్పయ్యదీక్షితేన విరచితే యాదవాభ్యు
దయ వ్యాఖ్యానే అష్టమస్సర్గః

శ్రీరామాయనమః

అథనవమసర్గప్రారమ్భః.

{అథభోజపతిర్జగత్పతేరవతారంభువినారదాన్మునేః। శ్రు
తవానతిదేవదానవంవ్యథయాపీతవిషోపమోభవత్ ॥౧॥}

వ్యా ॥ అథేతి ॥ అథ అరిష్టవధపర్యంతకృష్ణచరితానంతరంభో
జపతిః కంసః అతిదేవదానవంశౌర్యాదిభిః దేవదానవానతిక్రాంతంజ
గత్పతేః పురుషోత్తమస్య భువిభూలోకే అవతారంనారదాన్మునేః శ్రు
తవాన్ అసురాణాంశాస్తాపురుషోత్తమఏవ వసుదేవసుతరూపేణావతీ
ర్యానందగోకులే వసతీతి ఆకర్ణితవాన్సన్ వ్యథయా దుఃఖేనపీతవిషో
పమోభవత్ పీతగరళతుల్యోభవత్ నిపీతగరళవద్భృశంపర్యతప్యతే
త్యర్థః। వియోగినీవృత్తం ॥ విషమేససజాగురుస్సమేసభరాలోథ
గురుర్వియోగినీతి అర్ధసమవృత్తేలక్షణాత్ ॥ ౧ ॥ ...

{నిహతాపృథుకేనపూతనాశకటంతత్పరివర్తితంమహత్।
కకుభద్వితయంనిపాతితం ప్రహితఃక్వాపినిపీడ్యకాళియః॥౨॥}

వ్యా ॥ అథాస్యపరితప్యమానస్యచింతాంశ్లోకచతుష్టయేనాహ
నిహతేతి ॥ పృథుకేనబాలకేన నతాకృష్ణేన పూతనానిహతాతస్మారా
సురరూపతయాప్రసిద్ధంమహత్ ఉరుశకటంపరివర్తితం కకుభద్వి
తయం అర్జునవృక్షయుగళం నిపాతితం। కాళియోనాగరాజః నిపీ
డ్యక్వాప్యవిజ్ఞాతేపరిదేశే ప్రహితః నిరస్తః। పృథుకేనేత్యస్యవిష
ధృగ్విధ్వంసనమోవిదారితఇత్యేతావత్పర్యంత మనుషంగః ॥ ౨ ॥

నచగోముఖవర్ధనోదథేగమితఃక్రోదమరిష్టపర్వతః। ప్ర
థితశ్చబలఃప్రలంబజిన్నిధనంధేనుకదానవోగతః ॥౩ ॥

వ్యా ॥ నచేతి॥ కించేతిచార్థః।సః ప్రసిద్ధః తథామహత్తయాఅను
భూతో వాసగోముఖవర్ధనఃగోశబ్దఃముఖంప్రారంభోయస్యవర్ధనస్య,

బ్దస్య సగోవర్ధన ఇతి శబ్దవాచకమిదం పదమర్థే గిరావుపచరితం। దధే
దధ్రి । కమర్ణాశిలిట్ అరిష్టపర్వతః అరిష్టాసుర ఏవ పర్వతః క్రోడం
గమితః చూర్ణం ప్రాపితః కించ బలో బలభద్రః ప్రలంబజిత్ ప్రలం
బాసురస్య జేతా ప్రథితః ప్రఖ్యాపితః। ప్రలంబజిదితి ఖ్యాతిమాత్రమగ్రజే
సంపాదితం తద్వధోఽపి కృష్ణస్యైవ మహిమ్నేతి భావః । అత ఏవ కృష్ణ
మహిమవర్ణనప్రస్తావే భాగవతం ॥ ప॥ ప్రలంబం ఘాతయిత్వోగ్రం
బలేన బలశాలినా । అమోచయద్వ్రజపశూన్ గోపాంశ్చారణ్యవహ్ని
తః ఇతి ॥ ప్రథిత ఇత్యంతాత్కర్మణి క్తః । ధేనుకదానవః ధేనుకా
సురోఽపి నిధనం నాశం గతః గమితః । అంతర్భావితణ్యర్థోఽయం శబ్దః।
అన్యథా ప్రక్రమభంగాపత్తేః । అనుషజ్యమానస్య పృథుకే నైత్యస్యాన
న్వయాపత్తేశ్చ ॥ ౩ ॥ ... ...

దవహవ్యవహశ్చ జగ్రసే విషధృగ్వింధ్యసమో విదారితః
ఇతి నామ విజృంభణే రిపోరలమేకైకమలంఘ్యశాస్తితే ॥ ౪

దవేతి॥ కించ దవహవ్యవహః దవాగ్నిః జగ్రసే గ్రస్తః వింధ్యసమః విం
ధ్యాచలతుల్యో విషధృత్ అజగరో విదారితః విదళితః క్వచిన్ముంజాటవ్యాం
గోపాంన్పశూంశ్చ పరివృత్య జృంభితో దవాగ్నిః భగవతా ముఖేన పీత
ఇతి । క్వచిద్భగవంతం గ్రసితుమజగరరూపేణ ముఖం వ్యాదాయ మార్గే
శయానోఽఘాసురః తన్ముఖం ప్రవిశ్య గళప్రదేశే తతోఽప్యధిక ప్రమాణం
ప్రవృద్ధేన భగవతా విదారిత ఇతి చ భాగవతే కథా ॥ ఇత్యేవం ప్రకారే
ణ రిపోః కృష్ణస్య విజృంభణే ఉపచయే అలంఘ్యశాస్తితే అతిక్రమితుమ
శక్యశాసనే సతి ఏకైకం పూతనాదినిగ్రహ గోవర్ధనోద్ధరణాదిక
మేకమేవాలం పర్యాప్తం పృథుకభావ ఏవ ఏతాదృశాని కృతవతోఽస్య
మాదృశనిగ్రహోఽపి సత్కర ఇతి నిశ్చేతుం పర్యాప్తమితి భావః ॥ ౪ ॥

బహుభిః కిమిహ ప్రతర్కితైః బలినస్స్రోతసి ధావతో విధేః
యదతీతమతీతమేవ తత్కరణీయం పునరాయతిక్షమం ॥

వ్యా ॥ అతీతచింతావ్యర్థేతి మత్వాభావికార్యం నిశ్చినోతి ॥ బ
హుభిరితి ॥ బహుభిః నానాప్రకారైః ప్రతిక్రియాభిర్విత్తర్కైరిహ సమ
యే కిం కిం ప్రయోజనం నకిమపీత్యర్థః । బలినోబలవతః ధావతో గ
మనగచ్ఛతః విధేర్దైవస్యప్రతిసిసంకల్పప్రవాహోయతాకార్యమ
తమతిక్రాంతం తదతీతమతిక్రాంత మేవ దైవవశాదతివేగేనాపి ప్రతి
ఘర్షణం నశక్యత ఇత్యర్థః యథా వేగవిశిష్టమహానదీప్రవాహో అతీ
జలాదికం ప్రత్యానేతుం నశక్యతే తద్వదితిభావః । తర్హి తూష్ణీం
స్థాతామిత్యత్రాహ ॥ కరణీయమితి ॥ ఆయతిక్షమం పునః ఆగామికా
యోగ్యంతు కరణీయం కర్తవ్యం బుద్ధిమతా కార్యమిత్యర్థః ॥ ౫ ॥

ఇతివిప్రతిసారవిహ్వలః స్వయముత్థాపితమృత్యుచోదితః ।
ప్రతిహంతుమియేషచక్రిణం శలభోదీప్తమివాశుశుక్షణిం ॥

వ్యా ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్యేవం ప్రకారేణ విప్రతిసారవిహ్వలః పశ్చా
త్తాపేనవిక్లబః ॥ ని ॥ పశ్చాత్తాపానుతాపశ్చవిప్రతీసారఇత్యపీత్యమరః ఉ
త్థాపితమృత్యుచోదితః మరణవశాదుత్పాదితాంతకప్రేరితః కంసస్స్వ
యం సాక్షాత్ స్వాత్మనైవచక్రిణం కృష్ణంప్రతిహంతుంజిఘాంసితుమి
యేషకఇవ శలభఃపతంగః ఉద్దీప్తంజ్వలితం ఆశుశుక్షణింఅగ్నింయథా
పతంగః ప్రదీప్తాగ్నినాశబుద్ధ్యా అగ్నౌపతన్ స్వయమేవ నశ్యతి తద్వ
త్కంసోపి స్వనాశార్థమేవ కృష్ణహననేప్రవృత్తఇతిభావః ఉపమా
లంకారః ॥ ౬ ॥

దివసాంతదివాకరోపమశ్శ్వసితాందోళితజీవితస్థితిః ।
భయపిస్మయరోషకర్బురస్సశిరఃకంపమవర్ణయత్క్షణం

వ్యా ॥ దివసాంతేతి ॥ దివసాంతదివాకరోపమః దివసావసానసూ
ర్యఇవపరిస్రస్తజనకః శ్వసితాందోళితజీవితస్థితిః శ్వసితవన్నిశ్వాసవత్
అందోళితా డోళాయితా జీవితస్థితిఃజీవనవృత్తిర్యస్యసతథోక్తః ఆసన్న
మరణఇత్యర్థః భయపిస్మయరోషకర్బురః శిశుతాయామేవ కృష్ణే

వశూరాహతాః మమకథమితిభయం తేనైవ విస్మయశ్చ మయివిద్య
మానఏవ నందగోపాదిభిరేవంకారితమితిరోషః క్రోధః ఏతైస్త్రిభిర్బలి
తః నానావస్థాం ప్రాప్త ఇత్యర్థః॥ స కంసః క్షణం శిరః కంపమవర్తయ
త్ కృత్యాకృత్యవివేకాంధతయా శిరః కంపమేవకృతవానిత్యర్థః ॥ ౭॥

న చ దానపతిం సమాదిశత్స్వవతో జీవతు భద్రసౌహృదం ।
అజితేనజిఘాంసితస్య మే భజ సాహాయ్యకమాత్మరక్షణే ॥

వ్యా॥ స ఇతి॥ కించ స కంసః దానపతిమక్రూరం సమాదిశత్ వక్ష్య
మాణరీత్యా ఉక్తవాన్ హే భద్ర మంగళస్వరూప భవతస్సౌహృదం సుహృ
త్త్వం జీవతు చిరం తిష్ఠతు మన్నిరోధాగాకరణే మన్నిగ్రహవిషయత్వాత్తవ
సౌహృదం నశ్యేదిత్యర్థః కో వా ఆదేశో మయానుష్ఠేయః యస్యాచ
రణేన సౌహృదం జీవతి తం వదేత్యత్రాహ అజితేనేతి అజితేన కేనాపి
జేతుమశక్యేన కృష్ణేన జిఘాంసితస్య హంతుం విషయీకృతస్య మేమ
మ ఆత్మరక్షణే శరీరరక్షణే సాహాయ్యకం సహాయత్వం భజ యోపధాద్గు
రూపోత్తమాద్వుఞితి సహాయశబ్దాద్భావే వుఞ్ప్రత్యయః ॥ ౮ ॥

అతిమానుషచేష్టితస్స్వయం మధుజిన్మానుషభూమికాం వహన్ ।
అసురానభిహంతుమీహతే దమనీయో యదురూఢయౌవనః ॥ ౯ ॥

వ్యా॥ అతిమానుషేతి॥ అతిమానుషచేష్టితః మానుషాధికచేష్టితః
మధుజిద్విష్ణుః స్వయం మానుషభూమికాం మానుషమూర్తిం వహన్ అ
సురానభిహంతుం ఈహతే ఇచ్ఛతి ఈహ చేష్టాయామితి ధాతుః ప్రయో
గవశాదిచ్ఛావృత్తిరపి ఈహతే చేష్టత ఇతి వా అయమరూఢయౌవనఏ
వ దమనీయః బాల్యేప్యేవమతిమానుషాణి చేష్టితాని కుర్వన్ రూఢయౌ
వనశ్చేత్సర్వథా దమయితుమశక్యో భవేదితి భావః ॥ ౯ ॥

అవిచారితమాశుగమ్యతామధినందావనథం విహారిణౌ ।
బలకేవజనార్దనౌ బలాదుపనేయౌ భవతా చ్ఛలేన వా ॥ ౧౦ ॥

వ్యా॥ అవిచారితమితి॥ అవిచారితం యథా తథా ఆశుగమ్యతాం

సత్రగంతవ్యం గత్వాచకింకర్తవ్యంతత్రాహ ॥ అథినం డావసథంనం దావసథేనందగృహే॥ని॥గృహేప్యావసథః౹యఇత్యమరశేషః విహారిణౌ విహరవంతౌ బలదేవజనార్దనౌ రామాచ్యుతౌ భవతా బలాత్ప్ర సహ్యాధబలేనకేన చిద్వ్యాజేనవా ఉపనేయా ఇహానేతవ్యౌ ॥ ౧౧ ॥

సహనందముఖైరశంకితంకరదానవ్యపదేశవంచితైః।అప
రెద్యురిహోపసర్పతాం సురధ్వంసకృదగ్రజాన్వితః॥

వ్యా ॥ ఛలపక్షమేవావలంబ్య తదుపాయమాహ ॥ సహేతి ॥ కర దానవ్యపదేశ వంచితైః వార్షికకరదానవ్యాజేన వంచితైః నందము ఖైర్నందప్రభృతిభిః సహ అగ్రజేనబలదేవేనాన్వితః అసురధ్వంసకృత్ కృష్ణః అపరేద్యుః శ్వః అశంకితం యథాతథా తస్యమారణేశంకా య థానభవతి తథాప్రలోభనంకృత్వేతి యావత్ ఇహమథురాయాం ఉ పసర్ప్యతాం ఆనీయతాం సర్పతేర్ణ్యంతాత్కర్మణిలోట్ ॥౧౧ ॥

{ఇతివాచముదీర్యదుర్మతిస్స్వవధోపాత్తకృపాణికోపమాం ।
{సపదిప్రజిఘాయకేశినం మధుజిత్పీడనలోభమోహితః ॥౧౨॥}

వ్యా ॥ ఇతీతి ॥ దుర్మతిః దుర్బుద్ధిః కంసః ఇతి స్వవధోపాత్త కృపాణికోపమాం అగ్రేస్వానర్థపర్యవసాయితయా స్వవధార్థోపా త్తకృపాణికా సదృశీంవాచముదీర్య మధుజిత్పీడనలోభమోహితః కృష్ణబాధనేచ్ఛయామాధ్యంప్రాపితస్సన్ కేశినంనామాసురంసపది శీ ఘ్రం ప్రజిఘాయ బృందావనంప్రతిప్రహిణోతి స్మ తేనవాకృష్ణస్య పీ డాభవత్వితి ఆశయేనేతిభావః ॥ ౧౨ ॥

{సచవాజిమహాసురశ్చరన్ననుబృందావనమద్రిసన్నిభః।సము
హేషతసంముఖంప్రభోరశనిధ్వానభయానకధ్వనిః ॥౧౩॥}

వ్యా ॥ సచేతి ॥ అద్రిసన్నిభః పర్వతసదృశః అశనిధ్వానభయాన కధ్వనిః వజ్రసంఘట్టనశబ్దభయంకరధ్వనిః సప్రసిద్ధోవాజిమహాసురశ్చ శ్వరూపః కేశినామా మహాదైత్యశ్చ అనుబృందావనం బృందావనే

చరణా నఖప్రభాః కృష్ణస్యానమ్ముఖం నమహోషత హోషారవముకరో
త్ హోషఅవ్యక్తేశబ్దఇతిభౌవాదికో ధాతుః ॥ ౧౩ ॥

{కులిశోపమదంతపఙ్క్తికం కుటిలప్రేక్షితజాతవిద్యుతం । ఖుర
ఖండితభూమిమండలంజ్వలదంగస్ఫుటవిస్ఫులింగకం ॥౧౪॥}

వ్యా ॥ అథ ద్వాదశభిశ్శ్లోకైస్తమేవాశ్వం వర్ణయతి । కులిశేతి ॥ కు
లిశోపమదంతపఙ్క్తికం వజ్రతుల్యదశనావళీకం కుటిలైః ప్రేక్షితైః
జాతవిద్యుతం ఉత్పన్నతటిత్కం క్రూరైరవలోకనైః తద్వత్ భీతిం జన
యంతమిత్యర్థః । ఖురఖండితభూమిమండలం ఖురవిదారితభూ
వలయం జ్వలదంగస్ఫుటవిస్ఫులింగకం జ్వలంతోంగేషుస్ఫుటాః స్ప
ష్టా విస్ఫులింగా అగ్నికణా యస్య తం । ద్వితీయావిభక్తీనాం అవమ
త్యతురంగదానవమితి త్రయోదశశ్లోకేఽన్వయః ॥ ౧౪ ॥

{బడబాముఖవహ్నిదారుణంవిపులావర్తవిశేషచిత్రితం । ధృత
సింధుతరంగతాండవంముఖనిష్ఠ్యూతసితఫేనసంప్లవం ॥ ౧౫ ॥}

వ్యా ॥ బడబేతి ॥ బడబాముఖవహ్నివద్దారుణం భయంకరం విపులైః
మహద్భిః ఆవర్తవిశేషైః దేవమణిప్రభృతిభిః చిత్రితం । ధృతం సిం
ధుతరంగాణాం తాండవం యేన తం సముద్రతరంగవన్నృత్యంతమిత్యర్థః
ముఖేన నిష్ఠ్యూతసితఫేనసంప్లవం నిష్ఠ్యూతఫేనసంఘాతం ॥ ౧౫ ॥

{క్షితిభేదకృతక్షణైః ఖురైః పటుధీరధ్వనినిర్జితాంబుదైః । విద
ధానమశేషఘాతినశ్శమనస్యేవమృదంగవాదనం ॥ ౧౬ ॥}

వ్యా ॥ క్షితీతి ॥ క్షితిభేదకృతక్షణైః భూవిదళనధృతోత్సవైః । ని ॥
ఉత్సవో వ్యాపారవైకల్యే కాలభేదాల్పకలయోః । ఉత్సవే పరతంత్ర
త్వే మధ్యావసరపర్వస్వపి వైజయంతీ ॥ పటుధీరధ్వనినిర్జితాంబుదైః
పటునా తీక్ష్ణేన శ్రుతికఠినేన ధీరేణ గంభీరేణ ధ్వనినా నిర్జితమేఘైః
ఖురైః । అశేషఘాతినః విశ్వహంతుః శమనస్య యమస్య మృదంగవా
దనమివ విదధానం కుర్వాణమ్ ॥ ౧౬ ॥ ... ...

{ధృతవాలధిధూమసంహతించటులోలాత-శతచండకేసరం।గ్రి
సితుంక్షమమంబుధీః క్షణాదనుకల్పాశ్రితచండపావకం॥౧౭॥}

వ్యా ॥ ధృతేతి॥ ధృతవాలధిధూమసంహతింధృతా వాలధిరేవధూ
మసంహతిర్యేనతం । చటులోలాత-శతవత్ చండాఉగ్రాః కేసరా
స్సటాయస్యతం ॥ ని ॥ అలాతముల్ముకంజ్ఞేయముల్కా-జ్వాలాస్యనిగ-
తేతి హలాయుధః । క్షణాదేవాంబుధీః గ్రసితుం క్షమంశక్తం। అత
ఏవానుకల్పాశ్రితకల్పపావకం అనుకల్పమముఖ్యకల్పం ఆశ్రితః కల్ప
పావకః ప్రళయానలః యస్యతం । ధూమోలాత-సామ్యేపి క్షణాదే
వనిఖిలాంబుధిగ్రాసశక్త్యా ప్రళయానలాదప్యధికమిత్యర్థః ॥౧౭॥

గరుడానిలచిత్తరంహసంగతదూరాంతికమక్రమైఃక్రమైః। ము
హురుత్ప్లుతిభిన్నభాస్క-రంనిబిడాస్యూతపయోదకేసరం॥

వ్యా ॥ గరుడేతి ॥ గరుడస్యానిలస్య చిత్తస్య చరంహఇవరంహో
వెగోయస్యతం అక్రమైస్స్వగపత్ప్రవృత్తైః । క్రమైఃక్రమణైః గతదూ
రాంతికం ప్రాప్తదూరాంతికదేశం అతిదూరంగత్వాపి పునః క్షణ
మాత్రేణ సమీపగామినమిత్యర్థః । ముహుఃపునఃపునః ఉత్ప్లుత్యాను
న్నభాస్క-రం క్షిప్తసూర్యమండలం। తత్పర్యంతముత్ప్లవనంకుర్వాణ
మిత్యర్థః । నిబిడాస్యూతపయోదావిద్ధమేఘాఃకేసరాయస్యతం అ
త్యున్నతత్వాత్తస్యకేసరాఅధోముఖమవలంబమానాఅపి మేఘాన్వి
ధ్యంతీతిభావః ॥ ౧౮ ॥ ...

భ్రమణేకృతసాలమండలంక్రమణాదిక్షువిదిక్షుచస్థితం । నట
నృత్తిమివాశునర్తనైకలితాకాశమివాంగధూననే ॥ ౧౯ ॥

వ్యా ॥ భ్రమణేతి ॥ భ్రమణేక్రియమాణేకృతసాలమండలం విహిత
ప్రాకారమండలం వెగాతిశయాదలాతచక్రవత్సర్వత్ర దృశ్యమానత
యాప్రాకారమండలమివ కుర్వాణమిత్యర్థః క్రమణేక్రియమాణేది
క్షు ఐంద్ర్యాదిషు విదిక్షుఆగ్నేయ్యాదిషుచస్థితందిగంతవిశ్రాంతమ్

త్యర్థః ఆఘనతః నేకిర్యమాణైనటవృత్తిః నటేమవృత్తిర్వ్రతః నంయ
వ్య తంనటేమకృతనతః నాభ్యానమినస్థితం ౯ంగానాం ధూనసేకి
యమాణైః కలితాకాశమివ ఆక్రాన్తాకాశమివ సర్వమేవాకాశంవ్యా
ప్నువంతమివస్థితమిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥

మధుజిద్వహనక్షమాత్మనాదరనిర్భుగ్నఫణేనభోగినా । ముహు
రున్నమితామయత్నతోనమయంతంనిజభారతఃక్షితిమ్ ॥ ౨౦ ॥

వ్యా ॥ మధుజిదితి ॥ మధుజిద్వహనక్షమాత్మనా భగవద్వహన శక్త
దేహేన ॥ ని ॥ ఆత్మాజీవేధృతౌ దేహబుద్ధ్యర్మర శేషః భోగినా ఫణినా శేషే
ణ దరనిర్భుగ్నఫణేన భారాతిశయాదీషదవనతఫణేన సతా ముహురున్న
మితాముత్తంభితాం క్షితిం నిజభారతః స్వభారేణ అయత్నతో నమ
యంతం అనేనాస్యసర్వాతిశాయిగౌరవముక్తం ॥ ౨౦ ॥

అచలక్షితిసంధిభేదనైరనిలస్కంధవిభాగభంజనైః । బధిరీకృ
తనిర్జరశ్రుతింబహుభిస్సంభ్రమహేషితోర్మిభిః ॥ ౨౧ ॥

వ్యా ॥ అచలేతి ॥ అచలక్షితిసంధిభేదనైః అచలానాం క్షితేశ్చ యే
సంధయః సంఘటనాని తేషాం విభాగస్య భేదనైర్వియోజకైః ॥ని॥ సంధి
ర్భేదేస్థూలతాయాంభాగేసంఘటనేపి చేతి విశ్వః । అనిలస్కంధవిభాగ
భంజకైః అనిలస్య జ్యోతిశ్చక్రస్య ఆకాశభ్రమయితుః ఆవహోద్యనిలస్య యే
స్కంధాః వ్యూహాః ఆవహవివహసంవహానువహప్రవహోద్వహపరివహా
ఖ్యాః తేషాంవిభాగస్యభేదకైస్సర్వానేకీకుర్వాణైరితిభావః । బహుభిర్బ
హుళైః సంభ్రమహేషితోర్మిభిః త్వరయాకృతైః హేషారవతరంగైః
హేషారవపరంపరాభిరితియావత్ । తైః బధిరీకృతనిర్జరశ్రుతిం శబ్ద
శ్రవణాక్షమీకృతామరశ్రవణమ్ ॥ ౨౧ ॥

ద్విరదాయుతసారగర్వమందీకృతవిద్రావితదిగ్గజం । అ
సురాదిభిరప్యవాస్థితం సురసేనాపరభాగదర్శనమ్ ॥ ౨౨ ॥

వ్యా ॥ ద్విరదేతి ॥ ద్విరదానాంగజానాం అయుతస్య దశసహ

ప్రసృత్య సారిణః తేన మర్దనం । దృప్తవిద్రావితాః శీఘ్రం పలాయి
తాః దిఙ్మతంగజాదిరావదాదయో యేనతం । అసురాదిభిస్స్వయమాక్రై
రపి అనాస్థితమనారూఢం తేషామస్పృశ్యవశంవదమితియావత్ । సురసే
నాయాః అస్మాకృతయన ప్రతినివృత్త్య పలాయమానాయాః అపరభాగదర్శ
నం పృష్ఠభాగదర్శనమ్ ॥ ౨౭ ॥

ప్రత్యాయమివాసురశ్రియః ప్రథమాకల్పమివాన్తకభ్రువః ।
పరిసర్గమివామరశ్రియః ప్రతిఘస్యైవ మహోత్సవం నవమ్ ॥ ౨౮ ॥

వ్యా ॥ ప్రత్యాయమితి ॥ అసురశ్రియాః దైత్యలక్ష్మ్యాః ప్రతి
చ్ఛాయమివ ప్రతిబింబమివస్థితం తత్సదృశమితియావత్ । అసురశ్రీర్య
థా అసురాణాం ప్రమాదం కరోతి తద్వత్తేషాం ప్రమోదకారిత్వా
త్తత్సాదృశ్యం । అంతకభ్రువః ప్రథమాకల్పమివ ముఖ్యమండనమివ
స్థితం । ఆకల్పాయ శోభాం కరోతి ఏవం లోకసంహారేణ కుపితస్య
మృత్యోః భ్రుకుటిమేనాస్యాకల్పాశాసనేన శోభాకరమిత్యర్థః ॥ అమర
శ్రియః పరివర్తం పర్యాయమివస్థితం నాశకమిత్యర్థః ॥ ని ॥ సంవర్తః
పరివర్తః క్షయో యుగాంతో జగద్వినాశశ్చ । కల్పాంతస్సంవర్తస్సం
హారకస్స్యాన్నస్సంవర్త ఇతి హలాయుధః । ప్రతిఘస్య క్రోధస్య నవం
అననుభూతచరం మహోత్సవమివస్థితం ॥ యథా తాదృశముత్సవమా
సాద్య జనః కృతార్థో భవతి । ఏవమేనమాసాద్య ఫలశిరస్కతయా క్రో
ధస్య కృతార్థతా ప్రాప్తా ॥ ౨౮ ॥

ఉపమానమివాత్మనస్స్వయం ప్రతిమానేపి సమేనమత్సరమ్ । అ
వలేపమివాత్తవిగ్రహం ద్విషమత్యాతమివప్రతోదితం ॥ ౨౯ ॥

వ్యా ॥ ఉపమానమితి ॥ ఆత్మనస్స్వస్య స్వయమేవోపమానమివస్థితం
ఉపమాయా భేదగర్భత్వాత్ స్వస్యస్వయమాసమానత్వాభావేపి ఉ
పమానాంతరరాహిత్యాత్తథోత్ప్రేక్ష్యత ఇతి తదర్థ ఇవకారః । ప్ర
తిమానే ప్రతిబింబేపి సమేనదృశే సమత్సరం ఉపమానాంతరాసహిష్ణు

ష్టత్వం కైముత్యన్యాయసిద్ధం। అత్రవిగ్రహం మూర్తంఅవలేపంగర్వం మిః వస్థితంతద్భ్రమ్యాతథోత్ప్రేక్షా దుత్రాదితం ఝడిత్యావిర్భూతం ద్విష శామత్వాతం అరిష్టసూచకం వికారమివస్థితం తద్యాశకత్వాత్తథో త్ప్రేక్షా ॥ ౨౪ ॥ ... ...

అవమత్యకృతపంచవక్త్రకంకృతమన్యైరిహాదుష్టసత్వకైః । అ
పసర్పితగోకులంభయాదభిలీనస్థలగోపయూథపమ్ ॥ ౨౫ ॥

వ్యా ॥ అవమత్యేతి ॥ అవమత్యకృతపంచవక్త్రకం అవిగణిత సింహం ఇహజగతి అన్యైర్వ్యాఘ్రాదిభిర్దుష్టసత్త్వకైః కృతంఅలం య స్సింహమపి నవిగణయతి తత్రాన్యేషాం వ్యాఘ్రాదీనాం కైవకథేతి భావః అపసర్పితగోకులం అపగమితగోకులం భయాద్భీత్యాఅభిలీనస్థల గోపయూథపం అభిలీనమాశ్లిష్టంస్థలంయైస్తెః స్థలలీనీకృతాగోపయూథపా యేనతం అతిభీతాస్థలేలీనాభవంతీతిలోకవ్యవహారః ॥ ౨౫ ॥

అవమత్యతురంగదానవం శమయన్గోపగణస్యసాధ్వసం। ప్ర
జహౌసహరిః ప్రతిద్రవన్ప్రసభాస్ఫోటితభావితోద్యమః ॥ ౨౬

వ్యా ॥ అవమత్యేతి ॥ తురంగదానవమవమత్యకియానయమితి ఫ ల్గూకృత్యగోపగణస్య సాధ్వసంశమయన్ తదవమానేన గోపకులస్య భయమపనయన్ హరిః ప్రసభాస్ఫోటితభావితోద్యమః ప్రసభాస్ఫో టనేన బలాద్వ్యత్యస్తకరతలాభ్యాం భుజమూలయోరాస్ఫాలనేన ప్రత్యాయితతద్వధోద్యమస్సన్ ప్రజహౌప్రకర్షేణహసతిస్మ అ ట్టహాసంకృతవానిత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ ... ...

వివృతాయతవక్త్రకందరం ప్రతిధావంతమివాంతకంప్రభుః ।
భుజసానుమతఃప్రవేశనాదగమంవజ్రఇవవ్యదారయత్ ॥౨౭॥

వ్యా ॥ వివృతేతి ॥ ప్రభుః కృష్ణః వివృతాయతవక్త్రకందరం వివృ తఉద్ఘాటిత ఆయతం దీర్ఘం వక్త్రమేవకందరో గుహాయేనతంప్రతి ధావంతమాభిముఖ్యేనధావంతం అంతకంమృత్యుమివస్థితం తురంగదా

నవం భుజపానుమతః ప్రవేశనాత్ వివృతైవ క్త్రే భుజపర్వతస్య ప్ర వేశనాత్ అగమాంపర్వ్వగం వజ్రః కులిశఇవవ్యదారయత్ విదళితవాన్॥

{క్రకచక్షతదారుభేదవత్ సమపాదాక్షిలలాటనాసికే । ద
ధతుఃక్షితికంపమాఘ్నుతిశకలేసైంధవదానవస్యతే ॥ ౨౭ ॥}

వ్యా ॥ క్రకచేతి ॥ క్రకచ క్షత దారుభేదవత్ కరపత్రపాటితకాష్ఠ భాగవత్ ఆఘ్నుతీపతన సమయే క్షితేరభిహతింకుర్వాణే సమపాదా క్షి లలాటనాసికే మధ్యేపాటనాత్సమంపాదాక్షిలలాట నాసికంయయోః స్తేసైంధవదానవస్య అశ్వరూపస్య మహాసురస్యతే శకలేదేహభాగౌ క్షితికంపం దదతుః పతనవేగాద్భూకంపముత్పాదయామాసతుః॥ ౨౭ ॥

{విశరారుభిరస్యవిశ్వతః కలధౌతాచలఖండపాండరైః ।
వితతావృథివీవిదిద్యుతేవిబుధప్రీతిలతాంకురైరివ ॥ ౨౮ ॥}

వ్యా ॥ విశరారుభిరితి ॥ అస్య తురంగదానవస్య విశ్వతో విశరా రుభిః విష్వగ్విసరణశీలైః కలధౌతాచలఖండపాండరైః రజతశైలశక లైరివపాండరైః విశేషణసామర్థ్యాదస్థిగిరిభిరితి గమ్యతే వితతా వ్యాప్తా వృథివీవిబుధప్రీతిలతాంకురైః దేవానాం ప్రీతివల్ల్యాః కంద లైరివవిదిద్యుతే విద్యోతతేస్మ ॥ ౨౮ ॥

{తదనాధివిభూతిబంధురంవిగతవ్యాధికులంవ్రజౌకసాం ।
దమితారిగణేనదీవ్యతాయదునాథేనసనాథతాంయయౌ ।}

వ్యా ॥ తదితి ॥ తత్ తదాకృష్ణనివాసనసమయే విభూతిబంధురంనం ష దాహృద్యం ।ని॥ వామంసౌమ్యం ॥ ఉ ధాహృద్యం॥ బంధురం పేశలంచ తది త్యమరశేషః । అనాధిమనో [illegible] విగతవ్యాధిఅపగతామ యం వ్రజౌకసాంకులందమితారిగణేన నిగృహీతారివర్గేణ దీవ్యతా ద్యోతమానేనక్రీడతావాయదునాథేన కృష్ణేన సనాథతాం రక్షకవ త్త్వం యయౌఅగమత్ యథా॥ న కేవలం భగవత్సన్నిధానాదైశ్వర్యస

స్పృధ్ధాశ్వహృద్యమిదమాసీత్ కింతు సకలదుష్టనిగ్రహేణ రక్షితవ్యాసీదిత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ ... .

{ త్వరితం పతతా శ్వఫల్కజః స్వహితం కంసనియోగమాస్థితః ।
దనుజాంతకదర్శనోత్సవస్థిరసంప్రీతిరచింతయత్ ॥౩౧॥ }

వ్యా॥ త్వరితమితి ॥ తదానీం సమయే దనుజాంతకస్య దైత్యారేః కృష్ణస్య దర్శనమేవోత్సవః తస్మిన్ స్థిరసంప్రీతిః దృఢాభిలాషః అత ఏవ స్వహితం తద్దర్శనఘటకత్వాత్ స్వాభిమతం కంసనియోగం కృష్ణానయనాయ వ్రజగమనవిషయం కంసస్యాదేశం త్వరితం చ శీఘ్రమేవాస్థితః అవలంబితవాన్ కృష్ణానయనాయ వ్రజం గచ్ఛన్నితి యావత్ శ్వఫల్కజః శ్వఫల్కాత్ పితుః జాతః అక్రూరః ఇదిత్యచింతయత్ మార్గేణ వక్ష్యమాణప్రకారేణ చింతయతి స్మ ॥ ౩౧ ॥ ...

{ అపి నామ నిశామయిష్యతే నిగమాంతైరపి నిర్ణితా స్థలీ । రమయిష్యతి యత్ర మే దృశౌ సుమనోమారమణీయమాతృకా ॥౩౨ }

వ్యా॥ అపినామేతి ॥ నిగమాంతైరేవ నిర్ణితా వేదాంతైరేవ ఘటితా భగవదాస్పదత్వాత్ తత్ప్రతిపాద్యత్వాచ్చ బృందావనస్థలీ అపి నామ నిశామయిష్యతే కిమవలోకయిష్యతే అపినామేతి సంభావనాయాం యత్ర బృందావనస్థల్యాం రమణీయమాతృకా రమణీయపదార్థానాం సృష్టిమాతృకా। యద్దృష్ట్వా తద్వదన్యన్నిర్మీయత ఇతి తన్మాతృకేతి వ్యపదిశ్యతే రసభూమా ఆనందోత్కర్షః పరమానందరూపః కృష్ణః మే దృశౌ కర్తరి రమయిష్యతి సా స్థలీతి సంబంధః ॥ ౩౨ ॥ ... ...

{ భవదుర్గతదివ్యభేషజైః పరిచితాం త్వత్పదపద్మరేణుభిః ।
ప్రణిపత్య శుభాం వనస్థలీం పరిపూతో భవితాహమద్యత॥ }

వ్యా ॥ భవేతి ॥ భవేన సంసారేణ హేతునా దుర్గతానాం ప్రాకృతభోగసంపత్తి దరిద్రాణాం దివ్యభేషజైః తద్దారిద్ర్యహారిదివ్యభేషజైః॥ని॥నిస్వస్తు దుర్విధో దీనో దరిద్రో దుర్గతశ్చ స ఇత్యమరః॥ తస్యాక

ష్ణస్య పదపద్మరేణుభిః ప్రచితాం అతఏవ శుభాం శ్రేయస్కరీం వనస్థ
లీం బృందావనభూమిం ప్రణిపత్యాహం పరిపూతో భవితాస్మ్యేత వవి
తో౽భవిష్యామి కిం భవితేతి భవితేస్తృజంతస్య కాలత్రయసాధార
ణస్యాప్యాచిత్యాదిహ భవిష్యదర్థే పర్యవసానం । అప్యుతేతిసంభా
వనాయాం ॥ ౩౩ ॥ ... ...

రసమప్రతిమం రసాయనం రమయా చక్షమయా చ సేవితం। నయ
నే మమ కిం ను పాస్యతో నరకాతంకనిదానభేదనం ॥ ౩౪ ॥

వ్యా ॥ రసమితి ॥ అప్రతిమం రసం అనుపమమాస్వాదనీయం పరమా
నందరూపత్వాత్ రమయా చక్షమయా చ సేవితం లక్ష్మీధరణిభ్యాం సేవితం
నరకపాతాతంకో వ్యాధిః తన్నిదానస్య పాపౌఘస్య భేదనం రసాయనం
దివ్యౌషధం కృష్ణ ఏవ రసాయనత్వేనాధ్యవసితః మమ నయనే పాస్య
తః కిం ను। పా పానే ఇతి ధాతోర్లృట్ ॥ ౩౪ ॥ ...

అపి శంఖరథాంగతోరణధ్వజవజ్రాంకుశమత్స్యలాంఛనం ।
వినివేశయితా విభుస్స మే వినతే మూర్ధ్ని పాదపంకజం ॥ ౩౫ ॥

వ్యా ॥ అపీతి ॥ స విభుః శంఖరథాంగతోరణధ్వజవజ్రాంకుశ మ
త్స్యలాంఛనం రేఖారూపైః శంఖచక్రాదిభిః మహాపురుషలక్షణై రంకి
తం నిజం పదపంకజం మే వినతే ప్రణతియావనతే మూర్ధని వినివేశయి
తా అపి విన్యస్యతి కిం। ప్రాప్తకాలే లోట్ తద్దివ్యచరణవిన్యాసః ప్రాప్త
కాలః కిమిత్యర్థః అపీతిసంభావనాయామ్ ॥ ౩౫ ॥ ...

యదువంశమసౌ సభాజయన్ బహుమానేన విహారజేన మాం।
భుజపంజరమధ్యయంత్రితః పులకోద్భాసితనుం విధాస్యతి ॥ ౩౬ ॥

వ్యా ॥ యదువంశమితి ॥ విహారజేన అవతరణక్రీడాజనితేన బహు
మానేన యదువంశం సభాజయన్ ఆనందయన్ అస్మత్కులే భగవతా
పతీర్య బహుమానః కృత ఇతి యదూన్ సంతోషయన్ అసౌ కృష్ణః భుజ
పంజరమధ్యయంత్రితః ఆశ్లేషప్రవృత్తమదీయభుజయుగళరూపపంజర

జరన్యమధ్యాయంత్రితః గాఢమాశ్లిష్టస్సన్ మాం పులకోద్భాసితతనుః
విధాస్యతి ॥ప్రీతి స, జాత రాథస్యాధ్యాహారః ॥ ౩౬ ॥

{శ్రుతిసౌరభశాలినా గిరా సుధయేవ ముఖేందుసూతయా।
శమయేదపి తాపసంజ్వరం పురుషః పుష్కరలోచనో మమ ॥ ౩౭ }

వ్యా ॥ శ్రుతీతి ॥ ఏషపుష్కరలోచనః పురుషః కృష్ణః ముఖేందు సూతయా ముఖచంద్రజాతయా సుధయేవస్థితయా శ్రుతిసౌరభసామ్యయా వినిశ్వాసరూపశ్రుతిపరిమళమనోజ్ఞయా అథవా శ్రుతిసౌరభముపచారాత్ శ్రుత్యర్థం సంస్పృశ్యతే నఘనోక్షయా అభిరామయా ముమసంజ్వరం సంసారతాపం శమయేత్ నాశయేత్ అపి వా మేతి సంభావనాయాం ముహూర్తాదూర్ధ్వమేవసంజ్వరశమనం ప్రాప్తకాలం కిమితివ్రజే నేదీయసి సంభవనా ॥ లిఙ్ప్రేర్ధ్వం మౌహూర్తిక ఇతి ఊర్ధ్వం మౌహూర్తికే ప్రాప్తకాలే లిఙ్ ॥ ౩౭ ॥ ...

{అహమస్మి తవేతి వాదినం ప్రణయస్మేరముఖః ప్రసన్నధీః ।
విదితేతరవర్జితోఽప్యసౌ విభురక్రూరవదేతి పక్ష్యతి ॥౩౮ }

వ్యా ॥ అహమితి ॥అసౌ విభుః అహం తవాస్మీత్యపదిశ్యాస్మీతి వాదినం మాం ప్రణయేన సౌహార్దేన స్మేరముఖః ప్రసన్నధీః ప్రసన్నచిత్తస్సన్ విదితేతరవర్జితోఽపి సర్వజ్ఞత్వాదవిదితరహితోఽపి హే అక్రూర వదతి గమనప్రయోజనం తవాస్మీతి శరణాగతిప్రయోజనం వా బ్రూహీతి వక్ష్యతి మానుషభూమికానురోధాదజ్ఞానమభినీయేతి భావః ॥౩౮

{చిరశీలితసంయమక్రమైర్యతిభిర్యోగదృశాదిదృక్షితం ।నిధి
మద్భుతముజ్ఝితావధిం పరిపశ్యేయమహం ప్రసంగతః॥౩౯ }

వ్యా ॥ చిరేతి ॥ చిరశీలితసంయమక్రమైః బహుకాలాభ్యస్తనియమపరిపాటీకైః యతిభిః నిర్జితేంద్రియైః పురుషైర్యోగదృశా ధ్యానదృష్ట్యా దిదృక్షితం ద్రష్టుమిష్టం నతుదృష్టం అద్భుతమాశ్చర్యం ఉజ్ఝితావధిం త్యక్తావధిం నిధిం పరమానందనిధిం కృష్ణం అహం ప్రసంగతః అనా

ప్రవృత్త్యాపి పశ్యేయమవలోకయేయం కామచారకారణరూపేఽమం
త్రణౌలిజ్ యస్యసోగిదృష్ట్యాదర్శనముద్దిశ్య చిరం ప్రయతమానా అ
పినతం లభంతేతస్యైవ పాదయోర్దర్శనం కంసనిదేశాత్ అన్యార్థం ప్ర
వృత్తస్యాపి మమయదృష్టం లభ్యం జాతం అహో మమ భాగ్యమితి భావః

{యదృశౌ సదృశాంతరోజ్ఝితస్సుముఖస్స్వాగతవాక్యగర్భయా ।
కలుషం కిమపహ్నువీత మే కరుణాసింధుసుధోర్మికల్పయా ॥౪౦॥}

వ్యా ॥ యదితి ॥ సదృశాంతరోజ్ఝితః సమానాంతరరహితస్సుముఖస్స
కృష్ణః కరుణాసింధుసుధోర్మికల్పయా కృపాసముద్రస్యామృతతరం
గవత్స్థితయా స్వాగతవాక్యగర్భయా దృశా దర్శనేన ॥ని॥ దృగ్దర్శనే
లోచనే నేత్రే విశ్వః । మే కలుషం పాపం ॥ని॥ కలుషం వృజినైనోఘమిత్యమ
రః ॥ అపహ్నువీత కిం అపనయేత్కిం ॥౪౦॥ ...

{వ్యథితం వృజినేన ధన్వనా విషయాశీవిషమోహితం చ మాం ।
అపి జీవయితా పతిస్సతాం స్మృతాసారనిభైరవేక్షణైః ॥౪౧॥}

వ్యా ॥ వ్యథితమితి ॥ వృజినేన పాపేనైవ ధన్వనా మరుణా ॥ని॥ స
మానౌ మరుధన్వానావిత్యమరః ॥ వ్యథితం సంతాపితం విషయా ఏవా
శీవిషాః సర్పాః ఆశీవిషదంష్ట్రాయాం విషం యేషామితి విగ్రహః ॥ని॥ ఆశీరు
రగదంష్ట్రాయాం ప్రియవాక్యాభిలాషయోరితి వైజయంతీ । పృషోద
రాదిత్వాత్సలోపః అథవా ఆశీస్శబ్ద ఈకారాంతస్సర్పదంష్ట్రావాచీ త
థాచ ప్రయోగః ॥ యో నిధత్తే జటాజూటగాఢబద్ధోరగోర్జితాం ॥ ఆశీ
మివకలామిందోర్గంగాం గాంచ్ఛాయినీమివ తైః మోహితం చ మాం సతాం
పతిః రక్షకః కృష్ణః అమృతాసారనిభైః అమృతధారాసంపాతతుల్యై
రవేక్షణైర్జీవయితాపి ప్రీణయితా కిం లుట్ ॥౪౧॥

{అలమత్ర పృథగ్విధైః ఫలై రవశౌ గచ్ఛనివిందతో మమ । వసు
ధావసుదేవదేవకీతపసామేకమిదం మహత్ఫలం ॥౪౨॥}

వ్యా ॥ అలమితి ॥ అధ్వని మార్గే కృష్ణో మయా ద్రష్టవ్య ఇత్యుద్దేశం

వినైవ ప్రవృత్తావితి యావత్ ఇదం కృష్ణరూపం వసుధాయాః వసుదే
వస్య దేవక్యాశ్చ తపసామేకం మహత్ఫలం అవశ్యాదవర్జనీయతయా
విందతో లభమానస్య మమ కంసనియోగప్రవృత్తస్య అత్ర ప్రజేష్ట
స్య దైః ఫలైః అలం ఫలాంతరాణి మాభూవన్నితి సర్వత్రనైరాకాంక్ష్యం వ్యన.

{మదక్షీబగతీ మహాబలౌ మథురాలంకరణం విధిత్సతః । వ్రజ
యూథపతీ వశానుగౌ భవితారౌ మమ భాగధేయతః ॥ ౪౩ ॥}

వ్యా ॥ మదేతి ॥ మదేన క్షీబగతీ మనోజ్ఞగమనౌ మహాబలౌ వ్రజ
యూథపతీ వ్రజయూథశ్రేష్ఠౌ రామకృష్ణౌ మథురాలంకరణం అనయో
పాయేన మథురాయాః నగర్యాః పరిష్కరణం విధిత్సతః విధాతు
మిచ్ఛతః మమ భాగధేయతః భాగ్యవశాద్వశానుగౌ వశవర్తినౌ ఇ
చ్ఛానురోధినౌ భవితారౌ భవిష్యతః అలుకట్ మథురాం నినీషంతం మామను
రుధ్య గమిష్యత ఇత్యర్థః । యూథపతీ ఇతి జాతపిగమ్యతే ॥ ని ॥ యూథనా
స్తు యూథప ఇతి గజప్రకరణే విశేష్యానుశాసనాత్ తతశ్చ మదక్షీ
బగతీ మహాబలౌ వశాం గాః కరిణ్యాః అనుగౌ గజశ్రేష్ఠౌ మధురం మనోజ్ఞం
అలంకరణం గజమండనం విధిత్సతః మమ భవితారౌ మత్సంబంధినౌ వ
శ్యవర్తినౌ భవితారావిత్యపి ధ్వన్యతే తతశ్చ ప్రకృతార్థస్య
ప్రకృతార్థే ఉపమానత్వకల్పనాత్ శబ్దశక్తిమూలాలంకారధ్వనిః
॥ వి ॥ వశ ఆయత్తతాయాం స్యాద్వశా మిచ్ఛాప్రభుత్వయోరితి విశ్వః । వశే
స్త్రీకణీవంధ్యోర్వ్యా ॥ ౪౩ ॥ ... .

{కిమకుర్వత పుణ్యమగ్రిమం మహితాస్తే మథురానివాసినః । కృ
పయోపగతౌ నిరీక్షితుం కృతినః కృష్ణహలాయుధావుభౌ ॥ ౪౪ ॥}

వ్యా ॥ కిమితి ॥ మహితాః పూజ్యాః కృతినః సుకృతినః తే అస
భూతాః మథురానివాసినః కృపయోపగతౌ కృపయా సమాగతౌ కృష్ణ
హలాయుధావుభౌ నిరీక్షితుం అగ్రిమం ఉత్తమం పుణ్యమకుర్వత ఇ
త్యుత్కటపుణ్యం వినా నైతన్నిరీక్షణం గమ్యత ఇతి భావః ॥ ౪౪ ॥

{రమయా క్షమయా చ మాధవో రమమాణః పరితో గమ్యతాం పురీం ।
అపిచ ర్మదృశోపి మాదృశానవినం వాఽయితా స్వవైభవే ॥ ౨౫ ॥}

వ్యా ॥ రమయేతి ॥ రమయా క్షమయా చ లక్ష్మీ ధరణీభ్యాం సహ రమమాణః పరమపదాదిషు క్రీడన్ మాధవః తాం పురీం మధురాపురీమభిగమ్య చర్మదృశః చర్మచక్షుషః జ్ఞానదృష్టివిధురాన్ మాదృశానపి స్వవైభవే స్వమాహాత్మ్యవిషయే అవినం వాదయితాపి అవినం వాదాన్ కర్తా కిము అవినం వాదశబ్దాత్ తత్కరోతీతి ణిచ్ యోగినో హి శ్రీసిద్ధాంతస్య వైభవం యోగదృష్ట్యా పశ్యంతః తత్ స్వానుభవ సంవాదం లభంతే ఇహాయం శ్రీకృష్ణస్తాం పురీమభిగమ్య బాల్యకోమలేనాపి వపుషా కిం సాధనిగ్రహం కుర్యాదితి తదాలౌకిక దృష్ట్యా పశ్యతామేవాస్మాకం తత్ర స్వానుభవస్య సంవాదో భవితేతి భావః ॥ ౨౫ ॥

{అవరుద్ధభుజాంతరశ్శ్రియా విబుధానాం వసుధాం కరగ్రహం । అభిషేకము పేయివాన కిమునాథో భవితా కులస్య నః ॥ ౨౬ ॥}

వ్యా ॥ అవరుద్ధేతి ॥ శ్రియా లక్ష్మ్యా అవరుద్ధభుజాంతరః ఆక్రాంత వక్షస్థలః అసౌ కృష్ణః అభిషేకముపేయివాన్ రాజ్యాభిషేకం ప్రాప్తః వసుధాయాః కరగ్రహం బలిగ్రహణం పాణిగ్రహణమిత్యపి గమ్యతే విదధానః కుర్వాణః అస్మాకం కులస్యయదువంశస్య నాథో భవితా కిము ॥ ౨౬ ॥ ... ...

{అసహిష్ణుః అసహ్యవిక్రమః త్రిజగత్క్షోభకృదుగ్రసేనజః । బలవాన్ బలభద్రకృష్ణయోః కిమహాచరిష్యతి ॥ ౨౭ ॥}

వ్యా ॥ అసహిష్ణురితి ॥ అసహిష్ణుః పరోత్కర్షాసహనశీలః అసహ్యవిక్రమః అవిషహ్యపరాక్రమః త్రిజగతాం క్షోభకృద్భయంకరః బలవాన్ హతధీః నష్టబుద్ధిః ఉగ్రసేనజః కంసః బలభద్రకృష్ణయోః కిమాచరిష్యతి ద్రోహమాచరిష్యతి వా ఇతి భగవద్వైభవజ్ఞానవతోప్యక్రూరస్య స్నేహాతిరేకాదేవమాశంకా మహంతేతి విషాదః ॥ ౨౭ ॥

{ అకఠోరశిరీషకోమలైః కథమఙ్గైః ప్రతియాస్యతే హరిః । కు
లశైలకులీనముష్టిభిః కుటిలైస్సంయతి ముష్టికాదిభిః ॥ ౪౮ ॥ }

వ్యా॥ అకఠోరేతి ॥ హరిః కృష్ణః సంయతి యుద్ధే అకఠోరశిరీషకోమలైః అపరిణతశిరీషపుష్పసుకుమారైః అఙ్గైః కరణైః కులశైలకులీనముష్టిభిః కులశైలాః మహేన్ద్రాదయః తత్తుల్యాః ప్రత్యాసన్నాః కులశైలకులీనాః। సూ॥ కులాత్ఖః ఇత్యప్రత్యయః అపూర్వపదాదన్యతరస్యాం యడ్ఢకఞావితి ఉత్తరసూత్రేషు అపూర్వపదాదపి కులశబ్దాత్ ప్రత్యయానుజ్ఞానాత్ తథాభూతా ముష్టయో యేషాం తైః కులశైలకఠోరతరముష్టిభిరితి యావత్ కుటిలైః నృశంసైః ముష్టికాదిభిః ముష్టికచాణూరప్రభృతిభిః యుద్ధ్యమానైస్సహ కథం ప్రతియోత్స్యతే కథం తేషాం ప్రతియోద్ధృతాం యాస్యతి ॥ ౪౮ ॥

{ ఉదయాస్తమహీధరస్తనీం చతురమ్భోనిధిమేఖలాం భువమ్ । ఉ
పభోక్ష్యత ఏష కంసజిన్నహి మే సాధ్వసమచిన్త్యతేజసః ॥ ౪౯ ॥ }

వ్యా॥ ఉదయేతి ॥ ఏష కృష్ణః కంసజిత్ కంసస్య జేతా సన్ ఉదయాస్తమహీధరస్తనీం పూర్వాపరపర్వతావేవ స్తనౌ యస్యాస్తాం ॥ ని॥ అస్తస్తు చరమక్ష్మాభృదుదయః పూర్వపర్వత ఇత్యమరః ॥ చతురమ్భోనిధిమేఖలాం చతుర్ణామమ్భోనిధీనాం సమాహారః మేఖలా యస్యాస్తాం భువం మహీముపభోక్ష్యతే ఇత్యాశంసాభావనామర్థాన్తరన్యాసేన పరిహరతి నహీతి అచిన్త్యతేజసః అతర్కణీయప్రభావస్య దుస్సాధం నహి కిమపి దుస్సాధం నాస్తీత్యర్థః । స్నేహాదకుశలమాశఙ్కితవతోపి పునస్సమ్యక్త్వపరామర్శాదయం నిర్ణయః ॥ ౪౯ ॥

{ ఇతి సంమతసత్త్వసారథిర్విహితస్థైర్యమనోరథస్థితః । హ
రిపాదరజఃపవిత్రితం వ్రజమాసాద్య రథాదవాతరత్ ॥ ౫౦ ॥ }

వ్యా॥ ఇతీతి ॥ ఇత్యుక్తప్రకారేణ సంమతసత్త్వసారథిః యథా సారథినా లౌకికరథః ప్రవర్త్యతే ఏవం సత్త్వగుణేన కంసస్య నిగ్రహః

కృష్ణస్య విశ్వంభరాధిపత్యాది మనోరథః ప్రవత్స్యతేఇతి వత్స్యన్స్యసా రథిత్వేన రూపణం। మహితంపూజితం స్థైర్యం యస్యత స్మిన్। మనోరథేస్థితః నివిష్టః అక్రూరః హరిపాదరజోభిఃపవిత్రితం వ్రజమార్గం స్యందనాదవాతరత్ ॥ ౫౦ ॥ ... ...

{నవనీతముఖైరుపాయనైః రథనంద ప్రముఖ ప్రకల్పితైః । ఉదితామభినంద్యసత్క్రియాం అభితస్తానగవేషయత్ప్రభుం ॥ ౫౧ ॥}

వ్యా ॥ నవనీతేతి ॥ అథ అనంతరం నందప్రముఖప్రకల్పితైః నందాదిభిరుపనీతైః నవనీతముఖైరుపాయనైః ఉదితాం స్వోచితాం సత్క్రియాం పూజామభినంద్యశ్లాఘిత్వాతానభితః నందాదీన్పరితః అభితః పరితఇత్యాదినా ద్వితీయా। ప్రభుంకృష్ణం అమృగయత్ గవేషయతిస్మ ॥ ౫౧ ॥ ...

{స దదర్శగవామనుప్లవం ముదితం కేశివధేనకేశవం । గతిమప్రతిఘాధ్వయాయినాం గరుడచ్ఛత్ర నివారితాతపం॥ ౫౨ ॥}

వ్యా ॥ సఇతి ॥ సః అక్రూరః గవామనుప్లవమనుచరం॥వి॥అనుప్లవస్సహాయశ్చానుచరోభిచరస్సమాఇత్యమరః ॥ కేశినాదైత్యస్య వధేన ముదితం అప్రతిఘాధ్వయాయినాం అప్రతిఘః అప్రతిహతఃఅధ్వా।వ॥అగ్నిజ్యోతిరహశ్శుక్లష్షణ్మాసా ఉత్తరాయణం। తత్రప్రయాతాగచ్ఛంతి బ్రహ్మబ్రహ్మవిదోజనాఃఇత్యుక్తరూపార్చిరాదిమార్గః। తేషాంసర్వేషు లోకేషు కామచారోభవతీతి తేనాధ్వనాగతానాం సర్వత్రావ్యాహత కామచారశ్రవణాత్ తేనగచ్ఛతాంగతిం ప్రాప్యం గరుడేనచ్ఛత్రేణ। స్వపక్షైరాదిత్యమాచ్ఛాద్యోపసంచరతానివారితాతపం కేశవందదర్శ ॥ ౫౨ ॥ ... ...

{ఘనసంవృతనారదస్తుతంనిగమాఘ్రాతనిజాంఘ్రిసౌరభం । తరుణారుణతామ్రవాససం శుభతాపింఛతులాధరద్యుతిం ॥ ౫౩ ॥}

వ్యా ॥ ఘనేతి ॥ ఘనసంవృతేన మెహాంతరితేన నారదేనస్తుతం ।

నిగమైర్గోరూపధరైః ఆఘ్రాతనిజాంఘ్రిసౌరభం । తరుణారుణా మ్రేవాసనసంనవారల్లోహితాంబరం ॥ ని ॥ తరుణస్త్వాసన్నవేయూ నీతి విశ్వః । శుభ ఆపింఛతులాధరద్యోతం శుభం మంజు ప్రశస్తం వా ॥ ని ॥ శుభాంగం మంజు ప్రశస్తయోరితి విశ్వః ॥ ఆ పింఛతతానాలపుష్పం తత్సాదృశ్యధరకలం తినాలికం కేశసందర్నైతి పూర్వేణాన్వయః ॥ ౫౩

{అఖిలక్ష్య మనుశ్రీవత్సక్షే । విపర్యస్తహింజ పింఛకిర్మైః । ప
రిభూషితబర్హాభూషణం కమలాకౌస్తుభనిత్యభూషితం ॥ ౫౪ ॥}

వ్యా ॥ అఖిలక్ష్యమితి ॥ అనుశ్రీవాదేనం ఈక్షణం ఈక్షణవన్నాగ పరిదర్శితో యేషాం తైః । అవిపర్యస్తాః అవ్యస్తాః హిలకిర్మారయేషాం తైః । కేచిత్పశ్యంతోఽపి విపర్యస్తాస్తేషు ... ప్యామీతి ప్రకేఽపతంతి । అతాదృశైః పురుషధౌరేయైః అఖిలక్ష్యం దోష్ణుం శక్యం పరిభూషితబర్హాభూషణం స్వయం ధారణేన పరిష్కృతం పింఛభరణం । కమలాకౌస్తుభాభ్యాం నిత్యంభూషితం ॥ ౫౪ ॥ ... ...

{అతిసూర్యసుధాంశుతేజసం సనగాహోనెరుపేయమాత్మనా ।
నిబిడాప్పతరాశిమక్షయం నిగమానామపి నిత్యనూతనం ॥ ౫౫ ॥}

వ్యా ॥ అతిసూర్యేతి ॥ అతిసూర్యసుధాంశు తేజో యస్య తం । సమహీనేః సదృశాంతరాభావాత్ ఆత్మనైవోపమేయం । అక్షయం నిబిడామృతరాశిం । నిరంధ్రాణాం సంతతి సంతన్యమానానాం అద్భుతచరిత్రాణాం రాశిం । నిగమానాం సదాస్య ప్రతిపాదనైకపరత్వేనపరిచితానామపి నిత్యనూతనం । ప్రతిపాద్యమహిమపారప్రాప్త్యభావాత్ ॥ ౫౫ ॥ ... ...

{ఉపవీణయతస్తమచ్యుతానుపగాత్యానుపన్యత్యతశ్చనః । త
దవస్థగదర్హాభూమికా యమినోఽనన్యమతేనమన్యత ॥ ౫౬ ॥}

వ్యా ॥ ఉపవీణయత ఇతి ॥ సః అక్రూరః తం కృష్ణముపవీణయతః వీణయా ఉపగాయతః ॥ సూ ॥ సత్యాపపాశేత్యాదినా ఉక్తార్థే ణిచ్ ఉప

గాత్వా సమీపే శారీరగానంతుర్గ్వాః ఉపగృహ్యత శ్చాప్యభకా గోప డింభకా తదనస్తతదహా భూమికా గోపాలాన్ష్తకృష్ణాను రూపవె షాః అనన్యమతీః తదేకచిత్తాః యమినోనున్యత అనన్యప యోగి నపనకెచిన్భగవదనురోధివెషాః గీతనృత్తవాద్యైస్తం ప్రీణయంతీతి షేనేత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥

{ శుభతర్ణక శోభితాంతికాః సవిధేతస్యచ ధేనువిగ్రహాః ।
అనఘాంగవతీరమన్యతస్వసితైర్గస్యసముత్థితాః శ్రుతీః ॥ ౨౭ ॥ }

వ్యా ॥ శుభేతి॥ అస్యసవిధేశుభతర్ణకశోభితాంతికాః ప్రశస్తబాల వత్సాలంకృతోపకంఠాః॥ ని॥ సద్యోజాతస్తుతర్ణక ఇత్యమరః॥ అనఘాం గవతీరనవద్యానయవాః ధేనువిగ్రహాఃశ్రుతీశ్చ అస్యశ్వసితైరిత్థంభూత లక్షణె తృతీయా శ్రుతీః శ్వాసరూపేణ సముత్థితా అమన్యత । అస్యమ హతోభూతస్యనిశ్వసితమేతదృగ్వేదాదిశ్రుతౌయస్య నిశ్వాసరూపతయా శ్రుతిః ప్రతిపన్నాతదెవ పరబ్రహ్మకృష్ణాయమిత్యమన్యతేత్యర్థః॥ అన ఘాంగవతీత్యత్ర ॥ప॥ సబహుప్రీహౌని త్యాహ్యభవంతిమతుబాదయఇతి మత్వర్థీయ ప్రత్యయనిషేధః సమానాధికరణ పదానాంకదాచిద్బ హువ్రీహౌకదాచిత్కర్మధారయః సర్వథనార్థ ఇతి వాతికకా రవచనాత్ సర్వధనిసర్వకేశీత్యాదివత్సమాధేయః ॥ ౨౭ ॥

{ ప్రణునానచభక్తసన్నతః ప్రణిధానెనపినాసమీక్షితం । హ
రిమద్భుతగోపఖేలనం శ్రితసర్వాతిథిమాగతోతిథిః ॥ ౨౮ ॥ }

వ్యా ॥ ప్రణునానేతి ॥ ఆగతః అతిథిః ప్రజముపాగతః ఆవేశికః అ భ్యాగతః అద్భుతగోపఖేలనం ఆశ్చర్యగోపవిహారం శ్రితసర్వాతిథింశ్రి తా ఆశ్రితాః సర్వాతిథయః తపస్వినోయంతం సర్వేబ్రాహ్మణ క్షత్రి యాదయఃఅతిథయః యథోక్తాతిథిసత్కారేణపూజ్యాయేషామితివృత్త్వా త్యాసర్వాతిథిశబ్దః తపఃప్రధానవానప్రస్థవాచీ॥ బ్రాహ్మణస్యానతిథిర బ్రాహ్మణఇతి బ్రాహ్మణానామబ్రాహ్మణాతిథిత్వనిషేధస్య వానప్రస్థవి

షమే సర్వాతిథిః ప్రతిషిద్ధవర్జమితి ప్రతిషిద్ధపతితాదివర్జం సర్వే
షామతిథీనామభ్యనుజ్ఞానేనాపవాదాత్ । కృతసర్వాతిథిమితి పా॥
సర్వస్యాతిథిమితి ప్రథమం సమస్యానంతరమనుకృతస్య సర్వాతిథిమితి శే॥
భాగవతవత్సమాన ఆస్థేయః । కృతం చపక్వ క్షీరం హవిర్యస్యాసౌ ॥ కృతం
పాకఇతి క్షీరహవిషోః పాకః పాతనాత్ తత్ర హవిరర్థగృహాణి
సర్వస్యాపి యజ్ఞేషు పక్వస్య హవిషః భోక్తారమిత్యర్థః క్షీరార్థగృ
హాణి సర్వస్యాపి నందవ్రజే పక్వస్య క్షీరస్య లుంటనాదినా భోక్తారమి
త్యర్థః ప్రణిధానేన యోగాభ్యాసేన విన్యైః సమీక్షితం హరిం భ
క్త్యావనతః ప్రణునావతుష్టావ ప్రప్రాప్తోపి బుద్ధ్యావితథాతుః ఉపవన
గాందనమాసేపీతి ఇత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥

{దురితగ్రహరోగదుఃఖితం త్రిగుణగ్రంథినిబంధనిఘ్నితం ।
పతితం నిజపాదపంకజే పరిగృహ్ణీష్వ ఘృణానిధాన మాం ॥ ౪౯ }

వ్యా ॥ దురితేతి ॥ హే ఘృణానిధాన కృపానిధే దురితగ్రహరో
గేన దుష్కృతభూతావేశేన దుఃఖితం త్రిగుణగ్రంథినిబంధనిఘ్నితం
త్రయో గుణాస్సత్త్వరజస్తమాంసి త ఏవ గుణాస్సూత్రాణి తేషాం గ్రం
థిరేవ గ్రంథిః పరస్పర సంవలనం అశక్యపృథక్కరణతాయోగాత్ తే
న నిబంధనేనోద్బంధనం తేన నిఘ్నితం పరతంత్రీకృతం అతఏవానర్థ
నివృత్తయే తవపాదపంకజే పతితం మాం పరిగృహాణ ॥ ౪౯ ॥

{స్వపదస్థసమాశ్రితాన్ జనాన్న ను సేపారమపారవైభవః ।
అతివేలమహోర్మిసంకులే కలుషోదన్వతి కర్ణధారితః ॥ ౫౦ ॥}

వ్యా ॥ స్వపదేతి ॥ అతివేలమహోర్మిసంకులే అత్యర్థాః వేలాతిలం
ఘినశ్చ మహాంతః ఊర్మయః పీడాప్రవాహా యస్య తరంగాః తైస్సం
కులే । ఊర్మిస్త్తరంగే పీడాయామితి విశ్వః । కలుషోదన్వతి దురితసాగ
రే కర్ణధారితః స్వాగరస్య నావికవత్ దురితస్య తారకత్వేన వృత ఇతి
యావత్ । అపారవైభవః అమితమహిమాత్వం స్వపదస్థవం నిజచర

ణమేవోడుపం ఆశ్రితాన్ జనాన్ పారం నయసే ప్రాపయసి ॥ ౨౦॥

{రమయా సహ రాజహంసవత్పరమం ధామ విభూషయన్ భవాన్ ।
ప్రణిధానవతాం సుపంకిలే పదమేతన్నిదధాతి మానసే ॥ ౨౧ ॥}

వ్యా ॥ రమయేతి ॥ రమయా సహ రాజహంసవత్ రాజహంసేన హంసవిశేషేణ తుల్యం యథా తథా పరమం ధామ వైకుంఠం విభూషయన్ భవాన్ ప్రణిధానవతామపంకిలే అపాపే ॥ ని ॥ పంకః కర్దమపాపయోరితి విశ్వః ॥ పిచ్ఛాదిత్వాదిలచ్ మానసే మనసి పత్పదం చరణారవిందం నిదధాతి । ప్రణిధానగమ్యం తవ చరణారవిందం అనాయాసాదహం సాక్షాదేవ పశ్యామి అహో మమ భాగ్యమిత్యేతచ్ఛబ్దాభిప్రాయః రాజహంసోపి రమయా సహ పరమం న్యస్య ఇష్టధామ పదం విభూషయన్ కర్దమరహితే మానసే సరసి పదం నిదధాతీతి భావః ॥ ౨౧॥

{అతిరోధి రసాన్నిధిస్స్ఫురితే రనిమేషవృత దేశసీదృశోః ।
తను తే తను గోచరతాపకీ స్మరణం విస్మరణం చ దుష్కరం ౨౨}

వ్యా ॥ అతిరోధిరితి ॥ హే శౌరే అతిరోధిసవ్యవధానేన సాక్షాదదృశ్యమానా అసౌ తాపకీ తనుః స్మరణం విస్మరణం చ ఉభయమపి దుష్కరం అశక్యం తనుతే స్మర్తుమపి న శక్యతే విస్మర్తుమపి న శక్యత ఇత్యర్థః స్మరణాశక్యత్వే హేతుమాహ స్ఫురితైరనిమేషితి యతః శ్రుతేరపి నిధిస్స్ఫురితవతః ప్రకాశాత్ అతో పరిచ్ఛేద్యత్వాత్ స్మర్తుం న శక్యత ఇత్యభిప్రాయః విస్మరణాశక్యత్వే హేతుగర్భ విశేషణం దృశోరనిమేషవ్రతదేశసి యథా పౌత్రపూర్వేణ నయనయోః అనిమేషవ్రతదాయిత్వాత్ విస్మర్తుమపి న శక్యత ఇతి ॥ ౨౨ ॥

{వ్యపదిశ్య ముకుంద దేవకీం విహరంత్యా వసుదేవ మందిరే ।
జనితోసి నిజానుకంపయా జగతీరక్షణజాగరూకధీః ॥ ౨౩॥}

వ్యపదిశ్యేతి ॥ హే ముకుంద జగతీనాం లోకానాం రక్షణే జాగరూకధీస్త్వం దేవకీం వ్యపదిశ్య వ్యాజీకృత్య వసుదేవస్య మందిరే విహరంత్యా

నిజానుకంపయా జనితోఽసి తవావిర్భావే దేవకీవ్యాజమాత్రం లోకరక్షణార్థం మావిర్బభూవిషోస్తవవసుదేవగృహం కృతార్థీకర్తవ్యమితి తద్విషయిణీకృపైవ తద్గృహే త్వదావిర్భావహేతురిత్యర్థః॥౮౩॥

భవతో భవనాటికాం విదన్ విభవాడంబరిణాం విడంబినీం ।
అనపాయపదాధిరోహణాదపవృత్తో న పునర్నివర్తతే ॥౮౪॥

వ్యా॥ భవత ఇతి ॥ విభవాడంబరిణాం ఐశ్వర్యసంరంభవతాం॥ని॥ ఆడంబరో(స్త్రీ)సంరంభ ఇతి యాదవః ॥ విడంబినీం అనుకరణోపహాసకరిణీం భవతో భవనాటికాం అవతారేషు సంసారితాభినయాం విదన్ జానన్ పురుషః అనపాయస్య పదస్య పరమపదస్యాధిరోహణాత్ అపవృత్తస్సకలబంధనివృత్తస్సన్ పునర్న నివర్తతే ఇచ్ఛాధీనమేవ తవజన్మ నతు కర్మాధీనమితి తవజన్మరహస్యం జానన్నపి పరరూపం జానన్నివ ముచ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౮౪ ॥

సుధియస్తవగోపభూమికాం సుభగాం కౌతుకసూతికాం ధియాం ।
అనువిద్య గతాగ్ర్యభూమికా మధివిందేయురనశ్వరీం శ్రియమ్ ॥

వ్యా ॥ సుధియ ఇతి ॥ బ్రహ్మానందాస్వాదనపరత్వాత్ శోభనా ధీర్యేషాం తే సుధియః ముక్తా నిత్యసూరయో వా సుభగాం చతుష్యాం ధియాం కౌతుకసూతికాం కౌతూహలోత్పాదికాం తవగోపభూమికాం అనువిద్య జ్ఞాత్వా గతాగ్ర్యభూమికాం ప్రాప్తాగ్ర్యస్థానాం పరాం కాష్ఠామారూఢామితి యావత్ అనశ్వరీం అవినాశినీం శ్రియం పరమపదే సాయుజ్యరూపాం భోగసంపదం అధివిందేయుః సత్యామేకస్యాం పత్న్యాం వివాహాంతరం తస్యామధివేదః తతశ్చ యథా మనశ్చతుషారాసక్తికరీం కన్యాం దృష్ట్వా పూర్వపత్నీమధివిందతి ఏవం పరమపదే స్థితా అపి తవ గోపభూమికాదర్శనే దివ్యభోగసంపదమప్యనాదృత్య సహచరగోపార్భకవత్ త్వత్సహవిహారాయ స్వయమపి గోపభూమికామేవాశ్రయేరన్నితి ముక్తిసంపదోఽపి త్వత్సహవిహారభాగ్యం

ఆధిక్యంవ్యనక్తి । అధివించేయురితి హేతుమతీలిఙ్ సంభావనాయాం వా॥

{మరితానిభజంతిసంక్షయంతపనేనేవ తమాంసిదీవ్యతా ।హృ}
{దయానిచయోగినాంత్వయాకుముదానీవవికాసమిందునా ॥}

వ్యా ॥ దురితానీతి ॥ దీవ్యతా హృది ద్యోతమానేనత్వయా హేతునా తపనేన తమాంసీవదురితాని సంక్షయంభజంతి కించ యోగినాం త్వద్ధ్యాత్రూణాం హృదయానిచ ఇందునా కుముదానీవ వికాసంఆనందరూపం భజంతి త్వద్ధ్యానమఖిలదుఃఖనివృత్తేః పరమానందోల్లాసస్యచ హేతురిత్యర్థః ॥ ౬౬ ॥

గుణతస్త్వవిభూతితశ్చతేక్వచిదంశేపి సమాధికత్యజః ।
ఉపమానకలావికల్పితైరుపలక్ష్యేత జగత్ప్రధానతా ॥

వ్యా ॥ గుణతస్త్వితి ॥ గుణతః గుణేన జ్ఞానవీర్యశక్త్యాదినా విభూతితః విభూత్యా సంపదాచ క్వచిదంశేపి సమాధికత్యజః సమాభ్యధికరహితస్య తే తవ జగత్ప్రధానతా జగచ్ఛ్రేష్ఠతా ఉపమానకలావికల్పితైః ఉపమానస్యకలా కలనా కల్పనా తద్విషయైః వితర్కైః ఉపలక్ష్యేత ప్రతీయేత సంభావనాయాంలిఙ్ తవగుణతో విభూతితో వా కియత్యప్యంశే జగత్యుపమానమస్తి నవేతి తస్య తస్యోపమానత్వం పరికల్ప్య వితర్కేషు క్రియమాణేషు సర్వత్ర సర్వథాన్యూనతాదర్శనాత్ తవసర్వోత్తరత్వ ప్రతీతిస్సంభావ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౬౭ ॥

మహిమార్ణవవర్ణనోద్యతాఃపరిమాతుంగుణమేకమక్షమాః ।
త్రపయేవభజంత్యసీమనిత్వయినాదం యమతామనుశ్రవాః ॥

వ్యా ॥ మహిమేతి ॥ మహిమార్ణవవర్ణనోద్యతాః త్వన్మహిమసాగరవర్ణనేఉద్యుక్తాః ఏకమపి గుణం పరిమాతుం అక్షమాః పరిచ్ఛేత్తుమశక్తాః అనుశ్రవా వేదాఃత్రపయేవఅసీమనిమహిమ్నామపారరహితే త్వయి వాచం యమతాం మౌనవ్రతవత్త్వంభజంతి॥ సూ॥ వాచియమోవ్రతఇతిఖచ్ప్రత్యయః యతో వాచోనివర్తంతఇత్యాది వాగ

గోచరత్వాది ప్రతిపాదనమేవేదం వాక్యమనంవిపక్షితం ॥ ౭౯ ॥

తవ విశ్వవిదో వదామి కిం జగదేకాధిపతేర్దిశామి కిం ।
కృపణః పరిపూర్ణసంపదః కమివాంశం పరిపూరయామ్యహం ॥

వ్యా ॥ తవేతి ॥ విశ్వవిదః సర్వజ్ఞస్య తవ కిం వదామి జగతామేకాధిపతేః తవ కిం దిశామి ప్రయచ్ఛామి కృపణః క్షుద్రోఽహం పరిపూర్ణసంపదః నిరతిశయజ్ఞానైశ్వర్యాదిసమృద్ధికస్య తే కమివాంశం పరిపూరయామి సర్వజ్ఞస్య న తే నివేదనీయమస్తి సర్వేశ్వరత్వాన్న దాతవ్యమస్తి నచాన్యం పరిపూరణీయమంశం పశ్యామీతి భక్తిపారవశ్యాత్ కించిచ్చికీర్షోః కర్తవ్యమవ్యవస్యమానస్యేయముక్తిః ॥ ౮౦ ॥

ప్రకృతే కిమనేన తత్ప్రభో భవదావిర్భవనస్థలీం పునః ।
పదపద్మరజఃపవిత్రితాం విదధానో జహి నాథ విద్విషః ॥

వ్యా ॥ ప్రకృత ఇతి । హే ప్రభో ప్రకృతే ప్రస్తుతే కర్తవ్యే కిమనేన మదీయకించిత్కారవిచారణేన ? తత్తస్మాత్ భవదావిర్భవనస్థలీం మధురాం పునరపి పదపద్మరజసా పవిత్రితాం విదధానః కుర్వాణః సన్ విద్విషః శత్రూన్ జహి నాశయ హంతి ధాతోర్లోటి సిపి । హంతేర్జ ఇతి జః నాథేత్యపి సంబోధనం ద్వితీయవాక్యాన్వయి ॥ ౮౧ ॥

బహుశాఖవిజృంభణో మహానవదాతేన సుగంధినాధ్వనః ।
యశసా భవతు ప్రసూనవాన్యదుసంతానమహీరుహస్తవ ॥

వ్యా ॥ బహుశాఖేతి ॥ బహ్వ్యః శాఖా యస్య తత్ బహుశాఖం విజృంభణం యస్య సః శాఖాశబ్దేనావాంతరసంతానా వివక్షితాః మహాన్ అస్మాకం యదుసంతానమేవ సంతానమహీరుహః సంతానపదస్య తంత్రముచ్చారణం అవదాతేన శుద్ధేన సుగంధినా శోభనగంధేన సకలజనహృద్యత్వాత్ సుగంధిత్వోపచారః తవ యశసా శత్రుజయకీర్త్యా అద్య ప్రసూనవాన్భవతు ప్రసూనేన సురద్రుమ ఇవ తవ యశసా యదువంశః సరస ప్రశోభ ఇత్యర్థః ॥ ౮౨ ॥

త్వరతేరిపురాగతౌతవస్స్వయమేవావసరం సమర్పయన్ ।
నతరక్షణకింవదంత్యాశౌనవీనోపం భువియాతుతావకీ॥ ౨౩॥

వ్యా॥ శత్రుజయస్యావసరశ్చాయం ప్రాప్త ఇత్యాహ ॥ త్వరత ఇతి ॥ రిపుః కంసః స్వయమేవావసరం సమర్పయన్ జయావసరం ప్రయచ్ఛన్ త్వరాంగతో త్వరతే ఏవం ప్రాప్తేఽవసరే నోపేక్షణీయమిత్యాహ ॥ నతేతి ॥ తావకీ త్వదీయా నతరక్షణ కింవదంతీ ప్రణతరక్షణవిషయిణీ జనశ్రుతిః లోకవార్తా సాపి లోపం న యాతు ఆశ్రితరక్షణార్థమేవావతరణం తన్మోపేక్షణీయమితి భావః ॥ ౨౩ ॥

స్వయమేవసమేయుషాంనఘవిమతానాం క్షితిభారజన్మనాం ।
మృగయామివభావయంత్యహోమహతీసమ్పదుపస్థితాద్యతే ॥

వ్యా॥ స్వయమితి ॥ వధే స్వేషాం వధనిమిత్తే స్వయమేవ సమేయుషాం సమేతానాం క్షితిభారజన్మనాం క్షితేర్భారకరం జన్మ యేషాం విమతానాం రిపూణాం మృగకల్పానాం మృగయామివ భావయంతీ సమ్పాదయంతీ అహో మహతీ సమ్పత్ మధురప్రస్థానరూపా మహోత్సవసమ్పత్తిహేతుత్వాత్తదాధ్యవసాయః తే తవ అద్యోపస్థితా సన్నిహితా ॥

శతకోటిసహస్రసారవాన్మథనం ప్రాప్స్యతి మాతులస్త్వయా ।
వ్యసనంవిపదప్యనేహసావినిపాతశ్చ నకస్య కర్మిణః ॥ ౨౪ ॥

వ్యా॥ శతకోటీతి ॥ శతకోటిసహస్రసారవాన్ కులిశసహస్రబలవానపి మాతులః కంసః త్వయా మథనం ప్రాప్స్యతి తథా బలశాలినః కథం మథనం భవిష్యతి కథం చ మాతులస్య మథనం కర్తవ్యమిత్యత ఆహ ॥ వ్యసనమితి ॥ వ్యసనమనుచితోద్యోగః విపత్తస్మాలాద్విపదాముత్రణాదిరూపా వినిపాతస్తస్మాలం మరణం చ అనేహసా కాలేన కస్య కర్మిణః న భవతి సర్వస్యాపి కర్మవశ్యస్య భవతీత్యర్థః । తతశ్చ కంసస్య త్వద్ద్రోహరూపం వ్యసనం ప్రాప్తమేవ తస్మాలావిపద్వినిపాతౌ భవిష్యత ఇతి భావః॥ సూ॥ అంతర్ధానాయేనాదర్శనమిచ్ఛతీతివత్ ఉభయప్రా

ష్ఠా కర్మణి షష్ఠీ నియమాత్త్వయేతి కర్తరి తృతీయా । కర్మణి ఇతి షీ
ష్యాదిత్వాదిని ప్రత్యయః ॥ ౭౫ ॥

అభిసంహితమౌగ్రసేనినా కథితం చ క్రమశో వ్యజిజ్ఞపత్ ।
కులజః కుటిలాశయోజ్ఝితః కుశలం పృష్టవతే మధుద్విషే ॥ ౭౬

వ్యా ॥ అభిసంహితమితి ॥ కులజో జ్ఞాతిరక్రూరః కుశలం పృష్టవతే మధుద్విషే కృష్ణాయ ఔగ్రసేనినా ఉగ్రసేనసుతేన కంసేన అభిసంహితం విచింతితం కథితం చ దమనీయోయమక్రూరయావన ఇత్యాదినా స్వస్మై కథితం చ వృత్తాంతం కుటిలాశయోజ్ఝితః జ్ఞాతిత్వ కంససుహృత్త్వప్రయుక్తదుష్టాశయరహితస్సన్ క్రమశో వ్యజిజ్ఞపత్ విజ్ఞాపయామాస॥

అపరేద్యురశేషతో నయన్ సహసా గోపగణాన్ స యాదవః ।
స్థితమధ్వని రామకేశవౌ రథమారోపయదగ్ర్యరంహసం ॥ ౭౭

వ్యా ॥ అపరేద్యురితి ॥ సః యాదవః అపరేద్యుస్తదనంతరదివసే అశేషతస్సర్వాన్ గోపగణాన్ సహసా నయన్ సన్ అధ్వని మార్గే స్థితం అగ్ర్యరంహసం అనుత్తమవేగం రథం రామకేశవావారోపయత్ ఆరోహయతిస్మ ॥ సూ ॥ రుహః పోన్యతరస్యామితి పః ఆరోహణస్య గతివిశేషత్వాత్ గతిబుద్ధీత్యాదినా ద్వికర్మకతా ॥ ౭౭ ॥

వ్రజతోరథ వల్లవస్త్రియో బలభద్రస్య జనార్దనస్య చ ।
అనుదుద్రువురాశు వర్తనీం కురరీకూజితసూచకస్వనాః ॥

వ్యా ॥ వ్రజతోరితి ॥ అథ వల్లవస్త్రియః గోప్యః వ్రజతోః మథురాం ప్రతిగచ్ఛతోః బలభద్రస్య జనార్దనస్య చేత్యుభయోః వర్తనీం మార్గం ॥ ని ॥ వర్తన్యేకపదీతి చేతి మార్గపర్యాయేష్వమరః ॥ కురరీకూజితసూచకస్వనాః కురరస్య పక్షివిశేషస్య స్త్రీ కురరీ ॥ ని ॥ ఉత్క్రోశకురరౌ సమావిత్యమరః ॥ తస్యాః కూజితస్య సూచకః సాదృశ్యాత్ స్మారకః విలాపధ్వనో యాసాం తథాభూతాస్సత్యః ఆశు అనుదుద్రువుః అనుధావంతిస్మ ॥ ౭౮ ॥

{వ్యలపన్నితిబాష్పగద్గదంవిరహారంభవిషాదవిహ్వలాః ।
వలయైఃప్రియవర్త్మపాతిభిఃక్షతపుష్పాఇవఘర్మవీరుధః ॥}

వ్యా ॥ వ్యలపన్నితి ॥ విరహారంభవిషాదవిహ్వలాః విరహోపక్రమఖేదేన విక్లబాః ప్రియవర్త్మపాతిభిః విరహకార్శ్యాత్ కృష్ణస్య మార్గే పతద్భిః వలయైః క్షతపుష్పాః ఛిన్నకుసుమాః ఘర్మవీరుధః గ్రీష్మకాలలతాఇవస్థితాస్తాఃబాష్పగద్గదం అశ్రుభిన్నకంఠం యథా త ఇతివక్ష్యమాణప్రకారేణ వ్యలపన్ ॥ ౨౯ ॥ ...

{అపయాతిసహాగ్రజన్మనాసహసానందసుతో విహాయ నః ।
అనుయామనివారయేమవాకథమస్మాభిరుదాస్యతే ముధా ॥}

వ్యా ॥ అపయాతీతి ॥ నందసుతః అగ్రజన్మనా బలదేవేనసహనః అస్మాన్విహాయ సహసా అపయాతిగచ్ఛతి అనుయామ వయమపి తమనుగచ్ఛామ అథవా గచ్ఛంతం తం నివారయేమ ముధా వ్యర్థమేవ కథమస్మాభిరుదాస్యతే యేనకేనచిదుపాయేన తద్విరహప్రతీకారః కర్తవ్యః ఔదాసీన్యమయుక్తమిత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ ...

{శ్రుతిషుజ్వలనంవమత్యసావదవీయోరథచక్రచీత్కృతిః ।
ద్రుతమేత్యపతేమతత్పదేగురుభర్త్రాదిషుముక్తగౌరవాః}

వ్యా ॥ శ్రుతిష్వితి ॥ అసౌ అదవీయసః అనతిదూరస్య రథస్య చక్రచీత్కృతిః రథాంగస్య ధ్వనివిశేషః శ్రుతిషుశ్రవణేషు జ్వలనంవమతి గురుభర్త్రాదిషు శ్వశురపతిప్రభృతిషు ముక్తగౌరవాస్సత్యఃద్రుతమేత్య తత్పదే తస్య కృష్ణస్య చరణౌ పతేమ అస్మాన్విహాయ నగంతవ్యమితి ప్రార్థనయా పతేమ యద్వా తత్పదె తస్య రథచక్రస్య స్థానే తన్మార్గం నిరుధ్య పతేమ ॥ ౩౧ ॥ ...

{ప్రగుణత్వమివవ్రజస్త్రియశ్ఛలసంబంధినినందనందనే ।
ముదిరధ్వనితాంవిజానతేశిఖినస్తద్రథనేమినిస్వనే ॥౩౨}

వ్యా ॥ ప్రగుణత్వమితి ॥ ఛలసంబంధిని కుటిలత్వాదక్షిర సహ్య

ది నందనందనే కృష్ణే వ్రజస్త్రియః ప్రగుణత్వం ఋజుత్వమివ తద్ర థనేమి నిస్వనే తస్య నందనందనస్య రథచక్రనేమి ధ్వనౌ ముదిరధ్వ నితాం మేఘధ్వనిత్వం శిఖినో మయూరాః విజానతే యథా కుటిలే కృష్ణే ఋజుత్వేన వ్రజస్త్రియో భ్రమంతి తథా తద్రథచక్రధ్వనౌ మేఘ ధ్వనిత్వేన మయూరాః భ్రామ్యంతీత్యర్థః ॥ ౮౨ ॥ ...

{ అయముద్ధృతగోకులేక్షణః కథమక్రూర ఇతి ప్రజల్ప్యతే ।
అథవా భువనేషు దారుణాః ప్రథితాః పుణ్యజనా నిశాచరాః }

వ్యా ॥ అయమితి ॥ ఉద్ధృతగోకులేక్షణః ఉత్పాటితగోకులనయ నః కృష్ణస్య గోకులాన్నయనమేవ తదీయనయనోత్పాటనత్వేనాధ్యవ సితం అయం శ్వాఫల్కిః కథమక్రూర ఇతి ప్రజల్ప్యతే కథ్యతే అక్రూరస్యా స్యాక్రూర ఇతి నామానుచితమితి భావః । అథవా చరిత్రవిపరీతం నామా పి దృశ్యత ఇత్యాహ ॥ దారుణా భయంకరా నిశాచరా రాక్షసాః భువ నేషు పుణ్యజనానామ ప్రథితాః । ఏవమయమప్యక్రూర ఇతి ప్రసిద్ధ ఇ తి భావః ॥ ౮౩ ॥ ... ...

{ బడిశామిషవత్ప్రయుక్తయా రిపురక్రూర సమాఖ్యయాన్వితః ।
విభవం హరతి వ్రజౌకసాం కిముపణోచ్యేత వదేమ కస్య వా ॥ ౮ ॥ }

వ్యా ॥ బడిశేతి ॥ బడిశామిషవత్ మత్స్యవేధనసూత్రమాంసవ త్ ప్రయుక్తయా అక్రూర ఇతి సంజ్ఞయాన్వితః యథా బడిశామిషలో భాదాపతతాం మత్స్యానాం వినిపాతః ఏవం సౌమ్యసంజ్ఞాదర్శనాత్ ఏనం విశ్వస్తానాం వినిపాత ఇత్యభిప్రాయేణ బడిశామిషవదిత్యుక్తం । ని॥ బడిశం మత్స్యబంధనమిత్యమరః ॥ రిపుశ్శత్రుర్ఘాతోయం దాన పతిః వ్రజౌకసాం విభవం సంపదం కృష్ణం హరతి ॥ ఇహ ఏనం హరతి దా నపతౌ కిముచ్యేత నహి స్వయం హర్తా రిపురస్మద్వచనం శృణుయాది తి భావః కస్య వా వదేమ అన్యమపి కంచిదన్యం నియంతారం వక్తుం నోప లభామహ ఇతి భావః ॥ ౮౪ ॥ ... ...

{అవతారవరాహరూపిణా హరిణా భూమిరుదంచితోదధేః ।
విరహవ్యసనోదధేరితః కఇవోదంచయితుంక్షమేతనః ‖౮౫‖}

వ్యా ‖ అవతారేతి ‖ అవతారాత్మకో యోవరాహః సఏవ రూపం తద్వతాహరిణా భూమిః ప్రళయాంబునిధిమగ్నా అంబుధేరుదంచితా ఉద్ధృతా ఇతో విరహవ్యసనోదధేః అస్మాద్విరహదుఃఖసముద్రాత్ నః అస్మాన్ కఇవోదంచయితుం క్షమేత శక్నుయాత్ భూమేః ప్రళయాంబుధి నిమజ్జనాపన్నివారయితా నారాయణఇవ అస్మాకంవిరహవ్యసనోదధేరుత్తారయితా నదృశ్యతెఇత్యర్థః ‖ ౮౫ ‖

{చిరసంఘటితోపినః క్షణాదనురాగో బలభద్రకృష్ణయోః ।
అపయాంతమహానదీద్వయో భవితాశోణఇవైషనిష్ఫలః ‖}

వ్యా ‖ చిరేతి ‖ చిరసంఘటితశ్చిరసంపాదితోపి నః అస్మాకం బలభద్రకృష్ణయోః బలభద్రే కృష్ణేచ సఏషోనురాగః అపయాతమహానదీద్వయః అపసృతగంగాయమునాఖ్య మహానదీద్వితయః శోణఇవ శోణాఖ్యనదవిశేషఇవ నిష్ఫలో భవితా తయోర్మథురాయాముత్తమస్త్రీదర్శనాదస్మదనాదరావశ్యంభావాదితిభావః భవితేతి లుటి రూపం‖శోణస్యనిష్ఫలత్వంచ‖వ‖గంగాతోనిస్సృతంతోయం పునర్గంగాంనయాతిచేత్ । అపేయంతద్ద్విజానీయాత్పీత్వాచాంద్రాయణం చరేదితినిషేధాదభోగ్యత్వరూపమ్ ‖ ౮౬ ‖ ... ...

{అవికల్పితబాల్యయౌవనః ప్రణయోస్మాసు బలానుజన్మనః ।
విధినావిషమప్రవాహిణా సికతాసేతురివైషభిద్యతే ‖౮౭‖}

వ్యా ‖ అవికల్పితేతి ‖ అవికల్పితబాల్యయౌవనః బాల్యే యౌవనే చ ఉభయత్రాప్యవిశిష్టఇత్యర్థః ‖ బలానుజన్మనః కృష్ణస్యాస్మాస్వేష ప్రణయః విషమప్రవాహిణా విషమం ప్రవోఢుంశీలవతా విధినా దైవేన తాంమధురాం ప్రాపయతా అసౌసికతాసేతురివభిద్యతెవిఘట్యతే

{అమునా శశినేవ కల్పితశ్చిరమస్మాసుశరన్నదీష్వివ । ప్రణయః ప్రతిభాసజీవితః ప్రతిమా చంద్రఇవ ప్రలీయతే ‖}

వ్యా ॥ అమునేతి ॥ అమునా కృష్ణేన శశినేవ చిరమస్మాసు శరన్నిర్మలాసు నదీష్వివ కల్పితః ఆహితః ప్రతిభానజీవితః ప్రతిభాసే అస్మద్దర్శనే అనువర్తమానః ప్రణయః ప్రతిమాచంద్రఇవ ప్రలీయతే నశ్యతీత్యర్థః యథా ప్రతిభాసేనత్యైవ వర్తమానః ప్రతిబింబచంద్రః ప్రతిభానవిలయే విలీయతే ఏవం మథురాం గచ్ఛతః తస్య అస్మద్దర్శనవిలయనే స్నేహోఽపి విలీయత ఇత్యర్థః ॥ ౮౮ ॥

{ అహమస్మి తవ త్వమేవ వా మమ దృష్టిస్త్వమితి ప్రలోభయన్ ।
విజహాతి స ఏవ వల్లవీరలమేతావదతః పరేణ కిమ్ ॥ ౮౯ ॥ }

వ్యా ॥ అహమితి ॥ అహం తవ అహం త్వదీయోఽస్మి । త్వమేవ వా అహం త్వమేవ వాఽస్మి । అహం త్వమితి భేదో నాస్తీత్యర్థః । మమ దృష్టిస్త్వం । ఇతి ఏవముక్తిప్రకారైః ప్రలోభయన్ స ఏవ కృష్ణః య ఏవం వదతి స ఏవేత్యేవకారాభిప్రాయః ప్రలోభయన్నితి వర్తమానసామీప్యే వర్తమానప్రయోగః వల్లవీః ప్రజహాతి త్యజతి ఏతావదలం ఏతావతైవ శాఠ్యం పర్యాప్తం అతః పరేణ కిం ఏతావతైవ నిర్విణ్ణా నామితోఽధికం శాఠ్యం పిష్టపేషణమిత్యర్థః ॥ ౮౯ ॥

{ అయమేవ మశుల్కదాసికాస్స్వపదోపఘ్నలతాస్స్వయం ప్రభుః ।
బహుమత్య జహాతి నిస్స్పృహః కథమాలేఖ్యగతా ఇవాద్య నః ॥ ౯౦ ॥ }

వ్యా॥ అయమితి॥ అయం కృష్ణః అశుల్కదాసికాః శుల్కనిరపేక్షా దాసీః ఆభాషితః కాంత ఇతి ఏతత్ స్వైరం పేత్యో నభ్యమానః । స్వస్య పదం చరణం ఉపఘ్నః ఆశ్రయః యాసాం తథాభూతాః లతాః ఉపఘ్నవృక్షవిశ్లేషే లతాస్తద్విరహే స్థాతుమశక్తా ఇతి యావత్ నః అస్మాన్ స్వయం విహాయ స్థాతుం శక్తోఽపి బహుమత్య ఏతావంతం కాలం బహుమాన్య అద్య ఇదానీం నిస్స్పృహః కథం ఆలేఖ్యగతాః చిత్రార్పితా ఇవ వనితా ఇవ ఏవం జహాతి యథా చిత్రలిఖితాః రూపాదినా శ్లాఘిత్వాపి అస్పృష్ట్వైవ త్యజంతి తథా కథమేవం త్యజతీత్యర్థః ॥ ౯౦ ॥

{నిరపేక్ష ఇవైషలీలయా రసికస్సాళికయా సరాధయా ।
పృథగస్త్రీకిమేకశ్చనాకేలిహాకరిన్ క్విదసౌ కులస్యనః ॥}

వ్యా ॥ నిర [illegible] పయమకృష్ణః లీలయా సరాధయా రాధ [illegible] సహితయా సాళికయా చ నిరపేక్షఇవ అపేక్ష్య తదిత్య [illegible] ప్రత్యాయః అపేక్షణీయకృత్యరహిత ఏవేత్యర్థః ఇవకారో [illegible] గోపికావిశేషాః అత్రగోపికాసుపృథ జ్జ్యోత్స్నాదికాః [illegible] కిం [illegible] త్యాతే అసౌ కృష్ణః నః అ స్మాకం కులస్యైవ [illegible] పంచకః ॥ ౯౧ ॥

{అమృతస్య విషస్య [illegible] ప్రభవస్థానమభూత్పయోనిధిః ।
[illegible] గవియోగదాయినా ॥ ౯౨ ॥}

వ్యా ॥ అమృత [illegible] ॥ [illegible] అమృతస్య విషస్యచ స్వయం ప్రభవస్థానమభూ [illegible] విరుద్ధద్వయోత్పత్తిస్థానత్వం నిజ సంయోగవియోగదాయినా అమృతగరళతుల్యాత్మసంయోగవియోగ దాయినా అనేన [illegible] యథాతథా దర్శితం ॥ ని ॥ నియ తం నిశ్చితే [illegible] ॥ ఏకస్య విరుద్ధోభయజనకత్వే అ సంభావనా [illegible] ॥ ౯౨ ॥ ... ...

{ముఖ [illegible] వికాసమానయా ।
[illegible] వచతేనగమ్యతే ॥ ౯౩ ॥}

వ్యా ॥ ముఖ [illegible] ముఖప్రభయా నః ముఖాని కుముదానివ [illegible] కృష్ణః యత్ క్షణమపి యుష్మ [illegible] త్వమువాచ తద్వచ నం క్వగతం తేనచ [illegible] ॥ ౯౩ ॥

{యమునాపులినేషు దీవ్యతా [illegible] తానేన వశీకృతావయమ్ ।
విఫలప్రణయప్రదాయినా విధినా హంతవిలోభితాస్తతః ॥ ౯౪ ॥}

వ్యా ॥ యమునేతి ॥ యమునా [illegible] పులినేషు దీవ్యతా క్రీడతా

అనేన కృష్ణేన వయం వశీకృతాః యదిత్యర్థే యదుతేతి నిపాతసమాహారః తతః తస్మాత్ విఫల ప్రణయ ప్రదాయినా నిష్ఫలానురాగ ప్రదేన విధినా విలోభితాః వంచితాస్స్మః ॥ ౯౪ ॥

విజహాతి సపది గోకులం మధురామాద్రియతే మనోరమామ్ ॥
భవితవ్యతయా శుభాశుభే తదిదం పర్యవర్తితాస్పదే ॥ ౯౫ ॥

వ్యా ॥ విజహాతీతి ॥ సపది కృష్ణః ఇయమేవాస్యావస్థేతి భావః గోకులం విజహాతి మనోరమాం మధురామాద్రియతే మనోరమామిత్యనేన మధురాం ప్రాప్తస్య గోకుల ప్రత్యవేక్షణం న సంభావ్యత ఇతి ద్యోత్యతే ॥ తత్తస్మాత్ ఇహ గోకులమధురయోః శుభాశుభే భవితవ్యతయా కర్మణాం విపాకేన ఏవం పరివర్తితాస్పదే వ్యత్యస్తాస్పదే జాతే ॥ ౯౫ ॥

సహజం హరతా మహానిధిం వివశానామివ వైరిణేవ నః । వి-
హితస్సుకృతేన కీదృశో మధురాయోషిదనుగ్రహో మహాన్ ॥

వ్యా ॥ సహజమితి ॥ వివశానాం బంధావినా పరవశానామివ నః అస్మాకం సహజం స్వతస్సిద్ధం మహాంతం నిధిం కృష్ణం వైరిణాపహరతా శత్రువదపహరతా కీదృశా కదంభూతేన సుకృతేన మహాన్ మధురాయోషితాం అనుగ్రహో విహితః ॥ ౯౬ ॥

సహపాంసువిహారసంభృతం జహతా స్నేహమనంగవర్ధితమ్ ।
అపి నాగరయౌవతం ముహురమునా హంత విలోభయిష్యతే ॥ ౯౭ ॥

వ్యా ॥ సహేతి ॥ సహపాంసువిహారసంభృతం శైశవే సహపాంసుక్రీడయా సంపాదితం అనంగవర్ధితం యౌవనే మదనేనోపచితం స్నేహం జహతా అమునా నాగరం నగరసంబంధి యౌవతం యువతిసమూహోఽపి విలోభయిష్యతే । తత్రాపి విలోభనమాత్రమేవ స్వయం న రజ్యేదితి భావః అత ఏవ తాసామప్యేవం దుఃఖం జనయిష్యతీతి విషాదే హంతశబ్దః ॥

నటవత్పరిగృహ్య మాయయా నరచింతామణిరేష నస్త్యజన్ ।

అనురూపతమాస్వపి ధ్రువం నగరస్త్రీషు న సంగమేష్యతి ॥౯౯॥

వ్యా ॥ నటవదితి ॥ నతచింతామణిః ప్రణతానాం చింతామణిరి వ అభిమతప్రదః నః అస్మాకం మాయయా వంచనయా నటవత్పరిగృహ్య నటోఽన్యథా నిరపేక్ష ఏవ నాట్యేనురక్తవత్ వనితాపరిగ్రహమ భినయతి తద్వత్పరిగృహ్య త్యజన్నేష కృష్ణః అనురూపతమాసు అతిశ యేన స్వరూపానురూపాసు నగరస్త్రీష్వపి న సంగమేష్యతి ధ్రువమి తి వంభావనాయాం మాయికస్సర్వత్రాపి మాయిక ఏవేతి భావః ॥౯౯॥

నిజవంశనినాదతోఽపియత్ స్వదతే శ్రోత్రరసాయనం వచః ।
నిదధీత నృశంసధీరసౌ పురయోషిత్స్వపి వాగురామిమామ్ ॥

వ్యా ॥ నిజేతి ॥ శ్రోత్రరసాయనం శ్రోత్రాణాం రసాయనమివా ప్యాయనం యద్వచః నిజవంశనినాదతోఽపి స్వవేణునాదాదపి స్వదతే రోచతే । ఇమాం పతద్వచోరూపాం వాగురాం మృగబంధనీం నృశంస ధీః క్రూరధీరసౌ పురయోషిత్స్వపి నిదధీత సంభావనాయాంలిఙ్ ॥

ఇహ తావదుపేక్షితా వయం వశినాలేఖ్యవరాంగనా ఇవ ।
విహరన్విరసేన చేతసా కిమసౌ తత్ర కిమాచరిష్యతి ॥ ౧౦౦ ॥

వ్యా ॥ ఇహేతి ॥ ఇహ గోకులే వయం తావత్ తావచ్ఛబ్దః క్రమా ర్థః వశినా జితేంద్రియేణ తేన ఆలేఖ్యవరాంగనా ఇవ నిర్వికార మవేక్షితాః తత్ర మధురాయాం విరసేన రసశూన్యేన చేతసా విహ రన్ కిం వా గ్రామాంతరః కిమాచరిష్యతి తత్రాప్యేవం పురస్త్రీయో వశీకృ త్య గ్యజన్ తాసామపి వ్యథామేవ సంపాదయేదితి భావః ॥ ౧౦౦ ॥

యువతీరయమిందుకాంతయేన్నగరే నందకుమారచంద్రమాః ।
స్మితచంద్రికయా యదీయయా ద్రవతామేతి మనశ్శిలాపినః ॥౧౦౧

వ్యా ॥ యువతీరితి ॥ అయం నందకుమార ఏవ చంద్రమాః నగరే యువతీరిందుకాంతయేత్ ఇందుకాంతవద్ద్రావయేదిత్యర్థః । యదీ యయా స్మితచంద్రికయా నః అస్మాకం తిర్యక్కల్పానాం మూఢా

నాం మునపవశిలా సాపి స్త్రీవతాం ప్రాపేతి । మునశ్శిలేతి శైగికమపి ప్రతీయతే । తతశ్చ ప్రసిద్ధమంద్రికయా దాంగ్రవయుతమపి దాంగ్రవయతీతి వ్యతిరేకోవ్యజ్యతే ॥ ౧౦౦ ॥

అపి జహ్యురముష్య నర్తనేన నలుబ్ధా నగరస్త్రియః ప్రియాన్ ।
సులభే సుమనోరథం కథం ముక్తికల్పత్తేనాగ్నికాపవనం గృహే ॥ ౧౦౧

వ్యా ॥ అపీతి ॥ అముష్య నర్తనేనేతి ననలుబ్ధాస్సుందరప్రియాః నగరస్త్రియోపి ప్రియాన్ స్వభర్తౄన్ జహ్యుః త్యజేయుః వయమి వేతి భావః । తథాహి సుమనోరథస్య సులభేసతి కాంచన్య ఖ్యావికారవిశేషస్య సంగ్రహే కాంచనమితి యాంకాచిదపి బుద్ధిః కథం క్రియతే ॥ ౧౦౨ ॥

లలితాద్భుతలాస్యగంధినో ధృవసుగేహబలానుజన్మనః ।
నవయౌవనరామణీయకం నయనైః పాస్యతి నాగరీజనః ॥ ౧౦౩

వ్యా ॥ లలితేతి ॥ లలితస్య సుందరస్య అద్భుతలాస్యస్యాశ్చర్యకృత్తస్య గంధోలేశః వాసనా వా యస్యతస్య వ్యాఘాటకో విభ్రమ ఏవ తాదృగ్లాస్యగంధశ్చేనాద్యుపసీయతే బలానుజన్మనః కృష్ణస్యాంగేషు నవయౌవనేన యద్రామణీయకం సౌందర్యం నాగరీజనః నగరస్త్రీజనః ధ్రువం నయనైః పాస్యతి । అపరోక్షస్యార్థస్యేతి భావః జనఇతి జాత్యేకవచనం ॥ ౧౦౩ ॥

విధినాపి సమప్రవృత్తినా వ్యపనీతోపి కదాచిదాగతః ।
అపి నః పునరార్పయిష్యతే మదనప్రాణసముత్థితైః ॥ ౧౦౪॥

వ్యా ॥ విధినేతి ॥ విషమప్రవృత్తినా కుటిలవ్యాపారేణ విధినా దైవేన వ్యపనీతః అపహృతోపి కృష్ణః కదాచిదాగతస్సన్ నః అస్మాకం మదనస్య ప్రాణసమృద్ధిః ప్రాణసదృశైః ఈక్షితైరీక్షణైః పునరార్పయిష్యతే పునరాప్రీణయిష్యతి కిం ॥ ౧౦౪ ॥

ఇహ తత్పదకాంక్షిభిస్తనైర్నయనైస్తన్ముఖపద్మషట్పదైః । శ్రీ

వహ్నేశ్చితముక్తిజీపితైరపిజీవేమపునస్తదాద్భృతాః ॥ ౧౦౪ ॥

వ్యా ॥ ఇహేతి ॥ తత్సునకాంత్యాభిః సచ్చరణపిన్యాసాభిలాషిభిస్తైస్తైః తన్ముఖపద్మపల్వలైః పద్మైః షట్పదపత్పన్ముఖైః లోకైః నయనైః తదుక్తిరేవ జీవితం యేషాం తైః శ్రపణైః శ్రోత్రైశ్చపహా ఇహ ప్రాగ్భవే హారదేశేపునస్తదాద్భృతాః పునరపితేనాద్భృతాస్సత్యః అపిజీవెమజీవేమకిం ॥

కరుణాభరిక్షైః దాః(ప్ర)నః స్వాయుముల్లాఘయితాసపవనః ।
అపరస్పరపాకభిస్త్వనైర్గగదం కారనిక్షిరం పెక్షతైః ॥ ౧౦౫ ॥

వ్యా ॥ కరుణేతి ॥ నవపక్ష్మణః కరుణయాభరితైః సంజాతకరుణాభరైః కృపాపూర్ణైః అపరస్పరపాతిభిరపరస్పరమవిచ్ఛిన్నక్రియానంతానంయభాతభా పతతతైః ॥ సూ ॥ అపరస్పరాః క్రియాసాతత్య ఇతి నిపాతితః అగదంకారైః నిశ్శేషపస్స్వశ్శేః ॥ సూ ॥ కారేనత్యాగదస్యేతి ముమాగమః నస్తైర్విద్వైపేక్షతైః ముఖ్యమిత్యైరవలోకనైస్త్వయమేవపునః కదా నః ఉల్లాఘయితా విరహవ్యథా నిగతాః కర్తా ॥ ని ॥ ఉల్లాఘో నిగతరోగ దావిత్యమరః ॥ ఉల్లాఘశబ్దాత్తత్కరోతీతి ణ్యంతాల్లుట్ ॥

విపిధారుణరాజిరంజితైవిశదెస్తైరపిశాలశీతలే । కిమపి
బుధ్రిపతిక్షృతాన్యకాంసనయనేనిత్యేకదాను నేష్యతః ॥ ౧౦౬ ॥

వ్యా ॥ విపధేతి ॥ వివిధాభిరరుణరాజభీరంజితై విశదేశుభ్రైస్తైరే హసవికాసిపి విశాలే విస్తీర్ణే శీతలే దయాశీతలైచేతి విశేషణానామపి విశేషణవిశేష్యభావ వివక్షయా సమాసః కృతార్థతాం కిమపిబుధ్రవతీకించిన్మ్యాచయంతీ చాపలరహితే ధీరోద్ధతగతినీఇతి యావత్ తన్వనయనే కదానునేష్యతః అస్మాకం ప్రణయమపి తా ఇతి శేషః ॥

బధిరత్వమివాగతాన్యహోశ్రిపణాన్యద్యపునస్సమేత్యనః ।
రమయిష్యతిచాటుభిఃకదారతిసింధోరివపిచిప క్తిభిః ॥ ౧౦౭ ॥

వ్యా ॥ బధిరత్వమితి ॥ అహోకృష్ణః అద్య ఇదానీం బధిరత్వమాగతాని విరహవ్యథయాఉపఘాతం ప్రాప్తానీవస్థితాని నః అస్మాకం శ్రవణా

ని కర్ణాని కదా పునస్సమేత్య రతిసింధోర్వీచిపఙ్క్తిభిరివస్థితైః చాటుభిః ప్రియవచనైః రమయిష్యతి ॥ ౧౦౮ ॥ ... ...

{ మదయన్ హృదయాని విభ్రమైరపి సంవాదమివాచరన్ దృశా ।
అవిభాగమివాచరన్గుణైరపి నః ప్రత్యవపత్స్యతే పునః ॥ ౧౦౯ ॥ }

వ్యా ॥ మదయన్నితి ॥ విభ్రమైః శృంగారచేష్టాభిః హృదయాని మదయన్ మత్తానికుర్వన్ దృశా దృష్ట్యా అపిసంవాదమివాచరన్ ఐకమత్యమివ తన్వన్ గుణైర్దాక్షిణ్యాదిభిరవిభాగమివావహన్ ఐక్యమివ సంపాదయన్ కృష్ణః నః అస్మాన్ పునః ప్రత్యవపత్స్యతే పునరపి ప్రత్యాగత్య ప్రాప్స్యతే కిం ॥ ౧౦౯ ॥ ...

{ పరివర్తయితా జగత్త్రయీం న పరావృత్తిరనేహసః క్రమః ।
యదతీతమతీతమేవ తత్ పునరేష్యత్యపి పుష్కరేక్షణః ॥ ౧౧౦ ॥ }

వ్యా ॥ పరివర్తయితేతి ॥ జగత్త్రయీం పరివర్తయితా పరివర్తయితుం శీలమస్యేతి తథోక్తః తాచ్ఛీల్యే తృన్ప్రత్యయః అనేహసః కాలస్య క్రమః అపరావృత్తిః పరావృత్తిరహితః యత్ యదతీతం తత్ అతీతమేవ నతత్రానుశయః కార్యః పుష్కరేక్షణః కమలలోచనః కృష్ణః పునరేష్యత్యపి క్వచిత్కదాచిత్పునరాగమిష్యతి చేత్తావతైవాలంగతః కాలో గచ్ఛత్విత్యర్థః ॥ ౧౧౦ ॥ ... ...

అథవా పురసుందరీజనైస్సుభగం భావుకసామ్యవృత్తిభిః ।
అవశాదవరుద్ధచేతసః కృతినః కైవకథా వ్రజౌకసాం ॥ ౧౧౧ ॥

వ్యా ॥ తావదపి నసంభావితమితి పక్షాంతరముత్ప్రేక్ష్యతే ॥ అథవేతి ॥ అథవా సుభగంభావుకైః సామ్యవృత్తిభిః అసుభగాః సుభగాః చక్షుష్యా భవంతీతి సుభగంభావుకాః ॥సూ॥ కర్తరి భువః ఖిష్ణుచ్ ఖుకఞౌ ఇతి ఖుకఞ్ప్రత్యయో ముమాగమశ్చ సుభగం భావుకాః కృష్ణదర్శనేన అధికవిభ్రమోదయాదతిశయితం సౌభాగ్యం చక్షుష్యత్వం ప్రాప్తాః సామ్యాః స్నిగ్ధాః మనోజ్ఞాశ్చ వృత్తయః చరిత్రాణి యేషాం తైః పురసుందరీ

జనైః మధురాంగనాజనైః అవశాదనాయాసాత్తథా అవరుద్ధచేతసః నిరుద్ధహృదయస్య కృతినః తావతా కృతకృత్యస్య వనిజాగమే నైవ కథా తత్ర ఉత్తమస్త్రీలాభాత్ అస్మానుద్దిశ్య వనిజాగమనం ననంభావ్యత ఏవేత్యర్థః ॥ ౧౧౧ ॥ ... ...

మధురాపురమత్తకాశినీ మధురాలాపవిలోభితాశయః ।
పునరేష్యతినందనందనఃకిమివాస్మాసు విచింత్యకారణమ్ ॥

వ్యా ॥ ఉక్తమేవార్థం ప్రపంచయతి ॥ మధురేతి ॥ మధురాపురస్య మత్తకాశినీనాం ఉత్తమస్త్రీణాం మధురైః మనోహరైరాలాపైః విలోభితాశయః ఆనంజితహృదయః నందనందనః అస్మాసు కిమివ కారణంవిచింత్య పునరేష్యతి నహి తాదృగ్రూపం వశీకరణసామర్థ్యం వా కించిదస్మాసు విద్యతఇతి భావః ఏష్యతీతి భౌవాదికస్య ఇగతావితి ధాతోః ఆజ్పూర్వస్యరూపం ఇణ్గతావిత్యస్యగ్రహణే తస్యాఙ్పూర్వత్వే ఏత్యేధత్యూఠ్స్వితివృద్ధిప్రసంగాత్ తదభావే ఆగమనార్థాలాభాత్ ఇగతావితిధాతౌతు ఏజిపరరూపమితి పరరూపేణ సిద్ధ్యతి ॥ ౧౧౨ ॥

బహువిభ్రమహావశబన్ధురాం గుణగృహ్యాస్స్వయమేషదుస్తరామ్ ।
అతిలంఘయితుంనశక్నుయాన్నగరస్త్రీజననేత్రవాగురాం ॥౧౧౩॥

వ్యా ॥బహువిభ్రమేతి॥ స్వయం గుణగృహ్యః స్వతో గుణపక్షపాతీ॥సూ॥పదాస్వైరిబాహ్యాపక్ష్యేషు చేతిగ్రహేఃపక్ష్యార్థేక్యప్ప్రత్యయః ఏషకృష్ణః బహువిభ్రమైర్విలాసైరేవ హావైః బన్ధురాం విషమాం ॥ ని ॥ బన్ధురంతూన్నతానతమిత్యమరః ॥ అతఏవ దుస్తరాం నగరస్త్రీజనానాం నేత్రాణ్యేవ వాగురాం మృగబంధనీం అతిలంఘయితుం న శక్నుయాత్ ॥ ౧౧౩ ॥ ... ...

{నరథఃపరిదృశ్యతేమహాన్ నచనేమిస్తనితం నిశమ్యతే ।
{నచరేణురితోవిజృంభతేతదపిభ్రశ్యతిజీవితంననః॥౧౧౪}

వ్యా ॥ నరథఇతి ॥ మహాన్రథో నపరిదృశ్యతే నేమిస్తనితం నై

మిశబ్దశ్చ నిశమ్యతే నశూయతే స్తనితశబ్దో మేఘగర్జితవాచీ నే
మిధ్వానుపరిచితః ఇతః రేణుః రథోత్థాపితః పాంసుశ్చ నవిజృంభతే
తదపి తథాపి ఏవమతిదూరంగతేపి కృష్ణే నః అస్మాకం జీవితంనభ్రశ్య
తి అహో కఠినహృదయతాస్మాకమిత్యాత్మోపాలంభః ॥ ౧౧౪ ॥ ...

{ఇతివాదినివల్లవీజనే యమునాం సత్వరసూతచోదితః ।
{ఘటయన్వసుధామనోరథం వశినస్తస్యరథః క్షణాద్యయౌ }

వ్యా॥ఇతీతి ॥వల్లవీజనే ఇతి ఇత్థంవాదినిసతి సత్వరేణ సూతేన సా
రథినాచోదితః ప్రేరితో వసుధాయా మనోరథవిషయం కంసవధాదికం
ఘటయన్ వశినః జితేంద్రియస్య కృష్ణస్యరథః క్షణాద్యమునాం యయౌ॥

{స్వగుణానుభవేనసుభ్రువాం భవభోగోచితపుణ్యసంచయం।
{విరహవ్యథయాతితీవ్రయా వృజినాంభోధిమశోషయత్ప్రభుః॥}

వ్యా ॥ నను కిమిత్యేవం భగవతా పరమకృపాళునా అనన్యపరా
ణాం గోపికానాం విరహవ్యథాసంపాదితా తత్రాహ ॥ స్వగుణేతి ॥
ప్రభుః కృష్ణః సుభ్రువాం గోపికానాం భవభోగోచితపుణ్యసంచ
యం సాంసారికభోగానురూపసుకృతనికరం స్వగుణానుభవేన అశోష
యత్ యత్ యావత్తాసాం అనాదిభవసంచితం సుకృతం తత్సర్వం
పతావత్పర్యంతభగవద్గుణానుభవేనైవ దత్తఫలమాసీదితిభావః ॥ తీవ్ర
యా ఉత్కటయా విరహవ్యథయాతు తాసాం వృజినాంభోధిం పా
పసాగరమశోషయత్ తతశ్చ మోచయితుకామేన భగవతా తాసాం
పాపా పరమార్థం విరహవ్యథాసంపాదితేతిభావః ॥ ౧౧౫ ॥ ...

{పరవంతిజగంతిబాధితుం నియతిః కిం నకరోతి నిష్ఠురా ।
{విజహౌ కరుణానిధిః ప్రియాః విరహేతస్యచ తాభిరాస్యత }

వ్యా ॥ పరవంతీతి ॥ నిష్ఠురా కర్కశా నియతిర్దైవం పరవంతి
పరాధీనాని జగంతి బాధితుం కిం నకరోతి జగద్బాధోపయుక్తం యత్త
త్సర్వమపి సంఘటయత్యేవేతి భావః తదేతస్యసామాన్యస్య సమ

ర్థనీయం విశేషమాహ ॥ విజహావితి ॥ స్వయం కరుణానిధిః కృపానిధిః కృష్ణః ప్రియాః ప్రేయసీః విజహౌ తాభిశ్చ తస్యావిరహే ఆస్యత అక్లీయత అజీర్యతేతియావత్ । తదేతదుభయమసంభావితమేవ కిం తు తాసాం విరహదుఃఖం సంపాదయితుమిచ్ఛతా దైవేనైవ సంఘటితమిత్యర్థః ॥ ౧౧౭ ॥ ... ...

{ వినివేశ్య రథే స తాసితౌ వసుదేవస్య సుతౌ సయాదవః ।
మణిభఙ్గరుచం మహాపగాం దివముష్ణాంశురివావ్యగాహత ॥ }

వ్యా ॥ వినివేశ్యేతి ॥ సయాదవః అక్రూరః సితాసితౌ వసుదేవస్య సుతౌ రామకృష్ణౌ రథే వినివేశ్య మణిభఙ్గరుచిం ఇంద్రనీలశకలప్రభాం మహానదీం యమునాం దివమభ్రమ్ ఉష్ణాంశురివ వ్యగాహత స్నాతుం ప్రవిష్టః ॥ ౧౧౮ ॥ ... ...

{ అఘమర్షణలీనకిల్బిషస్సలిలే మగ్న ఇమౌ దదర్శ తౌ ।
భుజగేంద్రభుజంగశాయినౌ పురుషౌ కించిదివాన్యలక్షణౌ }

వ్యా ॥ అఘమర్షణేతి ॥ అఘమర్షణలీనకిల్బిషః నిమజ్య జప్తేనాఘమర్షణసూక్తేన నష్టపాపః సలిలే మగ్నస్సన్ తౌ రామకృష్ణౌ భుజగేంద్రభుజంగశాయినౌ శేషశేషశాయిరూపౌ కించిదివాల్పంఅన్యలక్షణౌ పూర్వరూపవిసదృశరూపౌ పురుషౌ దదర్శ ॥ ౧౧౯ ॥

{ ఉపసృత్య చ తీరమాదరాత్తదవస్థౌ నిరవర్ణయద్రథే । స్మయమానదృశోస్తయోరసౌ నిభృతస్స్వానుభవం న్యవీవదత్ ॥ ౧౨౦ ॥ }

వ్యా ॥ ఉపసృత్యేతి ఆదరేణ తీరముపసృత్య చ రథే తదవస్థౌ యదవస్థౌ రథే నివేశితౌ తదవస్థావేవ నిరవర్ణయదపశ్యత్ । ॥ ని ॥ నిర్వర్ణనం తు నిధ్యానం దర్శనాలోకనేక్షణమిత్యమరః ॥ అథ స్మయమానదృశోః అసావాగత్య కిం పశ్యతీతి స్మేరదృశోస్తయో రామకృష్ణయోః నిభృతో వినీతోసౌ స్వానుభవం తయోరంతర్జలే దర్శనరూపం న్యవీవదత్ నివేదయతిస్మ ॥ ౧౨౦ ॥ ... ..

{ ప్రణిధానబహిర్విలోచనైః ప్రతిలబ్ధానుభవః ప్రసాదయన్ ।
అనినీషత తావుభౌ తదా పురమారబ్ధశరాసనోత్సవాం ॥ ౧౨౧ ॥ }

వ్యా ॥ ప్రణిధానేతి ॥ ప్రణిధానబహిర్విలోచనైః ప్రణిధానధ్యానేన అంతర్విలోచనరూపేణ బహిర్విలోచనరూపాభ్యాం గోళకాభ్యాంచ ప్రతిలబ్ధానుభవః ప్రాప్తప్రత్యక్షముభయసాక్షాత్కారః ప్రసాదయన్ తతః స్తుతిప్రణామాదిభిః తౌ ప్రపన్నౌ కుర్వన్ సః తదా ఆరబ్ధశరాసనోత్సవాం ఉపక్రాంతధనుర్మహాం పురం మధురాం పూశ్శబ్దో రేఫాంతః ఉభౌ రామకృష్ణావనినీషత నేతుమైచ్ఛత్ అకథితం చేతి నియో ద్వికర్మకతా ॥ ౧౨౧ ॥ ... ...

{ గజసింహగతీ తతశ్చ తౌ గిరితుంగేన రథేన తేరతుః । గగనద్ర
వసన్నిభాం నదీమపునఃప్రస్థితిభయాదివాకులాం ॥ ౧౨౨ ॥ }

వ్యా ॥ గజేతి ॥ తతశ్చ గజయోస్సింహయోశ్చ గతివద్గతిర్యయోస్తౌ రామకృష్ణౌ గిరితుంగేన పర్వతవదున్నతేన రథేన గగనద్రవసన్నిభాం నైల్యనైర్మల్యాదినా ద్రవీభూతగగనతుల్యాం అపునఃప్రస్థితిభయాదివ తయోః పునరాగమనం న భవిష్యతీతి భయాదివాకులాం త్రస్తాం రథక్షోభాచ్చలితాం నదీం యమునాం తేరతుః ॥ ౧౨౨ ॥

అథ వియతి సమేతైస్సిద్ధగంధర్వముఖ్యైః ఖువిదభువనగోప
స్సంస్తుతో గోపవృద్ధైః । లలితగతివిహారో రామచంద్రేణసా
ర్ధం రణపరిణతికాంక్షీ రాజధానీం జగాహే ॥ ॥ ౧౨౩ ॥

ఇతి శ్రీకవితార్కికసింహస్య సర్వతంత్రస్వతంత్రస్య
శ్రీమద్వేంకటనాథస్య వేదాంతాచార్యస్య కృతిషు
యాదవాభ్యుదయే కావ్యరత్నే నవమస్సర్గః

వ్యా ॥ అథేతి ॥ అథ యమునాతరణానంతరం వియతి సమేతైః కంసవధే ప్రోత్సాహనాయ గగనే మిళితైస్సిద్ధగంధర్వముఖ్యైః సిద్ధగంధ

ర్వ్యాచారణప్రభృతిభిః భువి గోపవృద్ధైః నందోపనందప్రభృతిభిశ్చ సం
స్తుతః సఖ్యుక్తస్తతః లలితగతివిహారః మనోజ్ఞగమనవిలాసః భువనగో
పః జగత్పాలకః కృష్ణః గణపరిణతి కాంక్షీ రణస్య పరిణతిః పరిణామః
ఉత్కర్షః తాం కాంక్షమాణస్సహ ధామవచం దేవేన రామో బలదేవః
చంద్రిణివ తేనసార్ధం రాజధానీం మధురాం జగామ గామహతెస్య
ప్రవిష్ట ఇత్యర్థః ॥ మాలినీవృత్తమ్ ॥ ననమయయయుతేయం మాలి
నీభోగిలోకైరితి లక్షణాత్ ॥ ౧౨౩ ॥ ... ...

ఇతి శ్రీమద్భారద్వాజకులజలధికౌస్తుభ శ్రీవిశ్వజిద్యాజి
శ్రీరంగరాజాధ్వరివరసూనునా అప్పయ్యదీక్షితేన కృతే
యాదవాభ్యుదయవ్యాఖ్యానే నవమస్సర్గః

దశమసర్గప్రారంభః

తతో దదృశుస్తత్ర విశన్తౌ రాజవీథికామ్ । పూ
ర్ణదృష్టిఫలాః పౌరాః పుణ్యైరేకముఖైరివ ॥ ౧ ॥

వ్యా॥ తత ఇతి ॥ తతఃఅనంతరం తత్రపౌరా మథురాపురేభవాః ప్రా
శినౌ రాజవీథికాం విశన్తౌ తౌ రామకృష్ణౌ ఏకముఖైః ఏకత్రఫలే త
ద్దర్శనసంపాదనరూపే ముఖమాభిముఖ్యం యేషాం తైః పుణ్యైరఖిలైః
స్వీయైః సుకృతైరివ పూర్ణదృష్టిఫలాః పరిపూర్ణచక్షుష్మత్తాఫలా
స్సంతః దదృశుః ॥ ౧ ॥

చక్షుషామివ భాగ్యేన సంప్రవృత్తౌ మహోత్సవౌ ।
యుక్తౌ మదనశక్త్యేవ యుగపన్మధుమాధవౌ ॥ ౨ ॥

వ్యా ॥ చక్షుషామితి ॥ చక్షుషాం పౌరనేత్రాణాం భాగ్యేన సం
ప్రవృత్తౌ మహోత్సవావివస్థితౌ మదనస్య జగన్మోహిన్యా శక్త్యా యు
క్తౌ యుగపత్ప్రవృత్తౌ మధుమాధవౌ వాసంతికౌ మాసావివ స్థితౌ తౌ
దదృశురితి పూర్వేణాన్వయః ॥ ౨ ॥

{ అభిఖ్యావీచివిక్షేపైరపృథగ్భావచిత్రితైః । నవౌ
{ తైరనుభావాద్యైస్తావివరసోత్తమౌ ॥ ౩ ॥

వ్యా ॥ అభిఖ్యేతి ॥ అపృథగ్భావచిత్రితైః పరస్పరసంమేళనేన క ల్పితైః అభిఖ్యావీచివిక్షేపైః శోభాతరంగప్రసారిణైః ఉపలక్షితౌ అ తఏవ నవైస్తైర్మిళితైః అనుభావాద్యైః కార్య కారణ సహకారిరూపైరను భావవిభావసంచారిభిరుపలక్షితౌ నక్తౌ మనోవిస్తారరూపైకావస్థాప్రభ వత్వేన పరస్పరమిళితౌ రసోత్తమౌవీరాద్భుతావివస్థితౌ యద్యపి ॥ ప ॥ శృంగారవీరకరుణాద్భుతహాస్య రౌద్రబీభత్సవత్సలభయానకశాన్తనా మ్నః [అన్యోన్య సహుదశరసాన్ సుధియోవయంతు శృంగారమేవ ర సనాద్రసమామనామ ఇత్యాదిషు శృంగారరసస్య ఉత్తమత్వం ప్రసి ద్ధం తథాపి తస్యమిత్రముత్తమరసోనాస్తి హాస్యస్యాపి తన్మిత్రత్వా త్ అతః పరస్పరమిత్రే ఉత్తమరసౌచ పిగా[?]భ్రతా వేవేతి తథా వ్యా ఖ్యాతం । విభావానుభావసంచారిణాం లక్షణాని ప్రథమసర్గఏవ లి ఖితాని తత్రవీరరసస్యోపత్తిమల్లివిలోకనా ॥ ౩ ॥

{ క్రమముల్లంఘ్యభూతానాం భోగమోక్షావివోద్గతౌ ।
{ తయోరేవవినివృత్త్యైధర్మావివచ తాదృశౌ ॥ ౪ ॥

వ్యా ॥ క్రమమితి ॥ క్రమముల్లంఘ్య శాస్త్రప్రసిద్ధాన్తపద్ధతిమతి క్రమ్య ఉద్గతౌ యుగపదావిర్భూతౌ భూతానాం ప్రాణినాం భోగ మోక్షావివస్థితౌ స్వర్గాదిభోగాపవర్గావివస్థితౌ తయోరేవ స్వర్గా పవర్గయోరేవ వినివృత్త్యైసమ్యక్సిద్ధ్యై తాదృశౌ యుగవద్భుద్గితౌ ధ ర్మావివవస్థితౌ ప్రవృత్తిధర్మానివృత్తి ధర్మావివవస్థితావిత్యర్థః ॥

పునంతౌ భువనం పాదైః పుష్పవంతావివాపరౌ ।
సించంతౌ కాంతివర్షేణ సతతకృష్ణావివాంబుదౌ

వ్యా ॥ పునంతావితి ॥ పాదైశ్చరణైః కిరణైరిత్యపి ప్రతీయతేభువ నం పురభూమిం లోకం పునన్తౌ పవిత్రయంతౌ అతఏవాపరౌ ప్రసిద్ధభిన్నౌ

పుష్పవంతౌ చంద్రసూర్యావివస్థితౌ అకారాంతోయంశబ్దః ॥ ౫ ॥ ప
ఏకయోక్త్యాపుష్పవంతౌ దివాకరనిశాకరావిత్యమరః ॥ రవిశశినౌ పు
ష్పవంతావాహుర్వినా నామమాలాయాంపాఠాత్ । ప్రాక్ప్రత్యగ్ధరణీధర
శిఖరస్థితపుష్పవంతాభ్యామితి ప్రయోగాచ్చ । కేచిత్తు పుష్పం వికా
సః ప్రకాశః అనయోరస్తీతిమతుబంతమాహుః తథాపి ప్రయోగో
మృగ్యతే । క్రమోదితాభ్యామివ పుష్పవద్భ్యామిత్యాదిః । శాంతివ
ర్షేణ వ్యతిదృష్ట్యా సించంతౌ సితకృష్ణావంబుదౌ మేఘావివస్థితౌ॥

మదోపక్రమముదాంతౌ మధురోద్ధతవిభ్రమౌ।
కలభావివసన్నద్ధౌ కంపాదినళ్వమర్దనే ॥ ౬ ॥

వ్యా ॥ మదేతి ॥ మదోపక్రమముదాంతౌ శత్రుసన్నికర్షాన్మ
దారంభౌ దృష్ట్వా మధురోద్ధతవిభ్రమౌ మనోహరోద్భటవిహారౌ కం
పాదయఏవ నళ్వాధమనాః తృణవిశేషాః తేషాం మర్దనే సన్నద్ధౌ క
లభౌ గజపోతావివస్థితౌ ॥ ౬ ॥

శుభానామివసామంతైశ్శ్రుతిసీమంతసేవితైః ।
పునంతౌ రాజవిశిఖాంపుణ్యైశ్చరణపంకజైః॥ ౭॥

వ్యా ॥ శుభానామివేతి ॥ శుభానాం శ్రేయసాం సీమంతైః ఉ
త్కర్షావధిభిరివస్థితైః సీమంతశబ్దేన కేశపద్ధతివాచినా ఉక్తార్థో ల
క్ష్యతే నిరతిశయశ్రేయోహేతుత్వాత్తథోత్ప్రేక్షా శ్రుతిసీమంతసేవితై
రుపనిషన్నిషేవితైః తత్ప్రతిపాద్యైరితియావత్ । పుణ్యైః పవిత్రైశ్చ
రణపంకజైః రాజవిశిఖాం రాజవీథీం పునన్తౌ పవిత్రయన్తౌ ॥ ౭ ॥

శీలసంవృతపారమ్యైశ్శృంగారపరికర్మితైః ।
దృష్టద్రౌపదిశ్రీభావంనయన్తౌదివ్యచేష్టితైః ॥

వ్యా ॥ శీలేతి ॥ శీలేన సద్వృత్తేన లోకమర్యాదానతిక్రమేణ సం
వృతం ఆచ్ఛాదితం పారమ్యం పరమత్వం పరబ్రహ్మభావో యైస్తైః శృం
గారేణ పరికర్మితైస్సంజాతపరిష్కారైః తారకాదిత్వాదితచ్ప్రత్య

యః దివ్యచేష్టితైః దివ్యైః మనోహరైః చేష్టితైః ॥ ని ॥ దివ్యం లవం
గకేచిద్వ్యం వల్గ్వాదివిభవేన్యవదితపిశ్వః ॥ దృషదశ్శిలా అపి ద్రవీభావంన
యన్తౌ ప్రాపయన్తౌ ॥ ౮ ॥

దిదృక్షోదత్తదృష్టీనాం మనస్కారమనీషయోః।
సపీతిరససన్తోషం దిశన్తౌ దేహకాన్తితః ॥ ౯ ॥

వ్యా ॥ దిదృక్షేతి ॥ దిదృక్షయా దత్తదృష్టీనాం ప్రహితనేత్రా
ణాం జనానాం మనస్కారమనీషయోః మనస్కారస్య చిత్తాభోగస్య
ఏకస్మిన్విషయే పునఃపునః మనసః ప్రవృత్తేః మనీషాయాః బుద్ధేశ్చ దే
హకాన్తితః దేహకాన్త్యా తృతీయార్థే తసిః సపీతిరససన్తోషం స
హపానేన యత్సుఖం తేనసన్తోషం దిశన్తౌ ప్రయచ్ఛన్తౌ అనయో
ర్దేహకాన్త్యా పశ్యతాం మనస్కారోపి సఫలీభవతి మనీషాపి ప్ర
సీదతీతి భావః ॥ ౯ ॥

మన్మథాయుతసౌన్దర్యౌ వసన్తాయుతసౌరభౌ ।
శశాఙ్కాయుతలావణ్యౌ చన్ద్రికాయుతద్యుతీ ॥

వ్యా ॥ మన్మథేతి ॥ మన్మథానామయుతేన్యః సౌన్దర్యమివ సౌన్ద
ర్యం యయోస్తౌ ఏవమగ్రిమవిశేషణత్రయేపి యోజ్యం అత్ర సౌన్ద
ర్యం సాముద్రికోక్తప్రకారేణావయవసంస్థానవిశేషః ।లావణ్యం ॥ ప॥
ముక్తాఫలేషు ఛాయాయాస్తరళత్వమివాన్తరా । ప్రతిభాతి యదఙ్గే
షు తల్లావణ్యమిహోచ్యతే ఇత్యుక్తలక్షణః అన్తశ్చలత్ప్రభావిశేషః
ద్యుతిః బహిరాలోక ఇతి భేదః ॥ ౧౦ ॥

చిత్రితామివనీతానాం చిత్తచేష్టాపహారతః ।
ప్రతిసౌధం పురస్త్రీణాం నిర్విశన్తౌ నిరీక్షణమ్ ॥

వ్యా ॥ చిత్రితామితి ॥ చిత్తచేష్టాపహారతః మనోవ్యాపారాపహా
రాత్ మనసాం స్తబ్ధతాపాదనాత్ చిత్రితామాలేఖ్యతాం నీతానామివ
స్థితానాం పురస్త్రీణాం ప్రతిసౌధం సౌధేసౌధేయథార్థే వీప్సాయా

మవ్యయీభావః నిర్వేశంతౌ ఉపభుంజానౌ ॥ ౧౧ ॥

{సుప్రభాతమిహ ప్రాప్తం నూహా చ సుదినం చ నః। ఇతి
వాదిభిరన్యోన్యం ముదిత చిత్తైరనుద్రుతౌ ॥ ౧౨ ॥}

వ్యా ॥ సుప్రభాతమితి ॥ నః అస్మాకం ఇహ సమయే సుప్రభా తం శోభనం ప్రభాతం ప్రాప్తం॥ నూహా శోభనరాత్రిశ్చ ప్రాప్తేతి లింగవివరిణామేనాను షంగః ॥ ని ॥ విభావరీ న క్తము షా చ శర్వరీతి హలాయుధః ॥ సుదినం శోభనం దినం చ ప్రాప్తమితి ఇత్థమన్యోన్యం వాదిభిః దివ్యవస్తుదర్శనలాభాత్ తత్కాలస్తుతిం వదద్భిః ముదితచి త్తైర్విలీనచేతోభిః జనైరనుద్రుతౌ అనుసృతౌ ॥ ౧౨ ॥

{బలాదపహృతైస్తత్ర రజకాద్రాజసమ్మతాత్ । పర
భాగశ్రియం ప్రాప్తౌ వాసోభిరసితారుణైః ॥ ౧౩ ॥}

వ్యా ॥ బలాదితి తత్ర మధురాయాం రాజ్ఞః కంసస్య సంమతాత్ ఇష్టాత్ రజకాన్నిర్ణేజకాత్ బలాత్ప్రసహ్యాపహృతైః అసితారుణైః వా సోభిః పరభాగశ్రియం ప్రాప్తౌ అసితారుణవస్త్రధారణాత్ యథాక్ర మం సితాసితరామకృష్ణవిగ్రహసంసర్గాత్ ప్రతీయమానో గుణోత్క ర్షః పరభాగః ॥ ని ॥ పరభాగో గుణోత్కర్ష ఇతి వైజయంతీ ॥ తేన శోభాం ప్రాప్తౌ ॥ ౧౩ ॥

{లబ్ధపుణ్యవిపాకేన మాలాకారేణ లంభితైః । శబ
లైర్దామభిశ్చిత్రైస్సందిగ్ధవనమాలికైః ॥ ౧౪ ॥}

వ్యా ॥ లబ్ధేతి ॥ లబ్ధః పుణ్యానాం విపాకః ఫలోన్ముఖ్యం యేన తేన మాలాకారేణ లంభితైః ప్రాపితైః చిత్రైః నానావర్ణైః సందిగ్ధా వన మాలికా యేషు తైః తత్సదృశైరితియావత్ దామభిః మాల్యైః శబ లౌ కర్బురౌ ॥ ౧౪ ॥

{కాంతినిర్జితయా కామాత్ ప్రదిష్టైః కంసకుబ్జయా।
దధతౌ వర్ణకైర్భూయో దివ్యగంధౌ సుగంధితాం ॥ ౧౫ ॥}

వ్యా ॥ కాంతీతి ॥ దివ్యగంధా స్వతపనా హ్రీకృతగంధయుక్తా కాం
తినిర్జితయా లావణ్యవశీకృతయా కంసకుబ్జయా కంసస్య సైరంధ్ర్యా
కుబ్జయా కామావిద్ధయా ప్రదిష్టైః దత్తైః వర్ణాఢ్యైః విలేపనైః గంధ
ద్రవ్యైః భూయః అత్యర్థం సుగంధితాం దధతౌ ॥ ౧౫ ॥

{ ఋజూకృతసుజాతాంగ్యా ఋజుబుద్ధ్యార్థకుబ్జయా ।
ప్రణయం త్యాన్వగేహాప్తిం ప్రాప్తమందస్మితౌ మిథః ॥ }

వ్యా ॥ ఋజూకృతేతి ॥ అథానంతరం ఋజూకృతాని విలేపనదా
నప్రసన్నేన భగవతా ఉన్నమనేన ప్రగుణీకృతాని సుజాతాని సుందరా
ణ్యంగాని యస్యాస్తయా భగవత్ప్రియయాతః ఋజుబుద్ధ్యేత్యత్ర ఋ
త్యేకఇతి ప్రకృతిభావః స్వగేహాప్తిం ప్రణయంత్యా స్వగృహం ప్ర
త్యాగంతవ్యమితి యాచమానయా ॥ని॥ ప్రణయస్స్యాత్పరిచయే యా
చ్ఞాయాం సౌహృదేపి చేతి వైజయంతీ ॥ ఏవంభూతయా కుబ్జయా హేతు
నేత్యర్థః మిథః అన్యోన్యం ప్రాప్తమందస్మితౌ కామోద్రేకాదాహ్వయతీ
తి విదిత్వా ఆగతమందస్మితౌ దదృశురిత్యేతావత్పర్యంతం సంబంధః॥

{ తతో వివిశతుశ్శాలాం బలిసద్మగుహామివ । ప్రథి
తాం పృథుభిశ్చాపైః పన్నగైరివ భీషణైః ॥ ౧౬ ॥ }

వ్యా ॥ తత ఇతి ॥ తతః కుబ్జాఋజూకరణానంతరం పన్నగైరివ భీష
ణైః పృథుభిః చాపైః ప్రథితాం పృథూకృతాం పూరితాం॥ సూ ॥ ప్ర
థుశబ్దాత్తత్కరోతి ణ్యంతాత్కర్మణి క్తః ణావిష్ఠవద్భావాత్ రఋ
తోహలాదేర్లఘోరితి ఋకారస్య రేఫః అతఏవ పన్నగోపమచాప
పూరితత్వాత్ బలిసద్మగుహాం పాతాళగుహామివస్థితాం శాలాం ధను
శ్శాలాం ప్రవిశతుః ॥ ౧౬ ॥

{ తత్ర శైలనిభం శౌరిస్త్రిదశైరపి దుర్గమమ్ । దద
ర్శాజగవప్రఖ్యం దంభోళికఠినం ధనుః ॥ ౧౭ ॥ }

వ్యా ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర ధనుశ్శాలాయాం శౌరిః శైలనిభం పర్వ

తోపమం అజగవప్రఖ్యం పినాకసదృశం దంభోళికఠినం కులిశవత్కఠి
నం అతఏవ త్రిదశైరపి దుర్దమం భఙ్క్తుమశక్యం ధనుః కంసస్యచా
పం పూర్వం దదర్శ ॥ ౧౮ ॥

{స్వపూర్వప్రభవోదంతమిదానీంతనయన్నివ । తదా
యస్యధనుర్భీమం బభంజ భుజలీలయా ॥ ౧౯ ॥}

వ్యా ॥ స్వపూర్వేతి ॥ స్వస్యపూర్వప్రభవస్య ప్రాచీనరఘునాథ
స్యావతారస్య ఉదంతం వృత్తాంతం హరధనుర్భంగరూపం ఇదానీంత
నయన్నివ ఇదానీంతనం కుర్వన్నివ భీమం భయంకరం తద్ధనురా
స్య భుజలీలయా భుజక్రీడయా విలాసేనవా ॥ ని ॥ లీలాక్రియావిలా
సశ్చేతి వైజయంతీ ॥ బభంజ భగ్నమకరోత్ ॥ ౧౯ ॥

{మహతాతస్యఘోషేణ విదద్రేద్విషతాం మనః । సౌ
ధానిమధురాయాశ్చ శుష్కాశనివిడంబినా ॥ ౨౦ ॥}

వ్యా ॥ మహతేతి ॥ తస్య భజ్యమానస్య ధనుషః శుష్కాశనివిడం
బినా ఆకస్మికత్వాత్ అవృష్టినిర్ఘాతమనుకుర్వతా తథా భీషణేన మ
హతా ఘోషేణ ద్విషతాం కంసాదీనాం మనో విదద్రే విదీర్ణమాసీత్
మధురాయాస్సౌధాని సుధాధవళితాని గృహాణీవ విదద్రిరిత్యనుషం
గః ॥ ని ॥ సౌధోస్త్రీసుధయా శ్వేతమిత్యుభయలింగత్వానుశాసనా
న్నపుంసకలింగప్రయోగః ॥ ౨౦ ॥

{చాపగోపచమూంహత్వా తౌ జగద్ధితమానుషౌ । అతిలం
ఘ్య ధనుశ్శాలాం రంగద్వారముపాపతుః ॥ ౨౧ ॥}

వ్యా ॥ చాపేతి ॥ జగద్ధితమానుషౌ లోకహితార్థమనుష్యావతారరూ
పౌ తౌ రామకృష్ణౌ చాపగోపచమూం చాపభంజనాదపర్యావర్తంతీం
చాపసంరక్షకసేనాం హత్వా రంగస్య మల్లయుద్ధమండపస్య ద్వారము
పాపతుః ॥ ని ॥ రంగో రణఖలే రాగ ఇతి విశ్వః ॥ ౨౧ ॥

{తతస్సృత్యుమివక్రుద్ధం నిదధ్యతురరిందమౌ । నాగం
కువలయాపీడం నిఘ్నానమివాంబరమ్ ॥ ౨౨ ॥}

వ్యా ॥ తత్రేతి ॥ అరిందమౌ శత్రూణాం దమయితారౌ ॥ సూ ॥ సంజ్ఞాయాంభృతృవృజీత్యాదినా ఖచ్ ముమాగమశ్చ । తత్ర రంగద్వారే దుర్ధర్షం మృత్యుం జగత్ప్రాణాపహారిణం దేవతావిశేషమివ స్థితం అంబరమాకాశం నిఘ్నానం అపలపంతమౌన్నత్యేన సర్వమావృణ్వంతమివ స్థితం తం కువలయాపీడం నామ నాగం సిద్ధ్యాతుః అపశ్యతాం ॥ ౨౨ ॥

తమాసాద్య దృప్తం శౌరిస్త్రాసితత్రిదశద్విపమ్ । పంచవక్త్ర ఇవాక్రమ్య ఘాతయామాస భూతలే ॥ ౨౩ ॥

వ్యా ॥ తమితి ॥ శౌరిః త్రాసితాః ఉద్వేజితాః త్రిదశద్విపా ఐరావతాదయో యేన తం కువలయాపీడం దృప్తమాసాద్య పంచవక్త్రస్సింహ ఇవాక్రమ్య భూతలే పాతయామాస ॥ ౨౩ ॥

తస్య దంతౌ సముద్ధృత్య శ్వేతాద్రిశిఖరోపమౌ । విదధాతే యదుశ్రేష్ఠౌ మల్లయుద్ధమహాయుధే ॥ ౨౪ ॥

వ్యా ॥ తస్యేతి ॥ తస్య భూతలే పతితస్య గజస్య శ్వేతాద్రిశిఖరోపమౌ దంతౌ సముద్ధృత్య యదుశ్రేష్ఠౌ రామకృష్ణౌ మల్లయుద్ధస్యానుహతీ ఆయుధే విదధాతే చక్రతుః యద్వాయుధైర్యోద్ధుమాగచ్ఛేయుః తదేవమాయుధం సమ్భవత్వితి ఊహతురిత్యర్థః । అగ్రేత్వనాయుధమేవ యుద్ధం వక్ష్యతే ॥ ౨౪ ॥

సహగోపైరధిష్ఠాయ రంగమధ్యమరిందమౌ । బలిజిద్బలభద్రశ్చ బాలనృత్తైరదీవ్యతామ్ ॥ ౨౫ ॥

వ్యా ॥ సహేతి ॥ అరిందమౌ రిపూణాం దమయితారౌ బలిజిత్ బలేరసురస్య జేతా కృష్ణః బలభద్రశ్చేత్యుభౌ గోపైస్సహ రంగమధ్యం అధిష్ఠాయ ఆక్రమ్య బాలనృత్తైరదీవ్యతాం అక్రీడతామ్ ॥ ౨౫ ॥

నృపోపహూతైరథ తౌ విహారైక్యమవాపతుః । నర్మకారకజల్పాకనటనర్తకగాయకైః ॥ ౨౬ ॥

వ్యా ॥ నృపేతి ॥ అథ తౌ రామకృష్ణౌ నృపోపహూతైః కంసేన

రంగమండపే సమాహూతైః । నర్మకారకజల్పాకనటనర్తకగాయకైః । నర్మకారకాః పరిహాసకాః జల్పాకాస్సదసి వాగ్మినః నటారసప్రధానాభినయాః నర్తకాః భావప్రధానాభినయాః గాయకాః వైణికాశ్శారీరగానకృతశ్చ తైస్సహ ఏవాహైక్యమవాపతుః । స్వయమపి తైస్తైస్సంయుజ్య నర్మకారకాదిభావమనుకృత్య విజహ్రతురిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥

{జనన్యా మహతి స్తత్ర జనయామాసతు స్తదా । శని
{తా కాంతివర్షేణాదదృష్టాం దేవమాతృకామ్ ॥ ౨౮ ॥

వ్యా ॥ జనన్యేతి ॥ తత్ర రంగే తదా మహతా కాంతివర్షేణ దేవమాతృకాం వృష్టిసంవర్ధితాం మహతీం జనన్యా దిదృక్షాం జనయామాసతుః । తయోర్జాతా జనన్యాదిదృక్షా తత్కాంతివర్షేణోత్తరోత్తరం ప్రవృద్ధాభూదిత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥

{ఉపవేదమధీయుర్యే రణార్థం రంగదర్శినః । త
{మేవ తేద్విధా భూతం తౌ పుభావభిమేనిరే ॥ ౨౯ ॥

వ్యా ॥ ఉపవేదమితి ॥ యే రంగదర్శినః రణార్థం యుద్ధప్రయోజనం ఉపవేదం ధనుర్వేదాఖ్యమధీయుః స్మరంతిస్మ ॥ సూ ॥ అధిపూర్వాత్ ఇక్ స్మరణ ఇతి ధాతోర్లిట్ తేన తౌ పుభౌ రామకృష్ణౌ తమేవ ధనుర్వేదం ద్విధాభూతమభిమేనిరే తయోః తత్ర తేజోవిశేషం దృష్ట్వా తథా మేనిర ఇత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥

{తదాలోకనలాభేన సామాజికజన స్తదా । అనిదం
{పూర్వమాహ్లాదమపవృత్త ఇవాన్వభూత్ ॥ ౩౦ ॥

వ్యా ॥ తదాలోకనేతి ॥ తదా సామాజికజనః సమాజే మిళితో జనః తదాలోకనలాభేన తయోర్దర్శనస్యలాభేన అపవృత్తః ముక్త ఇవ అనిదం పూర్వమాహ్లాదం నిత్యసిద్ధమానందం అన్వభూత్ । ముక్తో హి భగవద్దర్శనానంతరం నిత్యసిద్ధమపి సంసారకాలే తిరోహితం భగవత్సంకల్పాదభివ్యక్తం నిరతిశయానందమనుభవతి । తద్వదిత్యేషఉ

కానందపద నిరతిశయోత్కర్షవ్యంజనాయ నిత్యానందత్వాధ్యవసాయః

{ బింబితాకృతయో నార్యస్తద్దేహమణిదర్పణే । త
త్పరిష్వంగనిర్విశమయత్నాదివ లేభిరే ॥ ౩౦ ॥ }

వ్యా ॥ బింబితేతి ॥ తస్య దేహ ఏవ మణిదర్పణే బింబితాకృతయః ప్రతిబింబితదేహాః నార్యః అయత్నాదివ అయత్నాదేవ తత్పరిష్వంగనిర్విశం తదాలింగనసౌఖ్యం లేభిరే । తద్దేహే స్వప్రతిబింబసంక్రాంతిమాత్రేణ తదాలింగనేనైవ నిర్వివిశురిత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥

{ గీతమంజుగిరస్తత్ర నృత్తసంవాదివిభ్రమాః ।
మంచేషు హరిరద్రాక్షీద్వరస్త్రీర్మదిరేక్షణాః ॥ ౩౧ }

వ్యా ॥ గీతేతి ॥ తత్ర రంగే హరిః మంచేషు పర్యంకేషు గీతమంజుగిరః గానేన హృద్యవాచః నృత్తసంవాదివిభ్రమాః నృత్తానుకారిశృంగారచేష్టాః మదిరేక్షణాః మదిరాణి మందీకృతాని ॥ వ ॥ వ్యాఘూర్ణమానతారం చ ఘూర్ణమానాంతవిలోకనం । చక్షుర్వికసితాపాంగం మదిరం తరుణే మదే ఇత్యుక్తలక్షణాని ఈక్షణాని యాసాం తాః వరస్త్రీః ఉత్తమాంగనాః అద్రాక్షీత్ దృశేర్లుఙ్ ॥ సూ ॥ వామ్శసోరితి ఇయఙభావపక్షే స్త్రీరితి దీర్ఘః

{ ధృతహేతిపరిష్కారాన్ ధీరోద్ధతవిలోకితాన్ । దద
ర్శ పృథివీపాలాన్ దేవానివ దివశ్చ్యుతాన్ ॥ ౩౨ ॥ }

వ్యా ॥ ధృతేతి ॥ ధృతాః హేతయః ఆయుధాని పరిష్కారాః భూషణాని చ యైస్తాన్ ధీరాణి ఉద్ధతాని సగర్వాణి చ విలోకితాని యేషాం తాన్ తేజసా దివశ్చ్యుతాన్ దేవానివ స్థితాన్ పృథివీపాలాన్ దదర్శ ॥ వ ॥ స్ఫురత్ప్రభావగంభీరం ధీరమిత్యుచ్యతే బుధైః । సగర్వముద్ధతం ఫుల్లతారం స్థిరకనీనికమితి దృష్టిలక్షణేషు భావప్రకాశః ॥ ౩౨ ॥

{ తమసామివ సంఘాతం సమావేశమివైనసామ్ । తుం
గమంచగతం కంసం తుష్టో హరిరవైక్షత ॥ ౩౩ ॥ }

వ్యా ॥ తమసామితి ॥ హరిః తమసాం అంధకారాణాం బహూనాం

షాం తమోగుణానాంవా సంఘాతమివ మీనసాం పాపానాం సమూహగ మివచస్థితం తుంగమంచగతం ఉన్నతపర్యంకగతం కంసం దుష్టః తత్పుత్రి హా స్తలగ్నఇతి సంతుష్టస్సన్నవైక్షత ॥ ౩౩ ॥

లలితారంభయా వృత్త్యా రంగభాజాం రసావహా । స
రవృత్తాంతవిఖ్యాతిర్వవృధే రామకృష్ణయోః ॥ ౩౪ ॥

వ్యా ॥ లలితేతి ॥ లలితారంభయా హృద్యోపక్రమయావృత్త్యాఛే ష్ట్యారంగభాజాం జనానాం రసావహా ఆనందకారిణీ అవసానే కంసా దివధేన భయావహాత్వేపి ఉపక్రమే బాల్యనృత్తాదిరూపతయా దర్శ్యత్వాణామానందకారిణీత్యర్థః ।నరవృత్తాంతనాటికామానుషచరిత్రా భినయరూపా రామకృష్ణయోః విఖ్యాతిః క్రీడావవృధే ॥ ౩౪ ॥

విదధేసింహనాదేన తారేణయదుసింహయోః ।
గర్జితంద్దైత్యమల్లానాంగోమాయుగణవాశితం

విదధఇతి॥యదుసింహయోర్యదుశ్రేష్ఠయోః రామకృష్ణయోఃతారేణ ఉచ్చతరేణ సింహనాదేన క్ష్వేళితేన కర్త్రా దైత్యమల్లానాంచాణూర ముష్టికాదీనాం గర్జితమహంకారకృతశబ్దవిశేషః గోమాయుగణవా శితం సృగాలసమూహరుతం విదధే కృతం తేనసృగారవ్వనితమివతు చ్ఛీకృతమిత్యర్థః ॥ ని ॥ తిరశ్చాంవాశితంరుతమిత్యమరః ॥ ౩౫ ॥

తావుభౌడింభవపుషౌ ఖ్యాతవీర్యపరాక్రమౌ । చా
ణూరోముష్టికశ్చద్వౌనియోద్ధుమభిజగ్మతుః ॥౩౬॥

వ్యా ॥ తావితి ॥ డింభవపుషావర్భకరూపౌ ఖ్యాతవీర్యపరాక్ర మౌ వీర్యం స్వాభావికంబలం పరాక్రమో యాద్దేషు విక్రమణమితిభేదః తావుభౌ రామకృష్ణౌ కర్మణీ చాణూరో ముష్టికశ్చేతి ద్వౌమల్లౌ ని యోద్ధుం బాహుభిర్యోద్ధుమభిజగ్మతుః ॥ ని ॥ నియుద్ధంబాహుయుద్ధం స్యాదిత్యమరః ॥ ౩౬ ॥ ... ...

అహో మహదనుపక్రాంతమత్యాహితమిదం యతః । అశిక్షితరణౌ బాలౌ మల్లయుద్ధే నియోజితౌ ॥ ౩౭ ॥

వ్యా ॥ అథ తాభ్యాం యుద్ధే నియోజితయోః రామకృష్ణయోః ప్రత్యం జనవాదం శ్లోకపంచకేనాహ ॥ అహో ఇతి ॥ మహదిదమత్యాహితం ప్రాణానాం కాంక్షికము ఉపక్రాంతం ॥ ని ॥ అత్యాహితం మహాభీత్యాం ప్రాణకాంక్షిణి కర్మణీతి యాదవః ॥ అశిక్షితరణౌ అనభ్యస్తయుద్ధక్రమౌ బాలౌ మల్లయుద్ధే నియోజితావితి యతః యదిత్యర్థే యత ఇతి సార్వవిభక్తికత్వాత్తసిః యదేతయోర్మల్లయుద్ధే నియోజనమిదం నియోజయితుః శ్రేయస్కరం న భవతీత్యత్యాహితం అహో ఇతి అనుచితం కర్తుమారబ్ధమిత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥

శిరీషలలితైరంగైః శ్లిష్టైరపి పేశలైః । అద్రిసారకఠోరాభ్యాం కథం యోద్ధుమిమౌ స్థితౌ ॥ ౩౮ ॥

శిరీషేతి ॥ ఇమౌ రామకృష్ణౌ అద్రిసారకఠోరాభ్యాం పర్వతప్రవరకఠినాభ్యాం మల్లాభ్యాం సహ శిరీషలలితైః శిరీషకుసుమసుకుమారైరంగైః పేశలైశ్చారుభిః శ్లిష్టైశ్చ కథం యోద్ధుం స్థితౌ । ఏతాభ్యామేతౌ యోద్ధుమయోగ్యావిత్యర్థః ॥ శ్వాపదమల్లయోరాశ్లేషో శ్వానామ్న్యోపి తదనాదరేణ తయోః బాలక్రీడానువృత్తిం పేశలైరపి చేష్టితైరిత్యనేన కవిస్సూచయతి ॥

పశ్యద్భిరవశైరూనం పౌరజానపదైరపి । పాపమేతదనుజ్ఞాతం పరపిండపరాయణైః ॥ ౩౯ ॥

వ్యా ॥ పశ్యద్భిరితి ॥ పరపిండపరాయణైః పరపిండాశ్రయైః కంసోపజీవిభిరితి యావత్ ॥ ని ॥ త్రిషు స్యాత్తత్పరే ధీష్టే స్యాశ్రయేపి పరాయణమితి రభసః పశ్యద్భిః పౌరజానపదైః పురభవైర్జానపదభవైశ్చ జనైః నూనమవశైః కంసం నివారయితుమశక్తైరేవ ఏతద్రామకృష్ణయోః మల్లయుద్ధనియోజనరూపం పాపమనుజ్ఞాతం అన్యథా అత్యంతానుచితమితి నివారయేయురేవేతి భావః ॥ ౩౯ ॥

{ మధుకైటభదుర్దాంతౌ మల్లబృందారకావిమౌ ।
యది జేష్యతియఃకశ్చిత్సకింనపురుషోత్తమః ॥ ౪౦॥ }

వ్యా ॥ మధుకైటభేతి ॥ మధుకైటభావివ దుర్దాంతౌ దృప్తావిమౌ మల్లబృందారకౌ మల్లశ్రేష్ఠౌ ॥ ని ॥ బృందారకస్సురే శ్రేష్ఠ ఇతి విశ్వః ॥ యది యఃకశ్చిజ్జేష్యతి సకిం నపురుషోత్తమః పురుషోత్తమ ఏవ ఏతౌ మధుకైటభావివ పురుషోత్తమాదన్యేన జేతుం నశక్యావిత్యర్థః ॥౪౦॥

అథవాపూతనాదీనామప్రయత్నేనఘాతుకౌ ।
నయుద్ధమల్లముఖ్యేభ్యో నాలమేతౌ నవా కథం ॥

వ్యా ॥ అథవేతి ॥ పూతనాదీనాం పూతనా రాక్షసీ యమళార్జునౌ స్థావరౌ। ధేనుకాదయోపి తిర్యగాదిరూపా ఇతి తేషాం అయత్నేన ఘాతకావపి ఏతౌ మల్లేష్వపి ముఖ్యాశ్చాణూరాదయో యే నియోద్ధుముద్యుక్తాః తేభ్యో నాలం నపర్యాప్తావిత్యర్థః నమస్స్వస్తీత్యాదినా అలం యోగే చతుర్థీ పునః ప్రథమవక్తౄణాం వాక్యం।నవా కథం। నాలమితి కథం అలమేవేత్యర్థః నఞర్థే నవేతి పదం। పూతనాదీనామయత్నే నఘాతకౌ యుద్ధేయత్నేనవినా మల్లాన్ జేతుంశక్తావితి భావః ॥ ౪౧ ॥

జనవాదమిమంశ్రుణ్వన్ జాతహాసో జనార్దనః । భు
జమాస్ఫోటయామాసభూభారహరణక్షమం॥ ౪౨ ॥

వ్యా ॥ జనేతి ॥ ఇమంజనవాదం శ్రుణ్వన్ తేన జాతహాసశ్చ జనార్దనః భూభారస్యహరణే క్షమం శక్తం భుజమాస్ఫోటయామాస మల్లయుద్ధోద్యోగసూచకం భుజమూలాస్ఫోటనంచకార ॥ ౪౨ ॥

తదాస్ఫోటితశబ్దేనస్ఫుటత్కర్ణస్యభూయసా। కం
సమల్లగణస్యాసీత్కంథాగోపాలకాశ్రయా ॥ ౪౩ ॥

వ్యా ॥ తదాస్ఫోటితేతి ॥ భూయసా ఉచ్ఛ్రితరేణ తదాస్ఫోటితశబ్దేన తస్యకృష్ణస్య భుజాస్ఫాలనధ్వనినా స్ఫుటత్కర్ణస్య దళచ్ఛ్రోత్రస్య కంసమల్లగణస్య కంససంబంధిమల్లానాం సమూహస్య గోపా

లజ్జాశ్రియా వల్లవవిజయిష్ణోః కథా ఆసీత్ కంసమల్లాః గోపానుద్దిశ్య వాచం కథయామాసురిత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥

గోపయుద్ధధియా జిహ్రేచ్చాణూరః కూణితేక్షణః ।
పుష్పపేషమివాత్పశ్యన్నాక్రమత్పుష్కరేక్షణం ॥

వ్యా ॥ గోపేతి ॥ కూణితేక్షణః మదేన కూణితనయనః గోపయుద్ధధియా హీనబలైః గోపైర్యుద్ధకరణబుద్ధ్యా జిహ్రేత్ జుగుప్సత చాణూరః పుష్పపేషం పుష్పమర్దనమివాత్మ పశ్యన్ గోపానాం హననం పుష్పమర్దనతుల్యమితి విచారయన్ సన్ పుష్కరేక్షణం శ్రీకృష్ణం ఆక్రమత్ ॥ ౪౪ ॥ ... ...

యథోచే విషమం తత్ర నియుద్ధం స్థూలదృష్టిభిః । త
త్త్వదృష్టిభిరప్యేవం విశ్వాధికబలే హరౌ ॥ ౪౫ ॥

వ్యా ॥ యథేతి ॥ తత్ర సభాయాం స్థూలదృష్టిభిః స్థూలే కూటే మిథ్యాభూతే చాణూరస్య బలాధిక్యే దృష్టిః బుద్ధిః యేషాం తైః యద్వా స్థూలావిమర్శాక్షమా దృష్టిః జ్ఞానం యేషాం తైస్తథోక్తైః । బాహ్యస్థౌల్యాద్యవలోకనమాత్రేణ చాణూర ఏవ బలాధిక ఇతి నిశ్చిన్వద్భిః సత్త్వాంతస్సారవేదిభిరితి భావః నియుద్ధం కృష్ణచాణూరయోర్బాహుయుద్ధం విషమం అసదృశం । యథా యత్వాత్ ఊచే ఉక్తం । ఏవం । తథైవ । విశ్వాధికం సర్వప్రపంచాభ్యధికం బలం యస్య తస్మిన్ హరౌ సర్వలోకహరణసమర్థే శ్రీకృష్ణే । బాలేపీతి భావః । తత్త్వం పరం బ్రహ్మేతి దృష్టిర్యేషాం తైస్తథోక్తైః సూక్ష్మదృష్టిభిః దేవాదిభిరపి నియుద్ధం విషమమూచే ॥ సముచ్చయోపమయా ఉభయైరపి ప్రకారభేదేన విషమమూచ ఇతి ప్రదర్శితమ్ ॥ ౪౫ ॥

న్యూనాధికసమారంభో విభుస్తత్ర విహారతః । వి
షాదప్రీతిసందేహాన్ సభ్యానాం సమతానయత్ ॥

వ్యా ॥ న్యూనేతి ॥ తత్ర సభాయాం విహారతః క్రీడయా న్యూనా

ధికసమారంభః సమారభ్యతఇతిసమారంభః ప్రస్తుతం నియుద్ధంకదా
చిన్న్యూనః కదాచిదధికస్సమారంభో యస్యసవిభుఃకృష్ణః సభ్యానాం
సభాయాం సాధూనాం విషాదప్రీతిసందేహాన్ సమతానయత్ న్యూ
నతాప్రదర్శనేనవిషాదం అధికతాప్రదర్శనేనప్రీతిం ఉభయప్ర
దర్శనావృత్త్యా జయపరాజయసందేహంచసమతానయదితిస్త ॥ ౪౭ ॥

సబాలః ప్రచయంప్రాప బాలాతపఇవక్రమాత్ । నీ
హారఇవచాణూరశ్శనైరపచయం యయౌ ॥ ౪౮ ॥

వ్యా ॥ సఇతి ॥ సబాలః కృష్ణః బాలాతపఇవ ప్రాతః కాలాతపఇవ క్రమాత్ప్రచయంప్రాప స్వస్యాధికభావపరివృత్తింవినా ఉత్తరోత్తర మాధిక్యమేవ యయౌ, చాణూరస్తు బాలాతపవృద్ధిసమయే నీహారఇవ శనైరపచయంయయౌ ॥ ౪౮ ॥ ... ...

వారితేష్వథవాద్యేషు విషణ్ణేన మహీభృతా । దివ్యా
దుందుభయోనేదురనర్గళధ్వాననిర్భరాః ॥ ౪౯ ॥

వ్యా ॥ వారితేష్వితి ॥ అథ చాణూరస్యాపచయానంతరం విషణ్ణేన మహీభృతా వాద్యేషు స్వకీయపటహాదిషు వారితేషుసత్సు నిగమ ధ్వాననిర్భరాః దివిమునిజనైః ఘుష్యమాణవేదధ్వనినా అతివేలా ది వ్యాః దివిభవాః దుందుభయో భేర్యోనేదుః ॥ ౪౯ ॥

వల్గతాబలభద్రేణకృష్ణేనచవసుంధరా । వాది
త్రమివదధ్వానసా మధురేంద్రభయానకం ॥ ౫౦ ॥

వ్యా ॥ వల్గతేతి॥ రంగమండపే వల్గతా ఉత్ప్లవమానేన బలభద్రేణ కృష్ణేనచ తయోర్వల్గనేన హేతునేతియావత్ వసుంధరా రంగభూమిః మధురేంద్రభయానకం కంసస్య భయంకరం వాదిత్రం తద్విజయవాద్యమివ దధ్వాన ॥ ౫౦ ॥

భీమకాలియభోగీంద్రస్ఫటారంగమహానటః ।
మల్లరంగనటద్దైత్యశ్చాణూరమమాథసః ॥

వ్యా ॥ భీమేతి ॥ భీమస్య భయంకరస్య కాళీయభోగీంద్రస్య స్ఫ
టా ఫణాపవరంగో నృత్తమండపః తస్య మహానటః తత్ర కృతమహానట
నః స కృష్ణః మల్లరంగనటం మల్లానాం రంగో రణస్థానం తస్య నటవన్న
టం తం యుద్ధేన విహరంతం ధైర్యం చాణూరం మధుమాథం మధు
నామకమసురమివ మమాథ మథ్నాతిస్మ ॥ సూ ॥ ఉపమానే కర్మణి
చేతి ణముల్ప్రత్యయః కషాదిషు యథా విధ్యనుప్రయోగ ఇతి తస్యైవ
ధాతోరనుప్రయోగః ॥ ౨౦ ॥ ... ...

ముష్టిఘాతేన రామస్య ముష్టికశ్చ నిపాతితః। భో
జాధిపమహోత్పాతం భూమికంపమవర్తయత్ ॥

వ్యా ॥ ముష్టీతి ॥ రామస్య ముష్టిఘాతేన ముష్టిహననేన నిపాతితః
ముష్టికశ్చ భోజానాం భోజాఖ్యదేశవిశేషాణాం అధిపస్య కంసస్య మ
హోత్పాతం అరిష్టసూచకమహోత్పాతరూపం భూమికంపమవర్తయదజ
నయత్ వృతు వర్తన ఇతి ధాతోర్ణిచ్ ॥ ౨౧ ॥

రామరామానుజాభ్యాం తౌ రావణేంద్రజితావివ। నమ
యామాసతుః పృథ్వీం నగపాతం నిపాతితౌ ॥ ౨౨ ॥

వ్యా ॥ రామేతి ॥ రావణేంద్రజితావివ రామరామానుజాభ్యాం
బలకృష్ణాభ్యాం పక్షే రామలక్ష్మణాభ్యాం నగపాతంనిపాతితౌ పర్వతా
వివ నిపాతితౌ ఉపమానే కర్మణిచేతి కర్మణ్యుపమానే ఉపపదే ణ
ముల్ పూర్వవదనుప్రయోగః తౌ చాణూరముష్టికౌ పృథ్వీంనమయా
మాసతుః దేహభారేణేతి భావః ॥ ౨౨ ॥

శాయితౌ వీరశయనే దృష్ట్వా చాణూరముష్టికౌ । ద్రుత
మభ్యద్రవన్ కృష్ణం తత్రత్యాస్తోసకలాదయః ॥ ౨౩ ॥

వ్యా ॥ శాయితావితి ॥ తత్ర రంగే వీరశయనే యుద్ధభూమౌ శాయి
తౌ రామకృష్ణాభ్యాం నిపాతితౌ చాణూరముష్టికౌ దృష్ట్వా తోసకలా
దయః తోసకల ఇత్యేవమాదయః కంసమల్లాః కృష్ణం ద్రుతమభ్యద్ర

ఫత్ అభ్యధావత్ ॥ ౫౩ ॥

స తానపి నియుద్ధేన వసుధాయాం న్యపాతయత్ ।
కాలో యుగపదుద్భూతాన్ కల్పాన్తమిహిరానివ ॥

వ్యా ॥ సఇతి ॥ సకృష్ణః తానపి నియుద్ధేన బాహుయుద్ధేన యుగప-
దుద్భూతాన్ కల్పాన్తమిహిరాన్ ప్రళయకాలసూర్యాన్ కాలఇవ వసు-
ధాయాం న్యపాతయత్ అరోగో భ్రాజః పటరః పతంగః ఇత్యాద్యాస్స-
ప్తకల్పాన్తసూర్యాః లోకదాహే తత్ప్రయోజనే నిర్వృత్తే సర్వగ్రా-
సాయ ప్రవృత్తః ప్రళయః తానపి గ్రసతీతి పురాణప్రసిద్ధిః ॥ ౫౪ ॥

గరుత్మానివ భూభాగాద్గగనాభోగమాయతమ్ ।
కంసమంచముపద్వారాదుదప్లవత కేశవః ॥ ౫౫ ॥

వ్యా ॥ గరుత్మానితి ॥ కేశవః గరుత్మాన్ భూభాగాత్ ఆయతం
గగనాభోగం ఆకాశపరిణాహమివ అపద్వారాత్ అమార్గభూతా-
ద్ద్వారాత్ కంసమంచం ఉదప్లవత కంసస్య పర్యంకం ప్రత్యుత్ప్లవనముక్త-
రోత్ వధార్థం శత్రుగృహం ప్రవిశద్భిః అమార్గేణ ప్రవేష్టవ్య-
మితి ప్రసిద్ధిః తథైవ జరాసంధవధార్థం తద్గృహం ప్రవిశద్భ్యాం
కృష్ణభీమసేనాభ్యాం అపద్వారేణ ప్రవిష్టమితి భారతాదిషు శ్రూయతే.

కచగ్రాహేణ వివశం కంసమాకృష్య పాతయన్ । పత
న్వక్షస్థలే తస్య తత్సత్వముదపాటయత్ ॥ ౫౬ ॥

వ్యా ॥ కచేతి ॥ కచగ్రాహేణ వివశం కేశగ్రహణేన పరవశం కంస-
మాకృష్య పాతయన్ మంచాదధఃపతితంకుర్వన్ తతః తస్య వక్షస్థలేప-
తన్ కృష్ణః తత్సత్వం కంసస్య ప్రాణముదపాటయత్ ఉత్పాటితముత్థా-
తమకరోత్ ॥ ౫౬ ॥

మహామోహమివాక్రమ్య మాతులం మధుసూదనః ।
వివేక ఇవ వృత్తస్థముగ్రసేనమమోచయత్ ॥ ౫౭ ॥

వ్యా ॥ మహామోహమితి ॥ మధుసూదనః కృష్ణః వివేకస్తత్త్వావ-

బాంధవసమాతులం మాతుర్భ్రాతరం కంసం మహామోహమివ అక్రిమ్య
సంసారమూలం మహదజ్ఞానమివ నాశయిత్వా వృత్రే సుచరితైస్థితం ని
రతం ఉగ్రసేనం కంసస్య పితరం అమోచయత్ కారాగృహాన్మోచయా
మాస యథా వివేకో వృత్రే వృతే వివేకానంతరం శరణవరణేన విషయీ
కృతే భగవతి స్థితమైకాంత్యేన నివిష్టం ఉగ్రసేనం జీవం మోచయతి త
ద్వదితి భావః ॥ వృఞ్ వరణ ఇతి ధాతోః వృత్రశబ్దో వృతవాచీ జీవస్య సే
నా ఇంద్రియవర్గః తస్య భోగ్యత్వముపశాంతవత్త్వ్యతస్యాపి విషయవ
ర్గకర్షణమాత్రేణ ప్రకోపదర్శనాదిత్యుగ్రసేనశబ్దస్య జీవపరతా ॥౫౭॥

దదౌ చ కంసభృత్యానాం దదతాం తత్ర జీవితమ్ । ఉ
న్ముఖత్రిదశప్రేక్ష్యామూర్ధ్వాం గతిమనుత్తమామ్ ॥

వ్యా॥ దదావితి ॥ తత్ర రంగే జీవితం దదతాం ప్రయచ్ఛతాం
కంసో హత ఇతి రోషాత్ స్వజీవితమనాదృత్య ఉపర్యాపతతాం కంస
భృత్యానాం ఉన్ముఖత్రిదశప్రేక్ష్యాం ఊర్ధ్వముఖైః దేవైః ప్రేక్షణీ
యాం దేవలోకాదప్యుపరితనీం అనుత్తమాం ఉత్తమా నాస్తి యస్యా
స్తాం అత్యుత్తమాం ఊర్ధ్వాం గతిం అంతకాలే స్వసంశ్లేషపుణ్యఫల
రూపమూర్ధ్వలోకం దదౌ ॥ ని ॥ ప్రియాం తు స్వాం ఫలం గతిరితి యాద
వః ॥ చకారేణ ప్రకృమహాత్మాః చాణూరాదయస్సముచ్చీయంతే జీ
తం దదతః ప్రత్యుపకర్తవ్యా ఇతి భావః ॥ ౫౮ ॥

కంసకర్షణమండల్యో గంభీరాస్తత్ర చక్రిరే ।
రణలక్ష్మీనివాసస్య రంగస్య పరిఖా ఇవ ॥ ౫౯ ॥

వ్యా॥ కంసేతి ॥ తత్ర రంగే గంభీరాః నిమ్నాః కంసకర్షణమం
డల్యః కంసకర్షణప్రభవా మండలాకారరేఖాః రణలక్ష్మీనివాసస్య భ
గవతో యుద్ధలక్ష్మ్యా నివాసభూతస్య రంగస్య పరిఖాః ఖేయానీవ చక్రి
రే ఉపచీయంతే స్మ ॥ సూ॥ విభాషా చేరిత్యకుత్వం రాజావరోధస్య పరితః
పరిఖాదితేతి భావః ॥ ౫౯ ॥

సుదామనామా కంసస్య సోదరస్త్వరితః క్రుధా ।
బలేన గమితః క్షిప్రమగ్రజేన గతాంగతిం ॥ ౭౦ ॥

వ్యా ॥ సుదామేతి ॥ సుదామనామా సుదామేతి ప్రసిద్ధః కంసస్య సోదరః క్రుధా క్రోధేన త్వరితః త్వరాం ప్రాపితః క్రుద్ధాంధః రామకృష్ణయోరుపర్యాపతితస్సన్ బలేన బలదేవేన అగ్రజేన తదగ్రజేనకంసేన ప్రాప్తాంగతిం మరణం క్షిప్రం గమితః శీఘ్రం ప్రాపితః ॥ ౭౦ ॥

అనాయుధమహాయుద్ధం దృష్ట్వా హృషితరోమభిః ।
ప్రవాతకదళప్రఖ్యైః పౌరైస్సైకైరభిష్టితం ॥ ౭౧ ॥

వ్యా ॥ అనాయుధేతి ॥ పౌరైస్సైకైర్వృద్ధదశీభిః మధ్యస్థైః ॥ ని ॥ మధ్యస్థః పౌరస్సైకిస్సమావితి యాదవః ॥ అనాయుధమహాయుద్ధం దృష్ట్వా ఆయుధరహితస్య మహతో యుద్ధస్య దర్శనేన హృషితరోమభిః విస్మయాదుల్లసితరోమాంచైః ॥ సూ ॥ హృషేర్లోమస్వితీడాగమః ప్రవాతకదళప్రఖ్యైః ప్రకృష్టో వాతో యస్మిన్దేశే తత్రత్యకదళీనిభైః భయాత్కదళీవత్కంపమానైరితి యావత్ ॥ ని ॥ అథా ప్రఖ్యోపమాభిఖ్యా ప్రకారస్సన్నిభో నిభః । నీకాశాద్యాశ్చ సామ్యార్థాన్సమేస్యుశ్శబ్దితః పరే ఇతి యాదవః ॥ కదళ్యాం కదళశబ్దోప్యస్తి తథాచ బాలరామాయణే ప్రయోగః ॥ పాయం పాయం కలాచీకృతకదళదళో నారికేరీఫలాంభ ఇతి । ఏవంభూతైస్సద్భిరభిష్టితమ్ ॥ ౭౧ ॥

కృతినస్తాదృశం యుద్ధం కిలికించితయంత్రితాః ।
లీనా ఇవ చ పశ్యంతో లిఖితా ఇవ చాభవన్ ॥ ౭౨ ॥

వ్యా ॥ కృతిన ఇతి ॥ తాదృశమన్యోన్యానుపమేయం యుద్ధం పశ్యంతః కృతినః ధన్యాః కిలికించితయంత్రితాః హర్షవశాత్ శుష్కరుదితహాసత్రాసక్రోధభీత్యాదీనాం సంకరః కిలికించితం తేన యంత్రితాః తద్వశీకృతాస్సంతః లీనా ఇవ చ లిఖితా ఇవ చాభవన్ జతులగ్నమణ్యాదివత్ చిత్రలిఖితవచ్చ నిశ్చలాంగా అభవన్నిత్యర్థః ॥ ౭౨ ॥

సిద్ధాశ్చ దివి తత్రాద్య క్తాళకల్పితతాండవాః । హ
ర్షదుగ్ధాబ్ధికల్లోలం హాహాకారమకల్పయన్ ॥ ౬౩

వ్యా ॥ సిద్ధా ఇతి ॥ సిద్ధా దేవయోని విశేషాశ్చ దివి గగనే తత్రో
ద్యుక్తాళకల్పితతాండవాః తత్రోచ్ఛ్రితా తత్తాండవానురూపేణ తాళేన క
రతాళేన కృతనర్తనాస్సంతః హర్షదుగ్ధాబ్ధికల్లోలం హర్ష ఏవ దు
గ్ధాబ్ధిః తస్య మహాతరంగకల్పం హాహాకారం అకల్పయన్ హాహాశబ్ద
మకుర్వన్ ॥ ౬౩ ॥

అథతౌ భీమదోర్దండకండూకర్షణతోషితౌ । పి
తృభ్యాం దృష్టజన్యాభ్యాముపసృత్య ప్రణేమతుః

వ్యా ॥ అథేతి ॥ అథ కంసాదివధానంతరం భీమయోః పరిపంథి భ
యంకరయోః దోర్దండయోః కండ్వాః కండూయాయాః యుయు
త్సాయాః కర్షణేనాపనయేన తోషితౌ తౌ రామకృష్ణౌ దృష్టజన్యా
భ్యాం ॥ ని ॥ యుద్ధమాయోధనం జన్యమిత్యమరః ॥ పితృభ్యాం దేవకీవసు
దేవాభ్యాం పితా మాత్రేత్యేకశేషః ఉపసృత్య తత్సమీపం గత్వా ప్రణే
మతుః పితృభ్యామితి ॥ సూ ॥ క్రియార్థోపపదస్య కర్మణి స్థానిన ఇతి చ
తుర్థీ తథా చ తౌ పితరౌ ప్రీణయితుం ప్రణేమతురిత్యర్థః ॥ ౬౪ ॥

తౌ చ తౌ స్మృదితారాతి రక్తచందనరంజితౌ । ఆ
నంద్రిభిః ప్రీతినిష్యంద్రైః పితరావభ్యషించతాం ॥

వ్యా ॥ తౌ చేతి ॥ తౌ పితరౌ కర్తారౌ స్మృదితానామరాతీనాం రక్త
మేవ చందనం తేన రంజితౌ తౌ రామకృష్ణౌ కర్మణీ ప్రీతినిష్యంద్రైః
ప్రీతేరంతః పరిపూర్ణాయాః నిష్యంద్రైరవస్థితైరశ్రుభిః ఆనందబా
ష్పైరభ్యషించతాం ॥ ౬౫ ॥

విబుధత్వమివ ప్రాప్తావసు దేవస్సుతేక్షణాత్ । స త
త్ప్రతిబోధేన సాత్వతాం పతిమస్తుత ॥ ౬౬ ॥

వ్యా ॥ విబుధత్వమితి ॥ సుతేక్షణాద్విబుధత్వం దేవత్వం ప్రాప్త

క్షవస్థితః తథా కృతార్థానాం మన్యమానో వసుదేవస్సతత్త్వప్రతిబో
ధేన భగవదనుగ్రహోత్తత్త్వావబోధేన॥ ని॥ రూపత్వం చ సతత్త్వం చ స్వరూ
పం చ స్వలక్షణమితి వైజయంతీ ॥ సాత్వతాం పతిం సాత్వతం నామ వైష్ణ
వతంత్రం తదాచక్షత ఇతి సాత్వతః సాత్వతతంత్రప్రతిపాదకాః॥ సూ॥
తదాచష్ట ఇతి ణిచి ణావిష్ఠవద్భావాట్టిలోపే క్విపి ణేరనిటీతి ణిలోపే క్వి
పస్సర్వాపహారిణి లోపే చ సతి తత్సిద్ధిః । సాత్వచ్ఛబ్దాదామి సతి సాత్వ
తామితి రూపం తేషాం పతిం వైష్ణవతంత్రప్రవక్తౄణాం పాలకం కృ
ష్ణమస్తుత స్తుతేస్మ ॥ ౨౬ ॥

నమస్తే నాభినాళీకరజసా సృష్టవేధసే। అజాయ
సర్వవేదానామేకవేద్యాయ విష్ణవే ॥ ౨౭ ॥

నమస్త ఇతి । నాభినాళీకరజసా సృష్టవేధసే సృష్టచతుర్ముఖాయ
వేధసో నాభీకమలోత్పన్నత్వాత్ కమలావయవభూతః పరాగః తస్యో
పాదానమితి భావః । అజాయ జననరహితాయ సర్వవేదానామేకవే
ద్యాయ సర్వేషాం వేదానాం ముఖ్యప్రతిపాద్యాయ విష్ణవే ఆదిపురు
షోత్తమాయ తేతుభ్యం నమః ॥ ౨౭ ॥

అనన్యాధారమాధారమనన్యేశ్వరమీశ్వరమ్ । అను
శృణ్వంతి సంతస్త్వామనన్యాధిపతిం పతిమ్ ॥ ౨౮ ॥

వ్యా ॥ అనన్యాధారమితి ॥ సంతః బ్రహ్మవిదః అస్తి బ్రహ్మేతి చేది
త్యాదిశ్రుతేః అనన్యాధారమాధారం ఆధారాంతరరహితమాధారం
స్వయం జగతామాధారం అనన్యేశ్వరమీశ్వరం అనన్యాధిపతిం పతిమితి
అత్రాప్యేవమర్థః ఐశ్వర్యం నియమనశక్తియోగః పతిత్వం స్వాభావి
కం శేషిత్వమిత్యాశయేన పృథగుక్తిః అనుశృణ్వంతి ఆమనంతి సభగ
వః కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత స్స్వే మహిమ్నీత్యాద్యుపనిషద్భాగేష్వితి భావః ॥

అభంగురరసంభోగ్యమనపాయం రసాయనమ్ । అక్ష
యం ధర్మసర్వస్వమవిదుస్తవకీర్తనమ్ ॥ ౨౯ ॥

వ్యా ॥ అభంగురేతి ॥ తవకీర్తనం అభంగురరసం అవినశ్వరరసం భోగ్యం అనపాయం రసాయనం అపాయరహితం జరాదిహరమౌషధం అక్షయం ధర్మసర్వస్వం క్షయరహితం ధర్మస్యసర్వస్వం అవిముః అజానన్ ॥ సూ ॥ సిజభ్యస్తవిదిభ్యశ్చేతి ఝోర్జుసాదేశః సంతఇతి శేషః అత్ర అభంగురరసం భోగ్యమితి భోగైకరసికైః బహిర్ముఖైరాదరణీయత్వముక్తం తేషాంభోగ్యాంతరాణి నిరంతరసేవ్యాని కదాచిజ్జామితయా వైరస్యమావహంతి త్వచ్చరిత్రాదికీర్తనంతు ॥ ప ॥ భజతేత్యాద్యశీం క్రీడాయాం శ్రుత్వా తత్పరో భవేదితి స్మృతేస్సర్వదా సేవ్యమానమపి నవనవరసమావహతీతి వ్యతిరేకః అనపాయం రసాయనమితి ముముక్షుభిరాదరణీయత్వముక్తం రసాయనాంతరం కించిత్కాలం జరాదికం ప్రతిబధ్యాపి కాలాంతరే జరామరణాద్యవశ్యం భావేనఫలాదపైతి ఇదంతు భవవ్యాధిహరం కదాచిదపి ఫలాన్నవ్యపైతీతి వ్యతిరేకః అక్షయంధర్మసర్వస్వమితికర్మనిష్ఠైః యస్యస్మృత్యాచనామోక్త్యేతి స్మృతేః కర్మపరిపూర్తిహేతుత్వాదాదరణీయత్వముక్తం ధర్మాంతరం కదాచిత్కర్త్రైన్యూనత్వేన క్షీణంసత్ ధనినః పరిపోషంనజనయతి ఇదంతు నతథేతివ్యతిరేకః ॥ ౬౯ ॥

అనుగ్రహదశాదీప్తమశేషార్థప్రకాశకమ్ । ద
యాసంప్లుతమాహుస్త్వాం దీపమంతస్తమోపహం ॥

వ్యా ॥ అనుగ్రహేతి ॥ త్వాం అనుగ్రహదశాదీప్తం అనుగ్రహదశాభక్తకృతార్థీకరణావస్థాతస్యాం దీప్తం ప్రసన్నత్వాదుజ్జ్వలం దశావర్తిః తస్యాం దీప్తమిత్యపిగమ్యతే ॥ ని ॥ దశావర్త్యావవస్థాయామితివిశ్వః ॥ అశేషార్థప్రకాశకంసర్వస్యవస్తునః ప్రకాశకం ॥ తస్యభాసాసర్వమిదం విభాతీతిశ్రుతేః దయాసంప్లుతందయయా స్నేహేనావసిక్తం అంతస్తమోపహం ఆంతరస్యతమసః తమోగుణస్యాజ్ఞానస్యవా అపహంతారం దీపమాహుః అంతరితి భిన్నంపదం తమోపహమి

త్యత్ర తమోమాత్రముపపదం అప్లేశతమసోరిత్యత్ర తదంతవిధానా భావాత్ ఏకపదత్వేతు జ్వరాపహాదివత్ అన్యేష్వపి దృశ్యత ఇతి డప్రత్యయః ॥ ౭౦ ॥

దేవకీదనుజస్థూణాదివ్యంధామ వ్రజాంకణమ్ । ర
మారాధాదయశ్చేతి రాశిభేదైర్నభిద్యసే ॥ ౭౧ ॥

వ్యా ॥ దేవకీతి ॥ అస్మిన్నవసరే దేవకీ జననీ నృసింహావతారే దనుజస్థూణా హిరణ్యాసురగృహస్థూణా జననీ పరవాసుదేవరూపే దివ్యం ధామ పరమపదమావాసస్థానం । అస్మిన్నవతారే వ్రజాంకణం పరవాసుదేవే రూపే రమాదయితా అస్మిన్నవతారే దయితా రాధా నీళాదయశ్చ ఇతి రాశిభేదైః త్వం న భిద్యసే భిన్నో న క్రియసే దేవక్యాదయో దనుజస్థూణాదయశ్చ జనన్యాదిరాశయః పరం భిద్యంతే పరరూపే అవతారాంతరేషు అస్మిన్నవతారే చ సర్వత్ర ఏకరూపస్య తవ తే భేదకా న భవంతీత్యర్థః ॥ ౭౧ ॥

నియంతా సర్వభూతానాం నియంతవ్యైర్నియమ్యసే ।
పితామహముఖైః పుత్రిమమ పుత్రోఽసి మాయయా ॥ ౭౨ ॥

వ్యా ॥ నియంతేతి ॥ సర్వభూతానాం నియంతా త్వం నియంతవ్యైః త్వయా నియమనీయైరింద్రాదిభిర్నియమ్యసే ఉపేంద్రాద్యవతారేష్వితి భావః ॥ కింబహునా ॥ పితామహముఖైః బ్రహ్మప్రభృతిభిః పుత్రిపుత్రవాన్ త్వం మాయయా స్వేచ్ఛారూపయా మమ పుత్రోఽసి తవ చారిత్ర్యాణ్యతిచిత్రాణీతి భావః ॥ ౭౨ ॥

మహతాత్వత్పదేనైవ మారుతిర్వ్యాయమాశ్రితాః । ని
స్తరంత్యచిరాత్సంతో దుస్తరం భవసాగరం ॥ ౭౩ ॥

వ్యా ॥ మహతేతి ॥ సంతస్సాత్వికాః మారుతిన్యాయమాశ్రితాః మరుతోపత్యస్య హనూమతో భంగీమాశ్రితాస్సంతో మహతా పూజితేన త్వత్పదేనైవ తవచరణేనైవానాన్యసాపేక్షేణ మారుతిపక్షే లక్ష్మ

ణాం అంగుళీయకే నేతివద్యోజ్యం॥౭॥ పదంవ్యవసితత్రాణస్థానలక్ష్మాంఘ్రి
వస్తుష్విత్యమరః దుస్తరంతతుఃనుశక్యంభవసాగరం అచిరాత్ నిస్త
రంతి ॥ ౭౩ ॥ ... ...

అహితోదన్వదౌర్వాగ్నిమశేషోత్కర్షమాతరం । భ
వభైమరథీంభక్తింభజంతిత్వయిసాధవః ॥ ౭౪ ॥

వ్యా ॥ అహితేతి ॥ సాధవః అహితోదన్వదౌర్వాగ్నిం దుఃఖసా
గరస్య బడబాగ్నింతద్వచ్ఛోషకమిత్యర్థః ॥ అశేషోత్కర్షమాతరం
అశేషేభ్యస్సంసారిభ్యః బ్రహ్మాదికీటపర్యంతేభ్యః ఉత్కర్షస్యజననీం
భవభైమరథీం భవస్య సంసారస్య భైమరథీసంజ్ఞాం రాత్రింతద్వన్నా
శినీం త్వయిభక్తింభజంతి ॥ ౭౪ ॥

భరన్యాసాశ్వయుక్తేన భావవేగప్రధావినా । మనో
రథేనగంతవ్యస్సారథిస్త్వభవాంత్సతామ్ ॥ ౭౫ ॥

వ్యా ॥ భరన్యాసేతి ॥ భరన్యాసోభగవతి భరన్యాసనంప్రపదనమే
వాశ్వః తద్యుక్తేన భావవేగప్రధావినా భావోభక్తిరేవవేగః తేన ప్ర
ధావనశీలేన మనసైవ రథేనగంతవ్యః ప్రాప్తవ్యస్సారథిస్తస్యరథస్య
యంతాచభవానేవ ॥ షోడశకలాః పురుషాయణాః పురుషంప్రాప్యా
స్తంగచ్ఛంతీతి శ్రుతేః భక్తస్యపరమపదప్రాప్తిపర్యంతం పురుషా
న్తఃకరణోపహితోగచ్ఛతి తతః తం విహాయ తత్రభగవంతముపైతీత
స్మాత్సామ్యాన్మనసోరథత్వేన రూపణంరథేన గచ్ఛన్నపిగంతవ్యస్థానప్రా
ప్తిపర్యంతం తద్యుక్తోగచ్ఛతి ॥ తతః తం విసృజ్యతత్రాధిగంతవ్యంరా
జానముపైతి తస్యచ మనోరథస్య పరమపదపర్యంతాకృష్టిః భరన్యా
సవశాదేవేతి తస్యాశ్వత్వేన రూపణం భరన్యాసాశ్వాధేయత్వాన్మనో
రథస్య పరమపదప్రాప్తౌత్వరితత్వాపాదకత్వాచ్చ భక్తేర్వేగత్వేన
రూపణం భావశబ్దేనాత్రఫలభక్తిర్వివక్షితానతుసాధనరూపా ఫలభక్తే
రేవప్రవృత్త్యాధేయత్వాత్తేనప్రపదనేనపరమపదప్రాప్త్యుపాయాంత

రభూతాయాః సాధనభక్తేరనపేక్షణాచ్చ అంతర్యామితయా ప్రేరక
త్వాత్ భగవతస్సారథిత్వేన రూపణంగంతవ్యత్వంతు స్వాభావికమితి
వివేకః ॥ ౨౫ ॥ ... ...

వయంతుభవతాగ్రాహ్యా వాసనామురభేదినా । మ
నాగివసముద్బోధ్యామా పునర్ముముహద్భవాన్ ॥ ౨౬ ॥

వ్యా ॥ వయమితి ॥ వాసనామురభేదినా వాసనైవమురాంతరతి
క్రిమత్వాత్ తద్భినత్తీతి తథోక్తేన భవతా వయంతు తుశబ్దోఽవ్యర్థ
కః వయమపి పూర్వోక్తాస్సంత ఇవేతిభావః గ్రాహ్యాః దాసతయాస్వీ
కార్యాః నతూపేక్షణీయా ఇతిభావః మనాగివస్తోకమివ సముద్బోధ్యా గృ
హీతతత్త్వాః కృత్వేతిభావః భవాన్ పునః మాముముహత్ మోహి
తాన్మాకార్షీత్ ప్రబోధయితవ్యానాం పునర్మోహంమాకృథాఇ
త్యర్థః ॥ ముహస్సైచిత్త్యఇతిధాతోర్ణ్యంతాల్లుఙి మాఙ్యోగాదడాగ
మాభావః ॥ ౨౬ ॥

మహతామపినిష్కంపో మనుష్యత్వమతిస్త్వయి । దృ
ఢలక్షితచిహ్నానాం దిఙ్మోహఇవదుర్దమః ॥ ౨౭ ॥

వ్యా ॥ మహతామితి ॥ మహతాంప్రబుద్ధానామపినిష్కంపాస్థిర
త్వం ప్రాప్తాత్వయిమనుష్యత్వమతిః వర్తత ఇతి శేషః కథమివదృఢలక్షి
తచిహ్నానాం దృఢదృష్టసూర్యోదయాది లాంఛనానామపిదుర్ద
మః దుఃఖేనాప్యపనయోగ్యః దిఙ్మోహః ప్రాచ్యాదిషు ప్రతీచీ
త్వాదిభ్రమఇవ ॥ ౨౭ ॥

దురంతసుఖఖద్యోతం దుఃఖాంధతమసావృతం ।
నిజైనైవప్రకాశేన నిశీథముపరుంధినః ॥ ౨౮ ॥

వ్యా ॥ దురంతేతి ॥ దురంతాని దుఃఖావసానాని సుఖాన్యేవ ఖ
ద్యోతాః కీటమణయః యస్మిన్ తం దుఃఖాన్యేవ అంధతమసాని గా
ఢాంధకారాణి తైరావృతం నః అస్మాకంనిశీథం సంసారాఖ్యంరాత్రి

మథ్యాం విజేనత్వదీయేనైవ ప్రకాశేనభాసా ఉపరుంధిఅపనయేత్యర్థః॥

మశకానివమాతంగఃకంసముఖ్యాని మూర్తీః క్షిపసి ॥ య
దివిస్మయనీయాస్త్వం విస్మయేకింనవిస్మయః ॥ ౭౯ ॥

వ్యా॥ మశకానితి ॥ మశకాన్ మాతంగో గజఇవ కంసముఖ్యాని మూర్తీః క్షుద్రాన్ క్షిపసి నిరస్యసి త్వం యదివిస్మయనీయఃతదావిస్మయేకిం నవిస్మయః ॥ అసంభావితార్థదృష్టౌ ఖలువిస్మయోయుక్తః తతః తవకంసాదినిరాసో మాతంగస్య మశకనిరాసప్రాయఇతి నాత్రవిస్మయః కార్యః కింతు ఇదంచరితం దృష్ట్వాయేవిస్మయంతె తెషాంవిస్మయఏవాసంభావితత్వాత్ విస్మయఃకార్యఇత్యర్థః ॥ ౭౯ ॥

నఖలీలావిదార్యేషు నాథేషు విబుధద్విషాం ॥ పరి
ష్కారణపర్యాయాః పంచాపితవహేతయః ॥ ౮౦ ॥

వ్యా ॥ నఖేతి ॥ నఖలీలావిదార్యేషు త్వదీయనఖలీలామాత్రేణనిర్భేద్యేషు విబుధద్విషాం నాథేషు అసురపతిషు విషయే పంచాపి హేతయః తానుద్దిశ్యగృహ్యమాణానితవపంచాప్యాయుధాని పరిష్కారణపర్యాయాః ప్రసాధనస్య ప్రత్యామ్నాయాః ॥ ౮౦ ॥

కాలనేమివికారేస్మిన్ సంసేవిమథితేత్వయా ॥
ఈదృశామితరేషాం దత్తఏవజలాంజలిః ॥ ౮౧ ॥

వ్యా ॥ కాలేతి ॥ కాలనేమేరసురస్యవికారే అవతారే అస్మిన్ కంసే త్వయా విమథితే సతి ఈదృశామేతాదృశానాం అసురావతారరూపాణామితరేషాం శిశుపాలాదీనాం జలాంజలిః నివాపజలాంజలిర్దత్త ఏవ తెపిత్వయామథితప్రాయాఏవేత్యర్థః ॥ ఆశంసాయాం భూతవచ్చేతి భూతార్థే క్త ప్రత్యయః ॥ ౮౧ ॥

నమితానుతవిష్కంభా దానవప్రభవైః క్రమాః ॥
కించిదుత్తంభితేవాద్యకంసభారాపహారతః ॥ ౮౨

వ్యా॥ నమితేతి ॥ దానవప్రభవైః అసురాణాముపతారైః నమితాః

యతః దీర్ఘః విష్కంభః విస్తారో యస్యాస్సా దోర్ద్రా ॥ ని॥ విష్కంభో యోగభేదేపి విస్తారప్రతిబంధయోరితి విశ్వః ॥ తమాధూమి ఆధిక్యం సభారస్య అపహారతః అసన యేన కించిదుత్తంభితేవ ఉన్నమితేవజాతా ॥

{నఖల్వతిశయం కంచిదియమాధాతుమర్హతి । సు
మణౌ వజ్రక్షతేవ స్తుతిరస్మత్కృతా త్వయి ॥ ౮౭ ॥}

వ్యా ॥ నఖల్వితి ॥ అస్మత్కృతా ఇయం స్తుతిః సుమణౌ ఉత్తమరత్నే అజ్ఞక్షతా రత్నతత్త్వానభిజ్ఞేన పామరేణ కృతా స్తుతిరివ కంచిదతిశయమాధాతుం నార్హతి ఖలు త్వన్మహిమానభిజ్ఞకృతైవ హి స్తుతిరుత్కర్షావహేతి భావః ॥ ౮౩ ॥

ఇతి విజ్ఞాపితస్తేన వ్రీళాదివనతో విభుః । బాలో
పలాలనమితి భవ్యవృత్తిరభావయత్ ॥ ౮౪ ॥

వ్యా ॥ ఇతీతి ॥ ఇతి ఉక్తప్రకారేణ తేన వసుదేవేన విజ్ఞాపితః వ్రీడాదివ లజ్జయేవ నతః లజ్జాభినయాదవనత ఇతి యావత్ భవ్యవృత్తిః శుభచరితః ప్రభుః ఇదం వసుదేవస్య విజ్ఞాపనం బాలోపలాలనమభావయత్ లోకమోహనాయ బాలోపలాలనత్వేనాన్యథాసిద్ధిం నీతవానిత్యర్థః ॥

{స వాచా పాంత్వయా మాసపితరం దీనచేతసం । స్వ
వక్త్రేందు వినిష్యందిసుధాపూరితకుల్యయా ॥ ౫౮ }

వ్యా ॥ సఇతి ॥ సభగవాన్ దీనచేతసం పితరం స్వవక్త్రేందువినిష్యందిసుధాపూరితకుల్యయా స్వవక్త్రేందోః వినిష్యందిన్యః వినిష్యందమానాః సుధాస్సాంత్వవాక్యావయవావర్ణాదయో భిసంహితాః తత్పూరితకుల్యారూపయా వాచా సాంత్వయా మాస ॥ ని ॥ కుల్యాల్పాకృత్రిమా సరిదిత్యమరః ॥ ౮౫ ॥

{గమ్భీరమధురాం తస్య గిరం నిగమగంధినీం । శు
త్వా ముక్తినఖిం ప్రాపముదమానకదుందుభిః ౮౬ }

వ్యా ॥ గమ్భీరేతి ॥ ఆనకదుందుభిర్వసుదేవః గమ్భీరాం ముగాధాం మ

ధురాం శ్రుతిసుఖాం చ ఖంజకుబ్జవద్విశేషణ సమాసః నిగమగంధినీం వేదగంధవతీం అలంఘ్యా నియతిరిత్యాదిరూపేణ వేదార్థానువర్తనవతీమితి యావత్ ॥ తస్య కృష్ణస్య గిరం శ్రుత్వా ముక్తసఖం ముక్తిదశాసంబంధినీం ముదం ప్రాప ॥ ౮౬ ॥

{దేవకీ చ పరిష్వజ్య సుతం వాత్సల్యనిర్భరా । నంద
గోపవధూలబ్ధం నవమానందమన్వభూత్ ॥ ౮౭ ॥}

వ్యా ॥ దేవకీతి ॥ వాత్సల్యనిర్భరా సుతస్నేహపరిపూర్ణా దేవకీ చ సుతం పరిష్వజ్య నందగోపవధ్వా యశోదయా లబ్ధం నవం ఇదం ప్రథమం ఆనందం పుత్రపరిష్వంగసుఖమన్వభూత్ ॥ ౮౭ ॥

{భూయః ప్రాదురభూత్తస్య భుజయుగ్మం తిరోహితం ।
తథాపి తాదృశం మర్త్యం తమమన్యంత తామసాః ॥ ౮౮ ॥}

వ్యా ॥ భూయ ఇతి ॥ తస్య కృష్ణస్య తిరోహితం భుజయుగ్మం భూయః ప్రాదురభూత్ అనుకంప్యానాం స్వతత్వఖ్యాపనాయేతి భావః తథాపి తామసాః తమోగుణావిష్టాః తం కృష్ణం తాదృశం భుజచతుష్టయవిశిష్టం మర్త్యమమన్యంత ॥ ౮౯ ॥

{బభూవ బలభద్రస్య తేన విశ్వాతిశాయినా । శిర
సా విధృతస్యాపి కిరీటస్యేవ శేషతా ॥ ౮౯ ॥}

వ్యా ॥ బభూవేతి ॥ విశ్వాతిశాయినా సర్వోత్తరేణ తేన కృష్ణేన శిరసా విధృతస్యాపి అగ్రజతయా బహూకృతస్యాపి బలభద్రస్య శేషతా ఉపసర్జనతా బభూవ కిరీటస్యేవ యథా కిరీటస్య శిరసా ధృతస్యాపి అలంకార్యశేషతా తద్వదిత్యర్థః శేషతా అనంతతేత్యపి గమ్యతే ॥ ౮౯ ॥

{క్రియమాణపరిష్కారః కిరీటాద్యైస్స బంధురైః ।
తాని తాన్యేవ దివ్యాని తత్తదంగైరభూషయత్ ।}

వ్యా ॥ క్రియమాణేతి ॥ బంధురైః మనోజ్ఞైః కిరీటాద్యైరాభరణైః క్రియమాణపరిష్కారస్స కృష్ణః దివ్యాన్యప్రాకృతాని దివిస్థితాని తాని తా

న్యాభరణాన్యేవత త్తదంగైః తత్తదాభరణయుక్తైః తైస్తైరవయవైరభూ
షయత్ భగవదంగసంపర్కా-దాభరణాన్యేవశోభాతిశయం ప్రాప్తానీ
త్యర్థః ॥ ౯౦ ॥

అశోభతశుభంచ్ఛత్రం తస్య రాజన్యలక్షణం । త
న్నాభిపుండరీకస్యరూపాంతరమివోదితం ॥ ౯౧ ॥

వ్యా ॥ అశోభతేతి ॥ తస్యకృష్ణస్య శుభంమనోజ్ఞం రాజన్యలక్ష
ణం ఛత్రం రాజచిహ్నం శ్వేతాతపత్రం తన్నాభిపుండరీకస్య ఉదితం
ప్రాదుర్భూతంరూపాంతరమాకారాంతరమివాశోభత॥ప్రాక్పుందోత్రి
దయవర్ణనేఽభారతాది ప్రసిద్ధ్యనురోధేన నాభీకమలస్యారుణ్య ముక్తం
ఇహతు ॥ నాభీపల్వలపుండరీకముకుళః కంబోస్సపత్నీకృగ ఇత్యాదౌత
స్య శ్వేతాంబుజత్వప్రసిద్ధేరపి దర్శనాత్ తథాత్వమితినవిరోధః॥౯౧॥

చామరద్వితయంశౌరేస్సముయోముఖపంకజం । శు
శుభేసప్రతిచ్ఛందోహంసమూర్తిరివస్వయం ॥ ౯౨ ॥

వ్యా ॥ చామరేతి ॥ శౌరేః ముఖపంకజంసమయా ముఖపంకజస
మీపే అభితః పరితఇత్యాదినా ద్వితీయా చామరయోః ద్వితయం సప్ర
తిచ్ఛందః ప్రతిబింబసహితః స్వయంహంసమూర్తిరివసాక్షాత్ హం
సావతారోభగవానివశుశుభే ॥ భగవతోహంసావతారఃకథితః ॥ ౯౨ ॥

సచంద్రఇవసంపూర్ణః ప్రథమోయదుభూభృతాం ।
పునరున్నిద్రయామాస కీర్తింకుముదినీమివ ॥ ౯౩ ॥

వ్యా ॥ సఇతి ॥ యదుభూభృతాం యదువంశ్యానాం రాజ్ఞాంప్ర
థమః ప్రవరః చంద్రపక్షే ఆదిమః॥ని॥ ప్రథమాప్రవరాదిమావితివైజ
యంతీ ॥ అతఏవ సంపూర్ణ చంద్రఇవస్థితః సః కృష్ణః కీర్తింకుముది
నీమివ పునరున్నిద్రయామాస ఉన్మేషయతిస్మ ॥ పునశ్శబ్దోయయాతి
శాపేన యదువంశకీర్తేః ప్రాఙ్నిమగ్నత్వంద్యోతయతి ॥ ౯౩ ॥

అభజంతద్విజేంద్రాస్తమతద్భోగపరాఙ్ముఖాః। సర్గా
ధికారాన్నిర్విద్య శాంతాఇవపితామహాః ॥ ౯౪ ॥

వ్యా ॥ అభజంతేతి ॥ ద్విజేంద్రాః బ్రాహ్మణప్రవరాః తం కృష్ణం అతద్భోగపరాఙ్ముఖాః కృష్ణవ్యతిరిక్తస్య విషయస్య భోగే పరాఙ్ముఖాః తదేకాభిరతాస్సంతః సర్గాధికారాన్నిర్విద్య శాంతాః ఉపరతకృత్యాః పితామహాః బ్రహ్మాణ ఇవాభజంత పౌరోహిత్యాద్యవలంబనేన ప్రాప్తవంత ఇత్యర్థః ॥ ప్రతికల్పం భిన్నభిన్నాః బ్రహ్మాణః తత్తత్కల్పసృష్టిం కృత్వా తత్తదవసానే విముక్తసంసారాః భగవంతముపయంతీతి యావదధికారమవస్థితిరాధికారికాణామితి సూత్రే నిరూపితం ముచ్యమానా అపి భగవదనుభవైకపరా ఇతి అతద్భోగపరాఙ్ముఖా ఇతి విశేషణం తుల్యమ్ ॥ ౯౪ ॥ ... ...

అహార్యాన్యదువంశ్యస్య స భోగాంత్సమకల్పయత్ ।
స్వపర్యంకభుజంగస్య ఫణామణిగణానివ ॥ ౯౫ ॥

వ్యా ॥ అహార్యానితి ॥ స కృష్ణః యదువంశస్య యదుభూభృద్గణస్య అహార్యాన్ హర్తుమశక్యాన్ స్వపర్యంకభుజంగస్య శేషస్య ఫణామణిగణానివ స్థితాన్ భోగాన్ భోగ్యాన్ రత్నాభరణాదీన్ సమకల్పయత్ దదావిత్యర్థః ॥ ౯౫ ॥ ... ...

అమరత్వాయపర్యాప్తం తన్ముఖేందుసముద్భవం ।
సుధేవ పరివారేభ్యః సస్వదే సూనృతం వదః ॥ ౯౬ ॥

వ్యా ॥ అమరత్వాయేతి ॥ అమరత్వాయ పర్యాప్తం అమర్త్యత్వం సంపాదయితుమనన్యాపేక్ష సాధనం తద్వచనశ్రవణమాత్రేణ దేవవత్తృప్తార్థభావాదితి భావః ॥ తన్ముఖేందుసముద్భవం తస్య కృష్ణస్య ముఖమిందురివ తతో జాతం సూనృతం ప్రియసత్యం వచస్సుధేవామృతమివ పరివారేభ్యః సస్వదే స్వదతేః స్వరుచ్యర్థానామిత్యాదినా చతు

ప్రార్థితోఽపి న రాజ్యాయ ప్రభావజ్ఞైర్యదూత్తమైః।
ఆరోపయత రాజానముగ్రసేనం వయోధికమ్ ॥ ౯౭ ॥

వ్యా॥ ప్రార్థితోఽపీతి॥ స కృష్ణః ప్రభావజ్ఞైః స్వస్య మహిమానం జానద్భిః యదూత్తమైరక్రూరాదిభిః రాజ్యాయ ప్రార్థితోఽపి వయోధికం యదూనాం మధ్యే వయసాధిక ముగ్రసేనం కంసస్య పితరం రాజానమరోపయత అనిచ్ఛన్తమేవ రాజానం కృతవానిత్యర్థః॥౯౭॥

{న్యస్తరక్షాభరస్తేన యౌవరాజ్యముపాశ్రితః ।
శుశుభే పారతన్త్ర్యేణ స్వాతన్త్ర్యవశవర్తినా ॥}

వ్యా॥ న్యస్తేతి॥ రాజ్ఞా ఉగ్రసేనేన న్యస్తరక్షాభరః నిహితరాజ్యరక్షాభరః యౌవరాజ్యం యువరాజత్వ ముపాశ్రితః కృష్ణః స్వాతన్త్ర్యవశవర్తినా స్వాతన్త్ర్యాధీనేన స్వేచ్ఛాగృహీతేన పారతన్త్ర్యేణ ఉగ్రసేనపరాధీనతయా శుశుభే॥ ౯౮ ॥

{తస్య గోపాయతః పృథ్వీం గోపాలకుహనాత్యజః।
పర్యుపాస్త పదం ధన్యా పార్థివశ్రీరనుత్తమా ॥}

వ్యా॥ తస్యేతి॥ గోపాలకుహనాత్యజః గోపాలకైతవం త్యక్తవతః పృథ్వీం గోపాయతః సంరక్షతః తస్య కృష్ణస్య పదం చరణం అనుత్తమా స్వాపేక్షయా ఉత్తమరహితా ధన్యా సుకృతినీ పార్థివశ్రీః రాజలక్ష్మీః పర్యుపాస్త ఉపాసితవతీ ॥ ౯౯ ॥

కృతవీరాభిషేకం తం క్లృప్తకల్యాణకౌతుకం । తుష్టు
వుస్సమయే వేదాస్సౌస్నాతికపురస్కృతాః ॥ ౧౦౦ ॥

వ్యా॥ కృతేతి॥ కృతవీరాభిషేకం గృహీతయౌవరాజ్యాభిషేకం క్లృప్తకల్యాణకౌతుకం ఆబద్ధమంగళహస్తసూత్రం తం కృష్ణం సమయే ప్రాప్తకాలే సౌస్నాతికపురస్కృతాః సుస్నాతం పృచ్ఛన్తీతి సౌస్నాతికాః॥సూ॥ పృచ్ఛతౌ సుస్నాతాదిభ్య ఉపసంఖ్యానమితి ఠక్ తైః పురస్కృతాః వేదాః తుష్టువుః సౌస్నాతికేషు బ్రాహ్మణేషు స్వయమపి తద్వేషమా

లంబ్య వేదా భగవంతమస్తువన్నిత్యర్థః ॥ ౧౦౦ ॥

శక్తిభిస్తిసృభిర్దీప్తో వివస్వానివ దీప్తిభిః । స్వపదం పృథివీం చ కేశిసుహృద్భిస్సూరిభిర్వృతః ॥ ౧౦౧ ॥

వ్యా ॥ శక్తిభిరితి ॥ తిసృభిః అమృతా చంద్రాశుక్రాఖ్యాభిః ఘృష్టిభిః ఘుమర్ణసజర్ణనీభిః పురాణోక్తాభిః దీప్తిభిః ప్రభాభిః వివస్వానివ తిసృభిశ్శక్తిభిః శాస్త్రోక్తాభిః ఉత్సాహప్రభుమంత్ర శక్తిభిః దీప్తః ఉజ్జ్వలః సుహృద్భిః స్నిగ్ధైః గరుడాత్యాదిభిః సూరిభిర్విద్వద్భిశ్చ వృతః పరివృతః కృష్ణః పృథివీం స్వపదం స్వస్థానం చ కేశికృత్స్నాం భువం స్వవశీచకారేత్యర్థః ॥ స్వపదమిత్యనేన పరమపదరూపతాపి ప్రతీయతే ॥ తత్రపక్షేతి సృభిశ్శక్తిభిః శ్రీభూనీళాభిః సుహృద్భిః రజస్తమోనిరాసేన శోభనహృదయైస్సూరిభిః నిత్యసూరిభిః వృతస్సేవిత ఇతి యోజ్యం వృఙ్ సంభక్తావితి ధాతుః ॥ ౧౦౧ ॥

విక్షిప్తం తస్య బర్హాద్యం హేమరత్నవిభూషణైః । వైరోచనిహృతానీతః కిరీటో నవ్యకల్పత ॥ ౧౦౨ ॥

వ్యా ॥ విక్షిప్తమితి ॥ తస్య కృష్ణస్య బర్హాద్యం పింఛమాలాదికం హేమరత్నవిభూషణైః విక్షిప్తం ప్రక్షిప్తవికల్పమభూత్ పింఛమాలాదిస్థానే దివ్యాభరణాన్యభూవన్నిత్యర్థః ॥ వైరోచనిహృతానీతః విరోచనస్యాపత్యేన బలినాహృతస్తతో గరుడేన ప్రత్యానీతశ్చ కిరీటో నవ్యకల్పత న తద్వికల్పితోభూత్ రాజభావేపి నపవాసీదిత్యర్థః ॥

సప్తిభిస్సైన్యసుగ్రీవమేఘపుష్పవలాహకైః । వ్యక్తిమంతోభవన్వేదాస్త్యజంతో ధేనుభూమికాం ॥ ౧౦౩ ॥

వ్యా ॥ సప్తిభిరితి ॥ వేదాః ధేనుభూమికాం బృందావనగృహీతధేనువేషం త్యజంతః సైన్యసుగ్రీవమేఘపుష్పవలాహకైః సైన్యసుగ్రీవమేఘపుష్పవలాహకసంజ్ఞితైః సప్తిభిః తురగైర్వ్యక్తిమంతః ప్రాదుర్భావవంతోభవన్ చత్వారోపి వేదారథ్యాశ్చతుష్టయరూపేణ ప్రాదు

భూః తా ఇత్యర్థః ॥ ౧౦౩ ॥ ... ...

పద్మాకమలదాయాదం పదంతస్యాస్వమౌళిభిః ।
శ్రుతయో ధారయామాసుః పాదపీఠీకృతాత్మభిః ॥

వ్యా ॥ పద్మేతి ॥ పద్మాయాః లక్ష్మ్యాః కమలం లీలాపద్మం తస్యదాయాదం బాంధవం సదృశమితి యావత్ తస్యకృష్ణస్యపదం శ్రుతయో వేదాః పాదపీఠీకృతాత్మభిః పాదపీఠీకృతస్వరూపైః స్వమౌళిభిః స్వశీర్షైః ధారయామాసుః ॥ ధృఞ్ధారణ ఇత్యస్మాచ్చౌరాదికో ధాతుః ॥౧౦౪॥

స వేణుశ్శంఖరూపేణ ప్రాచీవపరిపచేళిమః । అ
గోపీసంవిభాగార్హం పపౌతస్యాధరామృతం ॥౧౦౫॥

వ్యా ॥ సఇతి ॥ స వేణుః యం బృందావనే దధ్మావితి భావః॥ ప్రాచాప్రాచీనేన శంఖరూపేణశంఖాత్మనా పరిపచేళిమః స్వయమేవపరిపక్వస్సన్ ॥సూ॥ కెళిమరఉపసంఖ్యానమితి కర్మకర్తరి కెళిమర్ప్రత్యయః॥అగోపీసంవిభాగార్హం ప్రాగ్వేణుతాదశాయామివగోపీభిస్సంవిభాగానర్హం తస్యకృష్ణస్యఅధరామృతంపపౌ॥ ౧౦౫ ॥

దిదేశసాందీపనయే ధనుర్వేదోపదేశినే । స్వ
పదారూఢతనయప్రత్యానయనదక్షిణాం॥౧౦౬॥

వ్యా॥ దిదేశేతి ॥ ధనుర్వేదోపదేశినే స్వస్య ధనుర్వేదముపదిష్టవతే సాందీపనయే మహర్షయే స్వస్యపదంపరం పదంఆరూఢస్యతత్సుతస్య ప్రత్యానయనమేవ దక్షిణాంగురుదక్షిణాం దిదేశదత్తవాన్ ॥

ప్రహితాంపురుహూతేన స్వసంకల్పానువర్తినా ।
కంసజిత్సపితరంసుధర్మాంసద్మవాసయత్ ॥౧౦౭॥

వ్యా ॥ ప్రహితామితి॥ కంసజిత్కృష్ణః స్వసంకల్పానువర్తినా స్వేచ్ఛానువర్తనశీలేన పురుహూతేనేంద్రేణ ప్రహితాంసుధర్మాం దేవసభాంకం సపితరంఉగ్రసేనం అధ్యవాసయత్ అధివాసయతి స్మ॥సూ॥ఉపాన్వధ్యాఙ్వసఇతిఆధారస్యసుధర్మాయాః కర్మతా కంసపితరమి

తి ద్విక మర్కట తాతుమపశ్యద్భాగత్యాదిసూత్రేచపరిగణనాభావేపిమహా కవిప్రయోగాదాదర్తవ్యః ॥ ౧౦౭ ॥

{అశేషరత్నచిత్రాంతా మతీతస్తుతిగోచరాం ।
అద్వైతమివసర్వేషా మద్భుతానామమన్యత ॥}

వ్యా ॥ అశేషేతి ॥ అశేషరత్నచిత్రాం అఖిలరత్నకర్బురాం అతీత స్తుతిగోచరాం అతిక్రాంతస్తుతివిషయభూతాం తాం సుధర్మాం సర్వేషామద్భుతానామద్వైతమేకీభావమివామన్యత ॥ ౧౦౮ ॥

{సచతస్యానుభావేననిర్ధ్యాతనయపద్ధతిః । ప్రజా
పాలనధర్మస్యపారదృశ్వతమోభవత్ ॥ ౧౦౯ ॥}

వ్యా ॥ సచేతి ॥ తస్యకృష్ణస్యానుభావేన మహిమ్నానిర్ధ్యాతనయ పద్ధతిః దృష్టనీతిమార్గః సచ ఉగ్రసేనశ్చ ప్రజాపాలనధర్మస్య ప్రజాపాలనాఖ్యస్య రాజధర్మస్య పారదృశ్వతమః అతిశయేన పా రదృశ్వాఅభవత్ ॥ ౧౦౯ ॥

కృష్ణపక్షమపిప్రాప్య సరాజావిశ్వరంజకః । ప్రా
పద్యతపరాంవృద్ధింసుమనస్స్వాదనక్షమాం ॥ ౧౧౦ ॥

వ్యా ॥ కృష్ణేతి ॥ సరాజా ఉగ్రసేనశ్చంద్రశ్చ కృష్ణపక్షం కృష్ణబ లంప్రాప్య॥ది॥ పక్షః పార్శ్వగరుత్సాధ్య సహాయబలభిత్తిష్వితియా దవః ॥ అపిశబ్దః అపరపక్షమర్థమాదాయ విరోధాలంకార ద్యోతి వార్థః విశ్వరంజకః విశ్వస్యవశీకరణః చంద్రపక్షే ఉదయరాగాపాదక ఇత్యర్థః సుమనస్స్వాదనక్షమాంవిదుషామానందాశ్రయణస్యోచితాం పక్షేదేవానా మాస్వాదనస్య ఉచితాం పరాముత్కృష్టాం వృద్ధింప్రా పఅపద్యత ॥ ౧౧౦ ॥ ... ...

మలినైస్సతతాసారై ర్మంత్రిభిశ్చపలాన్వితైః । వి
ముక్తస్సభభౌభాస్వా మేఘైరివజలాశ్రయైః ॥ ౧౧౧

వ్యా ॥ మలినైరితి॥ భాస్వాతేజస్వీసూర్యశ్చ॥ః॥ భాస్వా భాను

గసూర్యయోరితివిశ్వః ॥ ఉగ్రసేనః మలినైః దుష్టచరిత్రైః సతతాసా
రైః సదా అసారైః బలరహితైః చపలాన్వితైః అవిమృశ్యకారిజనసం
సర్గిభిః జలాశ్రయైరనభిజ్ఞజనానామాశ్రయైః మంత్రిభిర్మేఘైరివ
విముక్తస్సన్ బభౌ ॥ యథాసూర్యః మలినైః కృష్ణవర్ణైస్సతతాసా
రైః సంతతధారాసంపాతైః చపలాభిర్విద్యుద్భిః అన్వితైః జలస్యసలిల
స్యాశ్రయైః మేఘైర్ముక్తోభవతి తద్వదితిభావః ॥ ని ॥ ధారాసంపా
తఆసారఇత్యమరః ॥ ౧౧౧ ॥

ప్రచితంబహుభిస్తీర్థైస్తస్యగూఢంచికీర్షితం । సా
రస్వతమివస్రోతః స్థానేస్థానేవ్యజృంభత ॥ ౧౧౨ ॥

వ్యా ॥ ప్రచితమితి ॥ తస్యాగ్రసేనస్య బహుభిః తీర్థైః మంత్రి
చారప్రస్థాపనాదిభిః ప్రచితముపచితం గూఢమనన్యవేద్యంచికీర్షితంక
ర్తుమిష్టం శత్రుజయాదికం సారస్వతం స్రోతఇవస్థానేస్థానేఉచితస్థా
నేషు కార్యకాలేషు వ్యజృంభతప్రకాశమభూత్ కార్యనివృత్తిప
ర్యంతం గూఢమేవాసీదిత్యర్థః ॥ యథాబహుభిః తీర్థైరవతరణమా
ర్గైః ప్రచితంగూఢం అంతఃప్రవాహరూపం సరస్వతీనదీస్రోతః స్థాన
విశేషేషు ప్రకటీభవతితద్వదిత్యర్థః ॥ని॥ తీర్థంనుంత్రాద్యుపాధ్యా
యశాస్త్రేష్వంభసిపావనే॥ పాత్రోపాయావతారేషు స్త్రీపుష్పేవడా
నిమంత్రయోరితి విశ్వః ॥ ౧౧౨ ॥

మానసంరక్షకస్తస్య మంత్రిస్తర్క-ఇవానయః । అం
గపంచకసంపత్త్యావిపక్షే దండతాంయయౌ ॥౧౧౩ ॥

వ్యా ॥ మానేతి ॥ తస్యరాజ్ఞః మానసంరక్షకః మన్యతేవిచింత్య
తఇతిమానః తస్యచింతితార్థస్య స్వరూపసంపాదనస్థాయిత్వాపాదనా
దినా సమ్యగ్రక్షకో మంత్రః అంగపంచకసంపత్త్యాకర్మణామారం
భోపాయః పురుషద్రవ్యసంపత్తిః దేశకాలవిభాగః వినిపాతప్రతీకా
రః కార్యసిద్ధిశ్చేతి మంత్రాంగపంచకస్య సంపత్త్యావిపక్షేశత్రువర్గే

ఖండతాం బాధకతాం యయౌ। అనయతి ప్రాపయతి అభిమతసాధ్యమిత్యా
నయః సాక్ష్యసిద్ధ్యనుకూలస్తర్కః ఇవ సోపి మానస్య అనుమానాదేః ప్ర
మాణస్య సంరక్షకః॥ ప॥ వ్యాప్తిస్తర్కః ప్రతిహతిరవసానం విపర్యయే॥ అ
నిష్టానుకూలత్వే ఇతి తర్కాంగపంచకమిత్యుక్తరూపతర్కాంగపంచ
కసంపత్త్యా విపక్షే స్థాపనావద్యుక్తసాధ్యానంగీకారపక్షే బాధకశ్చే
తి భావః ॥ ౧౧౩ ॥

స్వతశ్శుద్ధాం యథాస్థానం రోషరాగవతీం ధియం । సద
ధే యమునాశోణ శబలామివ జాహ్నవీమ్ ॥ ౧౧౪ ॥

వ్యా॥ స్వత ఇతి॥ స రాజా స్వతశ్శుద్ధాం స్వభావతో దోషాద్యసంస్పృ
ష్టాం యథాస్థానం రోషరాగవతీం ఉచితవిషయానతిక్రమేణ కోపప్రసా
దయుక్తాం అత ఏవ స్వతశ్శుద్ధాం శుభ్రాం యమునాశోణాభ్యాం శబళాం
నానావర్ణాం జాహ్నవీమివ స్థితాం ధియం దధే ధత్తే స్మ ॥ రోషరాగౌ నీ
లారుణత్వేన కవిసమయప్రసిద్ధౌ ॥ ౧౧౪ ॥

సప్తభిస్సామదానాద్యైరుపాయైస్స్థానపాతిభిః । ద్వి
నవద్వీపసంభూతం రత్నజాతమజీహరత్ ॥ ౧౧౫ ॥

వ్యా॥ సప్తభిరితి ॥ స్థానపాతిభిః ఉచితవిషయేషు పతనశీలైస్సా
మదానాద్యైః॥ ప॥ సామభేదశ్చ దానంచ దండశ్చేతి చతుష్టయం ॥ మా
యోపేక్షేంద్రజాలంచ సప్తోపాయాః ప్రకీర్తితా ఇత్యుక్తరూపైః సప్త
భిరుపాయైః ద్వినవద్వీపసంభూతః ద్వినవసంఖ్యా యేషు తే ద్వినవాః
అష్టాదశసంఖ్యాకాః తేషు ద్వీపేషు జాతం రత్నజాతం ఉత్తమవస్తుస
మూహం అజీహరత్ హారతిస్మ ॥ ౧౧౫ ॥

అనుగంతా స్వనేతౄణాముదయే విశ్వరంజకః । దూ
రీకృతతమాస్సోభూత్ ద్వితీయ ఇవ భానుమాన్ ॥ ౧౧౬

వ్యా॥ అనుగంతేతి ॥ స్వనేతౄణాం స్వస్యనియంతౄణాం వృ
ద్ధానామనుగంతా అనుసర్తా ఉదయే అభ్యుదయే సతి విశ్వరంజకః జగద్ర

శీకరణః దూరీకృతతమాః నిరస్తతమోగుణస్సరాజాద్వితీయో భానుమా
నివాభూత్ భానుమానపి స్వనైత్యాణాం స్వస్య నయనంకుర్వతాం
వాలఖిల్యాదీనాం పశ్చాదాగంతా ఉదయపథయో విశ్వస్య రాగాపా
దకః దూరీకృతాంధకారశ్చేతిభావః రవినైత్యవిషయే కూర్మపురాణ
వచనం ॥వ॥గ్రామణీ.ముఖభూతా నికుర్వతే౽భీశుసంగ్రహం ॥ వాల
ఖిల్యానయం త్యేనం పరివార్యోపయిప్రవింఇతి ॥ ౧౧౬ ॥

{సంచితస్యధనౌఘస్య స్థానసంచారణేనసః । త}
{టాకస్యేవపూర్ణస్య పరీవాహమకల్పయత్ ॥}

వ్యా ॥ సంచితస్యేతి ॥ స రాజా సంచితస్య ఉపార్జితస్య ధనౌ
ఘస్య పూర్ణస్యతటాకస్యేవ స్థానసంచారణేన ఉచితస్థానేషు సత్పా
త్రేషు ప్రదానేన పరీవాహమకల్పయత్ యథాపూర్ణస్య తటాక
స్య రక్షార్థం కేదారేషు సంచారణేన పరీవాహం కల్పయంతి తద్వ
దిత్యర్థః ॥ని॥జలోచ్ఛ్వాసాః పరీవాహాఇత్యమరః ॥ ౧౧౭ ॥

ఆసాగరాంతమవమత్యమహీపతీంద్రాన్ భూమ్నా నిజేనపరి
హృత్యయయాతిశాపం । ఓజోనిరోధకమిరాశ్రియ ముగ్రసే
నం రాజానమేకమకరోజ్జగదేకనాథః ॥ ౧౧౮ ॥

వ్యా ॥ ఆసాగరాంతమితి ॥ జగతామేకో నాథః కృష్ణః ఆసాగరాం
తం సాగరసమీపపర్యంతం మహీపతీంద్రానవమత్య నిజేనభూమ్నా మ
హిమ్నాయయాతిశాపం యదవా నివః శౌరాజ్యానహాస్తేతి య
యాతేశ్శాపం పరిహృత్యనిరస్య ఓజోనిరోధకంశత్రుబలప్రతిబంధకం।
అతఏవ ఇలాయాః ఆశ్రియం ఉగ్రసేనం ఏకం భూమండలస్య ము
ఖ్యం రాజానమకరోత్ ॥ వసంతతిలకావృత్తం । ఉక్తావసంతతిలకాతే
భజాజగౌగఇతి లక్షణాత్ ॥ ౧౧౯ ॥

తత్ప్రావద్యంక్షతిప్రియవృత్త్యాబహుశాఖం మగ్నం శాపాదన్వతి
మాన్యం యదువంశం । ఇచ్ఛాధీనస్వేతరసర్వస్స్వమహ్వ

వ్నా రక్షో గోపా రామయవీయాను దహోషీత్ ॥ ౧౯ ॥

ఇతి శ్రీకవి తార్కికసింహస్య సర్వతంత్రస్వతంత్రస్య శ్రీ

మద్వేంకటనాథస్య వేదాంతాచార్యస్య కృతిషు

యాదవాభ్యుదయే కావ్యరత్నే దశమస్సర్గః

వ్యా ॥ ఇచ్ఛేతి ॥ ఇచ్ఛాధీనస్వేతరసర్వః స్వసంకల్పవశవర్తిస్వే తరసకలభూతః రక్షోగోపః జగద్రక్షణార్థం గోపభూమికామాశ్రిత్య స్థితః రామస్యయవీయానవరజః కృష్ణః శాపాదస్పతి యయాతిశాపవశము చ్ఛిన్నం మాన్యం జగత్పూజ్యం బహుశాఖం బహుసంతానం యదు వంశం క్షత్రియవృత్త్యాక్షీప్తావద్యం నిరస్తదోషం కృత్వేతి శేషః స్వమహిమ్నా ఉదహార్షీత్ ఉద్ధరతిస్మ ప్రాక్ప్రియో వసుదేవాదీనాం పశుపాల్యాదిరూప వైశ్యాదివృత్త్యుపజీవనేన స్థితానాం క్షత్రియవృత్తిసంపాదనేన వంశోద్ధారః కృత ఇత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ మత్తమయూరవృత్తమ్॥ వేదైరంధ్రైర్మ్ట్రౌ జనగా మత్తమయూరం ఇతిలక్షణాత్ ॥ **

ఇతిశ్రీమద్భరద్వాజకుల తిలక విశ్వజిద్యాజి శ్రీరంగరాజాధ్వరి

వరసూనునా అప్పయదీక్షితేన విరచితాయామ్

కావ్యరత్నస్య యాదవాభ్యుదయస వ్యాఖ్యా

యాం దశమస్సర్గః.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

ఏకాదశసర్గ ప్రారమ్భః.

{ తదద్భుతం క్రీడితకంక్రమేణ శుశ్రావ హరేరప్రతిమానశక్తేః । బ
{ హోబలాన్కంసవధాదిజన్మా మన్యుగ్రపెడె మగధేంద్రముఖ్యాః }

ఏవం కంసనిగ్రహపర్యన్తాం భగవతో బాలక్రీడాం వర్ణయిత్వా జరాసన్ధయుద్ధాదిరూపాం తదనన్తరక్రీడాం వర్ణయితుమారభతే ॥—॥

వ్యా ॥ తదితి ॥ అప్రతిమానశక్తేః అనుపమసామర్థ్యస్య హరేః అ

స్మృతమాశ్చర్యం క్రీమేణక్రీడితకం తత్తత్క్రీడోచితవయః కామంవిస్తై
వ గోవర్ధనోద్ధరణ గోపీజనోపభోగ కంసనిగ్రహాదిరూపాం బాల
క్రీడాం శ్రుత్వా మహాసత్వాన్ మగధేంద్రముఖ్యాన్ మగధదేశాధిప
తిజరాసంధః తత్ప్రభృతీన్ రాజ్ఞఃకంసవధాదిజన్మాకమన్యుః కోపఃప్ర
పేదేజరాసంధాదికర్తృకస్యాపిక్రియాస్య మన్యుకర్తృకత్వారోపేణ
శ్రుత్వేతిక్త్వాప్రత్యయఇతి సమానకర్తృకత్వోపపత్తిః । శ్రుత్వాస్థి
తానితినా శేషోధ్యాహార్యః కంసవధాదినా జన్మయస్యేతి వ్యధికరణ
బహువ్రీహిః జన్మోత్తరపదత్వాద్వ్యుక్తిః। అవజ్యోర్బహువ్రీహిర్వ్య
ధికరణోజన్మాద్యుత్తరపదఇతివామనోక్తేః॥ ఉపజాతివృత్తం ॥ స్యాదిం
ద్రవజ్రాయదితౌజగౌగః ఉపేంద్రవజ్రాజతజాస్తతోగౌ ॥ అనంతరో
దీరితలక్ష్మభాజః పాదాయదీయాఉపజాతయస్తాఇత్యలక్షణాత్ ॥ ౧ ॥

గోపాలడింభోనరపాలహంతా వంశేయదోరంచితమాతపత్రం। అ
న్యచ్ఛభూమ్యామధరోత్తరత్వంహంతేతివాదాన్ప్రభుగభ్యనందత్ ॥

వ్యా ॥ గోపాలేతి ॥ గోపాలడింభః వల్లవశిశుః నరపాలస్య కంస
స్య హంతా యదోఃపిత్రుశాపాద్రాజ్యభ్రష్టస్య కులేఅంచితం పూజిత
మాతపత్రం శ్వేతచ్ఛత్రం భూమ్యాం అన్యద్వాధరోత్తరత్వం అధర
స్యోత్తరతా కృష్ణస్య పరదారనిరతత్వేపి లోకసంమతత్వమితి న్యాయ
యం హంతవిషాదేఇతి వాదాన్ జరాసంధాగవచనాని ప్రభుః కృష్ణః
అభ్యనందత్ తేషాం అసహిష్ణుతయా యుద్ధోద్యోగేన భూభారావత
రణం భవిష్యతీత్యాశయేనేతి భావః నరపాలహంతేతి సమాసోపపత్తిః
ప్రాగేవతత్ర తత్రదర్శితా ॥ ౨ ॥

హలాదిభిర్హేతిభిరైర్యధామాహార్యంరథాంగముఖ్యైర్వరపిరామకృష్ణౌ।
స్వవృత్తియోగ్యావసరోపయాతైఃప్రాపేంచిరేయంప్రాదురభూవమేతాం

వ్యా ॥ హలాదిభిరితి॥ రామకృష్ణౌయథాహార్యం యథోచితం హ
లాదిభిః సౌనంద సంవర్తకాఖ్యహాలముసలప్రభృతిభిః రథాంగ ము

ఖ్యైః చక్రశార్ఙ్గగదాదిభిరపి స్వవృత్తియోగ్యావసరోపయాతైః స్వే
షాం హలప్రభృతీనాం వృత్తేర్వ్యసనస్యాయోగ్యావసరే గోపభూమి
కాం విహాయ రాజ్యపాలనాధికృతస్య సమయే ఉపయాతైః హేతివరైః
ఆయుధప్రవరైః ప్రాచీం ప్రాక్తనీం శేషశేషశాయిమూర్తౌ స్థితాం
శ్రియం శోభాం ప్రాపురభానయతాం ప్రాపుర్భూర్ణతానుగుణాం ॥
భగవత్యేణ్యాం తా వా త్తనేపదం యద్యపి రామస్య హలం ముసలం చేతి
హేతిద్వయమేవ ప్రసిద్ధమ్ ॥ తథాపి ఏషతైరక్షతయాతః ఆగా
తాన్యాయుధాని చేతి భాగవతే తత్సహాయోక్తేః హలాదిభిరతి బహు
వచనం కృతమ్ ॥ ౩ ॥

సద్వైత్యజిద్వ్యధ్వనరూథినీనాం సంప్రాపకం సాగధిమాత్రశేషం ।
పునః ప్రవృత్తానుశయం పురీం స్వాం నిన్యే జరాసంధమహార్యసంధః ॥

వ్యా ॥ సఇతి ॥ అహార్యా కేనాపి హర్తుమశక్యా సంధాప్రతిజ్ఞా
యస్య ॥ సి ॥ సంధాప్రతిజ్ఞా మహార్యా దేత్యమరః ॥ సద్వైత్యజిత్కృష్ణః వ
ధ్యనరూథినీనాం భూభాగావతగణో యహంతవ్యానాం సేనానాం సం
ప్రాపకం ప్రాప్తిహేతుం సాగధిమాత్రశేషం కృతః స్వేన తత్సేనాప
వనేన యంత్రమాత్రావశేషం పునః ప్రవృత్తానుశయం పశ్చాదజ్ఞా
నాత్ కృష్ణస్యావగిసమాగతమితి సంజాతపశ్చాత్తాపం చ ॥ సి ॥ భవేదను
శయో ద్వేషే పశ్చాత్తాపానుబంధయోరితి విశ్వః ॥ ఏవంభూతం జరాసం
ధం స్వాం పురీం నిన్యే ప్రాపయామాస ॥ అకథితం చేతి ద్వికర్మకః
తా ఇదానీమయం ముక్తశ్చేత్ పునరపి సేనాంతరం సంమేళ్యాగమి
ష్యతీతి మత్వా తస్య ప్రాణరక్షణాయ పశ్చాత్తాపముత్పాద్యాముక్త
వానిత్యర్థః ॥ ౪ ॥

సమాహృతైస్సైన్యమహాసముద్రైరాయాతమష్టాదశకృత్వ పరాయాః ।
ఛేదావశేషం వ్రజభూమిదీనం దహేనభీ మోనవి భేత్తుమిచ్ఛన్ ॥

వ్యా ॥ సమాహృతైరితి ॥ సమాహృతైః సంమేళితైః సైన్యమహాస

క్షుద్రైః సేనాభిః మహోద్ధిషులాగ్రభిస్సహ అష్టాదశ సాంపరాయాణ
అష్టాదశసంఖ్యాని యుద్ధాని ॥ సాంపరాయస్తు సంగ్రామే ఆపదాగామి
కాలయోరితి వైజయంతీ ॥ ఆయాతం ప్రాప్తవంతం అష్టాదశవారం,
కృతయుద్ధమిత్యర్థః ॥ దేహావశేషం సర్వస్యాపి సేనాయాః హననే
న దేహమాత్రావశేషం అతఏవ దీనం కాతరం దరిద్రం రాజానం భూ
భీమేన భీమసేనరూపేణ దేహేన విభేత్తుం పాటయితుం ఇచ్ఛన్ సన్
ప్రజిఘాయ ప్రహిణోతి స్మ ॥ భీమరూపేణాస్యాంతర్యామీ భగవానేవత,
స్య హంతేతి భావః ॥ ౨ ॥

{స్వదత్తశక్త్యా ముచుకుందదృష్ట్యా భస్మావశేషో భవితా మృతం యః}
{కలేరివాత్మానమనంతదోషం యం కాలపూర్వం యవనం ప్రచఖ్యుః}

వ్యా ॥ స్వదత్తేతి ॥ స్వేన కృష్ణేన దత్తశక్త్యా దత్తసామర్థ్యయా
ముచుకుందస్య మాంధాతృపుత్రస్య రాజ్ఞః దృష్ట్యా ప్రేరితం శీఘ్రం
రోషభస్మావశేషః భవితా భవిష్యతీతి భవతేర్లుట్ ॥ అనంతదోషం
అనవధికావద్యం అతఏవ కలేః కలియుగస్య ఆత్మానం స్వరూపమివస్థితం
యం కాలపూర్వం యవనం ప్రచఖ్యుః నామ్నా కాలయవనం ప్రచఖ్యుః
తదాగమ ఇతి తృతీయశ్లోకేనాన్వయః ॥ యద్యపి కాలశబ్దపూర్వత్వం
యవనశబ్దస్యైవ నార్థస్య తథాపి శబ్దవృత్తేః శబ్దప్రాధాన్యేఉపచారా
త్ప్రయోగః పురా దేవాసురసంగ్రామే చిరం దేవానాం కృతసాహాయ్య
కో ముచుకుందః శ్రమాపనోదాయ బహుకాలం నిద్రామభిలష్య । ప ॥ ప్ర
సుప్తం బోధయేద్యో మాం సందహేయమహం సురాః । చక్షుషా క్రోధదీ
ప్తేన ఇతి వరం వృత్వా దేవైస్తథాభ్యనుజ్ఞాతః క్వచిత్పర్వత గుహాయాం
శిశ్యే తతః కాలేన కాలయవనే యదుభిరవధ్యే సముత్పన్నే తం ఛలేన
జిఘాంసుః కృష్ణః ఉపాయేన ముచుకుందగుహాం ప్రవిష్టే తేన ము
చుకుందే కృష్ణభ్రాంత్యా పాదతాడనేన ప్రబోధితే ముచుకుందదృష్ట్యా
భస్మం దాహయామాసేతి పౌరాణికీ కథా తత్ర దేవైర్దత్తాపి దాహశక్తిః త

వంతగ్యామిక్రతేతి స్వదాత్రత క్త్వేత్యుక్తం ॥

బలస్య చాన్యస్య చ బాహుభిర్యా యదాహృతా మ్లేచ్ఛనృగాధిపానాం
సహస్రకోటీగుణితం సహస్రం పంచత్వమాయాస్యతి పంచసంఖ్యాం ॥ ౭ ॥

వ్యా ॥ బలస్యేతి ॥ బలస్య బలదేవస్య చాన్యస్య కృష్ణస్య చ బాహుభ్యాం బాహుభిర్మహద్భ్యాం యదాహృతా మ్లేచ్ఛనృగాధిపానాం యేన కాలయవనేన ఆహృతాః మ్లేచ్ఛాః శకతురుష్కాదిమ్లేచ్ఛదేశాధిపతయ ఏవ నృగాధిపాస్సింహాః నృగాధిపా ఇవేత్యుపమితి సమాసో వా తేషాం పంచసంఖ్యాం సహస్రకోటీగుణితం సహస్రం సహస్రకోటిగుణితం క్రియతే చేత్ సహస్రాద్యుత్తరోత్తరం దశగుణం పంచాదశస్థానం భవతీతి పద్మసంఖ్యా భవతీతి తదుక్తం వైజయంత్యాం ॥ ని ॥ ఏకదశగుణోత్తరా ఇత్యుపక్రమ్య శతం సహస్రమయుతం నియుతం ప్రయుతార్బుదే । న్యర్బుదం బృందఖర్వే చ శంఖం పద్మం మహాంబుజం ॥ సముద్రో మధ్యమంతం చ పరార్ధం చ యథాక్రమమితి ॥ తతః పంచసంఖ్యానావర్ధేత చేత్ పద్మం చ కంభవతీతి తత్పంచత్వం మాయాస్యతి వాశంసాయాం లృట్ ॥ ౭ ॥

తదాగమే యాదవపుంగవానాం విప్రావమానోపగతం విషాదం । నివారయామాస వాసుదేవః ప్రఖ్యాపయన్ బార్హస్పత్యః పరిభావం ॥ ౮ ॥

వ్యా ॥ తదాగమ ఇతి ॥ తస్య కాలయవనస్య యుద్ధార్థమాగమనే యాదవపుంగవానాం యాదవశ్రేష్ఠానాం విప్రావమానోపగతం విప్రస్య గార్గ్యస్యావమానేన ఆగతం విషాదం వ్యసనం వాసుదేవః కృష్ణః వ్యసననివారణ శక్తోపీతి భావః బార్హస్పత్యాబార్హస్పత్యేన స్తపన ఆగతం ॥ ని ॥ వేదస్తత్వం తపో బ్రహ్మ ఇత్యమరః ॥ సూ ॥ గత ఆగత ఇత్యాణ్ ప్రత్యయః న స్తద్ధిత ఇతి టిలోపః ॥ ఋషేః గార్గ్యస్య పరిభావం పరిఖ్యాపయన్ నివారయామాస ॥ పురా కిల గార్గ్యో యదూనాం పురోధాః దారపరిగ్రహం త్యక్త్వా బ్రహ్మచర్యేణ కాలం యాపయన్ యదూనాం సదసి షండ ఇతి కేనచిదక్షిప్తః స్త్రీసన్నిధానాత్ యదుషు కృతహాసేషు ప్రకుప్యతతో నిర్గత్య

ద్వాదశాబ్దం తపశ్చర్యయా శంకరమారాధ్య యదూనాం భయావహం తైరవధ్యం పుత్రం వరం లేభే ॥ ఇదం చ యవనదేశాధిపతిరనర్వత్యశ్రు త్వా తిమాయాం తం ప్రత్యుద్గమ్యాకస్మ్యాం చ దాభిరపథ్యాం తం సంగ మయ్య తదుత్పన్నం పుత్రం స్వయమంతః పురే పోషయామాస ॥ స కా లయవన ఇతి ప్రాణికేక థాత అశ్వనాటః పరింపహ్రివమానః కార్యవ తిశిక్షయితు మృషే స్తపోబలఖ్యాపనాయ తత్ప్రయుక్త విషాదనివారణశ్లో కోప్యనివార్యస్స్వయమపి విషాదమనుభనీయ తత్సాధిశ్యధః ॥ ౮ ॥

స సర్గసిద్ధ్యై యుపరావరస్సనంప్య్రాసార్థం యదువంశవృద్ధై ॥ విహా
తుమిచ్ఛన్మధురాం శుభంయుస్సంకల్పయామాస పురీం తదన్యాం ॥

వ్యా ॥ సనర్గేతి ॥ శుభంయుః శుభాన్వితః నిసర్గాభిధ్యాత్పరావరః స్వతో వలోకిత భూతభావివృత్తాంత స్తథాభూతో ప్యసౌ యదు వంశ వృద్ధైసాసర్గం సంమత్య్రాతేషు గౌరవాధానాయేతి భావః మ ధురాం విహాతుం త్యక్తుమిచ్ఛన్ సన్ తదన్యాం పురీం సంకల్పయామాస నిర్మాపయితుం సంకల్పితవాన్ ॥ ౯ ॥

స్వయం ప్రవృత్తైరపి వృష్ణివీరైః త్రాతుం క్షమాం త్రాసితదైత్యలోకః ॥ అ
నన్యసాధారణశక్తిరన్యాం సంకల్పయామాస పురీమపూర్వాం ॥ ౧౦ ॥

వ్యా ॥ అన్యపురీసంకల్పస్య ప్రయోజనం దర్శయతి ॥ స్వయమితి ॥ త్రాసితదైత్యలోకః ఉద్వేజితాసురజనః అనన్యసాధారణశక్తిః అనిత రసాధారణసామర్థ్యః కృష్ణః స్వయం ప్రవృత్తైరపి కృష్ణమనపేక్ష్య స్వయమేవ త్రాతుం ప్రవృత్తైరపి వృష్ణివీరైః వృష్ణిశ్రేష్ఠైః సాత్యకిప్రభృ తిభిః త్రాతుం క్షమాం రక్షితుం యోగ్యాం, అనన్యామపూర్వాం నవీనాం పు రీం సంకల్పయామాస జరాసంధకాలయవనయోరేకైన యుద్ధార్థం స్వ స్మిన్ప్రస్థితే తదన్యైః పురీం యథా నాక్రమితుం తథా తత్రైత్యైర్యాదుభిరే వ పాలయితుం శక్యాం సముద్రమధ్యగతాం పురీం సంకల్పితవానిత్యర్థః ॥

జహౌ ధరిత్రీమివ జామదగ్న్యః కౌలీమయోధ్యామివ కౌసలేన్ద్రః । అ
చింత్యవృత్తిర్మధురామనింద్యాం తజ్జన్మజాతో మహిమా తు నైనాం ॥

వ్యా॥ జహావితి ॥ అచింత్యవృత్తిః అతర్కణీయచరితః కృష్ణః జామదగ్న్యః పరశురామః ధరిత్రీం నిఖిలక్షత్రియవిజయలబ్ధాం భూమిమివ కౌసలేన్ద్రః శ్రీరామచంద్రః కౌలీం కులసంబంధినీం కులక్రమాగతాం అయోధ్యామివ అనింద్యాం అగర్హ్యాం మధురాం జహౌ తత్యాజ తజ్జన్మజాతః తస్య కృష్ణస్య జన్మనా జాతః మహిమా తు ఏనాం మధురాం న జహౌ ॥ తస్మిన్ త్యక్తవత్యపి తస్య జన్మభూమిరితి పుణ్యక్షేత్రత్వం తత్రైవ స్థిత మిత్యర్థః ॥ జహౌ ధరిత్రీమిత్యత్ర ॥ ప॥ సర్వానష్టాదశ ద్వీపాన్ అశ్వమేధానీయ భార్గవః ॥ సోఽశ్వమేధసహస్రాణి శతరమేధశతాని చ ॥ ఇష్ట్వా సాగరపర్యంతాం కాశ్యపాయ మహీం దదావితి భారతకథానుసంధేయా । రఘునాథస్య పితృవాక్యపరిపాలనార్థం అయోధ్యాత్యాగస్సుప్రసిద్ధః ॥ జామదగ్న్య ఇతి పా తే బహ్వృచాంధకవృష్ణికురుభ్యశ్చేత్యత్ర ప్రత్యయః జామదగ్న్య ఇతి పా తే అనంతరాపత్యేఽపి గోత్రరూపాధ్యారోపేణ గర్గాదిభ్యో యఞితి గోత్రప్రత్యయః ॥ ౧౧ ॥

{ పరిత్యజన్నప్యభిమత్యతిష్ఠద్ వ్యాప్తశ్శుభం వ్యక్తిపదం తదగ్ర్యం ।
అనన్యభాజామభజత్స దేవస్తస్మింస్సతాం ప్రాగివ సన్నిధానం ॥ ౧౨ }

వ్యా॥ పరిత్యజన్నితి ॥ శుభం ప్రాణినాం శ్రేయస్కరం అగ్ర్యం ప్రధానం తత్ ప్రసిద్ధం వ్యక్తిపదం స్వసన్నిధానస్థానం మధురాం పరిత్యజన్ అభిమత్యా స్వకీయత్వాభిమానం కృత్వా వ్యాప్తః తిష్ఠన్ అదృశ్యరూపేణ వ్యాప్య వర్తమానస్స దేవః కృష్ణః అనన్యభాజాం ఐకాంత్యవతాం సతాం బ్రహ్మవిదాం తస్మిన్ క్షేత్రే ప్రాగివ సన్నిధానమభజత్ పూర్వవత్ కృష్ణమూర్త్యైవ సన్నిహిత ఆసీత్ ॥ ౧౨ ॥

అహం సపద్మామివ వాహినీం తాం పితేవ దుగ్ధామివ వాసతేయీం ।
సమాప్తకార్యామివ నక్షత్రశాలాం శ్యామాం పురీం ప్రేక్ష్య జగామ శౌరిః ॥

హంసపద్మరహితాం వాహినీం నదీమివ వీతేందుతారామపగతచంద్రన
క్షత్రాం వాసతేయీం రాత్రిమివ ॥ ని ॥ వసతిర్వాసతేయీచ శ్యామా
రాత్రిదకధృతఇతి హలాయుధః ॥ సమాప్తకార్యాం సమాప్తసవనకృ
త్యాం సత్రశాలాం యజ్ఞశాలామివచ ॥ ని ॥ సత్రమాచ్ఛాదనేయజ్ఞేస
దాదానేవనేపిచేత్యమరః ॥ శూన్యాం శోభారహితాం ప్రేక్ష్యజగామ॥

{ చిత్రావశేషద్విరదాశ్వయోధా శుకాదిసంభాషణశేషసూక్తా । మణి
ప్రభాశేషితదీపికాసానామ్నైవమాధుర్యవతీతదాసీత్ ॥ ౧౪ ॥ }

చిత్రేతి ॥ చిత్రావశేషద్విరదాశ్వయోధా అవశిష్యతఇత్యవశేషః చి
త్రం ద్విరదాద్యాలేఖ్యమేవావశేషఃయస్యాః తథాభూతం ద్విరదాశ్వ
యోధం యస్యాః ఏవం శుకాదిసంభాషణశేషం సూక్తం యస్యాం మ
ణిప్రభైవ శేషితా అవశేషీకృతా దీపికా యస్యాంసా మధురానామ్నై
వ మాధుర్యవత్యాసీత్ అర్థతస్తు మాధుర్యహీనా సౌందర్యహీనాభూది
త్యర్థః ॥ ౧౪ ॥

{ ప్రాచీమనాదృత్యనివాసభూమిం ప్రత్యఙ్ముఖీం పద్ధతిమాదదానా ।
స్థిరంపదంప్రాప్తుమియేషసేనాసత్వాధికాధీరివసాత్వతానామ్॥౧౫॥ }

ప్రాచీమితి ॥ ప్రాచీం ప్రాగ్దేశరూపాం నివాసభూమిమనాదృత్య ప్ర
త్యఙ్ముఖీం పశ్చిమాభిముఖీం పద్ధతిం సరణిమాదదానా స్వీకుర్వతీ సత్వా
ధికా బలాఢ్యా సేనాకృష్ణచమూః సత్వాధికా సత్వగుణప్రచురా అత
ఏవ ప్రాచీం నివాసభూమిం ప్రాక్తనం బహిర్విషయలక్షణమాస్పదమనా
దృత్య ప్రత్యఙ్ముఖీం ప్రత్యగాత్మాభిముఖీం పద్ధతిం ఆదదానా సాత్వ
తానాంసాత్వతం భగవచ్ఛాస్త్రంఅధీయతేవిదుర్వేతిసాత్వతాః । తదధీ
తేతద్వేదేతి ప్రాగ్దీవ్యతీయోణ్ప్రత్యయః తేషాంధీరివ స్థిరంపదం పరైర
నాధృష్యం కదాప్యచలంపదం ధీపక్షే పునరావృత్తిరహితం పరంపదంత
త్ప్రాప్తుమియేష ॥ ౧౫ ॥

{ఉత్సారయన్ ధూళిమివాగ్రయాయీ వినిర్దిశన్వాసమివాతిదూరాత్ ।
ప్రత్యుద్గమాయత్వరయన్నివాబ్ధిం మరుద్బభౌ మన్దవిధూతకేతుః ॥}

వ్యా ॥ ఉత్సారయన్నితి ॥ మందవిధూతకేతుః దరకంపితధ్వజపటః మరుత్ అనులోమవాయురితిభావః । ధూళిం మార్గపాంసుం ఉత్సారయన్నివ హేతౌ శతృప్రత్యయః ॥ ఉత్సారణస్యహేతురివ ఉత్సారణార్థమివేతియావత్ అతఏవ ఫలోత్ప్రేక్షా । ఉత్సారణస్వరూపంతు నోత్ప్రేక్ష్యం వాస్తవత్వాత్ క్రమభంగపరిహారాయానంతర శతృప్రత్యయావపి హేతువిషయావితి తత్రాపిఫలోత్ప్రేక్షాద్రష్టవ్యా యద్వా ఉత్సారయన్నివేతి ఉత్సారయితృపురుష తాదాత్మ్యముత్ప్రేక్ష్యతఇతి స్వరూపోత్ప్రేక్షాయామపి నానుపపత్తిః । అతిదూరాదత్యంతదూరే సముద్రమధ్యే వాసం వినిర్దిశన్నివ అబ్ధిం ప్రత్యుద్గమాయ త్వరయన్నివ అగ్రయాయీసన్బభౌ ॥ ౧౬ ॥

{ప్రభూతభీమోన్నతనాగనక్రా పారిప్లవైరూర్మిమతీతురంగైః । అపూర్వవారాంనిధిమావ్రజంతీ స్వయంతథాశౌరిచమూర్బభూత్సా ॥}

వ్యా ॥ ప్రభూతేతి ॥ ప్రభూతాః ప్రచురాః భీమాః భయంకరాః నాగాః గజాఏవ నక్రాయస్యాంసా తథోక్తా పారిప్లవైః చంచలైః తురంగైరేవ ఊర్మిమతీ వీచిమతీతురంగైరితి ప్రకృత్యాదిత్వతృతీయా । తురంగాణామేవ వీచిమత్త్వరూపణే హేతుత్వాద్యసంభవాత్ అథవా తురంగైస్తైతుభిరూర్మిమతీ గతివిశేషవతీత్యర్థః వీచిమతీత్యర్థాంతర ప్రతీతిః శ్లేషేణసంపాద్యా॥ప॥పఙ్క్తి కృతానామశ్వానాంనమనోన్నమనాకృతిః॥ అతివేగసమాయుక్తాగతిరూర్మిరుదాహృతా ॥ అపూర్వవారాంనిధిం ప్రాప్యం పశ్చిమసముద్రమావ్రజంతీ సాశౌరిచమూః స్వయంతథాభూత్ స్వయమప్యపూర్వః ప్రసిద్ధవిలక్షణోవారాంనిధిరాసీత్ । ప్రసిద్ధనక్రోర్మి విలక్షణనాగనక్రతురంగోర్మియోగాదితిభావః । వారాంనిధిమిత్యత్ర తత్పురుషే కృతిబహులమిత్యలుక్ ॥ ౧౭ ॥

సమేతిమాంసాత్వతవాహినీయంసిస్నాసయాహంతజిగీషయావా। ఇ
తి ప్రభూతాద్భుతవైభవాంతాముపేంద్రనాథాముదధిశ్శశంకే ॥

వ్యా ॥ సమేతీతి ॥ ఇయం సాత్వతవాహినీ సత్వతస్య రాజ్ఞోపత్యం కృష్ణః సాత్వతః తద్వంశ్యత్వాత్ తస్య సేనా సిస్నాసయా స్నాతుమిచ్ఛయా జిగీషయా జేతుమిచ్ఛయావా మాంసమేతి హంతవిషాదేఇత్యనేన ప్రకారేణ ఉదధిః ప్రభూతాద్భుతవైభవాం ప్రచురాశ్చర్యసమృద్ధిం ఉపేంద్రనాథాం కృష్ణస్వామికాంతాం సేనాం శశంకె ఇత్థముదధేః శంకాభావె తటరూఢనమతిశయోక్త్యలంకారభేదః తెనసముద్రస్యాపి భయావహాసేనేతి తమ్యాభమావ్యజ్యతే ॥ ౧౮ ॥

గతాగతైరూర్ధ్వమివప్రవృత్తైరాసీదతామద్భుతభీమవేగా । మి
థఃప్రతిచ్ఛందతయాప్రతీతౌవెలావనెసైన్యమహాసముద్రౌ ॥ ౧౯ ॥

వ్యా ॥ గతాగతైరితి ॥ మిథః ప్రతిచ్ఛందతయా ప్రతీతౌ పరస్పర ప్రతిబింబతయాదృశ్యౌ అన్యోన్యసదృశావితి యావత్ సైన్యమహాసముద్రౌ సైన్యంచ మహాసముద్రశ్చేతి ఉభౌ తదా అద్భుతభీమవేగావిస్మయావహభయంకరరయాసంతౌ యోద్ధుంయుద్ధంకర్తుమివ ప్రవృత్తైః గతాగతైః వెలావనెఆసీదతాం సదవకాశగ్రహణాయాహం ప్రథమికయా సైన్యస్య వేగేన గమనైస్సంఘుదర్శనాదుల్లోలతరంగస్య సముద్రస్య ప్రత్యుద్గమనైశ్చ వెలావనె తౌ సన్నికృష్టావభూతామిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥

మహీయసా సైన్యరవేణ సద్యః పయోధిరంతర్హితతీవ్రఘోషః ।
ప్రకంపమానోభృశమాబభాసేభయేనతూష్ణీమివభావ్యమానః ॥ ౨౦ ॥

వ్యా ॥ మహీయసేతి ॥ మహీయసా మహత్తరేణ సైన్యరవేణ సేనాకలకలేన సద్యః తదైవ అంతర్హితతీవ్రఘోషః తిరోహితమహారవః భృశం ప్రకంపమానః సంఘుదర్శనాదత్యర్థముత్తరళీభవన్ పయోధిః భయేన సేనాదర్శనజనితేన తూష్ణీం భావ్యమానః తూష్ణీంభూతః క్రియమాణఇవాబభాసే । భీరుహి ప్రకంపమానోనిశ్శబ్దోభవతి ॥ ౨౦ ॥

ప్రతీక్ష్య సేనాముపధావమానాం పత్యా నదీనాం ప్రణిధీయమానః ।
ప్రకాశయంత్సర్వజనానుకూల్యం సమీరణో మందతరం చచార ॥ ౭౧ ॥

వ్యా ॥ ప్రతీక్ష్యేతి ॥ నదీనాంపత్యా సముద్రేణ ఉపధావమానా
ముపసర్పంతీం సేనాం ప్రతీక్ష్య ప్రణిధీయమానః ప్రవేశ్యమానః ॥ ని ॥
ప్రణిధానం ప్రయత్నే స్యాత్ప్రవేశే చ సమాహిత ఇతి విశ్వః ॥ సమీరణో
వాయుస్సర్వజనానుకూల్యం సర్వేషా మధ్వశ్రాంత సేనాజనానా మాను
కూల్యం ప్రకాశయన్సన్ మందతరం చచార *యథా కస్యచిద్రాజ్ఞో ని
ష్ఠానం ప్రతి పరసైన్యసమాగతే సరాజ్ఞా ప్రణిధిః క్రియమాణం చారత్వే
న ప్రేష్యమాణః పురుషః తత్ర తత్ర సైనికైః పరిశీలనం కృత్వా పగహృ
దయపరిజ్ఞానాయ సర్వత్రానుకూల్యమభినయన్ మందతరంచరతి తద్వది
తి ధ్వన్యతే ॥ ౭౧ ॥

వదన్నివస్వాగతమాగతేభ్యః ప్రభూతసంతోషభవైః ప్రణాదైః । త
రంగహస్తప్రహితైస్సరస్వానభ్యర్చ్చయామాస యదూన్పయోభిః ॥

వ్యా ॥ వదన్నితి ॥ ప్రభూతసంతోషభవైః ప్రచురసంతోషజనితై
రివస్థితైరిత్యుత్ప్రేక్షా గర్భం విశేషణం ప్రణాదైః ప్రకృష్టైర్నాదైః హ
ర్షవత్తాయామేవహి స్వరస్య మాధుర్యాది ప్రకర్షః ఆగతేభ్యః అ
భ్యాగతేభ్య ఇత్యర్థః । స్వాగతం సుఖాగమనప్రశ్నం వదన్నివ వ్యక్తం
కథయన్నివ నతు కార్పణ్యాదినా అవ్యక్తమితి భావః వదవ్యక్తాయాం
వాచి అస్మాచ్ఛతృప్రత్యయః సరస్వాన్ సాగరః తరంగాఏవ హస్తాః తైః
ప్రహితైః ఉత్క్షిప్తైః పయోభిః అంభోభిః యదూన్ యాదవాన్ అభ్య
ర్చయామాస అభిముఖమారాధయామాస నతు పరాఙ్ముఖతయావతస్థే ।
తథాసతి ॥ వ ॥ అతిథిర్యస్య భగ్నాశో గృహాత్ప్రతినివర్తతే । స తస్య దుష్కృ
తందత్వా పుణ్యమాదాయ గచ్ఛతీతి ప్రత్యవాయస్మరణాదితి భావః ॥ వ ॥ తృ
ణానిభూమిరుదకంవాక్చతుర్థీ చ సూనృతా । ఏతాన్యపి సతాం గేహే నో
చ్ఛిద్యంతే కదాచనేతిస్మరణాద్యథా కుటుంబీ స్వగృహాగతానభ్యాగతా

న్యభ్యార్థం స్వాగతప్రశ్నపాద్యార్ఘ్యాదిదానైరభ్యర్చయతీతి తదేతత్స్వ
త్ప్రేక్షావ్యంజకాప్రయోగాద్గమ్యా పూర్వోక్తోత్ప్రేక్షారూపకోత్థాపి
తేతి సంకరః ॥ యద్వా ॥ వదన్నివేత్యుత్ప్రేక్షైవ ఇవశబ్దోభిన్నక్రమః । అ
భ్యర్చయామాసేత్యత్రాన్వేతి తథాచోత్ప్రేక్షాస్పష్టైవ । అస్యాస్సర్గస్య
పూర్వవత్ సంఘుపర్శనానంతరం స్వహస్తేనపాద్యార్ఘ్యాదిజలదానం
యుక్తమితిభావః ॥ ౨౨ ॥

{ చిరప్రయాతం పరిహృత్యశయ్యామభ్యాగతం వారిధిరాదరేణ । మి
థస్సమాయోజితవీచిహస్తః ప్రాయః ప్రభుం ప్రార్థయత ప్రసాదం ॥ ౨౩ }

వ్యా ॥ చిరేతి ॥ వారిధిస్సముద్రశ్శయ్యాం పరిహృత్య శయనం త్య
క్త్వా చిరప్రయాతం చిరమస్యత్రాగమభ్యాగతం ఇదానీం అభిముఖ్యే
నాగతం ప్రభుం కృష్ణమాదరేణ మిథస్సమాయోజితవీచిహస్తః అన్యోన్య
సంయోజితతరంగహస్తస్సన్ కూలం ప్రతిగచ్ఛతాం గత్వా ప్రతినివృత్తా
నాంచ తరంగాణాం మేళనమేవ సంయోజనం ప్రసాదం ప్రార్థయత
ఇతఃపరం పూర్వవదిహశయ్యయా అనుగృహాణేహమితి సాంజలిబంధం
ప్రార్థితవానిత్యర్థః అకథితం చేతి ద్వికర్మకతా ॥ ప ॥ ఏషనారాయణ
శ్శ్రీమాన్ క్షీరార్ణవనికేతనః । నాగపర్యంకముత్సృజ్య హ్యాగతో మధు
రాంపురీమ్ ॥ ఇతి భాగవతవచనమనుసంధాయ చిరప్రయాతమిత్యాద్యుక్తం ।
సముద్రత్వసామ్యాదభిమానిదేవతైక్యాద్వా * క్షీరార్ణవోచితమపి భ
గవచ్ఛయనామృతమథనాదిలవణార్ణవేవర్ణితమ్ ॥ ౨౩ ॥

{ నివేశ్య సేనాముదధేస్సమీపే తాలాంకసంభావితరాజలోకే । ద
యార్ద్రమేఘోపమదేహభూమా విశ్వంభరో విశ్రమయాంచకార ॥ }

వ్యా ॥ నివేశ్యేతి ॥ దయార్ద్రమేఘోపమదేహభూమా దయయా జ
లకల్పయా ఆర్ద్రో మేఘః తస్య ఉపమా యస్య తథోక్తో దేహస్య భూమా దే
హస్య కాంతిర్యస్య సః విశ్వంభరః కృష్ణః సంజ్ఞాయాం భృతౄవృజీత్యాది
నా ఖచ్ప్రత్యయో ముమాగమశ్చ । తాలాంకేన బలదేవేన సంభావితాః

ఫలాస్వాదచ్ఛాయాదిగ్రహణేన కృతార్థీకృతాః రాజతాళాః హింతా
ళవృక్షా యస్మిన్ తస్మిన్నుదధేస్సమీపే సేనాం నివేశ్య విశ్రమయాంచకా
ర విశ్రమయతిస్మ ॥ సూ ॥ అమంతత్వాన్నిత్యేనేత్యామితాం హ్రస్వ ఇతి హ్ర
స్వః ॥ తాలస్తు రాజతాలోద్రుమశ్చ్ఛద ఇతి భట్టభావనః ॥ ౨౮ ॥

{ కదాచిదాత్మానమవాప్తరత్నం కపాలినం చంద్రకలావతంసమ్ । క్ష
మం సుభిక్షాం చ దివం విధాతుం ధ్యాతాగతం సింధుమథాదిదేశ ॥ ౨౮ }

వ్యా ॥ కదాచిదితి ॥ అథ సేనానివేశానంతరం కదాచిద్వేలావనవి
శ్రాంతిసమయే ఆత్మానం స్వం అవాప్తరత్నం ప్రాప్తకౌస్తుభం కపాలినం
శంభుం చంద్రకలావతంసం దివం సుభిక్షాం ఆహారసమృద్ధాం సులభా
భిక్షా యస్యాం తాం ప్రాదిభ్యో ధాతుజస్యేతి బహువ్రీహిః విధాతుం క్ష
మం శక్తం అమృతమథనసమయే తథాకృతవంతం ధ్యాతాగతం ప్ర
ధ్యాతం తతస్సమాగతం సింధుం సముద్రం ఆదిదేశ నియుక్తవాన్ ॥ ౨౯ ॥

{ అనారతప్రాప్తజయోద్యమానాం ధర్మం నిజం ధారయతాం యదూనాం ।
అపత్యరక్షోచితమంతరీపం దివ్యోపమం దేయమిహ త్వయేతి ॥ ౨౯ }

వ్యా ॥ అనారతేతి ॥ అనారతప్రాప్తజయోద్యమానాం అనవరతప్రా
ప్తజయోద్యోగానాం నిజం ధర్మం క్షాత్రం ధర్మం భూమండలవిజిగీషా
రూపం ధారయతాం యాదవానాం యదువంశ్యానాం రాజ్ఞాం అపత్యర
క్షోచితం తేషు యుద్ధార్థం ప్రస్థితేషు తదపత్యానాం రక్షణస్యోచితం
పరైః దురాధర్షం దివ్యోపమం దివ్యదేశసదృశం తథా రమణీయం అ
న్తరీయం ద్వీపం ॥ ని ॥ ద్వీపోఽస్త్రియామంతరీపం యదంతర్వారిణస్తట
మిత్యమరః ॥ ఇహ ప్రదేశే త్వయా దేయమితి । ఇతి కరణస్యాదిదేశేత్య
నేన సంబంధః ॥ ౨౯ ॥

{ స తస్య దిక్పాలనివాసకల్పాం విధిత్సతో వృష్ణిపురీం విశాలామ్ । అగా
ధపాథఃపరిఖాభిగుప్తం ద్వీపం దదౌ దుర్గవిధానయోగ్యమ్ ॥ ౩౦ }

వ్యా ॥ స ఇతి ॥ స సముద్రః దిక్పాలనివాసకల్పాం ఇంద్రాదిపురీతు

ల్యాం విశాలామాయామవతీం వృష్ణిపురీం వృష్ణివంశ్యానాం నగరీం విధిత్సతః విధాతుమిచ్ఛతః తస్యకృష్ణస్య సంబంధసామాన్యవివక్షయాషష్ఠీ! అగాధమతలస్పర్శి పాథస్సముద్రజలమేవ పరిఖాతయాఽభితః గుప్తమతఏవ దుర్గవిధానయోగ్యం ద్వీపందదౌ ॥ ని ॥ దుష్ప్రాపం తుపురందుర్గం యంత్రశైలజలాదిభిరితియాదవః ॥ ౬౮ ॥

{బలోత్తరాణామపిబహ్వమిత్రంస్ఫీతంయదూనాంకులమీక్షమాణః}
{అవంధ్యయన్విశ్వవిదర్థశాస్త్రందురాక్రమందుర్గమియేషకర్తుం ॥}

వ్యా ॥ బలోత్తరాణామితి ॥ బలోత్తరాణాం బలాధికానామపి యదూనాం స్ఫీతం సమృద్ధం కులం గణం ॥ ని ॥ సజాతీయగణేకులమితి యాదవః ॥ బహ్వమిత్రం జరాసంధాదిబహ్వరాతికం ఈక్షమాణః విశ్వవిత్ సర్వవేత్తాకృష్ణః అర్థశాస్త్రం ॥ ప ॥ ఏకక్నతంయోధయతి ప్రాకారస్థోధనుర్ధరః । శతందశసహస్రంవాతస్మాద్దుర్గంవిధీయతేఇత్యాదినీతిశాస్త్రంఅవంధ్యయన్ సఫలయన్ దురాక్రమమశక్యాక్రమణందుర్గంకర్తుమియేష। బహూనప్యమిత్రాన్ స్వయం లీలయైవ జేతుంశక్తోప్యర్థశాస్త్రం చరితార్థయితుం తదుక్తనీతిమనుసృతవానిత్యర్థః ॥ ౬౯ ॥

{సశాసితాశాస్త్రమనుప్రతస్థే కర్తాదదే కర్మఫలప్రదాతా । ప్రభు}
{స్స్వబుద్ధ్యైవజగంతిగోప్తుంకుర్వీతబాహ్యైరపికింనగుప్తిమ్ ॥౬౯॥}

వ్యా ॥ స్వతఏవ స్వకీయానరిభ్యః త్రాతుం శక్తస్య బాహ్యగుప్త్యంగీకారవైఫల్యశంకాం దృష్టాంతేనాపి పరాకరోతి ॥ సఇతి ॥ స కృష్ణః శాసితాసర్వేషాం ప్రశాసితాపిశాస్త్రమనుప్రతస్థే అనుససార । కర్మఫలప్రదాతా స్వయం సర్వేషాం కర్మణాం ఫలస్యప్రదాతాపి కర్తాదదే అన్వతిష్ఠత్ తథాభూతోఽయం స్వబుద్ధ్యైవ జగంతి గోప్తుం ప్రభుస్సమర్థోఽపి బాహ్యైః దుర్గాదిభిరపి గుప్తింకింనకుర్వీత కుర్వీతైవేత్యర్థః॥ మానుషంభావమభినయతస్తస్యశాస్త్రానుసరణవత్ క్రియానుష్ఠానవచ్చ దుర్గాదికల్పనమపి యుక్తమితిభావః ॥ *శాస్త్రానుసరణం నిత్యానుష్ఠానం

కర్త్రాదీనాం కామ్యానాం వివక్షితమితి భేదః ॥ ౨౮ ॥

{ప్రభూతరత్నద్యుతికేసరం తత్ ప్రవాళపత్రౌఘపరీతపార్శ్వమ్ ।
స్థానం హరేరిష్టతమం తదాసీత్సంభూతిరాజీవమివేందిరాయాః ॥}

వ్యా ॥ ప్రభూతేతి ॥ ప్రభూతాః ప్రచురాః రత్నద్యుతయః కేసరాః కింజల్కా ఇవ యస్య తత్ ప్రవాళాః విద్రుమాణ్యేవ పత్రాణీవ తేషామోఘేన సమూహేన పరీతపార్శ్వం తత్ స్థానం సముద్రదత్తమంతరీపం ఇందిరాయా లక్ష్మ్యాస్సంభూతిరాజీవముత్పత్తికమలమివ హరేః కృష్ణస్యేష్టతమమాసీత్ ॥ ఉ ॥ ప్రసన్నపద్మాదభ్యుత్థితా హ్యుదితో వ్యభాద్విపాహరిరితి లక్ష్మ్యాః కమలోత్పత్తిః పురాణప్రసిద్ధా ॥ ౩౦ ॥

{ప్రచోదితస్తత్ర చ విశ్వకర్మా నాథప్రసత్త్యై నళినాసనాద్యైః ।
రథ్యాదివైచిత్ర్యవతీం వితేనే రాశిం గుణానామివ రాజధానీమ్ ॥ ౩౧ ॥}

వ్యా ॥ ప్రచోదిత ఇతి ॥ తత్ర చ ద్వీపే నాథప్రసత్త్యై కృష్ణస్య ప్రసాదాయ నళినాసనాద్యైః బ్రహ్మాదిభిః ప్రచోదితః ప్రేరితః విశ్వకర్మా దేవశిల్పీ రథ్యాదివైచిత్ర్యవతీం విశిఖా ప్రాకారగోపురాదివైచిత్ర్యయుక్తాం గుణానాం రాశిమివ స్థితాం రాజధానీం వితేనే ॥ ౩౧ ॥

{స శిల్పవిద్యాం విధినోపదిష్టామశేషతో నూనమధీత్య దాక్ష్యాత్ ।
శుభాని తస్యాం భవనాని కర్తుం సౌధేషు దివ్యేషు చకార యోగ్యామ్ ॥}

వ్యా ॥ స ఇతి ॥ విశ్వకర్మా విధినా బ్రహ్మణా ఉపదిష్టాం శిల్పవిద్యాం శిల్పశాస్త్రం దాక్ష్యాత్ సామర్థ్యాత్ అశేషతః కృత్స్నమధీత్య నూనం తస్యాం రాజధాన్యాం శుభాని మనోజ్ఞాని భవనాని కర్తుం దివ్యేషు దివి భవేషు సౌధేషు యోగ్యామభ్యాసం చకార । సమ్యగధీతాపి శిల్పవిద్యా బహువారం సౌధాదినిర్మాణాభ్యాసేనైవ యథావన్నిర్మాణకౌశలీం పుష్ణాతీతి భావః ॥ ని ॥ యోగ్యాభ్యాసః పరిచయ ఇతి యాదవః ॥ ౩౨ ॥

{గతాగతార్థం హరివాహినీనాం సేతుం చ యోగేన బబంధ సింధౌ । చక్రాం
రదిగ్భాగవిమానఘతాం యః ప్రత్యర్థినాం చక్రధరప్రభావాత్ ॥ ౩౩ ॥}

వ్యా ॥ గతేతి ॥ హరివాహినీనాం కృష్ణసేనానాం గతాగతార్థం గమనాగమనాయ సింధౌ సముద్రే సేతుంచ యోగేన సంకల్పేన బబంధ। యస్సేతుః చక్రధరస్యకృష్ణస్య ప్రభావాత్ ప్రత్యర్థినాం శత్రూణాం ద్వారకాక్రమణార్థమాగతానాం దికాలవిమూఢతాంచకార ॥

{నళేనపూర్వంస్వసుతేనసృష్టాన్నవీనమన్యూనతరంస్వక్లృప్తమ్ । సమీక్ష్యతుష్యన్నపివిశ్వకర్తానాథాయరోచేతనవేత్యతామ్యత్ ॥ ౩౪॥}

వ్యా ॥ నళేనేతి ॥ విశ్వకర్తా పూర్వం త్రేతాయుగే స్వసుతేన నళేన సృష్టాత్ రామసేతోరితిభావః అన్యూనతరమతిశయేనాన్యూనం కించిదపి న్యూనతారహితమితియావత్ స్వక్లృప్తం స్వనిర్మితం నవీనంసేతుమితి లభ్యతే సమీక్ష్యతుష్యన్నపి అనవద్యమితి హృష్యన్నపి నాథాయరోచేతనవేతి అతామ్యత్ చింతయా గ్లానోభూత్ ॥ ౩౪ ॥

{ససేతురాసందితకూలయుగ్మస్సంకల్పితోవాసవలోకతక్ష్ణా। మహాపురీంతాంచమహీంచమాతుంమధ్యేతులాదణ్డఇవార్పితోభూత్}

వ్యా॥సఇతి॥వాసవలోకతక్ష్ణా ఇంద్రలోకశిల్పినాసంకల్పితస్సంకల్పేన నిర్మితః ఆసందితకూలయుగ్మః ఆక్రాంతకూలద్వయః ద్వారకాంతరీపమారభ్య వెలాపర్యంతమాయాతఇతి యావత్ ససేతుః తాం మహాపురీం ద్వారకాం మహీంచ మాతుంతులయాపరిమాతుం మధ్యేర్పితస్తులాదండఇవాభూత్ ॥ ౩౫ ॥

{నివేదితాంనిర్జరశిల్పినైవస్వేయంచమతాకరవతా సుక్లృప్తామ్ । అదృష్టపూర్వామివవిశ్వదర్శీదృష్టీస్సతాందృష్టుమియేషనాథః ॥౩౬॥}

వ్యా ॥ నివేదితామితి ॥ విశ్వదర్శీ అఖిలదర్శనశీలః సతాందృష్టిశ్చక్షుర్దేవానాముతమర్త్యానాం ఇతి శ్రుతేః చక్షుర్వత్ జ్ఞానప్రదః ప్రీతిగోచరశ్చనాథఃకృష్ణశ్చమతాకరవతాకౌశలవతా నిర్జరశిల్పినా విశ్వకర్మణాస్వయమేవసుక్లృప్తాం సుష్ఠునిర్మితాంనివేదితాం తేనైవనివృత్తేయంపురీదృష్టవ్యేతినివేదితాం తాంపురీం అదృష్టపూర్వా మివ విశ్వదర్శీ

సా స్వేన సదాదృశ్యమానత్వేపి పూర్వమదృష్టామివ ద్రష్టుమిమేష వి
శ్వకర్మణి భక్త్యేనుకంపయేతిభావః ॥ ౩౬ ॥

{నిజప్రతిచ్ఛందనిదర్శనీయాం మృగ్యోపమానాంతరమృష్టకాంతిం ।
ఉదన్వతాదత్తకరేణ దేవః ప్రదర్శితాం పూర్వమవైక్షతైనామ్ ॥ ౩౭ ॥}

వ్యా ॥ నిజేతి ॥ దేవః కృష్ణః నిజప్రతిచ్ఛందనిదర్శనీయాం స్వప్రతిబి
మ్బేనోపమేయాం మృగ్యోపమానాంతరాం గవేష్యోపమానాంతరామృ
ష్టా స్పృష్టా కాంతిర్యస్యాస్తాం దత్తకరేణ హస్తావలంబార్థం స్వస్మై దత్త
హస్తేన ఉదన్వతా సముద్రేణ పూర్వం ప్రదర్శితామేనాం పురీమవైక్షత ॥
॥ సూ ॥ ద్వితీయా టాస్వేనఃఇత్యేనాదేశః ॥ ౩౭ ॥

{అనన్యదృష్టిం నగరీ నవీనా విస్మేరతాం విశ్వపతిం నినాయ । స్వయం
ప్రభైస్సౌధభరైరుదారైస్తుంగైస్సుమేరోరివ రత్నశృంగైః ॥ ౩౮ ॥}

వ్యా ॥ అనన్యేతి ॥ నవీనా నగరీ ద్వారకా స్వయంప్రభైః రత్నమయ
తయా ప్రకాశమానైః ప్రపూర్వాద్భాదీప్తావితి ధాతోరాతశ్చోపసర్గ
ఇతి కప్రత్యయః ఉదారైః మహద్భిః తుంగైః ఉన్నతైః గతఏవ మేరోః ర
త్నశృంగైరివ స్థితైః సౌధభరైః సౌధభారైః అనన్యదృష్టిం తదేకాసక్తలోచ
నం విశ్వపతిం కృష్ణం విస్మేరతాం విస్మయావిష్టతాం నినాయ ॥ ౩౮ ॥

{తామద్భుతాం తారకితాగ్రసౌధాం ధర్మస్య పూర్ణామివ యోగసిద్ధిం ।
సపౌరభృత్యస్సమయాన్వవేక్షీ వివేశ వృష్ణ్యంధకయూథనాథః ॥ ౩౯ ॥}

వ్యా ॥ తామితి ॥ తారకితాగ్రసౌధాం తారకితాని సంజాతతారకాణి అ
గ్రాణి యేషాం తాదృశాః సౌధా యస్యాం తాం తథాభూతాం సౌధాగ్రస్యా
త్యున్నతత్వాత్ నక్షత్రగణశేఖరితశిఖరభాసమానసౌధపఙ్క్తిమితి యావత్
ధర్మస్య పూర్ణాం యోగసిద్ధిమివ స్థితాం యథా యోగసిద్ధిః జరామయాప
హారణేన దేహస్థైర్యకారిణీ తద్వద్ధర్మస్య స్థైర్యకారిణీం స్థిరధర్మసం
పాదినీమితి యావత్ అద్భుతామాశ్చర్యభూతాం తాం ద్వారకాం సపౌ
రభృత్యః పౌరైర్భృత్యైశ్చ సహితః వృష్ణ్యంధకయూథనాథః వృష్ణివంశ్యా

నామంధకవంశ్యానాంచ యోధస్య సమూహస్య నాథః కృష్ణః సమయా న్నవెక్షీ శుభసమయిమప్రతీక్షస్సన్నివెశ ॥ ౩౯ ॥

{పరేణనాకంప్రశయానభిజ్ఞామధీయతేయస్యపురీమచింత్యామ్ । స
లోకనాథోవిదధేసనాథాంమారాధికాంద్వారవతీందివోపి ॥౪౦॥}

వ్యా ॥ పరేణేతి ॥ యస్యకృష్ణస్య పురీందివ్యనగరీంనాకంపరేణ నాకస్యపరస్తాత్ ॥సూ॥ఏనబన్యతరస్యామదూరే పంచమ్యాఇతి పరశబ్దాదేన ప్ప్రత్యయః ఏనపాద్వితీయేతి తద్యోగేద్వితీయా ప్రళయస్యానభిజ్ఞాం ప్రళయరహితామచింత్యామరరః వైభవాం సతీమధీయతే పరేణనాకంనిహితంగుహాయాం ఇత్యాదిషువామనంతి । సలోకనాథఃకృష్ణఃదివః స్వర్గాదపి దూరమత్యర్థం మధికాంద్వారవతీం సనాథాం స్వాధిష్ఠానేననాథవతీంవిదధే॥పరేణాలశబ్దగక్యా పరమపదస్య నాకాదమూరవిప్రకర్షప్రతీతేః దివోదూరాధికామిత్యనేనరతోవ్యతిశయో వ్యంజతః॥యస్య పురీప్రళయానభిజ్ఞాతదధిష్ఠితద్వారవతీదివోప్యధికేతి కించిత్రమితిభావః॥ ౪౦ ॥

విధాయయస్యాంవిదితైస్సవచిహ్నైఃవ్యమాన్యధాస్థాననివెశతుష్టాః ।
తామెవనాథస్త్రిదశాభినంద్యాంత్యక్తామయోధ్యాంమథురాంచమెనే

వ్యా ॥ విధాయేతి ॥ నాథః కృష్ణః తస్యాం ద్వారకాయాం యదూన్విదితైః ప్రసిద్ధైః స్వచిహ్నైః స్వస్వస్థానచిహ్నైః ధ్వజాదిభిస్సహయథాస్థాన నివెశాత్ వయః కర్త్రాద్యనుసారి స్వస్వోచితస్థానానతిక్రమేణ నివెశాత్సంతుష్టాన్విధాయ త్రిదశాభినంద్యాం తాంద్వారకామెవత్యక్తామయోధ్యాం సాకేతపురీం ॥ దెవానాంపూరయోధ్యాఇతిశ్రుతేః పరమపదంవామథురాంచ మెనే అయోధ్యామథురయోరివ తత్ర స్వకీయత్వాభిమానం కృతవానిత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥

{ఉదన్వతినవ్యామతలెచలగ్నాంద్రృష్టోభయాదర్పణదర్శనీయె । యా
మద్భుతామాత్మపురీంచదెవాశ్ఛాయామమన్యన్తమిథస్సమీక్ష్యాం॥}

॥వ్యా అథద్వాత్రింశతాశ్లోకైః పురీంవర్ణయతి ॥ ఉదన్వతీతి ॥ అ

ద్భుతాం యాం ద్వారకాం ఆత్మపురీమమరావతీంచ దృష్ట్వోభయోః దృష్ట ద్వారకామరావత్యుభయోః దేవాః దర్పణదర్శనీయే ముకురవద్దృశ్యే ఉదన్వతి వ్యోమతలేచ లగ్నామతఏవ స్వచ్ఛసంక్రాంతతయా సమీక్ష్యాం సమ్యగ్ద్రష్టుం యోగ్యాం మిథః పరస్పరం ఛాయాం ప్రతిబింబమమన్యంత॥ రరాజసారామజనార్దనాభ్యాం ఇత్యుత్తరత్ర యత్పదస్య సంబన్ధః ఉదన్వతి ద్వారకాదర్శనే స్వపురీప్రతిబింబ ఇతి వ్యోమ్ని స్వపురీదర్శనే ద్వారకాప్రతిబింబ ఇతిచామన్యంతేత్యర్థః అనేన ద్వయోరపి పరస్పరముపమానోపమేయత్వరూప ఉపమేయోపమేయాలంకారో వ్యజ్యతే॥

{ ప్రాకారచక్రైః పృథుభిస్తరంగైరాస్ఫాలయన్నంబుధిరాత్తవేగః। అ
మర్త్యముఖ్యైరపి జాతరోషైరక్షోభ్యతాం వ్యాకురుతేవ యస్యాః॥ }

వ్యా॥ ప్రాకారేతి॥ ప్రాకారచక్రం సాలవలయం పృథుభిః తరంగైః కల్లోలైః ఆత్తవేగః గృహీతవేగస్సన్నాస్ఫాలయన్నంబుధిః జాతరోషైరుత్పన్నకోపైః అమర్త్యముఖ్యైః దేవప్రభృతిభిరపి యస్యా ద్వారకాయాః అక్షోభ్యతామనాధర్షణీయతాం వ్యాకురుతేవ వ్యాచష్టేవ సదా సముద్రకల్లోలాస్ఫాలనేప్యక్షోభ్యత్వమేవాన్యైరపి దేవాదిభిరక్షోభ్యతాయాముదాహరణమిత్యర్థః॥ ౪౩॥

{ యత్సౌధపర్యంకజుషాం వధూనాం సంగృహ్య నిశ్వాసగుణం సమీరః।
పద్మేషు నూనం ప్రదిశన్ప్రభాతే గతాగతం యాతి గవాక్షవర్త్మా॥ }

వ్యా॥ యత్సౌధేతి॥ ప్రభాతే యత్సౌధపర్యంకజుషాం యస్యాస్సౌధస్థితమంచస్థితానాం వధూనాం నిశ్వాసగుణం నిశ్వాసస్య సౌరభం సంగృహ్య సమ్యగ్గృహీత్వా నూనం ధ్రువం పద్మేషు ప్రదిశన్ గవాక్షః వర్త్మ మార్గో యస్య తథాభూతస్సమీరః గతాగతం యాతి ప్రాప్నోతి గతాగతమితి ద్వంద్వైకవద్భావః గవాక్షేషు మారుతస్య గమనాగమనం నిశ్వాససౌరభం గృహీత్వా తస్య పద్మేష్వాధానార్థతయోత్ప్రేక్ష్యతే॥

{జాలానియత్రాగురుధూమజాలైస్సందిగ్ధపారావతసన్నిధానైః । అ
వాసయన్నూనమహార్యగన్ధానాసేదుషాంనాకసదాంవిమానాన్ ॥}

వ్యా ॥ జాలానీతి యత్ర ద్వారకాయాం జాలాని గవాక్షాః సందిగ్ధం పారావతానాం పక్షివిశేషాణాం సన్నిధానం యైస్తైః పారావతసంచారసంశయమాదధానైః వర్ణేన పారావతసదృశైరితి యావత్ అగురుధూమజాలైః కృష్ణాగురుధూమసమూహైః ॥ ని ॥ జాలంసమూహఆనాయో, గవాక్షజాలకావపీత్యమరః ॥ ఆసేదుషాం సన్నికృష్టానాం నాకసదాం నాకేసీదన్తీతినాకసదః దేవాః తేషాం విమానానహార్యగన్ధానపనోద్యగన్ధానవాసయన్ వాసయన్తిస్మ సురభీకుర్వన్తిస్మ యథాఅహార్యగంధాభవంతితథావాసయన్నిత్యర్థః ॥ నూనమిత్యర్కార్థనిశ్చయే ॥ ని ॥ నూనంనిశ్చయతర్కయోరితివిశ్వః ॥ అగురుశబ్దః ఉకారమధ్యః వంశికాగురురాజార్హలోహకృమిజజోంగకమిత్యమరకోశే క్షీరస్వామిప్రభృతిభిస్తథావ్యాఖ్యాతమ్ ॥ అగురుసాన్ద్రచ్ఛింశుపాయాంజోంగకేచలఘున్యపీతివిశ్వప్రకాశశ్చ ॥ ౪౫ ॥

{పరార్ధ్యరత్నప్రచితాత్మభిర్యా ప్రాసాదమాలాభిరలంకృతాంగీ । నా
థోపభోగానుగుణాంపయోధౌ ననందదృష్ట్వేవనిజామభిఖ్యాం ॥ ౪౬ ॥}

వ్యా ॥ పరార్ధ్యేతి ॥ పరార్ధ్యైః రత్నైః ప్రచితాత్మభిః ఉత్తమరత్నఖచితరూపాభిః ప్రాసాదమాలాభిరలంకృతాంగీ యా ద్వారకానాథోపభోగానుగుణాం కృష్ణోపభోగస్యోచితాం నిజాం స్వీయామభిఖ్యాం శోభాం పయోధౌ ప్రతిబింబగ్రాహకే దృష్ట్వా ననందేవ పయోధౌ స్వశోభాదర్శనాత్ తస్యా అప్యానన్దస్సంభావ్యత ఇత్యుత్ప్రేక్షా ॥ ని ॥ పరార్ధ్యాగ్ర్యప్రాగ్రహరేత్యుత్తమపర్యాయేష్వమరః ॥ పరపూర్వాదర్ధశబ్దాత్ పరాపరాధమోత్తమపూర్వాచ్చేతి యత్ప్రత్యయః ॥ ౪౬ ॥

{మణిప్రదీపప్రశమప్రయుక్తైర్విహారనిర్వాణవిఫలేపిధూనాం । అపత్ర
పాయాస్సమదేపి యస్యామభూదనాస్థాపరమార్ధదీప్తే ॥ ౪౭ ॥}

వ్యా ॥ మణీతి ॥ యస్యాం ద్వారకాయాం మణిప్రదీపప్రశమప్రయ

క్తే రత్నదీపానాం ప్రశమాయ ప్రయుక్తే అశ్వఘాసాదిత్వాచ్చతుర్థీసమాసః షష్ఠీసమాసో వా విహారచూర్ణే విహారకుంకుమాదిచూర్ణే విఫలే తత్ప్రశమనాక్షమతయా నిష్ఫలే సతి వధూనామపత్రపాయా లజ్జాయా స్సమయే౽పి నీవీవిశ్లథనసమయే౽పి వగమార్ధదీపే అనాస్థాభావాత్ నిర్వాపణాదరో నాసీదిత్యర్థః ॥ రత్నదీపానామప్రతిక్రియార్హత్వేన తన్నిర్వాపణవైఫల్యాదితి భావః ॥ ౪౭ ॥

ప్రాయేణ యత్ర ప్రమదాజనానాం నిత్యం గుణైరప్రతిమైర్నిరుద్ధాః ।
సంసారయోగాదపి లబ్ధసత్త్వాః చిత్రార్పితా నాకసదో విచేరుః ॥

వ్యా॥ ప్రాయేణేతి ॥ యత్ర చిత్రార్పితాః చిత్రలిఖితాః నాకసదః దేవాః సంసారయోగాత్ ప్రాణప్రతిష్ఠాఖ్యసంస్కారయోగాత్ లబ్ధసత్త్వాః లబ్ధప్రాణా అపి ॥ ని ॥ ప్రాణే బలే౽ంతఃకరణే ఇతి సత్త్వశబ్దనానార్థే వైజయంతీ ॥ ప్రాయేణ నూనం ప్రమదాజనానాం అప్రతిమైరనుపమైర్గుణైః సౌందర్యాదిభిః నిత్యం నిబద్ధాః వశీకృతాస్సంతః న చేరుః కథమన్యథా చేతనానాం అచేతనవత్ స్థాస్నుతేతి భావః ॥ ౪౮ ॥

యదంతరే యామికవారణానామాసేదుషామంబునిధేరభిఖ్యామ్ ।
కరాభిమర్శేషు పునశ్చకాసుః కల్లోలలగ్నా ఇవ కర్ణశంఖాః ॥ ౪౯ ॥

వ్యా ॥ యదంతర ఇతి ॥ యదంతరే యస్యా మధ్యే అంబునిధేరభిఖ్యాం సముద్రశోభామాసేదుషాం ప్రాప్తవతాం తథా విపులవపుషాం యామికవారణానాం యామరక్షకాణాం గజానాం కర్ణశంఖాః కర్ణేషు శంఖాకారేణ విలిఖితాః పత్రలేఖాః ॥ ని ॥ కర్ణశంఖౌ తు శంకిలావితి గజమండనప్రకరణే యాదవః ॥ కరాభిమర్శేషు సత్సు కల్లోలలగ్నా ఇవ చకాసుః పునశ్శబ్దో వాక్యాలంకారే కర్ణప్రదేశాభిమర్శకరసంపర్కాత్ సముద్రవీచిలగ్నాశ్శంఖా ఇవ బభురిత్యర్థః ॥ ౪౯ ॥

సౌధేషు యస్యాం యదుసేవితేషు త్రివిష్టపాదప్యధికోన్నతేషు । వీథ్యాతిభారాన్నమితా ఇవాసన్ వైమానికైరధ్యుషితా విమానాః ॥ ౫౦ ॥

వ్యా ॥ సౌధేష్వితి ॥ యస్యాం యువభిస్సేవితేషు త్రివిష్టపాత్స్వ
గాదప్యధికోన్నతేషు సౌధేషువిషయేషు వైమానికైః విమానచారిభిః
దైవైరధ్యుషితావిమానాః వ్రీళాతిభారాల్లజ్జాతిశయాన్నమితాఇవాసన్
అత్యంతభారం వహంతః తేనావనమితాభవంతీతిభావః । సౌధానామధోవి
మానసంచారఃసౌధోన్నతింవీక్ష్య తేషాంలజ్జయావనమనముత్ప్రేక్ష్యతే

{ నషడ్భిరాసన్వ్యసనానిపుంసాంయద్వాసినామీతిభిరూర్మిభిర్వా ।
{ అయోగయత్నేనవినైవచాంతేజజ్ఞేజగద్ధాతరిబుద్ధిరేకా ॥ ౫౧ ॥

వ్యా ॥నషడ్భిరితి ॥ యద్వాసినాం యస్యాంవసతాంషడ్భిరీతిభిరతిస్వృ
ష్ట్యాదిభిఃషడ్భిరూర్మిభిః కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యరూపై
రూర్మిభిః వాకారస్సముచ్చయార్థః వ్యసనానివిపదఃనాసన్ । కించ అ
యోగయత్నేన యోగయత్నస్వరూపేణవినైవ స్వరూపార్థేనఞ్ య
ద్వా అనుదరాకన్యేతివదీషదర్థేనఞ్ ఈషదపియోగయత్నంవినైవేత్య
ర్థః ॥ ఏ ॥ నఞ్భావనిషేధేచ స్వరూపార్థేవ్యతిక్రమే । ఈషదర్థేచ
సాదృశ్యేతద్విరుద్ధతదన్యయోరితివిశ్వః ॥ అథవా భగవద్యోగేనవినైవేత్య
ర్థః । అకారస్యభగవద్వాచిత్వాత్ పృథగ్వినానానాభిరితితృతీయా । అ
న్తే అంత్యకాలే జగద్ధాతరి జగద్ధారకే నారాయణే ఏకా విషయాంత
రాసంవలితాధ్యాసరూపా బుద్ధిర్జజ్ఞే జాతా యోగాభ్యాసవశీకృతమనస
ఇవ పౌరజనమాత్రస్య భగవత్సన్నిధానమాహాత్మ్యాదంతకాలేభగవదను
సంధానమాసీదిత్యర్థః ॥ ౫౧ ॥

{ అదేశకాలప్రవిభాగభాజాంభూమ్నాజగద్ధాతురచిన్త్యభూమ్నః ।
{ యస్యాంవిహారోపవనాన్యభూవన్సమాధియోగ్యానితపోవనాని ॥

వ్యా ॥ అదేశేతి ॥ యస్యామచింత్యభూమ్నః అతర్క్యమహిమ్నః
జగద్ధాతుః కృష్ణస్య అదేశకాలప్రవిభాగభాజా దేశకాలయోః ప్రవి
భాగంపరిచ్ఛేదమభజమానేన భూమ్నామహిమ్నా విహారోపవనాని క్రీ
డార్థోపవనాని సమాధియోగ్యాని సమాధేరుచితాని తపోవనాన్యభూ

వః భగవన్మహిమ్నా మదనోద్దీపనేషు ఉపవనేష్వపి జనానాం మనాంసి సమాధిప్రవణాని న్యాసన్నిత్యర్థః ॥ ౫౨ ॥

{ అనంహసామధ్వరదీక్షితానామాహ్వానతః ప్రాగపి సన్నిధానాత్ । అభుఙ్క్త కృత్స్నాని హవీంషి నిత్యం యత్ర స్వయం యజ్ఞతనుస్స దేవః ॥ }

వ్యా ॥ అనంహసామితి ॥ యత్ర ద్వారకాయాం యజ్ఞతనుర్యజ్ఞరూపః యజ్ఞో వై విష్ణురితి శ్రుతేః స దేవః కృష్ణః అనంహసాం అనఘానాం నిర్మలాన్తఃకరణతయా శుద్ధయాజినామధ్వరేషు దీక్షితానాం కర్తౄణామాహ్వానతః దేవతాహ్వానాత్ప్రాగపి నిత్యం సన్నిధానాద్ధేతోః కృత్స్నాని హవీంషి స్వయమభుఙ్క్త ఇన్ద్రాదిమూర్త్యన్తరోపాయేన వినా స్వయమేవ భుక్తవాన్ మిశ్రయాజినామేవ దేవతోద్దేశేన ఇన్ద్రాదిమూర్త్యాదికోపాయాపేక్షా న తు శుద్ధయాజినామితి వృద్ధాః ॥ ౫౩ ॥

{ రతిప్రసూతా ఇవ రాజకన్యా రసోదధేరూర్మిపదం భజన్త్యః । విరక్తభావ్యం తమవాప్య యస్యాం రాగోపపన్నా రమయాం బభూవుః }

వ్యా ॥ రతీతి ॥ యస్యాం ద్వారకాయాం రతిప్రసూతా ఇవ స్మరదయితాయాముత్పన్నా ఇవ స్థితాః సౌన్దర్యాదిభయా త్తథోత్ప్రేక్షా రసోదధేశ్శృఙ్గారసాగరస్య ఊర్మిపదం వీచిస్థానం భజన్త్యః శృఙ్గారచేష్టావిలాసవైదగ్ధ్యయుక్తాః రాజకన్యాః క్షత్రియకుమారికాః విరక్తభావ్యం వీతరాగైః ధ్యేయం కృష్ణమవాప్య రాగోపపన్నాః రాగయుక్తాస్సత్యః రమయాం బభూవుః రమయన్తి స్మ ॥ ౫౪ ॥

{ ప్రవాళచిత్రీకృతజాలకశ్రీః సాలావృతా సంభృతపత్రజాలా । పర్యావృతా భద్రమృగాదిభిర్యా బభౌ స్మరస్యేవ విహారవస్యా ॥ ౫౫ ॥ }

వ్యా ॥ ప్రవాళేతి ॥ ప్రవాళైర్విద్రుమైః చిత్రీకృతా జాలకానాం గవాక్షాణాం శ్రీర్యస్యాః ఇతి తథోక్తా సాలావృతా ప్రాకారపరివృతా సంభృతపత్రజాలా సంపాదితవాహనసమూహా భద్రమృగాదిభిరాదిశబ్దేన గజజాతిర్గృహ్యతే ॥ ని ॥ భద్రో మన్దో మృగశ్చేతి విజ్ఞేయాస్త్రివిధా

గజాఇతి హలాయుధః ॥ తైః పరిష్కృతాయా ద్వారికా స్తస్య విహారవ
న్యేవ క్రీడావనసమూహాఇవ బభౌ ॥ సూ ॥ పాశాదిభ్యోయఇతి సమూ
హార్థే యప్రత్యయః శస్యాపత్నే పల్లవవిద్రుమకోరకాదిగ్రహః వృక్ష
పరివృతాసమ్భృతపర్ణసమూహాచమరకస్తూరీ మృగాది శ్రేష్ఠమృగశుక
కోకిలాదిభిః పరిష్కృతేతి క్రమేణ విశేషణానియోజ్యాని ॥ ని ॥ ప్రవా
ళోవల్లకీచండెవిద్రుమేనవపల్లవే । జాలంగవాక్షఆనాయేదమ్భేకోరకబృ
న్దయోః । సాలస్స్యాద్వృక్షమాత్రేపిప్రాకారేశకుటీకద్రుమే । పత్రం
స్యాద్వాహనేపత్రేఇతిచసర్వత్రవిశ్వః ॥ ౨౨ ॥

ధ్వజాగ్రభిన్నాత్తుహినాంశుబిమ్బాదనుక్షరన్త్యాసుధయానులిప్తైః
చిరప్రక్లృప్తైరపియత్రసౌధైర్నిత్యం నవీనైరివ నిర్బభాసే ॥ ౨౩ ॥

ధ్వజేతి ॥ యత్ర ధ్వజాగ్రభిన్నాత్ ధ్వజయష్టినామగ్రైఃభిన్నా
ద్విదారితాత్ సుధాంశుబిమ్బాదనుక్షరన్త్యా సుధయా అనులిప్తైః సౌ
ధైః చిరప్రక్లృప్తైః చిరనిర్మితైరపి నిత్యం నవీనైరివనిర్బభాసేవిభాతం॥

స్వవైభవైరప్రతిరూపశోభైర్వ్యక్తశ్రియోవాఙ్మనసానివృత్తైః । తి
రోదధుర్యత్రనరేన్ద్రవాసాః స్వయంప్రభాందెవసభాంసుధర్మాం॥

వ్యా ॥ స్వేతి ॥ అప్రతిరూపశోభైః అప్రతిమకాంతిభిః వాఙ్మనసా
నివృత్తైః వాక్చమనశ్చవాఙ్మనసే అచతురేత్యాదినా సమాసాన్తనిపాతః
తాభ్యమనివృత్తైఃఅతిశోభయా సదాజనానాం మనసావచసాచ శ్లాఘ్య
మానైః స్వవైభవైః స్వసమృద్ధిభిః మణికుట్టిమాదిభిర్వ్యక్తశ్రియః స్ఫు
టసమ్పదః నరేన్ద్రవాసాః రాజగృహాణి స్వయంప్రభాం రత్నమయత
యా స్వయమేవప్రకాశమానాం ఆతశ్చోపసర్గఇతికః సుధర్మాందె
వసభాం తిరోదధుస్తిరశ్చక్రుః ॥సూ॥ ధర్మాదనిచ్కేవలాదిత్యనిచిడా బుభా
భ్యామన్యతరస్యామితి డాబన్తస్సుధర్మాశబ్దః ॥ ౨౫ ॥

విభూతిభిర్వైరనుపప్లవైర్యాభోగార్థినాంభూమిగతాప్యభావ్మైః ।
నివారయామాసతపోధనానాంవాసాదరంవాసవరాడ్ధాన్యామ్ ॥

వ్యా ॥ విభూతీతి ॥ యాద్వారకా భూమిగతాపి అభౌమైః భూమౌ భవా భౌమాః తతో౽న్యైర్భూభౌమాసమ్భావితైః అనుపప్లవైః నిరాబాధైః విభూతిభేదైః సమ్పద్విశేషైః భోగార్థినాం నిర్బాధత్వేన తం దేవా భక్షయంతీతి శ్రుతేః రాజసదేవప్రేష్యత్వరూప బాధాసహితాన్ స్వర్గ భోగాంస్తపోధనానాం స్వర్గార్థం తపశ్చరతాం వాసవరాజధాన్యాం అమరావత్యాం వాసాదరం వాసే అభిలాషం నివారయామాస ఏతద్వి భూతీనాం అతిశయితత్వాదితి భావః ॥ ౪౭ ॥

యత్సౌధరత్నప్రకరేషు విష్వక్ప్రసారిభిస్తైరన్వహమైకముఖ్యాత్ ।
కరైస్సహస్రేణ గృహీతదీప్తిః ప్రద్యోతతే నూనమతీవ భాస్వాన్ ॥ ౪౮ ॥

వ్యా ॥ యత్సౌధేతి ॥ యత్సౌధరత్నప్రకరేషు యస్యాస్సౌధానాం మణినికరేషు అన్వహం ప్రతిదినమైకముఖ్యాత్ తదేకాభిముఖత్వమవ లమ్బ్య విష్వక్సమంతతః ప్రసారిభిః సహస్రేణ కరైః కిరణైః హస్తైరి త్యపిగమ్యతే ॥ ని॥ వింశత్యాద్యాస్సదైకత్వే సర్వాస్సంఖ్యేయసంఖ్యయో రితి సహస్రశబ్దస్యైకవచనాన్తతా నూనం ప్రాయః గృహీతదీప్తిః రత్నేభ్య ఉపాత్తప్రభః భాస్వానాదిత్యః అతీవ ప్రద్యోతతే అత్యర్థం ప్రకాశతే ప్రాగుదితస్య రవేః పశ్చిమాస్థద్వారకాభిముఖతయా ప్రసారిభిః కరైః తత్సౌధమణినికరదీప్తిగ్రహణేన ఉదయానంతరం క్రమేణ తస్య దుర్నిరీక్షః ప్రకాశప్రకర్షో జాత ఇత్యుత్ప్రేక్ష్యతే ॥ ౪౮ ॥

యచ్చన్ద్రశాలాసు నిషేదుషీణాం మృగీదృశాం హారమణిప్రకాశైః ।
తిరస్క్రియాం ప్రాప్య విలజ్జమానాస్తారాగణా నూనమధశ్చరంతి ॥

వ్యా ॥ యదితి ॥ యచ్చంద్రశాలాసు యస్యాశ్శిరోగృహేషు నిషే దుషీణాం స్థితవతీనాం మృగీదృశాం హారమణిప్రకాశైః తిరస్క్రియామ భిభవం ప్రాప్య విలజ్జమానాః తారాగణాః నూనమధశ్చరంతి శిరోగృ హాణామత్యుత్తుంగతాభివ్యక్తయే౽తిశయోక్త్యాధ్యవసితం తారాణామధస్స ఞ్చరణం తద్గతలలనాజనహారమణిప్రభాకృతతిరస్కారప్రాప్తిమూలకల్

జ్ఞాహేతుకము తెప్రేక్ష్యతే ॥ ౭౦ ॥

గృహేషుయస్యాంమణిభిత్తిభాగేప్రతిక్షణందృష్టముఖేందుబిమ్బః ।
వధూజనః కేవలమగ్రహస్తైరాదత్తమంగళ్యతయాత్మదర్శమ్ ॥ ౭౧॥

వ్యా ॥ గృహేష్వితి యస్యాంద్వారకాయాం గృహేషు మణిభిత్తి భాగే ప్రతిక్షణం క్షణేక్షణే వీప్సాయామవ్యయీభావః దృష్టముఖేందుబిమ్బః అవలోకితముఖచంద్రబిమ్బః వధూజనః ఆత్మదర్శమాదర్శమగ్రహస్తైః అగ్రాణిచతేహస్తాశ్చేత్యవయవావయవినోరభేదవివక్షయా సమానాధికరణసమాసః తైరహస్తాగ్రైః కేవలం మంగల్యతయా ఆదత్తే మంగళత్వేనజగ్రాహ నతు ముఖదిదృక్షయా అన్యతస్సిద్ధత్వాదితిభావః ॥ ని ॥ ఆత్మదర్శస్తుదర్పణఇత్యమరశేషః ॥ ౭౧ ॥

అనన్తచిత్రప్రతిమాభిరామైరజస్రమాక్రాన్తదిశావకాశైః । అభా
నయద్గోపురవైభవైర్యావిశ్వప్రసూతెరివవైశ్వరూప్యమ్ ॥ ౭౨ ॥

వ్యా ॥ అనంతేతి ॥ యాద్వారకా అనంతచిత్రప్రతిమాభిరామైః అసంఖ్యాభిరాలేఖ్యప్రతిమాభిరభిరామైః అజస్రం సదాఆక్రాంతదిశావకాశైః అతివిపులతయా దిఙ్ముఖాన్యాక్రమ్యస్థితైః గోపురాణాం పురద్వారాణాం వైభవైస్సమృద్ధిభిర్విశ్వప్రసూతేరఖిలజనకస్య నారాయణస్య వైశ్వరూప్యం తత్తదవయవవిశ్రాంతనిఖిలచరాచరప్రాణివర్గజగద్వ్యాపి విశ్వరూపత్వం గీతాసు విశ్వరూపాధ్యాయేప్రపఞ్చితం అభానయదివ అభ్యనయదివతదనుకరణం కృతవతీవేత్యర్థః ॥ ౭౨ ॥

సరోభిరుల్లాసితపుష్కరశ్రీస్సంగోష్ఠితైస్సంగమితప్రయాగా ।ప్ర
భాసితారత్నగణాంశుభిర్యాధర్మాశ్రయాణామివ సంసదాసీత్ ॥

వ్యా ॥ సరోభిరితి ॥ సరోభిస్సరసీభిరుల్లాసితపుష్కరశ్రీః ఉన్మేషితపంకజశోభాసంగోష్ఠితైః కర్మఫలసంగరహితైః సంగమితప్రయాగా సంయోజితప్రకృష్టయాగాఫలకామానాం త్యాగపరయాగానాంసాత్వికరూపః ప్రకర్షః రత్నగణాంశుభిః ప్రభాసితా ప్రకర్షేణోద్దీపితాయాద్వారకా

ధర్మాశ్రియాణాం పుణ్యక్షేత్రాణాంపుష్కరప్రయాగప్రభాసానాం సం
సదివాసీత్ పుష్కరప్రయాగపదశ్లేషాత్ప్రభాసితేత్యత్ర ప్రభాసీకృ
తేత్యర్థాంతరేణ శ్లేషాచ్చ తథోత్ప్రేక్షా ॥ ౬౩ ॥

హసద్భిరుచ్చైశ్శ్రవసం హయాగ్ర్యైరైరావతం దన్తివరైశ్చ దృప్తైః । న
రోత్తమైర్నాకసదశ్చ యామాభూత్సుభ్రూభిరప్యప్సరసస్స ఏయం ద్యౌః ॥

వ్యా ॥ హసద్భిరితి ॥ యాద్వారకా ఉచ్చైశ్శ్రవసమింద్రాశ్వం హ
సద్భిః హయాగ్ర్యైరశ్వశ్రేష్ఠైరైరావతం హసద్భిర్దృప్తైర్దంతివరైః
నాకసదః దేవాన్ హసద్భిర్నరోత్తమైః అప్సరసో హసంతీభిః సుభ్రూభి
శ్చ స్వయం ద్యౌరభూదిత్యర్థః । హసద్భిరితి సర్వత్రానుషంగః సుభ్రూ
విశేషణత్వే లింగవిపరిణామశ్చ సదస్యవిశేషణత్వేన పుమాంస్త్రియే
త్యేకశేషతా వా ॥ ౬౪ ॥

వప్రేషు తస్యాస్స్ఫటికప్రదేశాన్ ద్వారాభిమానాద్ద్రుతమాపతన్తః ।
అవాపురాగంతుజనాస్సలీలైరన్తస్స్థితైర్నాగరకైర్నిరోధం ॥ ౬౫ ॥

వ్యా ॥ వప్రేష్వితి ॥ యస్యా వప్రేషు ప్రాకారమూలబంధేషు స్ఫ
టికప్రదేశాన్ స్ఫటికమయభాగాన్ ద్వారాభిమానాత్ స్వచ్ఛత్వేన
ద్వారాణీతి భ్రమాత్ ద్రుతం శీఘ్రమాపతంతః ఆగంతుజనాః ఆగంతవో
వైదేశికజనాః సలీలైః లీలాసహితైః లీలార్థం సమీపోపసర్పణపర్యంతం అ
నిరుధ్య స్థితైరంతర్హసద్భిః నాగరకైః నగరభవైర్జనైః నిరోధమవాపుః
స్ఫటికకుడ్యమిదం న ద్వారమితి నిరుద్ధా ఇత్యర్థః ॥ ౬౫ ॥

పయోభిరచ్ఛస్ఫటికద్రవాభైర్దవీయసాం దర్శనమాదధానైః । సు
ధాధికస్వాదురసైరవిందన్ స్వాంతోపమాం యత్ర సతాం సరస్యః ॥

వ్యా ॥ పయోభిరితి ॥ యత్ర సరస్యస్సరాంసి అచ్ఛస్ఫటికద్రవా
భైః నిర్మలస్ఫటికద్రవసదృశైః దవీయసామతిదూరస్థితానామపి స్వాం
తర్గతసికతాదీనాం దర్శనమాదధానైః సమ్పాదయద్భిః సుధాధికస్వా
దురసైః అమృతాతిశాయిమధురరసైః పయోభిర్జలైస్సతాం స్వాంతోప

షాం చిత్రేన సాదృశ్యమవిందన్నాలభంత సతాంచిత్తాన్యపి నిఘూర్ణాత్,
కల్మషత్వాదచ్ఛాని భూతభావినాం దవీయసామపి దర్శనసమ్పాదకా
ని సర్వభూతహితావహత్వాదతిమధురాణి చేతిభావః ॥ ౬౬ ॥

{ యామేకచిత్తః ప్రసమీక్ష్యతుష్ట్యా యాదోనిధేరాహితదిష్టివృద్ధిం ।
లజ్జామయాసీదివవిశ్వకర్తా లఙ్కాదినిర్మాణకథాప్రసఙ్గే ॥ ౬౭ ॥ }

వ్యా ॥ యామితి ॥ విశ్వకర్తా యాదోనిధేః సముద్రస్యాహితదిష్టి
వృద్ధిం సమ్పాదితభాగ్యసమృద్ధిం యాం ద్వారకామేకచిత్తః ఏకాగ్ర
మనాః ప్రసమీక్ష్య లంకాదినిర్మాణకథాప్రసంగే లంకాదికం విశ్వ
కర్మణా నిర్మితమితి కథాయాః ప్రసక్తౌ లజ్జామయాసీదివ అగమదివ,
వ నిర్మితసర్వోత్తమనగరస్యాపరనగరనిర్మాణోదాహరణేన లజ్జాసంభావ్య
తఇత్యుత్ప్రేక్షా ॥ ౬౭ ॥

{ సమగ్రరత్నౌఘశుభాకృతిం యాం సనాయకాం మధ్యజుషా త్రిధామ్నా ।
హృద్యామజస్రం హృదయేపి భూషాం గత్నాకరో నూనమధత్త రమ్యాం ॥ }

వ్యా ॥ సమగ్రేతి ॥ సమగ్రరత్నౌఘశుభాకృతిం సమృద్ధైః మణినిక
రైః మంజులాకారాం ॥ ని ॥ శుభ-మంజు ప్రశస్తయోరితియాదవః ॥ మ
ధ్యజుషా మధ్యం ప్రాప్తేన త్రిధామ్నా కృష్ణేన సనాయకాం నాథవతీం
నాయకరత్నసహితాంచ ॥ ని ॥ నాయకోనేతరిశ్రేష్ఠేహారమధ్యమణావపీ
తివిశ్వః ॥ అతఏవ హృద్యాం హృదయస్య ప్రియాం యాం ద్వారకాం ర
త్నాకరస్సముద్రః హృదయేన హృదయస్థం లక్షణయాస్వాంతరప్రదేశః ॥
తేనవఉరసాచ ॥ ని ॥ హృదయంమానసోరసోరితివిశ్వః ॥ రమ్యాంభూషాం
రత్నరమణీయం రత్నమాలికారూపం భూషణం ధృతవాన్నూనమిత్యు
త్ప్రేక్షాయాం । రత్నౌఘనిర్మితత్వనాయకవత్వహృదయాన్వయరూ
పేణ నిమిత్తేన తస్యాః రత్నసమత్వేనధారణముత్ప్రేక్ష్యతే ॥ ౬౮ ॥

{ అభిన్నసత్త్వాన్నభసః పరస్తాత్ క్షీరోదధేరంశుమతశ్చబింబాత్ । ర
మాసఖస్యప్రణిధానభాజాం యాభూత్ప్రియంమ్వక్త్రిపదంపృథివ్యాం }

వ్యా ॥ అభిన్నేతి ॥ యాదాద్వారకా ప్రణిధానభాజాం సమాధిభాజా మభిన్నసత్త్వాత్ రజస్తమోభ్యామమిశ్రసత్త్వగుణరూపాత్ ॥ని॥అన్యధారి తమిశ్రేషు భిన్నమితి నానార్థరత్నమాలా ॥ పరస్మాన్నభసః పరమాకా శాద్వైకుంఠాత్ క్షీరోదధేరంశుమతోబింబాచ్చ త్రియంరమాసఖస్య ల క్ష్మీసహితస్య భగవతః పృథివ్యాం వ్యక్తిపదం ఆవిర్భావస్థానమభూత్ వై కుంఠాదిస్థానత్రయం భగవతోత్రిప్రియంవ్యక్తిపదం ప్రసిద్ధం తేన భగ వతస్త్రిధామశబ్దవాచ్యతాపి తతోపి ద్వారకాప్రియతమేత్యర్థః భ క్తానాం సులభదర్శనఆసీదిత్యర్థః ॥ ౬౯ ॥

{ యత్సౌధభాజాంనిశిసున్దరీణాంముఖేందుభిశ్చూషితకాన్తిమిందుం।స
దృస్సన్నిష్యన్దసుధాప్రవాహైరాప్యాయయామాసురివేందుకాన్తాః }

వ్యా ॥ యత్సౌధేతి ॥ యత్సౌధభాజః యస్యాస్సౌధం భజమానాఃఇం దుకాంతాశ్చంద్రోపలాః నిశిరాత్రౌ సుందరీణాం తత్పురవనితానాం ముఖేందుభిర్ముఖాన్యేవెన్దవః తైశ్చూషితకాన్తిం నిష్పీతకాన్తిం అతిశ యితకాన్తీనాం తేషాం సన్నిధానేనిష్ప్రభతయా తైః నిష్పీతకాన్తిత్వే స్థితే తదైవ తత్సౌధచన్ద్రకాన్తానాంప్రవాహోద్గమః చన్ద్రాప్యాయనా ర్థమివజాతఇత్యుత్ప్రేక్ష్యతే అనేన సౌధాగ్రాణాం చన్ద్రమండలా దప్యౌన్నత్యంవ్యజ్యతే ఇందుకాన్తాఇత్యనేన ఇందుప్రియాణామిందో రపచయే తదైవతదాప్యాయనార్థప్రవృత్తైరుచితత్వంవ్యజ్యతే । ము ఖేందుభిరిత్యత్ర నోపమితిసమాససమ్భవః నిష్పీతకాన్తిమితి ప్రసిద్ధచ న్ద్రస్య నికృష్టకథనప్రస్తావె తత్సాదృశ్యకథనాయోగాదితిరూపకసమా సోదర్శితః ॥ ౭౦ ॥

{ ఉద్వేలచఞ్చత్తురగోర్మిమాలా ముద్ఘోషితాముత్సవతూర్యఘోషైః ।
పర్యుత్తరత్నౌఘనిధింపయోధిర్యామద్భుతాంయాచతమన్వకార్షీత్ }

వ్యా ॥ ఉద్వేలేతి ॥ ఉద్వేలం నిర్మర్యాదం యథాతథా చఞ్చ న్త్యశ్చలన్త్యః తురగాణామూర్మీణామివ మాలాః పఙ్క్తయో యస్యా

స్థాముత్సవతూర్యఘోషైః ఉత్సవవాద్యధ్వనిభిరుద్ఘోషితాం సంజాతోద్ఘో
షాం తారకాదిత్వాదితచ్ ప్రభూతరత్నౌఘనిధిం ప్రచురమణినికరో
త్పాదభూతాం అద్భుతాం ద్వారకాం పయోధిరన్వకార్షీత్ అనుకరోతిస్మ
యా ద్వారకావత్తం పయోధిమన్వకార్షీత్ ద్వారకాసముద్రౌ తుర
గోర్మిమాలాదిసమ్పదా పరస్పరోపమేయావభూతామిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥

{ యద్వప్రశైలేషు దివాపి సిన్ధోరాస్ఫాలనాదుత్పతితైః పృషద్భిః । ఉ
ల్లక్షిప్తముక్తాఫలదర్శనీయైరలక్ష్యతారౌఘమభూద్విహాయః ॥ ౨౧ ॥ }

వ్యా ॥ యద్వప్రేతి ॥ యస్యావప్రాః ప్రాకారమూలబన్ధా ఏవ
శైలాః తే శైలా ఇవేత్యుపమితిసమాసో వా తేషు సిన్ధోరాస్ఫాలనాత్ ప
తితైరుత్పతద్భిః ఉల్లక్షిప్తముక్తాఫలదర్శనీయైః ఉపరి ప్రకీర్ణైః మౌక్తి
కైరివ దృశ్యైః పృషద్భిః బిన్దుభిః దివాపి విహాయః గగనం అలక్ష్యతా
రౌఘం సమన్తాద్దృశ్యనక్షత్రనికరమభూత్ ॥ ని ॥ వప్రాస్త్రియాంతీ
రసేతుప్రాకారక్షేత్రవాచక ఇతి నానార్థరత్నమాలా ॥ ౨౧ ॥

{ కళత్రపుత్రాదిజుషామజస్రం దీర్ఘాయుషాం యత్ర సతాం జనానాం । ధ
ర్మైకభాజామితరే పుమర్థాః ప్రాయస్స్వయం సన్నిదధుః స్వభూత్యై }

వ్యా ॥ కళత్రేతి ॥ కళత్రపుత్రాదిజుషాం దారపుత్రాదిసమ్ప
న్నానాం దీర్ఘాయుషాం చిరజీవినామజస్రం ధర్మైకభాజాం ధర్మమే
కం సేవమానానాం యత్ర సతాం యస్యాం విద్యమానానాం జనానాం ఇత
రే పుమర్థాః పశుహిరణ్యాదయః పురుషార్థాః స్వభూత్యై స్వసమృ
ద్ధ్యై ప్రాయో నూనం సన్నిదధుః ఆశ్రయమహిమ్నా స్వేషాం సమృద్ధిర్భ
వతీతి స్వయమేవోపతస్థిరే । అయత్నేన పశుహిరణ్యాదిప్రాప్తిరేవ తే
షాం సమృద్ధ్యర్థం స్వయమేవ గమనత్వేనోత్ప్రేక్ష్యతే ॥ ౨౩ ॥

{ రరాజ సా రామజనార్దనాభ్యాం ప్రాప్తప్రకాశాపి యదుప్రవీరైః । సత్యే
వ తారానికరైస్త్రిలోకీ చక్షుష్మతీ చన్ద్రదివాకరాభ్యామ్ ॥ ౨౪ ॥ }

వ్యా ॥ రరాజేతి ॥ సా ద్వారకా యదుప్రవీరైః యదుశ్రేష్ఠైరుగ్ర

చేనప్రభృతిభిః ప్రాప్తప్రకాశాపి రామజనార్దనాభ్యాం రరాజ అతి మాత్రమితిభావః తథాహి త్రిలోకీ తారానికరే నక్షత్రగణే సత్యేవ నతు తదభావదశాయామిత్యేవకారార్థః చన్ద్రదివాకరాభ్యాంచక్షుష్మతీ చన్ద్రదివాకరాభ్యామేవాతితరాం ప్రకాశతఇత్యర్థః ॥ ౭౪ ॥

ప్రభుణా సహస్రవదనేన వర్ణ్యతాం ద్విగుణైరముష్య నయనైరవేక్ష్యతాం
శ్రుతిభిశ్చ తస్య బహుధా నిశమ్యతామధికాం తలక్ష్మియమవాప సాపురీ॥

వ్యా ॥ ప్రభుణేతి ॥ సాపురీ సహస్రవదనేనప్రభుణా శేషేణ వర్ణ్యతాంఅముష్యశేషస్య ద్విగుణైః ద్వౌగుణౌ ఆవృత్తీయేషాంతైః సహస్రద్వయసంఖ్యైర్నయనైరవేక్ష్యతాం తస్య శ్రుతిభిశ్చ ద్విగుణాభిర్నిశమ్యతాం తతోఽధికాం శేషస్యవర్ణనదర్శనశ్రవణేభ్యోఽతిశయితాంతైరప్యపరిచ్ఛేద్యాంశ్రియం శోభామవాప మఞ్జుభాషిణీవృత్తమ్ ॥ సజసా జగౌభవతి మఞ్జుభాషిణీతిలక్షణాత్ ॥ ౭౫ ॥

స్వయమజనికిమత్రశ్వేతమేవాన్తరీపంపరిణతముతకించిద్భాగధేయంపృథివ్యాః । వరుణనగరమన్యద్వారిధేరుత్థితంవాకిమిదమితిపురంతత్కీర్తయన్తిస్మపౌరాః॥ ౭౬॥

వ్యా ॥ స్వయమితి ॥ పౌరాస్తత్పురవాసినః అత్ర సముద్రే శ్వేతమంతరీపం క్షీరసముద్రమధ్యవర్తిశ్వేతద్వీపఏవ స్వయమజని స్వయమేవప్రాదుర్భూతం అథవా పృథివ్యాఃభూమేః కించిత్ అపరిచ్ఛేద్యం భాగధేయం భాగ్యంపరిణతం ఏతత్పురరూపేణ పరిణామం ప్రాప్తంవా యద్వా అన్యస్మాదుత్థితాదపరం వారిధేస్సముద్రాదుత్థితం వరుణనగరంవా సముద్రస్య వరుణాలయత్వప్రసిద్ధేరింద్రాదిన్యాయేయ తన్నగరత్వేన తర్కః। కిమిదం పురంవితర్కితప్రకారాణామన్యతమమన్యద్వాఇతి తత్పురం కీర్తయన్తిస్మ ॥సూ॥ కృతసంశబ్దనఇతిధాతుః చౌరాదికః అజనీతి జనిధాతోః కర్తరిలుఙ్ దీపజనబుధేత్యాదినా తత్రవైకల్పికశ్చిణ్ పౌరాఇత్యనేన చిరపరిచితానామపి సదావిస్మయావహమితి పురస్యాత్యద్భు

తత్వం వ్యజ్యతే మాలినీవృత్తమ్ ॥ ననమయయయుతేయం మాలినీభోగి లోకైరితిలక్షణాత్ ॥ ౭౬ ॥

రామప్రష్ఠైరధివసతిసా రాజధానీజగామాంలోకాధీశే సహబహుమ
తైర్లోకపాలైరివాన్యైః। ఆశ్చర్యాణాంప్రకృతిరియమిత్యద్భుతా
వేశయోగ్యామప్రత్యూహామనితరతులారోహణీయామభిఖ్యాం॥౭౭।

వ్యా ॥ రామప్రష్ఠైరితి ॥ సారాజధానీ ద్వాంగకాలోకాధీశే జగదీశ్వరే కృష్ణే అన్యైః ప్రసిద్ధేంద్రాదిభిన్నైః లోకపాలైరివస్థితైః బహుమతైః పూజితైః రామః ప్రష్ఠః అగ్రగామీ యేషాం ప్రష్ఠోగ్రగామినీతినిపాతః తైర్బలదేవాదిభిస్సహ అధివసతిసతి ఇయం పురీ ఆశ్చర్యాణాం అద్భుతపదార్థానాం ప్రకృతిః కారణం మాతావా ఉభయథాప్యుత్పత్తిభూరిత్యర్థః ॥ ని ॥ ప్రకృతిఃపంచభూతేషు స్వభావే సచివాదిషు । ప్రధానేకారణేగుహ్యే జంతౌచ్ఛందసిమాతరీతి రత్నమాలా ॥ ఇత్యుక్తహేతోరద్భుతావేశయోగ్యాం ద్రష్టౄణామద్భుతరసావేశసంపాదనోచితాం అప్రత్యూహాంపదార్థానాం శోభాయాం తదధికవస్తుసద్భావః ప్రత్యూహోవిఘ్నః తత్సన్నిధానే శోభాయా అప్రతీతేః తద్రహితాం స్వాతిశాయివస్త్వంతరరహితామితియావత్ అనితరతులారోహణీయాం తులారోహణం ప్రయోజనమస్యేతి తులారోహణీయా తోలనీయస్య సువర్ణాదేఃపరిమాణజ్ఞానాయ తేనసహ తులాయామారోహణీయశబ్దేన ఉపమేయగుణజ్ఞాపకత్వాదుపచారాదుపమానముచ్యతే ఇతరత్తులారోహణీయముపమానంనాస్తి యస్యాస్తాం నిస్సమానామితియావత్ ఏవంభూతామభిఖ్యాంశోభాం జగాహే గాహతేస్మ । మందాక్రాన్తావృత్తం॥మందాక్రాంతాజలధిషడగైర్మ్భౌనతౌతాద్గురూచేదితిలక్షణాత్

తన్మధ్యే విరచితశిల్పమేరుకల్పంవైచిత్ర్యాదపహృతవై
జయన్తగర్వం । ప్రస్పష్టం నిజమివ పౌరమేష్ఠ్యమ
ర్వ్యంప్రాసాదంప్రభురధివాసయాంచకార ॥ ౭౮ ॥

వ్యా ॥ తన్మధ్య ఇతి ॥ ప్రభుః కృష్ణః తన్మధ్యే తస్యా ద్వారకాయా మధ్యే విరచితశిల్పమేరుకల్పం విరచితశిల్పం కృతప్రాసాదాకారనిర్మాణం మేరుమివస్థితం కల్పప్రత్యయస్యోపమాయాం ప్రయుజ్యమానస్యాపౌచిత్యాదిహేతూత్ప్రేక్షాయాం పర్యవసానం వైచిత్ర్యాద్విచిత్రత్వాద్ధేతోః అపహృతో వైజయంతస్యేంద్రప్రాసాదస్య గర్వో యేనతం వైజయంతస్య శోభాతిశయ ఏవ తద్గర్వత్వేనాధ్యవసితః తతశ్చ తతోఽప్యధికశోభాశాలినమితిభావః । ఉర్వ్యాం భూమౌ ప్రస్పష్టం వ్యక్తం నిజమాత్మీయం పారమేష్ఠ్యం పరమేస్థానే తిష్ఠతీతి పరమేష్ఠీ తస్యభావః పారమేష్ఠ్యం తదివస్థితం ప్రాసాదం రాజగృహం ॥ ని ॥ హర్మ్యాదిర్ధనినాం వాసః ప్రాసాదో దేవభూభుజామిత్యమరః ॥ అధివాసయాంచకార అధివాసం కృతవాన్ స్వనివాసేన సురభయాంచకారేతివా ॥ ని ॥ అధివాసో నివాసేచ సంస్కారే ధూపనాదిభిరితివిశ్వః ॥ ప్రహర్షిణీవృత్తం ॥ మ్నౌజ్రౌగస్త్రిదశయతిః ప్రహర్షిణీయమితిలక్షణాత్ ॥ ౭౮ ॥

రామః పునర్వ్రజముపేత్య విహారధుర్యైరాశ్వాసయంత్సహచ
రైస్సుహృదశ్చ సర్వాన్ । విశ్రాణితాం దుహితరం వరుణేన వి
న్దన్ సీరావకృష్టయమునాస్నపితో విజహ్రే ॥ ౭౮ ॥

వ్యా ॥ రామ ఇతి ॥ రామో బలదేవః పునర్వ్రజముపేత్య పునరపినన్దస్య గోకులం ప్రాప్య సర్వాన్ సుహృదశ్చ సర్వానపి గోపకుమారరూపాన్ సఖీన్ సహచరైః తత్రత్యైర్భృత్యాదిరూపైః ప్రాక్తనసహచరైస్సహ విహారధుర్యైః క్రీడావిశేషైః ఆశ్వాసయన్ చిరవిరహజదుఃఖమపనీయ ప్రీణయన్ వరుణేన విశ్రాణితాం దుహితరం తస్యపుత్రీం వారుణీం విందన్ లభమానః ఉపభుంజానః సీరేణావకృష్టయా యమునయా స్నపితశ్చ విజహ్రే విహరతేస్మ బలదేవప్రీతయే వరుణప్రేరణేన బృందావనే కదంబవృక్షోదరాత్ప్రవాహరూపేణ నిర్గతా వారుణీ తేనోపభుక్తేతి పౌరాణికీకథా విశ్రాణితామిత్యనేన విశేషణేనదర్శితా । తత్ర విహరమాణేన

తేన తత్రైవ జలక్రీడార్థమాహూతామప్యనాగచ్ఛంతీం యమునాం కోపాత్ సీరేణాకృష్య జలక్రీడాకృతేతి కథాసీరావకృష్టేత్యాది విశేషణేన దర్శితా। వసంతతిలకావృత్తమ్ ॥ ఉక్తావసంతతిలకా తభజాజగౌగ ఇతి లక్షణాత్ ॥ ౭౯ ॥

> ప్రత్యఞ్చమబ్ధిమవధూతవతో౽తి దూరాద్దగ్ధుశ్చ కూలమివ ద
> క్షిణమస్త్రభూమ్నా। ఆకర్షతశ్చ సరితం సవితృప్రసూ
> తాం రామస్య తస్య శుశుభే రసికస్య లీలా ॥ ౮౦ ॥

వ్యా ॥ ప్రత్యఞ్చమితి ॥ ప్రత్యఞ్చమబ్ధిం పశ్చిమసముద్రం అతి దూరమవధూతవతః జామదగ్న్యరామరూపేణ తపోవకాశార్థమతి దూరం నిరస్తవతః దక్షిణమబ్ధిమస్త్రభూమ్నా ఆగ్నేయాస్త్రమహిమ్నా కూలమివదగ్ధుః దశరథరామరూపేణ సమ్యగ్దగ్ధవతశ్చ సాధుకారిణి తృన్ప్రత్యయః అతఏవ తస్యాగేప్వతీయాచోపపన్నా సవితృప్రసూతాం సూర్యోత్పన్నాం సరితం యమునామనేనరూపేణ కర్షతశ్చ రసికస్య క్రీడారసవతః తస్యరామస్య క్రీడా శుశుభే శోభతేస్మ ॥ ౮౦ ॥

> పద్మయోనివచనాదుపనీతాం ప్రాక్తనీం ప్రియతమామివ కాంతిమ్ । రే
> వతస్య తనయామనురూపాం రేవతీం పరిణీయ స రేమే ॥ ౮౧ ॥ **

ఇతి శ్రీ మత్కవితార్కిక సింహస్య సర్వతంత్రస్వతంత్రస్య
శ్రీమద్వేఙ్కటనాథస్య వేదాంతాచార్యస్య కృతిషు
యాదవాభ్యుదయే కావ్యరత్నే ఏకాదశస్సర్గః

వ్యా ॥ పద్మయోనీతి ॥ సబలదేవః పద్మయోనేః బ్రహ్మణః వచనాదుపనీతాం ఉపాహృతాం ప్రాక్తనీం ప్రాచీనాం శేషమూర్తావనువర్తమానాం ప్రియతమాం కాంతిమివస్థితాం అతఏవానురూపాం స్వసదృశీం రేవతస్య కన్యాం తనయాం రేవతీంపరిణీయ పరిగృహ్య చ రేమే చిక్రీడ ॥ ప ॥ ఉపాస్యతే స్వయం కాంత్యాయో వారుణ్యాచ మూర్తయా ఇతి శ్రీ

ష్ణుపురాణే శేషవర్ణనాయాం దర్శనాచ్ఛేషస్య ప్రియతమా కాంతిరిత్య
వసీయతే । చకారో బలదేవావతారే తస్యా అపి పరిగ్రహోఽస్తీతి సము
చ్చయోపమాసూచనార్థః ॥ తథా శ్రీవిష్ణుపురాణే ॥ ప ॥ తతస్సాన్నిత
స్య వై కాంతిరాజగామ మహాత్మనః । అవతంసోత్పలం చారు గృహీత్వైకం చ
కుండలమ్ ॥ కృతావతంసస్సతదా చారుకుండలభూషితః । నీలాంబరధర
స్స్రగ్వీ శుశుభే కాంతిసంయుత ఇతి ॥ రేవతో నామ ఇక్ష్వాకువంశ్యో రాజా ॥
స స్వస్య కన్యాం రేవతీం కస్మై దద్యామితి సందిహానో బ్రహ్మలోకమధిగమ్య
బ్రహ్మసదసి గంధర్వగానప్రవృత్త్యా క్షణమవసరం ప్రతీక్ష్య తతః కస్మై క
న్యామిమాం దద్యామితి బ్రహ్మాణం ప్రపచ్ఛ । సచ మత్సభాయాం గంధ
ర్వగానం శృణ్వత స్తవ భూతలే బహూని చతుర్యుగాణ్యతీతాని । తద్విచా
రితా వరాస్సర్వే వ్యతీతాః । సాంప్రతం భగవాన్ కృష్ణ బలదేవరూపేణ
ద్వారకామధ్యాస్తే । తత్ర బలదేవాయ దాతవ్యేయం కన్యేతి తం శశా
స । తచ్ఛాసనాత్తాముపాహృత్య బలదేవాయ దదావితి పౌరాణికీ కథా
పద్మయోనీత్యాదినా దర్శితా । స్వాగతా వృత్తమ్ ॥ స్వాగతేతి రనభాద్గురు
యుగ్మమితి లక్షణాత్ ॥ ౭౧ ॥ ************************

ఇతి శ్రీమద్భరద్వాజకులతిలక విశ్వజిద్యాజి శ్రీరంగరాజాధ్వరి
వరసూనునా శ్రీమదప్పయదీక్షితేన విరచితే
యాదవాభ్యుదయవ్యాఖ్యానే ఏకాదశస్సర్గః

అథ ద్వాదశసర్గప్రారంభః

తథావిధానందమహాపయోధేస్తరంగవృత్త్యా భజతోఽవతారాన్ । అ
శేషరూపేష్వనురూపరూపా దేవీ జగన్నేతురనుప్రజజ్ఞే ॥ ౧ ॥

వ్యా ॥ అథ రుక్మిణీపరిణయముపోద్ఘాతేన ప్రస్తౌతి ॥ తథావిధేతి ॥ త
థావిధస్య స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనందః ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధప్రకారస్య నిరతిశ
యోత్కర్షస్యానందస్య మహాంబుధేః మహాంబుధివత్ విపులాశ్రయస్య

తరంగవృత్త్యా తరంగాణాం రీత్యా అవతారాన్ భజతః అంబుధి స్తరం గైరి వస్థితైః స్వాంశభేదైః మత్స్యకూర్మాద్యవతారైః పరిగృహీతో జగన్నా థుః లోకనాయకస్య కృష్ణస్య అశేషరూపేషు సర్వేష్వప్యవతారాదిషు అనురూపరూపా సమానాకారా తత్తదవతారాద్యనురూపాకారా గృ హిణీ దేవీ శ్రీ మహాలక్ష్మీః ॥ ౬ ॥ దేవత్వే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చ మా నుషీ। విష్ణోర్దేహానురూపాం వైకరోత్యేషాత్మన స్తనుమ్॥ ఇతి యామధికృ త్య పురాణవచనం సాఽనుప్రజ త్తైతదవతారానంతరమవతీర్ణా భూమౌ ॥ ౧ ॥

{ సతస్య నిత్యాదితదివ్యధామ్నః పత్యుః ప్రియా భానుమతః ప్రభేవ।
{ అధ్యాసితుర్ద్వారవతీమగురాదప్యక్తై శుభం ప్రాపవిదర్భదేశే }

వ్యా ॥ కుత్ర దేశే అవతీర్ణా తత్రాహ ॥ స ఇతి ॥ నిత్యోదితదివ్యధా మ్నః సర్వదావిర్భూతాప్రాకృతతేజసః పత్యుర్భగవతః నిత్యోదితది వ్యధామ్నః సదాస్ఫురితగగన తేజసః భానుమతః ప్రభేవస్థితా తద్వ న్నిత్యానపాయినీ ప్రియాదయితా లక్ష్మీః ద్వారవతీమధ్యాసితుః ద్వార కామధ్యాసీనస్య తస్య పత్యురదూరాత్సమీపే విదర్భదేశే విదర్భాణాం క్షత్రియవిశేషాణాం నివాసజనపద ఏ విదర్భాః ॥ సూ॥ నివాసార్థప్రత్యయస్య జనపదే లుపితి లుపి యుక్తవద్వ్యక్తివచన ఇతి నిత్యబహువచనాంతతా । వి దర్భా ఇతి దేశో విదర్భదేశః తస్మిన్ శుభం ప్రాణినాం శ్రేయస్కరీం వ్య క్తిమవతారం ప్రాప అధిశీఙ్ స్థాసాం కర్మేతి ద్వారవత్యాః కర్మతా అధ్యాసి తురిత్యత్ర తృన్ప్రత్యయ ఇతి తద్యోగే షష్ఠీనిషేధాత్ కర్మణి ద్వితీయా అ దూరాదితి దూరాంతికార్థేభ్యో ద్వితీయా చేతి చకారాత్పంచమీ యద్య పి వృత్తౌ దూరతార్థేభ్యః ప్రాతిపదికార్థమాత్రే ద్వితీయాదివిభక్తయ ఇత్యుక్తమ్ తథాపి భాష్యే దూరాదావసథాన్మూత్రం దూరాత్పాదా వనేజన మిత్యధికరణేపి పంచమీ దృశ్యతే క్తైయటేనాపి వ్యాఖ్యాతమావస థస్య దూర ఇత్యర్థ ఇతి శుభాం శుభకరీం శుభశబ్దాత్తత్కరోతీతి ణ్యంతాత్ప చాద్యచి ణిలోపః ॥ ౨ ॥

శిఖండకం నిష్ప్రతిమం శ్రుతీనాం శృంగారలీలోపమవిశ్వకృత్యమ్ । అ
ధీయతే తన్మిథునం స్వభావాదన్యోన్యజీవాతు మనన్యభోగ్యం ॥ ౩ ॥

వ్యా ॥ శిఖండకమితి ॥ శ్రుతీనాం నిష్ప్రతిమం శిఖండకం అనుపమముత్తమాంగాభరణం అఖిలవేదాంతతాత్పర్యగోచరమితి యావత్ శృంగారలీలోపమవిశ్వకృత్యం శృంగారలీలావదనాయాససాధ్యవినోదరూపజగత్సృష్టిసంహారాదికృత్యమనన్యభోగ్యం అనన్యానామేకాంతినాముపభోగ్యం తత్ లక్ష్మీనారాయణాత్మకం మిథునం స్వభావాదన్యోన్యజీవాతుమన్యోన్యజీవనౌషధం స్వరూపసిద్ధౌ కార్యకరత్వే చ అన్యోన్యసాపేక్షమధీయతే ॥ ప ॥ అహంతా బ్రహ్మణస్తస్య సాహమస్మి సనాతనీ । ఆత్మా స సర్వభూతానామహంభూతో హరిస్స్మృతః ॥ అహంతయా వినాహం హి నిరుపాఖ్యో న సిధ్యతి । అహమర్థం వినాహంతా నిరాధారా న సిధ్యతి ॥ యోऽసౌ నారాయణో దేవః పరమాత్మా సనాతనః । అహంభావాత్మికా శక్తిః తస్య తద్ధర్మధర్మిణీ ॥ నైవ శక్త్యా వినా కశ్చిత్ శక్తిమానస్తి కారణం । నచ శక్తిమతా శక్తిః వినా కాప్యవతిష్ఠతి ఇత్యాదిష్వధీయతే ॥ అతో భగవదవినాభూతస్వభావత్వాత్తదవతారే సతి సాప్యవతీర్ణేతి భావః ॥ ౩ ॥

దయైవ నిత్యం దయితా త్రిధామ్నస్సర్వేషు భావేషు సమానభావా । ప
రావరాణాం జననీ ప్రజానామాసీద్విదర్భాధిపతేరపత్యమ్ ॥ ౪ ॥

వ్యా ॥ కుతోऽవతీర్ణేత్యత్రాహ ॥ దయేతి ॥ త్రిధామ్నః త్రీణి వైకుంఠరవిబింబదుగ్ధాంబుధిరూపాణి ధామాని స్థానాని యస్య తస్య పురుషోత్తమస్య నిత్యం దయైవ స్థితా సదా భక్తేషు వాత్సల్యాద్యభివ్యక్త్యాపాదకతయా కరుణైవ స్థితా సర్వేషు భావేషు సర్వపదార్థేషు సమానభావా సర్వాంతర్యామిణా తేన సమానసత్తాకా యద్వా సర్వేషు కృత్యేషు జగత్సృష్ట్యాదిషు తేన సమానాభిప్రాయా ॥ ని ॥ భావో లీలాక్రియాచేష్టాభూత్యభిప్రాయజంతుషు । పదార్థభూతేస్సత్తాయామాత్మయోనిస్వభావయోరితి వైజయంతీ ॥ పరావరాణాం ప్రజానాం భూతభవిష్యదాత్మనాముత్కృష్టా

కృష్టరూపాణాం సర్వేషాం ప్రాణినాం జననీ మాతా ఏవ సూతా దయి తస్యపురుషోత్తమస్య ప్రియా విదర్భాధిపతేః విదర్భదేశాధిపతేర్భీ ష్మకస్యాపత్యమాసీత్ తత్రావతీర్ణేత్యర్థః ॥ ౪ ॥

{ మహీతలాన్మైథిలసీరకృష్టాత్ క్షీరోదధేరాహితమంథశైలాత్ । భృగూ }
{ ద్వహాత్ఖ్యాతిమతశ్చయా భూత్సాభీష్మకాదభ్యుదియాయభూయః ॥ }

వ్యా ॥ మహీతలాదితి ॥ మైథిలసీరకృష్టాత్ జనకరాజస్య లాంగలే న కృష్టాన్మహీతలాత్ యజ్ఞభూమేరధః ప్రదేశాత్ ॥ ని ॥ తలంస్వరూ పాధరయోరితివిశ్వః ॥ ఆహితమంథశైలాదాహితో నిపాతితః మంథరూప శ్శైలః మందరపర్వతో యస్మిన్ తస్మాత్ క్షీరోదధేః ఖ్యాతిమతః ఖ్యాతిసం జ్ఞాకకభర్త్రివతః భృగూద్వహాద్భృగూణాం భృగువంశ్యానాంఉద్వహః శ్రే ష్ఠః కూటస్థః అగ్రిజః తస్మాచ్చాభూత్ సా మహాలక్ష్మీః భూయః పునరపి భీష్మకాదభ్యుదియాయ ప్రాదుర్భూతా అత్ర మహీతలాదిత్యాదావా తక్రమేణావతారో నవివక్షితః॥వ॥భృగోః ఖ్యాత్యాం సముత్పన్నా శ్రీః పూ ర్వముదధేః పునః ॥ దేవదానవయత్నేన ప్రసూతామృతమంథనే । ఇ త్యాది పురాణక్రమాంతః వచనాత్ ॥ ౫ ॥

{ అమన్యతైనాంతనయాం సరాజారుక్మశ్చ మోహాదనుజామజన్యమ్ । }
{ యామేకపత్నీమనఘస్యపుంసః ప్రజాసృజాంమాతరమామనంతి॥౬॥ }

వ్యా॥అమన్యతేతి ॥ సరాజాభీష్మకః అజన్యామజాం॥సూ॥భవ్యగేయే త్యాదిసూత్రేణ కర్తరి జన్యశబ్దస్సాధుః ఏనాంరుక్మిణీం మోహాత్స్వస్మా దిచ్ఛావతారమాత్రేణ భ్రమాత్తనయామమన్యత । రుక్మీ తత్పుత్రశ్చ మో హాదనుజాం స్వస్యావరజామమన్యత అనఘస్యాపహతపాప్మనః పుంసః పురుషోత్తమస్య ఏషఆత్మాఅపహతపాప్మేతి శ్రుతేః ఏకపత్నీం ముఖ్యమ హిషీం యాందేవీం ప్రజాసృజాం ప్రతికల్పంభిన్నానాం బ్రహ్మణాం మాతరంఆమనంతి శ్రుతయఇతిశేషః తామితి పూర్వార్థేన సంబంధః । తథాభూతాయాంతస్యాం తనయేతి అనుజేతివ బుద్ధిర్భ్రమమాత్రమితి

యుక్తమిత్యాశయః ॥ ౬ ॥

త్యక్త్వాపరాః స్త్రీర్గుణరాశిరేనాం శరణ్యభూతాం శరణం ప్రపేదే ।
ప్రాయేణ దోషైరవివిక్తవాసాద్భీతస్స్వయం భీష్మకరాజకన్యాం ॥౭॥

వ్యా ॥ త్యక్త్వేతి ॥ గుణరాశిః గుణానాం సౌందర్యసౌకుమార్యాదీనాం రాశిః ప్రాయేణ నూనం దోషైరవివిక్తవాసాత్ సహవాసాద్భీతస్సన్ అపరాః స్త్రీః ఇతరాః స్త్రియస్త్యక్త్వా ఇతరాసు మాత్రయాపి దోషానువృత్తిరస్తీతిధియేతి భావః శరణ్యభూతాం రక్షకభూతాం భీష్మకరాజకన్యామేనాం రుక్మిణీం శరణం ప్రపేదే। సదాశ్రయే సత్యసదాశ్రయాశ్రయణస్యానుచితత్వాదితి భావః ॥ సూ ॥ స్త్రీరితి వామ్‌శసోరితి ఇయఙాదేశవికల్పనాత్ పూర్వసవర్ణదీర్ఘః శరణ్యేతి తత్ర సాధురితి సూత్రేణ ప్రాగ్దీవ్యతీయో యత్ప్రత్యయః ॥ ని ॥ శరణం స్యాద్రక్షితరి రక్షణే మందిరే ధన ఇతి రత్నమాలా ॥ ౭ ॥

ఆరబ్ధదేహామివ భాగధేయైరక్షీణి లక్ష్యాంతరతో నియంత్రీమ్ । సు-
తామిమాం ప్రాప్య సుధామివాన్యామమర్త్యకల్పౌ పితరావభూతాం॥

వ్యా ॥ ఆరబ్ధేతి ॥ భాగధేయైః దృష్టానాం భాగ్యైరారబ్ధదేహామివస్థితాం అక్షీణి లోచనాని లక్ష్యాంతరతో నియంత్రీం విషయాంతరేభ్యో వ్యావర్తయంతీమిమాం సుతాం రుక్మిణీమన్యాం ప్రసిద్ధేతరాం సుధామివ ప్రాప్య పితరౌ అమర్త్యకల్పౌ దేవసదృశావభూతాం దేవవద్దివ్యసుఖమన్వభూతామిత్యర్థః । సుధామివేత్యుత్ప్రేక్షణేన అమర్త్యసాదృశ్యస్య ఔచిత్యముపపాద్యతే నియంత్రీమితి తృన్ప్రత్యయః అత ఏవ తద్యోగే ద్వితీయా పితరావితి పితామాత్రేత్యేకశేషః ॥ ౮ ॥

అనన్యవృత్త్యా ఘనతాముపేతైరప్రౌఢసూర్యేందుమయూఖజాలైః ।
సువర్ణరత్నైరథవా ప్రక్లృప్తాం సుతాం సుజాతాకృతిమన్వభూతాం॥౯॥

వ్యా ॥ అనన్యేతి ॥ సుజాతాకృతిం అభిజాతరూపాం సుతాం రుక్మిణీం అనన్యవృత్త్యా ద్రవ్యాంతరమిశ్రణం వినైవ ద్రవ్యాంతరమిశ్రణేన తథా

తేజో న భవేదితి భావః । ఘనతాముపేతైః కాఠిన్యం ప్రాప్తైః ॥ ని ॥ ఘనః కఠినసంఘాతమేఘకాఠిన్యముద్గర ఇతి యాదవః ॥ అపోఢసూర్యేందుమయూఖజాలైః బాలయోస్సూర్యచంద్రయోః కిరణసమూహైః అథవా సువర్ణరత్నైస్సువర్ణేన పద్మరాగాదిరత్నైశ్చ ప్రక్లృప్తాం నిర్మితామన్వభూతాం తస్యాస్తేజోవిశేషం దృష్ట్వా తథాఽమన్యతామిత్యర్థః పితరావితి పూర్వశ్లోకాత్తురనుషంగః ॥ ౯ ॥

మహీయసీం మంగళదీపమాలాం విద్యుత్ప్రకాశా విదధే కుమారీ । ఆకల్పరత్నాంశుతిరస్కరణ్యా దీప్త్యా రజన్యామపి దీనభాసమ్ ॥ ౧౦ ॥

వ్యా ॥ మహీయసీమితి ॥ విద్యుత్ప్రకాశా విద్యుతః ప్రకాశ ఇవ ప్రకాశో దీప్తిర్యస్యాస్సా విద్యుత్సదృశత్వాత్ ॥ ని ॥ ప్రకాశోఽర్చిషి దీధిత్యాం నాతుల్యస్స్ఫుటయోస్త్రిష్వితి యాదవః ॥ కుమారీ రుక్మిణీ ఆకల్పరత్నాంశుతిరస్కరణ్యా ఆభరణగత్నకిరణానామాచ్ఛాదన్యా ॥ సూ ॥ కరోతేః కరణే ల్యుట్ టిత్వాత్ ఙీప్ దీప్త్యా అంగప్రభయా మహీయసీం మహత్తరాం మంగళదీపమాలాం మంగళార్థాం దీపపఙ్క్తిం రజన్యామపి దీనభాసం అభిభవాత్క్షీణప్రభాం విదధే ॥ ౧౦ ॥

కలామివార్ధామకఠోరధామ్నః పుణ్యోదయానామివ పూర్వచర్యామ్ । ప్రరోహవేలామివ కాంతివల్ల్యాః ప్రైక్షంత శుద్ధాంతమృగీదృశస్తామ్ ॥ ౧౧ ॥

వ్యా ॥ కలామితి ॥ శుద్ధాంతమృగీదృశః భీష్మకావరోధస్త్రియః తాం రుక్మిణీమకఠోరధామ్నః అనుష్ణతేజసశ్చంద్రస్య అర్ధాం ఏకదేశరూపాం కలామివ పుణ్యోదయానాం భోక్తృపుణ్యసమృద్ధీనాం పూర్వచర్యాం పురశ్చర్యామివ పూర్వచర్యా నామ మాంత్రికైః మంత్రఫలాభిముఖ్యసిద్ధయే ప్రథమం క్రియమాణా మంత్రసేవా। కాంతిరేవ వల్లిః తస్యాః ప్రరోహవేలామివ ప్రరోహస్య మర్యాదామివ యతోఽధికమన్యత్రస్ఫీతతయా న ప్రరోహతి సా మర్యాదా ॥ ని ॥ అబ్ధ్యంబువికృతౌ వేలా కాలమర్యాదయోరపీత్యమరః ॥ తామివ ప్రైక్షంత అత్రాతిబాల్య

పి రమణీయతమత్వా త్తథో త్ప్రేక్షా యథామంత్రవిదాంమంత్రపురశ్చ
ర్యాస్వాపేక్షితఫలార్థం మంత్రవినియోగసామర్థ్యాద్ధ్యానేన ఫలసన్ని
కర్షసంపాదినీ తథాభో క్తృపుణ్యసమృద్ధీనాం తన్నిర్వర్త్య ఫలసన్ని
కర్షసంపాదినీత్వాద్ద్వైహేతో ద్వితీయా కాంతేరుత్తరోత్కర్ష విశ్రాంతిభూమి
త్వా త్తృతీయేతి భేదః ॥ ౧౦ ॥ పుంస్యర్ధోర్ధం సమేంశక ఇత్యమరకోశ
వ్యాఖ్యానే సుభూతిచంద్రేణ అర్ధా శాటీ అర్ధం వస్త్రం అర్ధః కంబళః
ఇతి న్యాసకారీయం అర్ధం నపుంసకమితి సూత్రే లిఖితముదాహరణము
దాహృత్య అర్ధశబ్ద స్త్రీలింగోంగీకృతః ॥ ౧౧ ॥

ఆత్మాధికారాదధికామవస్థామయత్నతో నూనమవాప్తుకామా। వా
ర్తానభిజ్ఞే వయసి స్థితాం తాం వాగ్దేవతా వందిముఖా వవందే ॥ ౧౨ ॥

వ్యా ॥ ఆత్మేతి॥ వాగ్దేవతా సరస్వతీ ఆత్మనస్స్వస్య అధికారాత్తదా
నీంతనాద్వాగాధిపత్యాత్ అధికామవస్థాం దశాం ఆధిక్యం వాగాధిప
త్యం అయత్నతో యత్నమననుభూయ అవాప్తుకామా అవాప్తుం కామో
యస్యాస్తథాభూతా సతీ ॥ సూ ॥ తుంకామమనసోరపీతి మలోపః । వా
ర్తానభిజ్ఞే వ్యాహరణానభిజ్ఞే వయసి అతిశైశవే స్థితాం దేవీం వందిముఖే
స్తుతిపాఠకానాం ముఖే స్థిత్వా వవందే తుష్టావ ॥ శైశవస్తుతిమాత్రేణ ప్ర
లోభితాః దేహీతి ప్రష్టుం ప్రయచ్ఛంతీతి భావః ॥ ౧౨ ॥

ప్రదిత్సమానేన హరేరభీష్టం కామేన సా కల్పలతేవ సృష్టా । పిత్రో
రివానన్యదృశాం ప్రజానామాశంసయా సార్థమవాప వృద్ధిమ్ ॥ ౧౩ ॥

వ్యా ॥ ప్రదిత్సమానేనేతి ॥ హరేః కృష్ణస్య అభీష్టం ప్రదిత్సమానే
న ప్రదాతుమిచ్ఛతా కామేన మన్మథేన సృష్టా కల్పలతేవ స్థితా సా రుక్మి
ణీ పిత్రోరివ అనన్యదృశాం అనితరదృష్టీనాం ప్రజానాం ఆశంసయా సా
ర్థం వృద్ధిమవాప అస్యాం వర్ధమానాయాం పిత్రోరన్యేషాం చ వాం
ఛాసహైవాభివృద్ధేత్యర్థః । అనేనాస్యా వృద్ధ్యా లావణ్యాదిగుణోపి స
ర్వేషాం వాంఛాహేతురుత్తరోత్తరం ప్రవృద్ధ ఇతి వ్యజ్యతే హరేరితి సం

బంధసామాన్యవివక్షయాషష్ఠీ ॥ ౧౩ ॥

పద్మాదిరేఖాప్రథమానభూమానిర్ధార్యమాణానిగమైరభిజ్ఞైః ।
తదంఘ్రివిన్యాసమిషేణజజ్ఞేభూమౌ స్తదాభూషణపఙ్క్తిరగ్ర్యా ॥

వ్యా ॥ పద్మాదీతి ॥ తదా తస్యావృద్ధిదశాయాం తదంఘ్రివిన్యాసమిషేణ తస్యాస్సంచారాభ్యాసే చరణయోర్విన్యాసస్యవ్యాజేన పద్మాదిరేఖాప్రథమానభూమా పద్మధ్వజకలశాదిరూపాభిః సాముద్రికలక్షణరేఖాభిః ప్రకాశమానమహిమా అభిజ్ఞైర్నిగమైర్వేదైర్నిర్ధార్యమాణా అన్యేషాం తన్మహిమానభిజ్ఞత్వాదనిర్ధార్యేతిభావః అగ్ర్యాఉత్తమాభూషణపఙ్క్తిః జజ్ఞే జాతా ॥ ౧౪ ॥

అదృశ్యభేదైరతిసూక్ష్మభావాజ్జజ్ఞేజగన్మంగళమాదధానైః । విహా
రలౌల్యాద్విషమేషుతస్యాగతేషువాక్యేషుచనృత్తగీతైః ॥ ౧౫ ॥

వ్యా ॥ అదృశ్యేతి ॥ విహారలౌల్యాత్ క్రీడాభిలాషాత్ విషమేషు సమ్భ్రమవశాద్విభిన్నరూపేషు తస్యాః గతేషువాక్యేషు చ గమనేషు వచనేషు చ అతిసూక్ష్మభావాదత్యంతసూక్ష్మత్వాదదృశ్యభేదైః అవిజ్ఞేయావాంతరవిశేషైః జగన్మంగళతాం దధానైః అనుదినం లోకానాం శ్రేయస్కరత్వం ధారయద్భిః నృత్తగీతైః గతేషునృత్తైః వాక్యేషు గీతైశ్చ జజ్ఞేజాతం భావేలిట్ అఖిలవిద్యైశ్వర్యాత్తస్యాః గమనవచనానిసదా నృత్తగీతప్రభేదరూపాణ్యేవేత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥

యదప్సరఃపాణిసరోజముక్తంప్రసూనవర్షంనిపపాతతస్యామ్ । అ
పూరితస్త్యైవరజోభిరస్యక్రిరపాంసులాపాంసువిహారవాంఛాం ॥

వ్యా ॥ యదితి ॥ అప్సరః పాణిసరోజముక్తం తస్యాః ప్రసాదమిచ్ఛంతీనామప్సరసాం పాణిపద్మైర్ముక్తం యత్ప్రసూనవర్షం తస్యాం నిపపాత తస్యప్రసూనవర్షస్య అస్య క్రిరుత్తమైఃరజోభిః పరాగైరేవాపాంసులా పతివ్రతా సాపాంసువిహారవాంఛాం పాంసుక్రీడాభిలాషమపూరి పూరితవతీ దీపజనబుధేత్యాదినా వైకల్పికః కర్తరిచిణ్ తథా

సమృద్ధం పుష్పవర్షంవవా తేత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥

యదృచ్ఛయాతత్రపరాగజాతైర్యానేవసాకేళిగృహానకార్షీత్ । త
తఃపరంత్వష్టురమీసమీచీమహేంద్రశాలావిధిమాతృకాభూత్ ॥ ౧౭॥

వ్యా ॥ యదృచ్ఛయేతి ॥ తత్ర విదర్భనగరే సా రుక్మిణీ యదృచ్ఛయా స్వేచ్ఛయా నతు శిల్పశాస్త్రపర్యాలోచనయా ॥ ని ॥ స్వేచ్ఛా యదృచ్ఛాస్వచ్ఛందస్వైరితాచరితాస్సమా ఇతి కేశవః ॥ పరాగజాతైః రేణుసమూహైః యానేవ కేళీగృహాన్ క్రీడామందిరాణి ॥ గృహాఃపుంసిచభూమ్న్యేవేతిబహుత్వేవికల్పితం పుంస్త్వంఅకార్షీత్ కృతవతీ అమీ కేళీగృహాఏవ త్వష్టుః విశ్వకర్మణః తతఃపరం తన్నిర్మాణానంతరం సమీచీసమంతాదంచతి గచ్ఛతీతిసమీచీ సర్వవిధగృహాంతరభేదవిషయామహేంద్రశాలావిధేరింద్రగృహనిర్మాణస్య మాతృకాసీత్ విధేయప్రాధాన్యేన ఆసీదిత్యేకవచననిర్దేశః ॥ ని ॥ వాసఃకూటోద్వయోశ్శాలేతిగృహపర్యాయేష్వమరః ॥ అఖిలవిద్యేశ్వర్యాతయా స్వేచ్ఛామాత్రేణకృతాన్యపి కేళీగృహాణి లక్షణపౌష్కల్యాద్విశ్వకర్మణాస్తదనంతరం దివ్యగృహనిర్మాణేషు మాతృకారూపాణ్యాసన్నిత్యర్థః । సమీచీతి సంపూర్వాదంచతేఃక్విప్ అనిదితామితినకారలోపఃసమస్సమిరితి సూత్రేణ సమిత్యస్యసమీత్యాదేశః ॥సు॥ అంచతేశ్చోపసంఖ్యానమితిఙీప్ । అచఇతిఅకారలోపః । చావితిదీర్ఘః ॥ ౧౭ ॥

చతుర్దశైతానిజగంతియస్యాః క్షేమాశ్రితంక్రీడనకంబభూవ । పర్యా
ప్తలీలాముముదేతదైషాపాంచాలికాపంజరశారికాద్యైః ॥ ౧౮ ॥

వ్యా ॥ చతుర్దశేతి ॥ చతుర్దశసంఖ్యాకానిజగంతి యస్యాదేవ్యాః క్షేమాశ్రితం రక్షాంప్రాప్తం క్రీడనకం క్రీడోపకరణం బభూవ పూర్వవద్విధేయప్రాధాన్యేన బభూవేత్యేకవచనం ఏషా తదాబాలక్రీడాసమయే పాంచాలికాపంజరశారికాద్యైః పాంచాలికా గజదంతాదినిర్మితా రూపా పంజరశారికాః పక్షివిశేషాః తత్ప్రభృతిభిః పర్యాప్తలీలా

పమాప్తలీలాసతీ ముముదే యస్యాం నిఖిలాన్యపిజగంతి లీలాయా అవ
ల్యాప్తాని ఆదరేణసంరక్ష్యమాణాని క్రీడనకానిబభూవుః సైవపాంచా
లికాదిభిరపి సమగ్రలీలాసీదితితస్యామనుష్యభావాభినయసీమాదర్శితా॥

ఆస్వాదనీయాన్యధికంశ్రుతీనాంముగ్ధాభిజాతానివచాంసితస్యాః ।
ప్రాయేణలౌల్యాదధికృత్యఖిన్నావిధిప్రియావ్యాహరతాన్యభాషాః

వ్యా ॥ ఆస్వాదనీయానీతి ॥ శ్రుతీనాం వేదానాం ఆస్వాదనీయా
ని అతిరహస్యార్థగోచరత్వాత్తేషామపి శ్లాఘనీయాని ముగ్ధాని పేశ
లకలాని అభిజాతాని కులీనాని వ్యాకరణసంస్కృతాని ॥ ని ॥ అభిజా
తస్త్వితె న్యాయ్యోకులీనప్రాజ్ఞయోరపీతివిశ్వః ॥ తస్యాః వచాంసి ప్రాయే
ణానూనం లౌల్యాచ్చాపలాదధికృత్యాభ్యస్య ఖిన్నా తథాపత్యమసామ
ర్థ్యాత్ ఖేదవతీ విధిప్రియా సరస్వతీ అన్యాః భాషాస్సంస్కృతవ్య
తిరిక్తాః ప్రాకృతాదిభాషాః వ్యాహరత వ్యాహృతవతీ సంస్కృతేరుక్తి
ణీమనుకర్తుమసామర్థ్యేన సంస్కృతం వ్యాహర్తుం లజ్జయా స్వస్య
వ్యవహారార్థం భాషాంతరాణిసృష్ట్వా వ్యాహృతవతీ నూనమిత్యుత్ప్రే
క్ష్యతే లోకేహి అవిప్లుతసంస్కృతవేగశాలినాం పురతో మన్దసంస్కృ
తాః సంస్కృతంవక్తుం త్రపమాణా భాషాంతరాణ్యేవ వ్యాహరంతీతి
భావః ॥ ౧౯ ॥

అవిప్లుతవ్యాకరణానితస్యాఃక్రమేణశిక్షానియతాక్షరాణి । అనుశ్రు
వాణామనఘప్రవృత్తేరాదేశదాయీనివచాంస్యభూవన్ ॥ ౨౦ ॥

వ్యా ॥ అవిప్లుతేతి ॥ అనఘప్రవృత్తేః మనోజ్ఞవ్యాపారాయాః త
స్యాః రుక్మిణ్యాః క్రమేణ కలాపరిపాట్యా అవిప్లుతవ్యాకరాణి అనప
ప్లుతవ్యాకరణాని వ్యాకరణానురోధీని శిక్షానియతాక్షరాణి శిక్షయా వే
దానాం వర్ణనిర్ణాయకాంగేన నిశ్చితాక్షరాణి ॥ ని ॥ నియతంనిశ్చి
తంమతమితిహలాయుధః ॥ ఏవంభూతానివచాంసి అనుశ్రువాణాంవేదా
నాం ఆదేశదాయీన్యభూవన్ । శబ్దతోర్థతశ్చ తతోప్యధికానభూ

వన్నిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥

{ విభూతయ స్తత్ర విశాంపతీనామాత్మీయయా దేవతయావతీర్ణాః । స్వ
చిహ్నభేదాన్పరిబర్హయంత్యః ప్రపేదిరే తత్పరివారభావం ॥ ౨౧ ॥ }

వ్యా ॥ విభూతయ ఇతి ॥ తత్ర భీష్మనగరే విశాంపతీనాం ఇంద్రాది దిక్పాలకానాం విభూతయః అణిమాదిసంపత్తయః ఆత్మీయయా స్వకీయయా దేవతయా అధిదేవతయా అవతీర్ణాస్సత్యః స్వచిహ్నభేదాన్ స్వలాంఛనవిశేషాన్ పరిబర్హయంత్యః శ్వేతచ్ఛత్రవాలవ్యజనాదిపరిచ్ఛదాన్ కుర్వత్యస్సత్యః తత్పరివారభావం పరిచారకత్వం ప్రపేదిరే ప్రాప్తవత్యః దిక్పాలవిభూత్యధిదేవతాః తత్రావతీర్య ఛత్రచామరాదిస్వస్వచిహ్నాని పరిచ్ఛదానకృత్వా రుక్మిణీపరిజనకృత్యమకుర్వన్నితి భావః దిక్పాలవిభూత్యధిదేవతాః శ్రీరుక్మిణీపరిచర్యామకుర్వన్నిత్యనేన రుక్మిణ్యాస్సర్వలోకేశ్వరీత్వం వ్యజ్యత ఇత్యాశయః ॥ ౨౧ ॥

{ వేదాలవాలే విహితస్థితిం తాం రమ్యప్రతానామివ రత్నవల్లీం । స్తనాదిలక్ష్య స్తబకాదిచిహ్నై రావిష్కృతం యౌవనమావివేశ ॥ ౨౨ ॥ }

వ్యా ॥ వేదేతి ॥ వేదాః ఆలవాలం లతానాం మూలే జలస్థాపనార్థం కృతో బంధవిశేష ఇవ తస్మిన్విహితస్థితిం కృతావస్థానాం తత్ప్రతిపాద్యతయా తథాత్వారోపః అత ఏవ రమ్యప్రతానాం రమ్యాః ప్రతానాః శాఖాపత్రప్రచయా యస్యాస్తాం రత్నవల్లీం రత్నమయీం లతామివస్థితాం రుక్మిణీం స్తనాదిలక్ష్య స్తబకాదిచిహ్నైః స్తనాదివ్యాజస్తబకాదిలాంఛనైః ఉభయత్రాప్యాదిశబ్దేన రోమరాజిభృంగావలీప్రభృతిపరిగ్రహః తైరావిష్కృతం యౌవనమావివేశ ॥ ౨౨ ॥

{ తదీయసర్వాంగజుషోరగాధం సౌందర్యలావణ్యసుధాస్రవంత్యోః । మమజ్జ రాపత్యదృశస్సఖీనామనోన్యసంభేదమపూర్వతీర్థం ॥ ౨౩ ॥ }

వ్యా ॥ తదీయేతి ॥ తదీయసర్వాంగజుషోః తస్యాః రుక్మిణ్యాః ఇమానీ తదీయాని తాని సర్వాణ్యంగాని ప్రాప్తయోస్సౌందర్యలావణ్యసుధా

స్రవంత్యోః సౌందర్యం సాముద్రికోక్తావయవసంస్థానవిశేషః లావణ్యం॥
॥ వ ॥ ముక్తాఫలేషుచ్ఛాయాయాస్తరళత్వమివాంతరా । ప్రతిభాతియ
దంగేషు తల్లావణ్యమిహోచ్యతే ॥ ఇత్యుక్తలక్షణః ప్రభావిశేషః తేఏవ
సుధాస్రవంత్యౌ అమృతసరితౌ తయోరన్యోన్యసంభేదం పరస్పరసంగ
మమేవ అగాధమతలస్పర్శి అపూర్వతీర్థం ప్రసిద్ధప్రయాగాదిభిన్నం తీ
ర్థంకర్మ సఖీనాందృశః ఆపత్య ప్రవిశ్య మమజ్జుః దర్శనేన కదాపి
తృప్తిమప్రాప్నువత్యః తత్రైవ లగ్నా ఇత్యర్థః ॥ ౬౩ ॥

నిశేవచంద్రేణఘనవ్యపాయే నైసర్గికీబుద్ధిరివశ్రుతేన। ఫలేన
సానీతిరివాప్రమాదాయుక్తాబభౌనూతనయౌవనేన ॥ ౬౪ ॥

వ్యా ॥ నిశేతి ॥ నూతనయౌవనేనయుక్తా సా రుక్మిణీ ఘనవ్యపాయే
శరత్సమయేచంద్రేణయుక్తా నిశేవ శ్రుతేన శాస్త్రేణ యుక్తా నైసర్గికీ
స్వభావసిద్ధాబుద్ధిరివ ఫలేన ప్రయోజనేనయుక్తా అప్రమాదానీతిరివ అ
ర్థశాస్త్రోక్తా రాజనీతిరివచ బభౌ ॥ ౬౪ ॥

అలక్ష్యసల్లాపలవైరపాంగైరంగైరనంగోదయపూర్వరంగైః । వి
యాతముగ్ధైరపిలక్షణైస్సావిలక్షయామాసవిభూషణాని ॥ ౬౫ ॥

వ్యా ॥ అలక్ష్యేతి ॥ సారుక్మిణీ అలక్ష్యసల్లాపలవైః ఈషద్దృశ్యస
ల్లాపలేశైః సల్లాపశబ్దేన ఆకూతగర్భవికారా లక్ష్యంతే తద్భూతైర
పాంగైరపాంగదర్శనైః అనంగోదయపూర్వరంగైరనంగోదయస్య మన్మ
థనాట్యోదయస్య ప్రథమరంగస్థానభూతైః అంగైరవయవైర్వియాతముగ్ధైః
ధృష్టాధృష్టైః ॥ ని ॥ ధృష్టేధృష్ణుర్వియాతశ్చేత్యమరః ॥ విభ్రమైశ్శృంగా
రచేష్టాదిభేదైః విభూషణాని విలక్షయామాస విలక్షాణి విస్మితానిలజ్జితా
నివా చకారవిలక్షశబ్దాత్తత్కరోతీత్యంతాణ్ణిచి ఆమ్ప్రత్యయః । ఆభ
రణేభ్యోపి అపాంగదర్శనాదిభిరేవ అధికాం శోభామపుష్యదిత్యర్థః ॥

అముక్తకౌమారయువత్వసీమ్నా కాంత్యాబభౌకల్పితరాగభూమ్నా।
జరత్పలాశప్రసవానుషక్తాప్రతానినీపల్లవసంపదేవ ॥ ౬౬ ॥

వ్యా ॥ ఆముక్తేతి ॥ ఆముక్తకౌమారయువత్వసీమ్నా అత్యక్తకౌమార యౌవనసంధిసమయయా కల్పితరాగభూమ్నా పశ్యద్దృశాం సంపాదితా నురాగబాహుళ్యయా కాంత్యా దేహశోభయా జరత్పలాశప్రసవానుష క్తా జీర్ణపత్రపుష్పఫలానువృత్తిమతీ జీర్యతే రతృన్నిటిభూతేర్థే ఉత్ప్రేక్ష్యతే యః । ప్రసవో జననానుజ్ఞా ॥ ని ॥ పత్రేషు ఫలపుష్పయోరితి వైజయంతీ ॥ ప్రతానినీ ప్రతానో లతానాం శాఖాపత్రప్రచయఃతద్వ తీ లతాకల్పితరాగభూమ్నా సంపాదితారుణిమబాహుళ్యయా పల్లవసం పదా ప్రవాళశ్రియేవబభౌ ॥ ౭౬ ॥

{ ప్రసాధనానాంపరికర్మదివ్యంవిజృంభణంవిభ్రమజాలకానామ్ । వయ
శ్శుభంవామదృశశ్చకాశేపశ్యద్దృశాంభాగ్యమనన్యభోగ్యమ్ ॥ ౭౭॥ }

వ్యా॥ప్రసాధనానామితి ॥ ప్రసాధనానామాభరణానాం దివ్యం పరిక ర్మ మనోజ్ఞమాభరణం ॥ ని ॥ దివ్యంలవంగకేదివ్యం వల్గ్వాదివిభవేన్య వదితివిశ్వః ॥ విభ్రమజాలకానాం విలాససందోహకానాం విజృంభణం ప్రసరణం తద్ధేతుత్వాత్తథారూపకం పశ్యద్దృశాం ద్రష్టృజనలోచనా నాం భాగ్యం శుభావహం ॥ ని ॥ భాగ్యంశుభావహవిధౌ స్యాచ్ఛుభాశు భకర్మణీతివిశ్వః ॥ అనన్యభోగ్యం అనన్యః భగవాన్ సర్వంఖల్విదంబ్ర హ్మేతిశ్రుతేః సర్వాత్మతయా తస్మాత్ పృథగ్భూతవస్త్వభావాత్ తస్య భోగ్యం వామదృశౌరుచిరలోచనాయాః రుక్మిణ్యాశ్శుభం మనోహరం వ యః యౌవనంచకాశే ॥ ని ॥ శుభంమంజుప్రశస్తయోరితి వైజయంతీ॥౭౭

{ అవాప్యసాముగ్ధదశామపూర్వామవ్యాజలీలాగతిరాబభాసే । ర
మ్యారమోత్పత్తిదశావిశేషాజ్జామ్బూనదీజంగమపద్మినీవ ॥ ౭౮ }

వ్యా ॥ అవాప్యేతి ॥ అవ్యాజా అకృత్రిమా స్వాభావికీ లీలాగతి ర్యస్యాస్సా అపూర్వాం అన్యత్రాదృష్టచరీం ముగ్ధదశాం మనోజ్ఞదశాం యౌవనావస్థామవాప్య రమ్యా రుచిరా జామ్బూనదీసువర్ణమయీ కన్య చిదపవాదవిషయోప్యుత్సర్గాః ప్రవర్తంతఇతినిత్యం వృద్ధశరాదిభ్యః

ఇతి మయమ్ద్విషయె వికారె౽ణ్ప్రత్యయః । అథవా జమ్బ్వానద్యాం జా
తా జామ్బ్వానదీ తత్ర జాతఇత్యణ్ప్రత్యయః । జంగమపద్మినీసంచారిణీన
ళీసి।రమోత్పత్తిదశావిశేషాత్ రమోత్పత్తిదశా లక్ష్మీజననసమయఏవవిశే
షః ఉత్తమవస్తు॥ ని ॥విశేషోవయెవభేదెప్రష్టవ్యోత్తమవస్తునీతిశబ్దార్ణవః॥
తమవాప్యేతి ల్యబ్లోపె పంచమీ ఆబభాసే చకాశే ॥ ౨౯ ॥

{ తస్యాస్తనుంవర్ణయతోమమైవంహీనోపమాదోషపదంనవిందేత్ ।
{ నిదర్శనంతైరపితస్యదృష్టంయేషాంనికర్షోపిగుణోయతస్స్యాత్ ॥ ౨౯ }

వ్యా ॥ తస్యాఇతి ॥ తస్యాః రుక్మిణ్యాః తనుమేవజంగమపద్మినీవత్యా
ద్యుక్తవక్ష్యమాణప్రకారైః వర్ణయతో మమహీనోపమాఉపమానస్య
ఉపమేయాత్ప్రమాణేన జాత్యాగుణైర్వా హీనత్వంహీనోపమా ఉపమా
దోషః యథా ॥ చకాస్తిగగనాభోగే ఖద్యోతఇవభానుమానిత్యాది సా
దోషపదం దోషస్థానం నవిందేత్ నప్రాప్నుయాత్ దోషోనభవేదిత్య
ర్థః । కుతఇత్యతఆహ ॥ నిదర్శనమితి ॥ యేషామాకాశాదీనాం యతః
పరమాత్మాదెః నికర్షోపి గుణఉత్కర్షస్స్యాత్ తైరతినికృష్టైరప్యా
కాశాదిభిస్సహ తస్య పరమాత్మాదెర్నిదర్శనం సామ్యకథనం దృష్టం
యథా ఆకాశవత్సర్వగతశ్చ నిత్యఇత్యాదిశ్రుతిషు ॥ నహిప్రత్యండంప్రతి
సర్గంచ భిన్నస్యాకాశస్య ప్రతిరోమకూపవిశ్రాంతానేకకోటిబ్రహ్మాం
డేనాపరిమితానేకసర్గప్రవర్తకేన పరమాత్మనా సామ్యగంధోప్యస్తితథ
థాపి శ్రుతౌ యథాతైః తస్యసామ్యకథనంఏవం పద్మిన్యాదిభిః దెవీ త
నోస్సామ్యకథనం మమాపీత్యర్థః । సదృశవస్త్వంతరాలాభే హీనోప
మాపి నదోషాయతాదృక్షవస్త్వంతరసంభవకథనమేవ తస్యాదోషత్వకథ
నమితిభావః ॥ ౨౯ ॥

{ తారేణతస్యాశ్చికురాంధకారేతారాయితంమౌక్తికజాలకేన । ప్రా
{ యేణయోసావప్రళయావసానేనిశీథస్పష్టైరభవన్నిదానమ్ ॥ ౩౦ ॥ }

వ్యా ॥ అథ రుక్మిణ్యాః చికురమారభ్య నఖరపర్యంత ప్రత్యంగవ

ర్ణనముపక్రమతే ॥ తారేణేతి ॥ యస్యాశ్చికురపాశాంధకారే తారేణ శుద్ధేన మౌక్తికజాలకేన ఆపీడముక్తాఫలసమూహేన తారాయితం తారావన్నక్షత్రవదాచరితం తారాశబ్దాత్ కర్తుః క్యఙ్సలోపశ్చేతి ఆచారార్థేక్యఙంతాద్భావే క్తః । యథా మహాంధకారం ప్రాప్య నక్షత్రాణి ప్రకాశంతే తథా తస్యాః కేశపాశం ప్రాప్య మౌక్తికాని ప్రకాశంతేత్యర్థః ॥ ని ॥ తారోత్యచ్ఛేస్త్రియ స్త్రీషు । తారోత్యచ్ఛస్వరే ముక్తావిశుద్ధౌ శుద్ధమౌక్తికే । కనీనికాక్షయోస్త్రీ స్యాద్వయోస్తారంతురూప్యకమితి రత్నమాలా ॥ యోఽసౌ యచ్ఛబ్దసన్నిహితః అసౌ శబ్దః ప్రసిద్ధపరామర్శి యః ప్రసిద్ధిః చికురాన్ధకారః ప్రళయాపనోదే ప్రళయస్యాన్తే జగత్సృష్టిసమయే నిశీథసృష్టిః అర్ధరాత్రస్య సృష్టేః ప్రాయేణ నూనం నిదానముపాదానకారణమభూత్ మహాంధకారమయాన్నిశీథాదప్యతిశయితేన కార్ష్ణ్యేన తస్యాపి కారణతయోత్ప్రేక్షా ఏతదుత్ప్రేక్షానుగుణ్యేన తారాయితమిత్యుపమానసమభివ్యాహారాన్నసాదృశ్యం । చికురాంధకార ఇత్యత్ర రూపకసమాసో దర్శితః । అంధకారస్యైవ హి నిశీథకారణత్వముచితం న తు తత్సదృశస్య

ద్యుతిం శిఖారత్నసహస్రరశ్మేర్జ్యోత్స్నాంచ ముక్తాఫలజాలజాతాం ।
తతకుంతలశ్రేణిమయీ తమిస్రా మైత్రీం దధౌ మన్మథచాపమౌర్వీ ॥

వ్యా ॥ ద్యుతిమితి ॥ తతకుంతలశ్రేణిమయీ తస్యాః కేశపఙ్క్తిరూపా మన్మథచాపస్య మౌర్వీభృంగరాజిః మోహనత్వాత్తథాధ్యవసాయః శిఖారత్నసహస్రరశ్మేః చూడామణేరేవ సూర్యస్య ద్యుతిం దీప్తిం ముక్తాఫలజాలజాతాం శిరోభూషణస్థమౌక్తికనివహోత్పన్నాం జ్యోత్స్నాం మౌక్తికప్రభైవ తథాధ్యవసీయతే తమిస్రా మైత్రీమంధకారేణ సౌహార్దంచదధౌ । సాదృశ్యమిహ సౌహార్దత్వేనాధ్యవసితం యత్ర సౌరాలోకో న తత్ర చంద్రికా ప్రసరతి యత్ర సౌరాలోకశ్చంద్రికా వా తస్య దేశస్యాన్ధకారవిరోధిత్వాత్ న తస్య తేన మైత్రీ సంభవతి ఇహ తు తత్త్రయమపి మిళితమిత్యాశ్చర్యమితి భావః ॥ ౩౧ ॥

ముఖాబ్జసౌందర్యమధుద్విరేఫాః కాంత్యాపగాశైవలపుంజకల్పాః ।
శోణేనచూడామణినాససంధ్యాంతమీమముష్యన్నలకాస్తదీయాః ॥ ౩౨ ॥

వ్యా ॥ ముఖాబ్జేతి ॥ ముఖమేవాబ్జం తస్య సౌందర్యమేవ మధు రస్యద్విరేఫాః భ్రమరాఇతిరూపకం కాంత్యాపగాశైవలపుంజకల్పాః కాన్తిరేవాపగా నదీ తస్యాః శైవలనివహాఇవస్థితా ఇత్యుత్ప్రేక్షా ఉపమాయాం ప్రయుజ్యమానస్యాపి కల్పప్రత్యయస్య ఔచిత్యాదిహోత్ప్రేక్షాయాం పర్యవసానం తదీయాః తస్యారుక్మిణ్యా ఇమే అలకాః కేశాః శోణేన చూడామణినా శిరోభూషణరత్నేన ససంధ్యాం సంధ్యాసహితాం తమీం రాత్రిమముష్యన్నుషయంతిస్మ ఉపదిన్వంతిస్మ సాదృశ్యేన తజ్జాతీయా అభవన్నిత్యర్థః పదార్థానాం సజాతీయసమృద్ధ్యాభ్యుపచయో భవతి ॥ ని ॥ తమీతమిస్రా కథితా తమస్వినీతి రాత్రిపర్యాయేషుహలాయుధః ॥ ౩౨ ॥

శరత్ప్రసన్నేందుకలాభిరామాలలాటరేఖా సుదృశోఽరరాజ । కామే
నతత్కాంతిలతాసమృద్ధ్యైస్వయంప్రయుక్తేవ సుధాస్రవంతీ ॥ ౩౩ ॥

వ్యా ॥ శరదితి ॥ శరది ప్రసన్నా నిర్మలా చంద్రకలేవాభిరామా సుదృశస్సుందరలోచనాయా రుక్మిణ్యాః లలాటరేఖా తస్యా రుక్మిణ్యాః కాంతిరేవలతా తత్సమృద్ధ్యై కామేన స్వయంప్రయుక్తా స్వయమేవరచితా సుధాస్రవంతీ అమృతకుల్యేవరరాజేత్యుత్ప్రేక్షా ॥ ౩౩ ॥

కస్తూరికాక్లృప్తవిశేషకంతత్పశ్యన్మృగాంకోవదనంమృగాక్ష్యాః । వి
భావ్యతాదృక్పరభాగశోభాం కలంకయుక్తోఽపిజహౌవిషాదం ॥ ౩౪ ॥

వ్యా ॥ కస్తూరికేతి ॥ కస్తూరికాక్లృప్తవిశేషకం మృగనాభికృతతిలకం ॥ ని ॥ తమాలపత్రతిలకచిత్రకాణివిశేషకమిత్యమరః ॥ మృగాక్ష్యాః మృగస్య అక్షిణీఇవ అక్షిణీయస్యాఃఇతి ఉపమానపూర్వపదస్యోత్తరపదలోపో బహువ్రీహిః తస్యాః తద్వదనం పశ్యన్ మృగాంకశ్చంద్రః తాదృశః తత్సమానస్యానన్యోపమేయస్య పరభాగస్య తిలకవర్ణసన్నిధానప్రయు

క్తముఖవర్ణస్ఫుటీభావస్య శోభాం కాంతిం ॥ ని ॥ పరభాగో గుణోత్కర్ష ఇతి వైజయంతీ ॥ విభావ్య ఆలోచ్య కళంకయుక్తోపి విషాదం జహౌ ముఖం త్యక్తవాన్ స్వస్య కళంకోప్యేవం పరభాగశోభావహో భవేదితి బుద్ధ్యేతి భావః । చంద్రస్య విషాదత్యాగసంబంధాభావేపి తత్సంబంధకథనమతిశయోక్త్యలంకారభేదః ॥ ౩౪ ॥

{ తారుణ్యనద్యాస్తనువీచికల్పే తద్భ్రూలతే శార్ఙ్గనిదానదృశ్యే । అ-
నంగవేదప్రణవస్య రత్యా లేఖాక్షరం న్యస్తమసూచయేతామ్ ॥ ౩౫ ॥ }

వ్యా ॥ తారుణ్యేతి ॥ తారుణ్యనద్యాః తారుణ్యం నదీవ తస్యాస్తనువీచికల్పే సూక్ష్మవీచితుల్యే శార్ఙ్గస్య భగవచ్చాపస్య నిదానముపాదానం సూక్ష్మావస్థేవ దృశ్యే మనోజ్ఞే సూక్ష్మావస్థా ఉపాదానమితి తాంత్రికాః తద్భ్రూలతే తస్యాః రుక్మిణ్యాః లతాతుల్యే భ్రువౌ అనంగవేదస్య మన్మథాగమస్య యః ప్రణవః ఆదావుచ్చార్యః ఓంకారః తస్య రత్యా మన్మథపత్న్యా న్యస్తం లిఖితం లేఖాక్షరం లిప్యక్షరం అసూచయేతాం అన్వకుర్వతాం నాగరలిపౌ ఓంకారస్యార్ధచంద్రాకారదళద్వయమస్తి తద్దళద్వయమివ తద్భ్రూలతాద్వయం రరాజేత్యుత్ప్రేక్షా తథా నైషధేపి సరస్వతీవర్ణనే దృశ్యతే ॥ ప ॥ భ్రువౌ దళశోభ్యం ప్రణవస్య యస్యాస్తద్బిందునా ఫాలతమాలపత్రమ్ । తదర్ధచంద్రేణ విధిర్విపంచీనిక్వాణనాకోణధనుప్రణున్నా ఇతి రత్యా లిఖితమితి మోహనత్వాదుక్తమ్ । యథా కామేన తతాంతిలతాసమృద్ధ్యా ఇతి శ్లోకే కామనిర్మితత్వం ॥

{ ప్రసూతపద్మోత్పలకాననశ్రీః ప్రారబ్ధవీచీవిభవావిలాసైః । దృష్టి-
స్తదీయా దదృశే దయార్ద్రా ద్రాఘీయసీ మన్మథదీర్ఘికేవ ॥ ౩౬ ॥ }

వ్యా ॥ ప్రసూతేతి ॥ ప్రసూతా ఉత్పాదితా పద్మానాముత్పలానాం కుముదానామిందీవరాణాంచ కాననస్య శ్రీః శోభా యయా సా తథోక్తా రక్తరేఖాణాం కనీనికాబహిర్భాగయోః కనీనికాయాశ్చ ప్రభాం అరుణధవళమేచకరూపాం సృజంతీత్యర్థః । దీర్ఘికాపక్షే ప్రసూతాపద్మోత్ప

లలాటాననస్య శ్రీస్సంపత్తిర్యయేతి యోజ్యం॥ ని॥ శ్రీర్వేషరచనాశోభా సం
పత్సరళశాఖిష్వితి రత్నమాలా ॥ విలాసైః శృంగారచేష్టాభిః ప్రారబ్ధాపి
చీవిభవా ఉపక్రాంతతరంగసమృద్ధిః దయా ద్రాఘీయసీ అతిశయేన
దీర్ఘా॥సూ॥దీర్ఘశబ్దాదీయసున్ప్రత్యయః ప్రియస్థిరాదిసూత్రేణ తస్య ద్రా
ఘాదేశశ్చ తదీయా రుక్మిణ్యాః ఇయం దృష్టిర్మన్మథస్య దీర్ఘా శాఖావిశా
రదాపి కేవ దదృశే ఇత్యుత్ప్రేక్షా॥ ౩౮ ॥

తద్దృష్టిరాయామవతీ సుజాతా శ్యామోజ్జ్వలా చారువిశాలమధ్యా ।
మన్యే స మేష్యన్మధువైరిలక్ష్యా చేతోభువశ్శక్తిరభూదమోఘా ॥ ౩౯ ॥

వ్యా ॥ తద్దృష్టిరితి ॥ ఆయామవతీ దైర్ఘ్యవతీ శ్యామా నీలవర్ణా ఉ
జ్జ్వలా రుచిరా వికాసినీ శృంగారవతీ వా దృష్టిపక్షే అర్శ ఆదిభ్యోఽచ్ ఇతి మ
త్వర్థీయోచ్ప్రత్యయః శక్తిపక్షే దీప్తిమతీ ॥ ని ॥ ఉజ్జ్వలో దీప్తిశృంగారరు
చిరేషు వికాసినీతి విశ్వః ॥ చారువిశాలం విపులం మధ్యం యస్యాస్సా త
థోక్తా సుజాతా మనోజ్ఞా తద్దృష్టిః తస్యా రుక్మిణ్యాః దృష్టిః స మేష్యత్ స
మాగమిష్యత్ మధువైరీ కృష్ణ ఏవ లక్ష్యం శరవ్యం యస్యాస్తథాభూ
తా అమోఘా చేతోభువః మన్మథస్య శక్తిః కాసూః ఆయుధవిశేషః అభూ
దితి మన్యే ఆయామవత్త్వాదిగుణైః తథోత్ప్రేక్షా ॥ని ॥ కాసూస్సామర్థ్య
యోశ్శక్తిరిత్యమరః ॥ ౩౯ ॥

నిగృహ్ణతీ రత్నతిలప్రసూనం నాసా తదీయా నయనాబ్ధిసేతుః । అబోధి
నిశ్వాససమీరగంధైరంతర్గతాన్వేదగణాన్వమంతీ ॥ ౪౦ ॥

వ్యా ॥ నిగృహ్ణతీతి ॥ రత్నతిలప్రసూనం రత్నమయం తిలపుష్పం నిగృ
హ్ణతీ న్యక్కుర్వతీ నయనాబ్ధిసేతుః నయనమేవాబ్ధిః తస్య సేతుః నయనద్వ
యమధ్యే సంచారమార్గవద్దృశ్యమానత్వాత్ నయనస్య సముద్రసా
దృశ్యం కవిసమయసిద్ధం తథా కాదంబరీవర్ణనే దృశ్యతే నిజముఖలక్ష్మీనివా
సదుగ్ధోదధినా లోచనయుగళేనేతి తదీయా తస్యా రుక్మిణ్యాః ఇయం నాసా
శ్వాససమీరగంధైః శ్వాసమారుతసౌరభైః అంతర్గతాన్వేద గణాన్ వ

తీ ఉన్మంచతీ అబోధివిద్వద్భిర్జ్ఞాతా కర్తృణిలుట్ ॥వ॥ ప్రథమావరమా ల
క్ష్మీజగత్త్రియకుటుంబినీ। తద్ధర్మాధర్మిణీశక్తిః బ్రహ్మణోనపగామినీ ఇ
తిశ్రియోపిభగవద్ధర్మధర్మవత్వశ్రవణాత్ తన్నిశ్వాసాఅపి భగవన్ని
శ్వాసాఇవేతివిదామాసురితిభావః ॥ ౩౭ ॥

{ నవేందుసంధ్యాప్రభృతీనిలోకే నిర్వర్ణ్యమానానినిదర్శనాని ।
నఖల్వవిందన్కలయాపితస్యాస్స్మితాధరవ్యాప్తికృతామభిఖ్యాం }

వ్యా ॥ నవేతి నవేందుసహితా సంధ్యానవేందుసంధ్యేతిమధ్యమపద
లోపిసమాసః । ప్రభృతిశబ్దేన పుష్పపల్లవముక్తాప్రవాళమిత్యాదిని గృ
హ్యంతే తాని లోకేనిర్వర్ణ్యమానాని దృశ్యమాని ॥ ని ॥ నిర్వర్ణనంతు
నిధ్యానందర్శనాలోకనేక్షణమిత్యమరః ॥ నిదర్శనాని స్మితాధరదృష్టాం
తాః తస్యాః రుక్మిణ్యాః స్మితాధరవ్యాప్తికృతాం స్మితాధరసంపత్ప్రయు
క్తామభిఖ్యాం శోభాంకలయామాత్రయాపి నఖల్వవిందన్నాలభంతఖలు
ఖలుశబ్దోవాక్యాలంకారే ॥ ౩౮ ॥

{ అహేతురజ్యన్నధరస్తదీయఃప్రసూనముక్తాయితముగ్ధహాసః । లక్ష్మీ
లతాయాలలితోదధేశ్చప్రవాళయోగంప్రథయాంబభూవ ॥ ౪౦ ॥ }

వ్యా ॥ అహేత్వితి ॥ అహేతు అలక్తకాదిహేతునిరపేక్షంరజ్యన్ స్వ
భావారుణః ప్రసూనముక్తాయితః పుష్పమౌక్తికవదాచరితవాన్ ముగ్ధస్సు
న్దరోహాసోయస్మింస్తథోక్తః ॥ సూ ॥ ప్రసూనముక్తాశబ్దాదాచారార్థ
క్యజిసతిఅకర్మకత్వాత్కర్తరిక్తః ॥ ని ॥ ముగ్ధస్సున్దరమూఢయోరితివి
శ్వః ॥ తదీయః రుక్మిణ్యాః అయంఅధరోదంతచ్ఛదః లక్ష్మీలతాయాః కాం
తివల్ల్యాః లలితోదధేః విభ్రమసాగరస్యచ ప్రవాళయోగం పల్లవయోగం
విద్రుమయోగంచ ప్రథయాంబభూవ ప్రఖ్యాపయతిస్మ తస్యాస్స్మితాధరౌ
కాంతిలతాయాః పుష్పపల్లవవత్ లలితోదధేః ముక్తావిద్రుమవచ్చ రేజ
తురిత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥

{ ముఖం తదీయం విరరాజ ముగ్ధం సౌరభ్యలావణ్యసముచ్చయేన । వ్యవస్థితాన్యోన్యవిశేషలోభాదేకత్వమాపన్నమివేందుపద్మమ్ ॥౮౧॥ }

వ్యా ॥ ముఖమితి ॥ ముగ్ధం మనోజ్ఞం తదీయం ముఖం సౌరభ్యలావణ్యయోస్సముచ్చయేన సమ్మేళనేన హేతునా వ్యవస్థితా ప్రత్యేకత్ర స్థితా వా అన్యోన్యస్య యా విశేషా భేదకధర్మాః తయోర్లోభాదిందోస్సౌరభ్య పద్మస్య లావణ్యావ అభిలాషాదేకత్వమాపన్నం ప్రాప్తమిందుపద్మం ఇందుశ్చ పద్మం చేతి ద్వన్ద్వైకవద్భావః తదివ విరరాజ ॥ ని ॥ విశేషోవయవే వ్యక్తౌ తిలకేత్యంతభేదకే ఇతి రత్నమాలా ॥ ౮౧ ॥

{ వర్ణానుపూర్వ్యా సుభగేన కాలే భవ్యాం శ్రుతిం భావయతా యథావత్ । తారస్య సంస్థానమివాన్వకార్షీత్ కంఠేన సా కాంచనకంబుభాసా ॥ }

వ్యా ॥ వర్ణేతి ॥ సాలక్ష్మీః వర్ణానాం గీతిక్రమాణాం కర్పూరకస్తూర్యాదివిలేపనానాం వా ఆనుపూర్వ్యా పరిపాట్యా సుభగేన మనోజ్ఞేన కాలే గానసమయే శ్రుతిం జాతావేకవచనం శ్రోత్రాణాం శ్రోత్రాణి యథావత్ సమ్యగ్భవ్యాం భావయతా శుభామానందినీం కుర్వతా భవ్యశబ్దాదానందపరాదర్శఆద్యచ్ప్రత్యయః కాంచనకంబుభాసా సువర్ణశఙ్ఖత్విషా కంఠేన తారస్య సంస్థానమాకారమన్వకార్షీత్ అనుకరోతి స్మ ఇవశబ్దో వాక్యాలంకారే ఆఖ్యాతేనైవ సాదృశ్యకథనాత్ గ్రంథిలిప్త్యాం ప్రణవసంస్థానం వర్తులమితి తత్సాదృశ్యోక్తిః ప్రణవోపి వర్ణానామకారోకారమకారాణాం ఆనుపూర్వ్యా సుభగః సర్గాద్యసమయే శ్రుతేర్వేదస్య యథావత్స్వరవర్ణాదిపౌష్కల్యేన భావయితా ఉత్పాదకశ్చ ఓంకారప్రభవా వేదా ఇతి స్మృతేః ॥ ని ॥ వర్ణో నీలాదివిప్రాద్యోః కీర్తౌ గీతిక్రమే స్తుతౌ । ఇత్యేవ్యాక్షరేత్వస్త్రీ ప్రకారే లేపశోభయోరితి ॥ ఓంకారః ప్రణవస్తారః ఇతి చ వైజయంతీ ॥ ౮౨ ॥

{ మధుద్విషః కర్ణపరిష్క్రియార్థం కామాత్మనా మాల్యకృతేవ క్లృప్తే । బభూవతుర్బాహులతే తదీయే శంపాత్విషా చంపకమాలికే ద్వే ॥౮౩॥ }

వ్యా ॥ మధుద్విషఇతి ॥ శంపాద్వివిహ విద్యుత్ప్రభే తదీయేతస్యా ఇ
మే బాహులతే మధుద్విషః కృష్ణస్య కణ్ఠపరిష్వఙ్గార్థం కణ్ఠప్ర
సాధనాయ కామాత్మనా కామరూపేణ మాల్యకృతా మాలాకారేణ క్ల
ప్తే గ్రథితే ద్వేచంపకమాలికేఇవబభూవతుః ॥ ౪౩ ॥

ఆసీదధిష్ఠానవిశేషసీమా వక్షోజయోరంకురతోరముష్యాః । ముకుం
దవక్షస్థలముద్రణార్హాం భవ్యామవస్థామివ భావయంతీ ॥ ౪౪ ॥

వ్యా ॥ ఆసీదితి ॥ అముష్యాః రుక్మిణ్యాః అంకురతోః ప్రరోహతోః వ
క్షోజయోఃఅధిష్ఠానవిశేషసీమామూలసన్నివేశరూపస్యావయవస్యసీమా
॥ ని ॥ విశేషోవయవె ద్రవ్యఇతిశబ్దార్ణవః ॥ ముకుందవక్షస్థలముద్రణా
ర్హాంఅతివిశాలస్య కృష్ణవక్షస్థలస్యముద్రణే ఉచితాంభవ్యాం భావినీమ
వస్థాంభావయంతీవ సూచయంతీవాసీత్ (ప్రా)దుర్భవతా యావతా స్తన
పరిమాణేన ముకుందవక్షః కాత్స్న్యేన ముద్రితంభవతి తావదుపయో
గ్యధిష్ఠానం ప్రథమమేవాసీదిత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥

సమావృతౌ హారమయూఖసూత్రైస్తస్యాస్తనౌ చారుతరావభూతాం ।
జిగీషతస్తత్ప్రియచిత్తవృత్తిం మనోభువో మంగళపూర్ణకుంభౌ ॥౪౫॥

వ్యా ॥ సమావృతావితి ॥ హారమయూఖాఏవసూత్రాణి తంతవః తైఃస
మావృతౌ చారుతరౌ తస్యాస్తనౌ తత్ప్రియచిత్తవృత్తిం తస్యాః ప్రియస్య
కృష్ణస్య మనోవ్యాపారంజిగీషతో జేతుమిచ్ఛతః మనోభువో మన్మథ
స్య మంగళపూర్ణకుంభౌ మంగళార్థం పూర్ణకలశావభూతాం రా
జ్ఞాం ప్రస్థానసమయేషు తంతుభిర్వేష్టితం పూర్ణకుంభయుగళం పుర
తః ప్రదర్శయంతి తద్వదభూతామిత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥

తస్యాస్తథాతద్వదలక్ష్యమధ్యం తన్వ్యాః స్తనద్వంద్వమవాపవృద్ధిం। కా
లేయథాతత్ప్రథమప్రభూతం కృచ్ఛ్రాదభూత్కృష్ణభుజాంతరాళం ॥

వ్యా ॥ తస్యాఇతి ॥ తస్యాః తన్వ్యాః రుక్మిణ్యాః తద్వద్రుక్మిణీవదె
వ అలక్ష్యమధ్యం అవిభావ్యమధ్యదేశం స్తనద్వయం తథా తేనప్రకారె

ౌ వృద్ధిమాప కృష్ణస్య భుజాంతరాళం వక్షః కాలే ఆశ్లేషాదిసమయే యథా కృచ్ఛ్రాత్ కథంచిత్ తత్ప్రథిమప్రభూతం తస్య స్తనద్వయస్య ప్రథిమ్నః పృథుత్వస్య పర్యాప్తం బభూవ తథేతిపూర్వేణసంబంధః॥౭౬॥

మధ్యం కృశిమ్నా విరరాజ తస్యా నాభిహ్రదాన్నాళమివ ప్రరూఢం ।
ప్రియాగమోదర్కమభూద్యదగ్రే కుచాత్మనా కాంచనపద్మయుగ్మం ॥

వ్యా ॥ మధ్యమితి ॥ తస్యాః రుక్మిణ్యాః మధ్యమవలగ్నం కృశిమ్నా కార్శ్యేన నాభిరేవహ్రదః అగాధజలాశయః ॥ ని ॥ జలాశయోజలాధారస్తత్రాగాధజలేహ్రదఇత్యమరః ॥ తస్మాత్ప్రరూఢం నాళమివ కమలమూలదండమివ రరాజ యదగ్రే యస్యమధ్యస్యాగ్రే కుచాత్మనా కుచరూపేణ ప్రియాగమోదర్కం ప్రియస్యకృష్ణస్య ఆగమః ఆగమనం ఉదర్కః భావిఫలం యస్య ॥ ని ॥ ఉదర్కఃఫలముత్తరమిత్యమరః ॥ తథాభూతం కాంచనపద్మయుగ్మం అభూత్ తదితిపూర్వేణసంబంధః ప్రియస్య హర్షస్య ఆగమయితా ఉదితోర్కో యస్యేతివ్యుత్పత్త్యా పద్మంప్రియాగమోదర్కంభవతీతిభావః అత్రార్థేఆగమేతిఆఙ్పూర్వాద్గమేర్ణ్యన్తాత్పచాద్యచిరూపం ఉదర్కమితి ప్రాచాద్యపత్సమాసః ॥ ౭౭ ॥

స్తోకానతాంగీ స్తనభారభూమ్నా ముగ్ధా బభౌ ముష్టిమితావలగ్నా ।
భృంగాభినంద్యేన గుణేన యుక్తా కామస్య సా కాపి ధనుర్లతేవ॥౭౮॥

వ్యా ॥ స్తోకేతి ॥ స్తనభారస్య భూమ్నా బాహుళ్యేన స్తోకానతాంగీ కించిదవనతశరీరా ముష్టిమితావలగ్నా ముష్టిపరిమితమధ్యభాగా భృంగాభినంద్యేన భ్రమరాణాం శ్లాఘనీయేన గుణేనసౌరభ్యేణ యుక్తా సా ముగ్ధా బాలా కామస్య కాపి ధ్రియమాణాతిరిక్తా కాచిద్ధనుర్లతేవచాపయష్టిరివబభౌ మన్మథచాపయష్టిరపి అనాకృష్టమౌర్వీకా స్తోకానతా ముష్టిగ్రాహ్యమధ్యా భృంగైస్సైతుభిః అభినంద్యేన గుణేన భృంగరాజిరూపయా మౌర్వ్యా యుక్తాచభవతీతిభావః ॥ ౭౮ ॥

రరాజలావణ్యతరంగరమ్యావలిత్రయీమధ్యగతామృగాక్ష్యాః ।అం
తస్థితానామివదర్శయంతీ నివేశసీమాంతమనుప్రియాణామ్ ॥ ౭౯ ॥

వ్యా ॥ రరాజేతి ॥ లావణ్యతరంగరమ్యా లావణ్యసింధోః తరంగప ఙ్క్తిరివ రమ్యా మృగాక్ష్యా మధ్యగతావలగ్నగతావలిత్రయీ ఉదరరేఖాత్రయీ అంతస్స్థితానాం తస్యా అభ్యంతరేస్థితానామనుశ్రవాణాం చతుర్ణామపి వేదానాం నివేశసీమాం తన్నివాససీమావసానం దర్శయంతీ రరాజవళిత్రయేణ నివేశచతుష్టయమసంకీర్ణం దర్శితం భవతీతి భావః

{ మధ్యావలగ్నం సుదృశో విలగ్నా రోమావలీ కామధనుర్గుణాభా । జి
{ గాయ నాభీసరసస్సుజాతాముల్లాసినీముత్పలరేణుపఙ్క్తిం ॥ ౫౦ ॥

వ్యా ॥ మధ్య ఇతి ॥ సుదృశో రుక్మిణ్యాః మధ్యావలగ్నం వలగ్నస్య మధ్యే విలగ్నా సక్తా ॥ సూ ॥ పారేమధ్యే షష్ఠ్యా వేత్యవ్యయీభావః । మధ్యశబ్దస్య ఏదంతత్వనిపాతశ్చ కామధనుర్గుణాభా కామస్య ధనుర్గుణో భృంగపఙ్క్తిః తత్సదృశీ రోమావళీ నాభిసరసః ఉల్లాసినీం ప్రసరణశీలాం సుజాతాం మనోజ్ఞాం ఉత్పలరేణుపఙ్క్తిం ఇందీవరపరాగరేఖాం జిగాయ జయతిస్మ ఇందీవరపరాగరేఖేవ రరాజేత్యుత్ప్రేక్షాయాం ఔచిత్యాత్ పర్యవసానం ద్రష్టవ్యమ్ ॥ ౫౦ ॥

{ అనుప్రయాతస్స్వవశామభిఖ్యాం యూథోజ్ఝితో యౌవనగంధహస్తీ ।
{ తదా ప్రమరాజివ్యపదేశదృశ్యాం నూనం దధౌ నూతనదానరేఖామ్ ॥

వ్యా ॥ అనుప్రయాత ఇతి ॥ స్వస్మిన్వశా అధీనా స్వవశా సైవ స్వస్యవశా కరిణీ శ్లిష్టరూపకం ॥ ని ॥ త్రిష్వధీనే వశో వాంఛా ప్రభుత్వాధీనతాసు చ । వశా వంధ్యాగవీయోషాదుహితా కరిణీచ సేతి రత్నమాలా ॥ ఏవంభూతామభిఖ్యాం శోభామనుప్రయాతః అనుసృతవాన్ గత్యర్థత్వాత్ కర్తరి క్తః యూథోజ్ఝితః ఉజ్ఝితయూథః ఆహితాగ్న్యాదిత్వాన్నిష్ఠాయాః పరనిపాతః యథా యూథం త్యక్త్వా సంచరన్నద్వితీయో భవతి ఏవం సదృశరాహిత్యాదద్వితీయ ఇతి యౌవనపక్షే తాత్పర్యం యౌవనగంధహస్తీ యౌవనమేవ మత్తగజః గంధో గర్వస్తత్సహితః హస్తీ మధ్యమపదలోపీ సమాసః ॥ ని ॥ గంధో గంధక ఆమోదే లేశే సంబంధగర్వయోరితి

-శ్వా ॥ చందనహరితాలాదిగంధయుక్తః క్షత్రియజాతీయో గజఇతివా ఉ
క్తంహి గజశాస్త్రే ॥ ప ॥ భద్రశ్రీహరితాలగుగ్గులశిలా గంధోతిశూ
రోరణే నానాశస్త్రనిపాతవేగసహనః స్తంబేరమః క్షత్రియఇతి ॥ త
ద్రోమరాజివ్యపదేశదృశ్యాం రుక్మిణ్యా రోమరాజివ్యాజేన దృగ్గోచరభూ
తాం నూతనదానరేఖామభినవమదజలరాజిం నూనందధౌ సాపహ్నవో
త్ప్రేక్షేయమితివ్యపదేశశబ్దేసత్యపి నూనం శబ్దస్యనాధిక్యమ్ ॥ ౫౦ ॥

{ ప్రకాశితావర్తరుచిః ప్రభాబ్ధౌ నాభిస్సువృత్తారురుచే నతాంగ్యాః ।
రోమావళీరత్నలతానురూపం రుక్మేణనిష్పన్నమివాలవాలమ్ ॥ ౫౧ }

వ్యా ॥ ప్రకాశితేతి ॥ నతాంగ్యాః స్తనభారాతిరేకంచిదవనతాంగ్యాః
రుక్మిణ్యాః ప్రభాబ్ధౌ ప్రభాసముద్రే ప్రకాశితావర్తరుచిర్దర్శితజలభ్ర
మశోభా సువృత్తా సమ్యగ్వర్తులా నాభిరోమవల్ల్యేవ రత్నలతా తస్యా
అనురూపస్సదృశః రుక్మేణ సువర్ణేన నిష్పన్నమాలవాలమివ జలధార
ణార్థమూలబంధవలయమివ రురుచే ॥ ౫౧ ॥

{ పృథ్వీచకాశేస్తనసంపదస్యాలావణ్యమంభో నియతంచతేజః । శ్వా
సోద్గమోగంధవహశ్శుభాంగ్యానాభిశ్చమధ్యంచనభోవిభక్తం ॥ ౫౨ }

వ్యా ॥ పృథ్వీతి ॥ శుభాంగ్యా రమణీయాంగ్యాః రుక్మిణ్యాః పృథ్వీ
మహతీ వోతోగుణవచనాదితి పృథుశబ్దాత్ జీష్ పృథ్వీభూరూపాచేతిశ్లి
ష్టరూపకం స్తనసంపత్ స్తనశోభాచ లావణ్యం ॥ ప ॥ముక్తాఫలేషుచ్ఛా
యాయాస్తరళత్వమివాంతరా । ప్రతిభాతియదంగేషు తల్లావణ్యమిహో
చ్యతే ॥ ఇత్యుక్తలక్షణంచచాకచక్యం తదేవాంభఇతివ్యస్తరూపకం త
చ్చ నియతం స్థిరం తేజః బహిఃప్రసృమరజ్యోతిః తదేవతేజః తృతీయమ
హాభూతమితి శ్లిష్టరూపకం శ్వాసోద్గమః శ్వాసస్య ఉద్గమః గంధవహః
గంధస్యవోఢా సఏవ వాయుతత్వమితి శ్లిష్టరూపకం నాభిశ్చ మధ్యం
చ నభః తదుభయమాకాశమితివ్యస్తరూపకం తచ్చ విభక్తం ఉక్తక్రమేణ
పృథివ్యాదిమహాభూతరూపేణ కృతవిభాగం సచ్చకాశే॥సూ॥ నపుంసకమ

నపుంసకైనైకవచ్చాస్యాన్యతరస్యామితి నపుంసకశేషస్యైకవద్భావస్య చవిధానాత్ స్తనసంపదిచ విభక్తమితి నపుంసకైకవచనేనపరామర్శః॥

{ గజేంద్రహస్తాదిషుతత్సమత్వే దూరేసతాం దోషగుణావమర్శః ।
భవిష్యతశ్శార్ఙ్గభృతస్తదూరూలీలోపధానే కిమతోఽధికేన ॥ ౫౮ ॥ }

వ్యా ॥ గజేంద్రేతి ॥ గజేంద్రహస్తాదిషు గజప్రవరశుండాదిషు ఆది శబ్దేన కదలీకరభాదిన్యూనరూపోపమానాని గృహ్యంతే తేషు తత్సమత్వే తయోః రుక్మిణ్యాః ఊర్వోస్సామ్యవిషయె సతాంమభిజ్ఞానాం దోషగుణయోరవమర్శః విచారః దూరె తద్విచారస్యప్రసక్తిర్నాస్తీత్యర్థః। కుతఇత్యతఆహ ॥ భవిష్యతఇతి ॥ తదూరూ శార్ఙ్గభృతఃకృష్ణస్యలీలోపధానే లీలోర్ధోపబర్హౌభవిష్యతః అతోఽధికేనకిం అతోఽధికఉత్కర్షో నవక్తవ్యః ఏతావతైవ కరికరాదీనాం తత్సామ్యశఙ్కానిరాససిద్ధేరితిభావః వర్ణ్యమానయావసకాలవివక్షయాభవిష్యతఇతిప్రయోగః ॥ ౫౮ ॥

{ మనోజ్ఞవృత్తంమధుబుద్బుదాభం చక్షుష్మతాం సాదరదర్శనీయమ్ ।
స్వదేహకాంతేస్సవిశేషదృష్టౌజానుద్వయందర్పణతామయాసీత్ ॥ }

వ్యా ॥ మనోజ్ఞేతి ॥ అదౌ తస్యాఇత్యధ్యాహార్యః ॥ తస్యాః రుక్మిణ్యాః స్వదేహకాంతేః నిజదేహశోభాయాః సవిశేషదృష్టౌ సమ్యగ్దర్శనెవిషయే మనోజ్ఞవృత్తం మనోజ్ఞంయథాతథావర్తులం మధుబుద్బుదాభం పీతవర్ణత్వాత్ క్షౌద్రబుద్బుదసదృశం చక్షుష్మతాం సాదరందర్శనీయం చక్షుస్సాఫల్యాపాదకమితి సాదరందృశ్యం జానుద్వయం దర్పణతామయాసీత్ యాతిస్మ ॥ ౫౯ ॥

{ ఉదేష్యతఃపంచశరస్య తస్యాముత్పాదయిష్యన్నుచితం నిషంగమ్ ।
విధిస్స్వయంమాతృకయాకిలార్థీజంఘాయుగంవీక్ష్యజహర్షతస్యాః }

వ్యా ॥ ఉదేష్యతఇతి ॥ తస్యాముదేష్యతః (ప్రా)దుర్భవిష్యతఃపంచశరస్య ఉచితంనిషంగం తూణీరం స్వయం ఉత్పాదయిష్యన్ విధిర్బ్రహ్మామాతృకయా అర్థీ ప్రయోజనవాన్ భూమికామిచ్ఛన్నితియావత్ త-

స్యాజంఘాయుగంవీక్ష్య జహర్ష హృష్యతిస్మ ఇయమేవ మాతృకేతి బు
ద్ధ్వేతిభావః కిలేతిపరకృతౌ ॥ ౫౬ ॥

{ అలక్తకాదప్యధికాత్మరాగా పదద్వయీపద్మదృశశ్చకాశే । ప్రా
చీనజన్మప్రణయానురోధాత్సంభావ్యమానేవ సరోజలక్ష్మ్యా ॥ ౫౭ ॥ }

వ్యా ॥ అలక్తకాదితి ॥ అలక్తకాద్వ్యాపకాదపి అధికాత్మరాగా అ
ధికనిజారుణ్యాపద్మదృశఃపదద్వయీ ప్రాచీనం ప్రాక్తనంజన్మ ॥ప॥పునశ్చ
పద్మాత్సంభూతాహ్యాదితో హ్యమాద్యవాహారిరితి పురాణోక్తం లక్ష్మ్యాః ప
ద్మైజన్మ తస్మిన్యః ప్రణయః స్నేహః తదనురోధాత్తస్యానపర్తనాత్ సరో
జలక్ష్మ్యా పద్మకాంత్యా సం‌భావ్యమానేవప్రసాధ్యమానేవచకాశే ॥ ౫౭ ॥

{ పాదాంబుజేన త్తమధుప్రసక్త్యానిర్ణేజయామాసనఖేందుకాంత్యా ।
ప్రాయేణసాసత్పథమాశ్రయంతీపంకానసత్సంగభవాన్పృథివ్యాః ॥ }

వ్యా ॥ పాదాంబుజఇతి ॥ సత్పథంసచ్చరితమాశ్రయంతీ సా రుక్మిణీ
పాదపద్మాంబుజం రిస్మిర ద త్తమధుప్రసక్త్యా సంపాదితమకరందసంపర్కా
యా పదాంబుజే స్వయం మకరందాయమానయేతియావత్ సఖా ఇందవ
ఇవ తేషాం కాంత్యా ప్రాయేణ ప్రాచుర్యేణ పృథివ్యాః అసత్సంగభ
వాన్ దుష్టదైత్యాదిసంగజనితాన్పంకాన్ పాపాని కర్దమానిత్యపి ప్రతీ
యతే ॥ ని ॥ పంకోస్త్రీ కర్దమైనసౌరితి వైజయంతీ ॥ నిర్ణేజయామాస
క్షాళయామాస ॥ ౫౮ ॥

{ తస్యాఃపదామ్భోజమృణాళభాసాప్రకాశభూమ్నానఖమౌక్తికానాం
ప్రకీర్ణపుష్పస్సుధయావసిక్తావిహారభూమ్యోయుగపద్బభూవుః॥౫౯ }

వ్యా ॥ తస్యాఇతి ॥ పదామ్భోజయోః మృణాళానాం బిసతంతూ
నాం భాఇవభాఃయస్యతేన నఖమౌక్తికానాంప్రకాశభూమ్నా ఆలోకబా
హుళ్యేన విహారభూమ్యః క్రీడాభూమయః కృదికారాదక్తినఇతిభూమిశ
బ్దాద్వైకల్పికోఙీష్ యుగపదేకకాలమేవ ప్రకీర్ణపుష్పాః సుధయావ
సిక్తాశ్చబభూవుః విహారభూమిషు నఖాలోకవిజృంభణం పుష్పప్రసారణ

వత్సుధాసేచనవచ్చ జాతమిత్యర్థః ॥ ౫౯ ॥

{కళాచికాంకాంచనసారకౢప్తాంకాంతైశ్శుభాంకామపి కాహళీంచ ।
శశంకిరేఽనన్యసమీక్ష్యశోభాంజగంతిజంఘామవలోక్యతస్యాః॥౬౦}

వ్యా ॥ కళాచికామితి ॥ జగంతి లోకాః అనన్యసమీక్ష్యశోభాం అతదీయద్రష్టవ్యకాంతిం తస్యాః జంఘామవలోక్య వీక్ష్య కాంతేః శోభాయాః కాంచనసారకౢప్తాం కనకజాలోత్కృష్టాంశనిర్మితాం కళాచీంవ తద్గృహం శుభాం మనోజ్ఞాం కామపి అనిర్వచనీయరూపాం కాహళీం వాద్యవిశేషంచ శశంకిరే ॥ ౬౦ ॥

{తస్యాశ్శ్రుతిశ్రేణిశిఖామణీనాంసకేసరాదీధితిభిర్నఖానామ్ । ప్ర
సాధికాలోచనభృంగలౌల్యంపదద్వయీపాదమయీనిరాస ॥ ౬౧॥}

తస్యాఇతి ॥ శ్రుతిశ్రేణిశిఖామణీనాం శ్రుతిపఙ్క్తీనాం చూడారత్నభూతానాం తదుత్తమాంగవేదాంతతాత్పర్యగోచరత్వాత్తథాత్వారోపః నఖానాం దీధితిభిః కిరణైః సకేసరా కింజల్కసహితా తస్యాః పాదమయీ పాదరూపా పద్మద్వయీ ప్రసాధికానామలంకర్త్రీణాం లోచనాన్యేవభృంగాః తేషాం లౌల్యం చాంచల్యం ॥ ని ॥ లోలశ్చలసతృష్ణయోరిత్యమరః ॥ నిరాస నిరస్యతిస్మ । తాసాంలోచనాని రామణీయకేన నిశ్చలీచకారేత్యర్థః ॥ ౬౧ ॥

{ముఖేందునిష్యందనిభైరముష్యామందస్మితైరిందురవాప్తమాంద్యః।ప్రా
యఃప్రభూతాద్భుతకాంతిలోభాన్నఖాత్మనాతత్పదమేవభేజే॥౬౨}

వ్యా॥ ముఖేంద్వితి॥ ముఖేందోర్యేనిష్యందాః అమృతస్యందాఃతన్నిభైః తైరివస్థితైః అముష్యాః మందస్మితైర్హేతుభిః ఆప్తమాంద్యః ప్రాప్తనికర్షఇవస్థితః ఇందుః ప్రాయోనూనం ప్రభూతా ప్రచురా అద్భుతా యాకాంతిః తత్ర లోభాత్ నఖాత్మనా నఖరూపేణతత్పదంతస్యాశ్చరణమేవభేజే సిషేవేతత్పదసేవాపుణ్యేనసమీహితకాంతిర్లభ్యతఇతిధియేతిభావః ॥ ౬౨ ॥

ద్వాదశస్సర్గః

{ అలక్షి దైవైరవతారలక్ష్మ్యాస్తస్యాశ్శుభాపాదనఖేందుపఙ్క్తిః । ఆగా
మికల్పేష్వధికారలోభాత్తారావళిస్తత్పదమాశ్రితేవ ॥ ౬౩ ॥ }

వ్యా ॥ అలక్షీతి ॥ అవతారలక్ష్మ్యాః అవతారరూపాయాశ్శ్రియఃతస్యా
శ్శుభామనోజ్ఞా పాదనఖా ఇందవఇవ తేషాంపఙ్క్తిః ఆగామికల్పేషు భ
విష్యత్కల్పేష్వధికారలోభాత్ తత్పదమాశ్రితా తారావళిర్నక్షత్రప
ఙ్క్తిరివ దైవైరలక్షీత్యుత్ప్రేక్షా ఆధికారికపదానాం లక్ష్మీచరణసేవాలభ్య
త్వం ఆధికారికత్వాద్దేవాజానంతీతి దైవైరిత్యుక్తం ॥ ౬౩ ॥

{ యాతేనమంజీరరవైశ్చతస్యాః ప్రాయఃపరాభూతగతిప్రణాదాః । శి
క్షావిశేషార్థమివాధిచక్రుః పాదానువృత్తింప్రణయేనహంసాః ॥ ౬౪ }

వ్యా ॥ యాతేనేతి ॥ తస్యాః రుక్మిణ్యాః యాతేన గమనేన భావుకైః
మంజీరరవైర్నూపురశింజితైశ్చ ప్రాయో నూనం పరాభూతగతిప్రణా
దాః తిరస్కృతగమనకూజితాః హంసాః శిక్షావిశేషార్థం అభ్యాసాతిశ
యార్థమివ ప్రణయేన గమనకూజితసామ్యాహిత సజాతీయభ్రాంతికృ
తేన స్నేహేనపాదానువృత్తింతస్యాశ్చరణానువృత్తింఅధిచక్రుఃఆరేభిరే

{ రరాజదివ్యైరధిరాజచిహ్నైశ్శ్లాఘాపదంతత్పదమాగమానామ్ ।
అస్థానమాస్థాపయితాపరస్తాద్యత్పాణినావిశ్వపతేరవాప్యం ॥ ౬౫ ॥ }

వ్యా ॥ రరాజేతి ॥ ఆగమానాం వేదానాంశ్లాఘాపదం శ్లాఘనస్య
విషయభూతం తత్పదం తస్యాశ్చరణం దివ్యైః లోకోత్తరైః అధిరాజచి
హ్నైః అధికోరాజా అధిరాజః ప్రాదిసమాసః తల్లక్షణైః ధ్వజకలశ
ఛత్రాదిరేఖాభిః రరాజ యదస్యాః పదం పరస్తాద్భావిని వివాహకా
లే॥సూ॥ పరశబ్దాద్భావికాలవృత్తేః విభాషాపరావరాభ్యాంఇతి సప్తమ్యా
ర్థేస్తాతిప్రత్యయః అస్థానమాస్థాపయితా ఆతిష్ఠమశ్మానంఇతిమంత్రేణ
దృషదమాక్రమయితా విశ్వపతేః అఖిలనాయకస్య కృష్ణస్యపాణినాఅవా
ప్యం ప్రాప్యం తత్తస్యాః పదం తాదృగ్భాగ్యసూచకైః చిహ్నైర్బభా
విత్యర్థః ॥ ౬౫ ॥

అతీత్యకృచ్ఛ్రాత్సముదాయశోభాం ప్రత్యంగసౌన్దర్యపరాదిదృక్షా।
పర్యభ్రమత్ప్రాప్తవిహారదోలా పుష్పేషు భృంగీవ ముహుస్సఖీనామ్ ॥

వ్యా ॥ అతీత్యేతి ॥ సఖీనాం ప్రత్యంగసౌందర్యపరా రుక్మిణ్యాః ప్రత్యవయవం యత్సౌందర్యం తద్విషయిణీ దిదృక్షా ద్రష్టుమిచ్ఛా సముదాయశోభాం సర్వావయవసముదాయస్య కాంతిం కృచ్ఛ్రాదతీత్య యత్నేనాతిక్రమ్య అతిరమణీయత్వాత్ సాపి ఝడితి అత్యేతుం నశక్యత ఇతిభావః పుష్పేషు భృంగీవ ప్రాప్తః విహార ఇతస్తతోభ్రమణలీలైవ డోళా ప్రేంఖోళికా యయా తథాభూతా సతీ ముహుః పునఃపునః పర్యభ్రమత్ భ్రమతిస్మ సర్వేషామప్యంగానాం అతిహృద్యతయా సర్వత్ర చాపలాదేకమవలంబనం వినా పరితో భ్రమతి స్మేత్యర్థః ॥సూ॥ కృచ్ఛ్రాదితి కరణే చ స్తోకాల్పకృచ్ఛ్రకతిపయస్యాసత్త్వవచనస్యేతి కరణే పంచమీ ॥ ౬౬ ॥

శృంగారయోనేరివ శిల్పవిద్యాం దివ్యాం త్రిలోక్యా ఇవ దిష్టవృద్ధిమ్ । సీ
మాంతరేఖామివ సంపదస్తాం జగుః స్త్రియో జంగమరత్నసృష్టిం ॥ ౬౭ ॥

వ్యా ॥ శృంగారేతి ॥ శృంగారయోనిర్మన్మథః ॥ ని ॥ శృంగారయోనిశ్శ్రీపుత్రః ఇతి మన్మథపర్యాయేష్వమరశేషః ॥ తస్య శిల్పవిద్యామివ అద్భుతవస్తునిర్మాణకౌశలమివ త్రిలోక్యాః దివ్యాం అప్రాకృతాం సర్వోత్తరాం దిష్టవృద్ధిం భాగ్యవృద్ధిమివ సంపదస్సౌందర్యాదిసమృద్ధేః సీమాంతరేఖాం అవధిభూమ్యవసానశ్రేణీమివ చస్థితాం తాం స్త్రియః తద్దర్శిన్యః అంతఃపురయోషితః జంగమరత్నసృష్టిం జగుః గాయంతి స్మ ॥ సంచారిరత్నరూపా కాచిదియం బ్రహ్మణస్సృష్టిరిత్యూచురిత్యర్థః ॥ ౬౭

వయస్యయాభీష్టవరానుయోగే సా పశ్యదాత్మానమమందలజ్జా । అ
సూచయన్మ్లానమనేన తస్యాస్స్వలక్షణం శౌరిమనన్యలక్ష్యం ॥ ౬౮

వ్యా ॥ వయస్యయేతి ॥ వయస్యయా స్నిగ్ధయా సఖ్యా అభీష్టవరానుయోగే అభిమతస్య పత్యుః ప్రశ్నే కృతే సతి ॥ ని ॥ ప్రశ్నోనుయోగః పృచ్ఛా చేత్యమరః ॥ సా రుక్మిణీ అమందలజ్జా సతీ ఆత్మానమపశ్యత్ అవ

ంతముఖీస్వాత్మానమేవ వక్ష్యతీస్మ అనేన స్వాత్మదర్శనే
ప లక్షణానియస్యతం స్వానురూపం శౌరిం అనన్యలక్ష్యం
మ్యంయథాతథా తస్యాః వయస్యాయాః నూనం అసూచయత్ వ్యా
కథనే ఇతరేపి జ్ఞాస్యంతీతి స్వాత్మదర్శనేన స్వానురూపః కృష్ణఏవ వర
భిమతఇతి విదగ్ధాయాః అస్యాః సూచనం కృతవతీవేత్యుత్ప్రేక్షా ॥౬౮

అలిప్సతశ్వోపహవిస్తదైనాం చైద్యస్స్వభావో దమఘోషజన్మా । తస్మై
చకృష్ణైకమనోరథాంతాం రూపాధికాం దాతుమియేషరుక్మీ ॥ ౬౯ ॥

వ్యా ॥ అలిప్సతేతి ॥ తదా యావసనమయె దైత్యస్స్వభావః ఆసుర
ప్రకృతిః దమఘోషాత్ చైద్యరాజాత్ జన్మయస్యసః శిశుపాలః ఏనాం
రుక్మిణీం శ్వోపహవిః పురోడాశాదికమివ అలిప్సత లబ్ధుమైచ్ఛత్ రుక్మీ త
దగ్రజశ్చకృష్ణైకమనోరథాం కృష్ణేన ఏకః ఏకల్పం ప్రాప్తఇవ తతోభేత్తు
మశక్యః మనోరథోయస్యాస్తాంరూపేణ అధికాం తాం రుక్మిణీం తస్మై
శిశుపాలాయ దాతుమియేష ఇచ్ఛతిస్మ ॥ ౬౯ ॥

పరస్పరంభూషయతఃప్రతీకానౌద్వాహికం మంగళముద్వహన్త్యాః ।
ప్రాయస్స్వదీప్తైగతిరోధిమిచ్ఛంత్యావారయన్నాభరణాని తస్యాః ॥

వ్యా ॥ పరస్పరమితి ॥ రుక్మిణీ శిశుపాలాయ దాతవ్యేతి వివాహేని
శ్చితేసతి ఔద్వాహికం ఉద్వాహప్రయోజకం మంగళం మాల్యానులేప
నాదికం ఉద్వహంత్యాస్తస్యాః పరస్పరం భూషయతః అన్యోన్యస్యాభర
ణాభూతాన్ ప్రతీకాన్ అవయవాన్ ॥ ని ॥ అంగంప్రతీకోవయవఇత్యమరః
ఆభరణాని హారకేయూరాదీని కర్తౄణి (ప్రా)యోనూనం స్వదీప్తైః స్వే
షాం ప్రభాయాః అతిరోధిం అతిరోధానం ఇచ్ఛంతీసన్తి ఆవారయన్ ఆ
వృణ్వంతిస్మ వృఞ్ వరణఇతి చురాదిమధ్యేపాఠాత్ స్వార్థేణిచ్ అంగా
నామనావరణే తేషాం ప్రభాభిరాభరణప్రభా స్తిరస్క్రియేరన్నితి భావః ॥

లావణ్యకల్పద్రుమమంజరీంతాం శృంగారదిగ్వారణవైజయంతీం । సౌం
దర్యదుగ్ధోదసుధాప్రసూతిం సైరంధ్రికాః ప్రేక్ష్యమిథశ్శశంసుః ॥౭౦ ॥

వ్యా ॥ లావణ్యేతి ॥ లావణ్యం కాన్తిరేవ కల్పద్రుమః తస్య మఞ్జరీం కల్పద్రుమస్య మఞ్జరీమివ లావణ్యస్యాపి సారభూతాం శృఙ్గారదిగ్వారణవైజయన్తీం శృఙ్గారరస ఏవ దిగ్గజః తస్య పతాకాం యథా పతాకా దిగ్గజం పరిష్కరోతి తథా శృఙ్గారరసం స్వయం పరిష్కుర్వతీం సౌందర్యమేవ దుగ్ధోదస్తస్య సుధాప్రసూతిమమృతోత్పత్తిమివ సారభూతాం రుక్మిణీం ప్రేక్ష్య సైరన్ధ్రికాః మణ్డితాః మిథశ్శశంసుః అన్యోన్యం తుష్టువుః ॥ ౭౧ ॥

{ వ్యామాతిరిక్తస్తనకుమ్భభూమ్నా వ్యాప్తాకృతిం యౌవనకుఞ్జరేణ ।
ప్రసాధయన్త్యః పతిదేవతాస్తాం నాథోచితాం ప్రేక్ష్య న తృప్తిమాపుః }

వ్యా ॥ వ్యామేతి ॥ వ్యామః స్వస్వపార్శ్వప్రసారితయోః బాహ్వోరన్తరం ॥ ని ॥ వ్యామో బాహ్వోస్సకరయోస్తతయోస్తిర్యగన్తరమిత్యమరః ॥ తదతిరిక్తస్య తేనాపి పరిమాతుమశక్యస్య స్తనకుమ్భస్య కలశసదృశస్య స్తనస్య భూమ్నా విపులతయా స్ఫీతత్వేన కుఞ్జరపక్షే వ్యామాతిరిక్తస్తనసదృశస్య కుమ్భస్య శిరోవయవస్య భూమాయస్యేతి యోజ్యం స్తనకుమ్భ ఇతి పురోపమితసమాసః ఉత్తరత్ర మధ్యమపదలోపిసమాసః ॥ సూ ॥ బహుశబ్దాద్విపులవృత్తేరిమనిచి బహోర్లోపో భూ చ బహోరితి ఇకారలోపే బహోర్భూ ఇత్యాదేశే చ సతి భూమేతి రూపం ॥ ని ॥ బహుస్స్యాద్విపులే త్ర్యాదిసంఖ్యాయామభిధేయవదితి విశ్వః ॥ యౌవనకుఞ్జరేణ వ్యాప్తాకృతిం నాథస్య కృష్ణస్య ఉచితాం తాం రుక్మిణీం ప్రసాధయన్త్యో భూషయన్త్యః పతిదేవతాః పతివ్రతాః ప్రేక్ష్య తృప్తిం నాపుః ॥ ౭౨ ॥

{ మౌళౌ సుకేశ్యాస్స్ఫుటరశ్మిజాలం ముక్తామయం జాలకమాబబన్ధుః ।
క్రీడోచితం కృష్ణమృగం గృహీతుం తేనస్మరో వాగురికస్తదాభూత్ ॥ }

వ్యా ॥ మౌళావితి ॥ సుకేశ్యాశ్శోభనాః కేశాః యస్యాస్తస్యాః రుక్మిణ్యాః మౌళౌ ధమ్మిల్లే ॥ ని ॥ మౌళిః కిరీటే ధమ్మిల్ల ఇతి విశ్వః ॥ స్ఫుటరశ్మిజాలం వ్యక్తకిరణసమూహం ముక్తామయం మౌక్తికగ్రథితం తత్ప్రచురం

జాలకం శిరోభూషణవిశేషమాబబంధుః ఆబధ్నంతిస్మ విశేషః తదాతస్మిన్సమయె తెనజాలకేన స్మరఃకామః క్రీడాస్తోః సహ క్రీడాయామ్యోగ్యం కృష్ణపదమృగస్తంగృహీతుం వాలావదిత్యే తం కృష్ణసారంగృహీతుమిత్యపి ప్రతీయతెవాగురికోభూత్ వాగురామృగబంధినీతయాచగతీతివాగురికః॥సూ॥ తెనచగతీత్యర్థే ప్రాగ్వహతీయష్ఠక్ప్రత్యయః । తథాభూతోభూత్ వాగురాపి స్ఫురద్రశ్మిజాలా స్యాదితి భావః ॥ ౨౩ ॥

{ అనన్యదృష్టింవితతానతామప్యాదర్శసంక్రాంతివిశేషదృశ్యమ్ । ప్రసాధనైఃప్రాప్తగుణైరప్రతీక్ష్యంతస్యాఃముఖంతామరసాయతాక్షం॥౨౪ }

వ్యా ॥ అనన్యేతి ॥ తామరసాయతాక్షం తామరసదళదీర్ఘలోచనం ప్రాప్తగుణైః ప్రత్యగ్రస్మలప్తతయాతదంగసంపర్కేణవా ప్రాప్తాతిశయైః ప్రసాధనైః భూషణైర్వస్త్రైతుభిః ప్రతీక్ష్యం పూజ్యం రమణీయమితియావత్ ఆదర్శసంక్రాంతివిశేషదృశ్యం దర్పణె ప్రతిబింబతయా సంక్రమణేన అతిశయెన రమణీయం తస్యాఃముఖం తామప్యనన్యదృష్టింఅనన్యవిషయలోచనాం వితతాన చకార ఆదర్శె స్వముఖశోభాం దృష్ట్వా స్వయమపి నతృప్తాభూత్ కిముతాన్యేఇతిభావః ॥ ౨౪ ॥

{ అంసావలంబిన్యసితేక్షణాయాఃకంపోజ్జ్వలా కాచనరత్నమాలా । అలక్ష్యతోల్లాసితరమ్యరశ్మిఃకామార్పితాకాంతివిహారదోలా ॥ ౨౫ ॥ }

వ్యా ॥ అంసేతి ॥అసితేక్షణాయాఃఅసితలోచనాయా రుక్మిణ్యాః అంసావలంబినీ అంసే లంబమానా కంపోజ్జ్వలా చాంచల్యేనదీప్తా ఉల్లాసితరమ్యరశ్మిఃఉద్గమితరమ్యరత్నకిరణా కాచన కాచిదమేయరూపా రత్నమాలా కామార్పితా కాంతెర్వక్షస్థలగతాయా విహారార్థదోళెవాలక్ష్యతా దృశ్యత దోళాపి ఉల్లాసితరమ్యసూత్రచలనేన రుచిరాభవతీతిభావః

{ రరాజముక్తాభిరవాప్తశోభైనరత్నాంగదం ప్రాప్తగుణం తదంగే । ప్రవాహవృత్తైఃపరివృత్తిభేదాన్మహీయసీ మండలితేవకాంతిః ॥ ౨౬ ॥ }

వ్యా ॥ రరాజేతి ॥ తదంగే తస్యాఃఅంగే ప్రాప్తగుణం ప్రాప్తోత్క-
ర్షముక్తాభిరవాప్తఫేనం అధిగతఫేనం ఫేనాకారదృశ్యమౌక్తికజాల
శాలీతి యావత్ । రత్నాంగదం మణిమయకేయూరం ప్రవాహవృత్తేః
ప్రవాహస్వభావస్య పరివృత్తిభేదాద్వివర్తనవిశేషాన్మండలితా సంజాత
మండలాకారా మహీయసీ అతిశయేనమహతీ కాంతిరివ రరాజ ॥ ౭౬ ॥

{అభాసతాత్మస్మితసౌమ్యభాసాహారేణహృద్యేనజగత్ప్రతీక్ష్యా । ప్రి
యస్యచంద్రంహృదయాద్విధాతుఃప్రాప్తానుసారేవనిసర్గశుద్ధం॥౭౭॥}

వ్యా ॥ అభాసతేతి ॥ జగత్ప్రతీక్ష్యా జగతాం పూజ్యా సారుక్మిణీ ఆ
త్మస్మితసౌమ్యభాసా నిజమందహాసరుచిరత్విషా హృద్యేన హృదయంగమే
న హారేణ హృదయాన్నిసర్గశుద్ధం చంద్రం విధాతుః నిర్మాతుః తృన్ప్ర
త్యయోఽయమితిద్వితీయా ప్రియస్యకృష్ణస్య ప్రాప్తానుసారేవాభాసత॥౭౭॥

{మనుష్యతాకఞ్చుకితాత్మభూమ్నఃకాలేచకాశేకుచకంచుకశ్రీః । ర
త్నాచలేభోగిశయప్రియాయాస్స్వతల్పనిర్మోకఇవావలీనః ॥ ౭౮ ॥}

వ్యా ॥ మనుష్యతేతి ॥ మనుష్యతయా మనుష్యభావేన కంచుకితః
సంజాతకంచుకః సంవృతః ఆత్మభూమా నిజమహిమా యస్యాస్తస్యాఃభో
గిశయప్రియాయాః భోగిని శేతఇతి భోగిశయః పురుషోత్తమః తత్ప్రి
యాయాః రుక్మిణ్యాః కాలే ఔద్వాహికమండనసమయె కుచకంచుకస్య
శ్రీః సంపత్ రత్నాచలె మేరావవలీనః లగ్నః స్వతల్పనిర్మోకః కల్పాం
తేస్యాశ్శయ్యాశేషః పత్యుస్తల్పమపీతిభావః । తస్య నిర్మోకః కంచుకఇ
వచకాశే । అత్యున్నతె తస్యాస్తనే ధవళః కంచుకః రత్నాచలేశేషనిర్మో
కఇవ రరాజేత్యర్థః ॥ ౭౮ ॥

{ఆదర్శబింబేనతదంగకాంతేరఖ్యాతానిష్ప్రతిమత్వవాదం । ప్ర
తిప్రవృత్తింప్రతిమాంవిధాయప్రఖ్యాపితావృత్తవతామపీష్టా॥౭౯॥}

వ్యా ॥ ఆదర్శేతి ॥ తదంగకాంతేః తస్యారుక్మిణ్యా అంగకాంతేః ని
ష్ప్రతిమత్వవాదం అనుపమత్వగోచరలోకవాదమఖ్యాతా అస్పృహా

మానేన ఆదర్శబింబేన దర్పణమండలేన ప్రతివప్రవృత్తిమభిముఖవర్తనం విరుద్ధచరితమపి ప్రతీయతే ప్రతిమాం ప్రతిబింబం విధాయ సంపాద్య వృత్తవతాం ప్రశస్తవృత్తానామపి ఈప్యాపరోతుష్టానసహిష్ణుతా ప్రఖ్యాపితావృత్తవతాపర్తులాకారవతాపిదర్పణేనఅనుపమత్వేన ప్రసిద్ధాయాః స్తనకాంతేః ప్రతిద్వంద్విసమ్పాదనాదితిభావః అనేన దర్పణగతాతత్ప్రతిమైవ తత్సదృశీ నాన్యాస్తీతివ్యజ్యతే ॥ ౭౯ ॥

{ అభిన్నరూపామనువేలభిన్నైస్స్వప్రసాధనాదభ్యధికాం ప్రసత్తిమ్ । వి
లోకయంతీజనతాతదీయాం వ్యాపర్తయామాసతతోనదృష్టిమ్ ॥ ౮౦ ॥ }

వ్యా ॥ అభిన్నేతి ॥ అభిన్నరూపాం సదాపకరూపాం అనువేలభిన్నాద్బంధుజనైః పృథకప్రథక్క్రియమాణతయా ప్రతికలంభిన్నాత్ప్రసాధనాదలంకారాత్ అధికాం తదీయాం తస్యారుక్మిణ్యాఇమాంప్రసత్తిం ప్రసాదం స్వతస్సిద్ధం సౌందర్యం విలోకయంతీ జనతాతతో విషయాద్దృష్టిం నవ్యావర్తయామాస నిర్నిమేషం తస్యాఃప్రసత్తిమేవదృష్టవతీత్యర్థః

{ ముఖేందులావణ్యసుధాప్రవాహేముహుఃపునఃప్రతీపప్లవనోద్యతేన । త
త్కర్ణభూషామకరేణమన్యేమందీకృతామన్మథలాంఛనశ్రీః ॥ ౮౧ ॥ }

వ్యా ॥ ముఖేతి ॥ ముఖేందోః లావణ్యమేవ సుధాప్రవాహః ముహుః పునఃపునః ప్రతీపప్లవనోద్యతేన అభిముఖసంచారోద్యుక్తేన మకరాదయః ప్రవాహే లబ్ధేతదాభిముఖ్యేనప్లవంతఇతిస్వభావః । మకరకుండలయోర్మకరస్య వదనాభిముఖ్యేన నివేశాదిహతథాత్వారోపః । తత్కర్ణభూషా మకరేణ తస్యాః కర్ణభూషయోర్మకరేణమన్మథలాంఛనశ్రీఃమదనకేతురూపస్య మకరస్యశోభా మందీకృతా అల్పీకృతేతిమన్యే తతోప్యయమేవ సుతరాం మోహనత్వాదిగుణైరధికఇతి నిశ్చినోమీత్యర్థః ॥

{ ప్రభాప్రవాహోదితసైకతాభేస్తనద్వయే తామరసేక్షణాయాః । త
త్తుంగభరాభోగఖమతల్లికాయాఃప్రసూతిరాశంకృతహారవృత్త్యా ॥ ౮౨ ॥ }

వ్యా ॥ ప్రభేతి ॥ ప్రభాప్రవాహైః ఉదితస్య సైకతస్య పులినస్య ఆ

భేపాభాయస్మిఁ తస్మిఁ తామరసేక్షణాయాఃపద్మలోచనాయాః రుక్మిణ్యా
స్తనద్వయే హారవృత్త్యావిహారస్య వర్తనేన తత్కంధరాశంఖమతల్లికాయాః
తస్యాః కంఠ ఏవ ప్రశస్తశ్శంఖః తత్ప్రసూతిరాశంక్యత తత్కంఠగతహా
రముక్తానామితిభావః శంఖోహి ముక్తాఫలాని ప్రసూతఇతిప్రసిద్ధిః ప్ర
శస్తవాచినో మతల్లికాశబ్దస్య శంఖశబ్దేన ప్రశంసావచనైశ్చేతిసమాసః॥

{ స్వభావజాదభ్యధికం తదంగేష్వాసాదితం సౌరభమంగరాగైః । స స
ర్వగంధోపి యదన్వయేన ప్రభూతమామోదవిశేషమృచ్ఛేత్ ॥ ౭౩ ॥ }

వ్యా ॥ స్వభావజాదితి ॥ తదంగేషు తస్యా అవయవేష్వంగరాగైర్విలే
పనైః స్వభావసిద్ధాత్సౌరభ్యాదభ్యధికం సౌరభమాసాదితం ప్రాప్తం అం
గరాగాస్తదంగసంపర్కేసతి తత్సౌరభసంక్రాంత్యా అధికసురభయో బ
భూవురిత్యర్థః । యదన్వయేన యేషాం తదంగానాం ఆలింగనాదిసంప
ర్కేణ సర్వగంధః సర్వప్రకారదివ్యసౌరభశాల్యపి సకృష్ణః ప్రచురా
మోదవిశేషం సౌరభవిశేషమృచ్ఛేత్ ప్రాప్నుయాత్ సంభావనాయాం లిఙ్
॥శ్రు॥ సర్వకర్మా సర్వకామః సర్వగంధస్సర్వరస ఇతిపరబ్రహ్మణస్సర్వగంధత్వ
ముక్తం తస్మిన్నప్యపూర్వం సౌరభమాసంజయతాం తదంగానామన్వయా
దేకవిధప్రాకృత గంధశాలినామంగరాగాణాం సౌరభాతిశయసంపత్తౌ
కిముపక్తవ్యమితిభావః ॥ ౭౩ ॥

{ ప్రతిక్రియామాత్మతిరస్క్రియాయాః ప్రాయస్స్వయం వ్యాపృతయా విధా
తుం । తదంగయోగోజ్జ్వలరత్నధామ్నా సంఛాదితం మేఖలయాంతరీయం ॥ }

వ్యా ॥ ప్రతిక్రియామితి॥ ఆత్మతిరస్క్రియాయాః అంతరీయేణ తస్యాః
తదంగసంపర్కవిఘట్టనరూపస్య తిరస్కారస్య ప్రతిక్రియాం ప్రతీకా
రం తత్ప్రియయుక్తవైరనిర్యాతనం స్వయం విధాతుం కర్తుం ప్రాయో నూ
నం వ్యాపృతయా తదంగయోగోజ్జ్వలరత్నధామ్నా తస్యా రుక్మిణ్యా అం
గం ప్రతి భూషణత్వరూపేణ తత్సంబంధేన ఉజ్జ్వలాని దీప్తాని రత్నతే
జాంసి యస్యాస్తయా తదంగశబ్దేన తదంగప్రభాపాలక్ష్యంతే మేఖలయా

౦చ్యా అంతరీయః పరిధానం సంఛాదితం యథా క్వచిదిష్టార్థే ప్రవృ
త్తనచిన్నిరోధీకృతే స్వయమపి సహాయసమ్పన్నస్తస్య నిరోధం క
రోతి ఏవం మెఖలా అంతరీయేణస్వస్యాస్తదంగసంపర్కనిరోధః కృతఇ
స్వయం రక్తభావసహితా తస్యాచ్ఛాదనంకృతవతీత్యర్థః అంతర్ధా
నవాచకస్యతిరస్పూర్వయాశ్ఛాదనస్యనిరోధాత్సర్థాంతరేలక్షణయాప్రయోగః॥

{శిఖండకాని శుభ్రతిసుందరీణాంచారూణి పాదాభరణానితస్యాః । పదే
షుసంఘర్షణవశాద్వివాసన్ మిథఃపురోభాగిపదాస్పదాని ॥ ౭౫ ॥}

వ్యా ॥ శిఖండకానీతి ॥ శుభ్రతయావ సుందర్యాః గౌరాదిత్వాత్ జీష్
తాసాం శిఖండకాని చూడాపత్త్వసమ్పాదకానిఉపనిషచ్ఛాభనీయానీతి
యావత్ ॥సూ॥శిఖండపచ్ఛభ్రాత్తులురోతీతిణాదిత్వవద్భావేమతబ్లోపేణువ
ల్ప్రత్యయః అతఏవ నపుంసకలింగతా ॥ ని ॥ శిఖండో బర్హచూడయోరి
తివిశ్వః ॥ చారూణి తస్యాఃపాదాభరణాని నూపురపాదాంగుళీయకాదీ
ని పదేషు పాదవిన్యాసేషు మిథః అన్యోన్యం సంఘర్షణవశాత్ ఘర్షణ
నాయత్తత్వేన ॥ ని ॥ వశఆయత్తతాయాంస్యాదితివిశ్వః ॥ పదేషు వ్యవ
హారపదేషు భోగ్యవస్తుషు వాక్యేషువా పరస్పరవశాదిత్యపి ప్రతీయ
తేఇతి ॥ ని ॥ సంఘర్షోఘర్షణస్పర్ధేఇతివైజయంతీ ॥ తస్యాఇతి పు
రోభాగిపదాస్పదాని అగ్రభాగరూపం యత్పదం తదాస్పదం యేషాం
తథాభూతాన్యాసన్ పురోభాగీతి పదం ॥ ని ॥ దోషైకదృక్పురోభాగీ
త్యమరః ॥ తస్య గోచరీభూతాన్యాసన్నిత్యపి ప్రతీయతే వ్యవహారపద
విషయేవా వక్తృత్వవిషయేవా పరస్పరబద్ధస్పర్ధాభిర్మిథోదూషణవచ
నేన దోషైకదృష్టయఇతి వ్యపదేశం భజంతఇతిభావః ॥ ౭౫ ॥

{అనుక్షణంబంధుజనైరముష్యామాముచ్యమానేషు విభూషణేషు । అ
యత్నతస్తానితదంతరాళీకృతాస్పదాకేవలతాత్యశేత ॥ ౭౬ ॥}

వ్యా ॥ అనుక్షణమితి॥ అముష్యామేతస్యాం రుక్మిణ్యాం బంధుజనైర
నుక్షణం క్షణేక్షణే విభూషణేష్వాముచ్యమానేషుసత్సు తదంతరాళీతే

షాం భూషణానామంతరాళే పూర్వభూషణవిమోచనస్య విభూషణాంత
రామోచనస్యచ మధ్యకాలే అయత్నతః స్వయం సంపాదానయత్నం వినా
కృతాస్సదా కేవలతా భూషణరహితతా తానిభూషణాని అత్యశేత స్వత
స్సిద్ధా శోభా భూషణప్రయుక్తశోభాతిశయవతీత్యర్థః ॥ ౮౬ ॥

{ నినీషితాం దేవగృహం యస్త్రైతామాకల్పలక్ష్మ్యా సమయోజయంత ।
ముకుందసంస్పర్శమవాప్తుమర్హా సైవస్థిరా ధన్యతమా బభూవ ॥ ౮౭ ॥ }

వ్యా ॥ నినీషితామితి ॥ దేవగృహం ఉత్సవే దేవతాగారం నినీషి
తాం సేవార్థం నేతుమిష్టాం ఏతాం రుక్మిణీం యయా ఆకల్పలక్ష్మ్యా భూష
ణసమ్పదా సమయోజయంత సంయోగం కృతవంతః బంధుజనా ఇతి శేషః
సైవస్థిరా ఇతరపరమా ద్వాహికమండనాంతరాభావాత్ ముకుందసంస్ప
ర్శమవాప్తుమర్హా సా కృష్ణసంస్పర్శం ప్రాప్తుం యోగ్యా అతఏవ ధన్య
తమా అతిశయేన ధన్యా బభూవ దేవగృహం ఏవ రుక్మిణ్యాః కృష్ణేన హరిష్య
మాణత్వాదితి భావః ॥ ౮౭ ॥

{ పతివ్రతాః పార్థివయోషితస్తాం ప్రత్యంగసౌందర్యనిమగ్నభావాః ।
కృతాశిషః కృష్ణమనోరథస్థామారోప్య కర్ణీరథమన్వగచ్ఛన్ ॥ ౮౮ ॥ }

వ్యా ॥ పతివ్రతా ఇతి ॥ కృష్ణమనోరథస్థాం కృష్ణమనోరథే స్థితాం
తాం రుక్మిణీం ప్రత్యంగసౌందర్యనిమగ్నభావాః తస్యాః ప్రత్యవయవం య
త్సౌందర్యం తత్ర నిమగ్నహృదయాః కృతాశిషః రుక్మిణీవిషయే కృతా
శీర్వాదాః పతివ్రతాః పతిః వ్రతం వ్రతవత్ శ్రద్ధేయో యాసాం తాః ప
తిదేవతాః పార్థివయోషితో రాజస్త్రియః కర్ణీరథం రథవిశేషమారో
ప్యాన్వగచ్ఛన్ అనుసరంతిస్మ । దేవతాసేవార్థమితి భావః ॥ ని ॥ కర్ణీ
రథః ప్రవహణం డయనంచ సమం త్రయమిత్యమరకోశవ్యాఖ్యానే పుంసా
మంసైరుహ్యమానః విమానాఖ్యో రథః కర్ణీరథ ఇతి క్షీరస్వామీ ॥ ఆరో
హణస్య గతివిశేషత్వాత్ గత్యాదిసూత్రేణ ద్వికర్మకతా ॥ ౮౮ ॥

మంగల్యసంగీతసమేతయాత్రా మనుష్యదేవీభిరనుద్రుతాసా । ని
నంసితైషాస్స్వయమేవదేవీనాన్యేతిసద్భిర్నిరణాయినాథా ॥ ౭౯ ॥

వ్యా ॥ మంగల్యేతి ॥ మంగళ్యైస్సంగీతైః గీతనృత్తవాద్యైః సమే
తా యాత్రా యస్యాస్సా మనుష్యదేవీభిః మనుష్యదేవానాం రా
జ్ఞాం స్త్రీభిరనుద్రుతా అనుసృతా సానాథా రుక్మిణీ సద్భిర్విద్వద్భిః ని
నంసితా నంతుం నమస్కర్తుమిష్టా దేవీ ఏషా స్వయమేవ నాన్యేతి నిర
ణాయి నిర్ణీతా ॥ దేవతానమస్కారాయగచ్ఛంతీం తాం పౌరవిద్వాం
సొదృష్ట్వా నమస్కర్తవ్యా దేవతా ఏషైవ ఏతదతిరేకేణ కాన్యా దేవ
తానన్యేతి తస్యా దివ్యతేజసా నిర్ణీతవంతఇత్యర్థః ॥ ౭౯ ॥

భావాంతరేషుప్రతిపన్నలీలాపైతామహాదీనిపదానిదాతుమ్ । స్వ
దత్తశక్తిఃకుహనామనుష్యాకుతశ్చిదిష్టం స్వయమాశశంసే ॥ ౮౦ ॥

వ్యా ॥ భావాంతరేష్వితి ॥ అన్యేభావాః అవతారాః భావాంతరా
ణి సుప్సుపేతిసమాసః తేషు పైతామహాదీని పదాని దాతుంప్రతిపన్న
లీలాఅంగీకృతలీలా అవతారాంతరేషు స్వయం బ్రహ్మాదీనిస్థానానిలీలయా
దత్తవతీత్యర్థః । కుహనామనుష్యామాయామనుష్యా రుక్మిణీ స్వదత్తా
శక్తిర్వరదానసామర్థ్యం యస్యాః తతః సర్వనామ్నోవృత్తిమాత్రేపుం
వద్భావఇతిస్వశబ్దస్య పుంవద్భావః కుతశ్చిద్దేవతావిశేషాదింద్రాణ్యాః
ప్రసాదతోవాసవవల్లభాయాః ఇత్యగ్రే దర్శనాల్ స్వయమాశశంసే ఇ
యమేష ఇయమపి కాచిల్లీలేతిభావః ॥ ౮౦ ॥

ప్రణమ్యమూర్ధ్నానిహితోపహారాముత్తస్థుషీముత్సవదేవతైనామ్ ।
అవోచదారాదశరీరివాచాపరైరజయ్యంపతిమాప్నుహీతి ॥ ౮౧ ॥

వ్యా ॥ ప్రణమ్యేతి ॥ నిహితోపహారాం నివేదితోపాయనాం మూ
ర్ధ్నా ప్రణమ్య ఉత్తస్థుషీముత్థితవతీమేనాం రుక్మిణీం ఉత్సవదేవతా ఉ
త్సవే పూజనీయా దేవతా ఇంద్రాణీ ఆరాత్సమీపే అశరీరివాచా పరై
రజయ్యం జేతుమశక్యం పతిమాప్నుహీత్యవోచత్ ॥ క్షయ్యజయ్యౌ శ

కార్యార్థ ఇతి నిపాతః ॥ ౯౧ ॥

పత్యా నిజేన పరిణీతి మవాప్తకామా లబ్ధ్వా వరం లలిత ముత్సవదేవతాయాః ।
తేనైవ సా సమసమీహితసిద్ధిరాసీ న్నాథా జగతి మన్మథమన్మథేన ॥ ౯౨ ॥

వ్యా ॥ పత్యేతి ॥ నిజః ఆత్మీయః పతిః కృష్ణః తత్పతిత్వస్యానాదిసిద్ధత్వాత్ తేన పరిణీతిం తత్కర్తృకం వివాహం అవాప్తకామా జగతి మానాధికా బహుమానేనాధికా లోకపూజ్యా రుక్మిణీ ఉత్సవదేవతాయాః ఇంద్రాణ్యాస్సకాశాత్ లలితమీప్సితం వరం లబ్ధ్వా ॥ ని ॥ లలితం హారభేదేస్యాదీప్సితే రుచిరేపి చేతి విశ్వః ॥ మన్మథమన్మథేన మన్మథస్యాపి మన్మథేన అతిసుందరేణ తేన కృష్ణేనైవ సమసమీహితసిద్ధిః తుల్యేష్టసిద్ధిరాసీత్ తస్యా అభిమతలాభేన మనోరథపూర్తౌ కృష్ణస్య అభిమతరమణీలాభేన మనోరథపూర్తిరేవ దృష్టాంతః నాన్యాస్తీత్యుభయోరప్యన్యోన్యానురాగస్య పరాకాష్ఠా ఏవమేవ కారేణ వ్యజ్యతే పత్యా పరిణీతిమితి అంతర్భావి తణ్యర్థ మిత్యాదిసమిత్ పత్న్యుపయోగే తృతీయా యుక్తా । వసంతతిలకావృత్తమ్ ॥ ఉక్తా వసంతతిలకా తభజాజగౌగ ఇతిలక్షణాత్ ॥ ౯౩ ॥

ఊరుస్సవ్యో నయనకమలం భ్రూలతా చాపి తస్యాః ప్రావేపంత ప్రియముపగతం సూచయంతి స్వవృత్త్యా । ఆరాదాసీ దలఘుతులసీగంధ సౌమ్యస్సమీరః ప్రత్యాసన్నే ముహురుదచరత్ పాంచజన్యప్రణాదః ॥

ఇతి శ్రీకవితార్కికసింహస్య సర్వతంత్రస్వతంత్రస్య
శ్రీమద్వేంకటనాథస్య వేదాంతాచార్యస్య కృతిషు
యాదవాభ్యుదయే కావ్యరత్నే ద్వాదశస్సర్గః

వ్యా ॥ అథోభయోస్సమీహితసిద్ధివేళ ఏవ కృష్ణసన్నికర్ష ప్రాప్తివర్ణనేన విశదయతి ॥ ఊరురితి ॥ అథ వరలాభానంతరం తస్యా రుక్మిణ్యాస్సవ్య ఊరుః నయనకమలం భ్రూలతా చాపి సవ్య ఇతి విశేషణం యథోచితలింగవిపరిణామేన నయనకమలభ్రూలతయో రప్యన్వేతి ప్రియముపగతం స్వ

వృత్త్యా సూచయంతి ఏతాని కృష్ణం సన్నికృష్టం జ్ఞాపయంతి సంతి (ప్రా) చపంత (ప్రా) స్ఫురణ కించ అలఘుతులసీగంధసామ్యాః బహుళతులసీపరిమళమనోహరః సమీరః ఆరాత్సమీపే ఆసీత్ పాంచజన్యప్రణాదః భగవచ్ఛంఖధ్వనిశ్చ ప్రత్యాసన్నం యథాతథా ముహుః పునఃపునః ఉదచరదుద్గతో ఽభవత్ సూచయంతీత్యత్ర నపుంసకమనపుంసకేనేతి నపుంసకశేషతా । మందాక్రాంతావృత్తమ్ ॥ మందాక్రాంతా జలధిషడగైర్మ్భౌ నతౌ తాద్గురూ చేదితి లక్షణాత్ ॥ ౯౩ ॥ ******************

ఇతి శ్రీభరద్వాజకులతిలక విశ్వజిద్యాజి శ్రీరంగరాజాధ్వరి
వరసూనునా శ్రీమదప్పయదీక్షితేన విరచితే యాదవాభ్యుదయ
వ్యాఖ్యానే ద్వాదశస్సర్గః

పుట	పఙ్క్తి	అశుద్ధం	శుద్ధమ్
౪	౧౪	మభిజ	మభజ
౯	౧౦	దృష్టమివ	దృష్టుమివ
౧౧	౨	భ్రమలా	భ్రమాలా
,,	౨౦	జర్జా	గర్జా
౧౪	౬	ధర్మకత్నీ	ధర్మపత్నీ
౧౫	౮	ఆపార	అసార
౨౯	౧౮	స్వదాపి	స్వవాదీ
౩౦	౮	తభా	తథా
౪౯	౫	మాపా	రూపా
,,	౨౨	రాత్రికం	రార్తికం
౫౧	౧౪	ఉకశాంత	ఉపశాంత
౫౨	౬	విశ్రియ	విశ్రమ
౫౬	౮	వాంఛ్భృంగ	వార్భృంగ
౬౧	౧౫	ననాంతె	వనాంతె
౬౨	౧౮	మితస్థి	మివస్థి
౬౪	౨	నీలారుణి	నీలారుణ
౬౫	౯	దాగస్తు	దాజస్తు
౬౬	౫	మరానుగం	మనురాగం
౬౮	౨౧	ద్దదర్శే	దర్శనె
౭౦	౯	మువ్య	ముష్య
౭౫	౨౦	త్రైకపత్రి	త్రైకగపత్రి
౯౪	౧౬	అనరా	అసురా
౯౯	౨	ఐరాపదా	ఐరావతా

పుట	పఙ్క్తి	అశుద్ధం	శుద్ధం
,,	౨౩	స్వయమావ	స్వయముప
౧౦౩	౧౪	వేశయితా	వెశయితాం
౧౦౪	౧౧	సంభవనా	సంభావనా
౧౦౬	౧౯	స్త్రీకణీ	స్త్రీకరిణీ
౧౦౭	౧౭	పరిహతి	పరిహరతి
౧౦౯	౧౦	అమగవెష	అగవేష
,,	౨౦	గరుడేవ	గరుడేనైవ
౧౧౫	౮	మఖీల	మఖుల
౧౩౦	౨	రిచితః	చరితః
,,	౧౩	పంపాది	సంపాది
౧౩౧	౨౩	దృశోప్త	దృశోస్త
౧౩౩	౧౪	సౌరాక్షి	షౌరాక్షి
౧౪౩	౧౬	సృగార	సృగాల
౧౪౫	౧౩	నొలమితి	నాలమితి
౧౪౬	౧౮	యత్వత్	యద్వత్
౧౪౯	౨	నృపాతవః	నృపాతయత్
,,	౬	ఆరోగోభ్రాజః పటరః పతంగః స్వర్ణరో జ్యోతిషీమాన్ విభాస ఇతియజురారణ్యకమ్	
౧౫౦	౧౮	జీతం	జీవితం
,,	౧౯	గంధీరా	గంభీరా
౧౫౭	౧౧	పరిగార	పరిష్కార
౧౬౩	౧౮	పార్థివ	పార్థివ
	౨	మగ్రసేనం	ముగ్రసేనం
	౧౦	శుంభూతాసీళా	శుంభూసీళా

పుట	పఙ్క్తి	అశుద్ధం	శుద్ధం
౧౬౭	౯	మినస్రోతః	మివస్రోతః
,,	౧౧	చికీర్షాలం	చికీర్షితం
౧౬౮	౫	స్థాపనాపన్యుక్త	స్థాపనావాద్యుక్త
౧౭౦	౨౧	బహాబలా	మహాబలా
౧౭౩	౨౫	దాహాయ	దాహాయా
౧౭౫	౮	నిధ్యాయ	నిధ్యాత
౧౭౬	౧	యోధ్యామిష	యోధ్యామివ
,,	౬	పుధురాం	మధురాం
౧౭౯	౧	న్వానమివ	న్వాసమివ
౧౮౦	౧౬	భ్యాగలభ్యః	అభ్యాగలభ్యః
,,	౧౭	వ్యక్త	స్యక్తం
,,	౧౮	వ్యక్తాయా	స్యక్తాయాం
,,	౧౯	త్రైవప్రహితైః	త్రైగవప్రహితైః
౧౮౪	౨౪	వానీనాం	వాహినీనాం
౧౮౬	౨౫	ధృత్యైః	భృత్యైః
౧౮౯	౧౮	మాత్రీయా	మాత్రీయా
౧౯౦	౮	విచేరుః	నచేరుః
౧౯౪	౧౧	నికరరేపు	నికరేపు
౧౯౫	౩	వధూజనః	వధూజనః
౧౯౭	౧౦	సగరస్య	నగరస్య
౨౦౬	౧౪	ష్వధీయతే	ష్వభిధీయతే
౩	౨౧	వ్యాకరాణి	వ్యాకరణాని
	౮	జజయోః	జయోః
	౯	ప్రణయేణ	ప్రణయేన